ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΔΡ. 10

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΤΟΣ ΙΓ΄ — ΤΟΜΟΣ 26ος — ΤΕΥΧΟΣ 304

Ἀθῆναι, 15 Αὐγούστου 1939

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ . . . . . Δεσμοί (ποίημα).
ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ. . . . . Ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἀπὸ τὴν Τέχνην: Γαμήλιο γλέντι.
GUILL. APOLLINAIRE (μετ. Μ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ) Σαλώμη — Φθινόπωρο (ποιήματα).
ΠΑΥΛΟΣ ΦΛΩΡΟΣ . . . . . Ταξίδι στὸ Βορρᾶ: Ὅπου ἀνθίζει ἡ πασχαλιά...
ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ . . . . . Στὴν κόρη μου (ποίημα).
PASCAL (μετάφρ. ΚΛ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ) . . Σκέψεις περὶ τοῦ ἀνθρώπου (δοκίμιο, τέλος).
ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ . . . . . Ἐφιάλτες (ποίημα).
ΑΡΓΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ . . . . . Σύγχρονοι Βούλγαροι Πεζογράφοι: Ντόμπρι Νεμίρωφ.
ΝΤΟΜΠΡΙ ΝΕΜΙΡΩΦ (μετάφρ. ΑΡΓΗ ΚΟΡΑΚΑ). . . . . Σκιὲς (διήγημα).
ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΠΑΛΛΗ BARTOLOMEI (μετάφρ. ΒΑΡΒ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ ΛΙΒΑΔΑ) Οἱ πίκρες τῆς ἐξορίας (ὠδή).
CALDERON (μετάφρ. Π. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ). . . Ἡ ζωὴ εἶναι ὄνειρο (δρᾶμα, συνέχεια).
COMTESSE DE NOAILLES (μετάφρ. ΓΙΩΡΓΟΥ ΓΕΡΑΛΗ) . . . Ἀθωότης (ποίημα).
Γ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ . . . . . Σκίτσο (ποίημα).
ΕΛΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΙΔΟΥ. Σιλουέττες στὸ φῶς (διήγημα).
L. DUPORT . . Ἕνας ἀλήτης κι' ἕνας κύκνος (ποίημα).
Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ. Τὸ βουνὸ τῶν λύκων (νουβέλλα, τέλος).
JOHN GALSWORTHY (μετάφρ. ΣΟΦΙΑΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ-ΠΑΠΑΔΑΚΗ). Ὁ Ἰδιοκτήτης (μυθιστόρημα, συνέχεια).
ΣΕΝΤΑ . . . Σ' ἕνα θαλασσινὸ κοχύλι (πεζοτράγουδο).

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ[ΙΑ] Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46

EL GRECO

Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΙΓ' — 1939
ΤΟΜΟΙ ΕΙΚΟΣΙΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1939

ΤΕΥΧΟΣ 304

ΔΕΣΜΟΙ

Ὡραία παράνοια, φτάνεις τὴ νύχτα, σύντροφε,
καὶ ἀνοίγεις τὰ κουτιὰ μὲ τὶς εἰκόνες. Εἶναι οἱ δικές μου.
Μοῦ τὶς ξαναφέρνεις σὲ ὧρες τῆς σπουδῆς κ' ἐγὼ ἀποθέτω
εὐθὺς ὅλο τὸ φόρτο φθαρτοῦ Λόγου τῆς ἡμέρας καὶ ἀφοσιοῦμαι
σὲ ὅ,τι κομίζεις ἀλλαγμένο. Μαζὶ γευόμαστε οἱ παληοὶ ἑταῖροι,
ὅ,τι χωρὶς ἐσὲ εἶναι στεῖρον. Ἀλλὰ ποῦ πηγαίνεις
τὶς ἄλλες ὧρες καί, ἐνῶ βιάζει ὁ χρόνος, τόσα μοῦ ἀφαιρεῖς;
Ποιὰ ὁρμὴ ἀκρασίας, πρὸς ποιὲς ὁδοὺς σὲ ἀπομακρύνει;
Ποῦ μοῦ πλανᾶσαι, τί καλλίτερο σὲ ἀπασχολεῖ, ὅταν ἡ συνάφεια
μαζί μου, μόνη, σὲ περιάγει σὲ μυθώδη ἰσχύ;
Σὲ ποιὰ σπατάλη δίδεσαι, ὅταν ὁ δεσμός μας
δὲν ἐπιτρέπει πλέον τὶς ἐκλείψεις σου. Καμώματα
δὲν σοῦ ταιριάζουν γυναικός· ἰδέα τοῦ κόρου
εἶναι ἀπὸ μένα τόσο ξένη, ὅσο τ' ἀπώτερα τῶν ἄστρων·
εἶσαι ἡ ἑστία τοῦ συμπλέγματος ἐκείνου,
ποὺ τὴν ἀμφίβολη ὕπαρξή μου συνιστᾶ στὸν κόσμο·
εἶσαι τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα τοῦ σχεδίου μου, ἑνὸς σχεδίου,
ποὺ δίχως τὴν παρεμβολή σου θὰ ἔμενε ὅ,τι οἱ κέραμοι
τῆς ἀταξίας οἱ ἐρριμμένοι, ὡραία παράνοια.

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΓΑΜΗΛΙΟ ΓΛΕΝΤΙ

Παρευρέθηκα κατὰ τύχη σὲ μιὰ γαμήλια λαϊκὴ διασκέδαση. Ἦταν τὸ πιὸ διασκεδαστικὸ θέαμα ποὺ μοῦ ἔχει τύχει νὰ ἰδῶ, γιὰ τὸ λόγο ὅτι στὴ διασκέδαση αὐτὴ κανεὶς δὲ διασκέδαζε.

Στὸ περίφημο δοκίμιό του γιὰ τὸ γέλιο, ὁ Μπέρξον λέει ὅτι τὸ κυριώτερο ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κωμικοῦ εἶναι ἡ ἀσυμμετρία μεταξὺ μιᾶς προθέσεως καὶ τῆς ἐκτελέσεώς της. Στὴν περίπτωση αὐτή, ἡ ἀσυμμετρία ἦταν ἀπόλυτη. Τριάντα ἄντρες καὶ γυναῖκες εἶχαν φορέσει τὰ καλά τους κι' εἶχαν ἐκδράμει μ' αὐτοκίνητα σ' ἕνα ἔρημο ἐξοχικὸ κέντρο τῆς Ἀττικῆς, μὲ τὴν ἀπόφαση νὰ φᾶν, νὰ πιοῦν καὶ νὰ «τὰ ρίξουν ἔξω». Στὶς δυὸ τὸ πρωῒ ποὺ πέρασα ἐγώ, γυρνώντας ἀπὸ μιὰ ἐκδρομή, εἶχαν φάει, εἶχαν πιεῖ καὶ... κυττάζονταν σὰ νὰ μὴ βρίσκονταν ἐκεῖ ἀπὸ κοινὴ συμφωνία, ἀλλὰ σὰν ἄγνωστοι μεταξύ τους ἄνθρωποι ποὺ περιμένουν, σὲ μιὰ αἴθουσα ἀναμονῆς ἑνὸς ἰατρείου, τὴ σειρά τους νὰ ἐξεταστοῦν.

Μάταια τὰ ὄργανα — ἕνα βιολί, ἕνα μαντολῖνο καὶ μιὰ κιθάρα — γρατσούνιζαν μὲ χορευτικοὺς σκοποὺς τὴν ἔναστρη γαλήνη τῆς νύχτας. Οἱ τριάντα ἄνθρωποι μὲ τὰ καλά τους ροῦχα τ'ἄκουαν μὲ τὴν ἐμβρίθεια ποὺ οἱ καθηγητὲς ἑνὸς ὠδείου θ' ἄκουαν τὶς ἐξετάσεις μαθητῶν τους. Καθισμένοι γύρω ἀπὸ τὸ μακρόστενο τραπέζι τοῦ γλεντιοῦ, ὅπου ἐπιπλέαν μπουκάλια, κομμάτια ψωμιοῦ, ἀκάθαρτα πιάτα καὶ πεπονόφλουδες, ἔμεναν ἀμίλητοι καὶ σοβαροὶ σὰ νὰ παράστεκαν λείψανο. Ἕνας ἔτριβε ψίχουλα μὲ δάχτυλα ἀφηρημένα, ἄλλος κατάπινε κόμποκόμπο τὸ κρασί του σὰ νἄταν ἁλματικὸ νερό, ἕνας τρίτος εἶχε ἀπολιθωθεῖ στὴν ἐνατένιση ἑνὸς κρεμασμένου ἀνάμεσα σὲ δυὸ δέντρα ἠλεκτρικοῦ λαμπτήρα καὶ τῶν ἐντόμων ποὺ πετοῦσαν γύρω του. Ἡ νύφη, μιὰ χοντρὴ κακομούτσουνη σαραντάρα, ποὺ φοροῦσε στὰ μαλλιά της ἄνθη πορτοκαλιᾶς ἐνῶ θἄχε δικαίωμα σὲ... σάπια πορτοκάλια, συγκέντρωνε ὅλη τὴ φροντίδα της νὰ μὴ πατηθεῖ τὸ ἄσπρο της φουστάνι ἀπὸ ἕνα παιδάκι ποὺ καθόταν δίπλα της καὶ ποὺ κουτουλοῦσε κάθε τόσο ἀπὸ τὴ νύστα σὰν ξεχαρβαλωμένο νευρόσπαστο ποὺ δὲ μπορεῖ πιὰ νὰ σταθεῖ ἴσια. Ὁ γαμπρός, στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ τραπεζιοῦ, ἦταν σὰ νὰ βρισκόταν χιλιάδες μίλια μακριά. Αὐτὸν τὸν στένευε τὸ σκληρὸ κολλάρο ποὺ εἶχε βάλει γιὰ τὴν περίσταση — κι' ἔκανε ἀπεγνωσμένες προσπάθειες μὲ τὸ δάχτυλό του γιὰ νὰ τὸ φαρδύνει.

Ἡ σιωπὴ ὅλου αὐτοῦ τοῦ κόσμου εἶχε κάτι τὸ ἐφιαλτικό. Οἱ σωφὲρ ποὺ τὸν εἶχαν φέρει, μαγνητισμένοι, θαρεῖς, ἀπ' αὐτήν, εἶχαν ἀκουμπήσει τὰ μπράτσα τους στὶς καρέκλες τους καὶ τὸ κεφάλι τους στὰ μπράτσα τους καὶ κύτταζαν μπροστά τους σὰ νυσταγμένα μαντρόσκυλα. Ὁ ἰδιοκτήτης — καὶ γκαρσόνι μαζί — τοῦ κέντρου, ποὺ δὲν τὸν εἶχαν καλέσει ἀπὸ ὥρα νὰ σερβίρει τίποτα, εἶχε καταβαραθρωθεῖ στὸν ὕπνο : χέρια, κορμί, κεφάλι, πόδια σχημάτιζαν στὸ κάθισμα ὅπου ἦταν πεσμένος μιὰ εἰκόνα ἀνθρώπου ποὺ ἐκτελέστηκε σὲ ἠλεκτρικὴ καρέκλα.

Ἄξαφνα τὴ σιωπὴ τὴ διαπέρασε σὰ μαχαιρὰ μιὰ ἄγρια φωνή :

—"Ωωωωχ!...

Ἦταν ὁ φαιδρὸς τῆς συντροφιᾶς — ὑπάρχει πάντα ἕνας φαιδρὸς στὶς παρέες — ποὺ ἐκδήλωνε τὸ κέφι του, συνερχόμενος ἀπὸ ἕνα βαθὺ λήθαργο. Ὅταν ἔμπηξε τὴ φωνὴ αὐτή, ἔδωσε μιὰ δυνατὴ παλαμιὰ στὸν ὦμο τοῦ γαμπροῦ μ' ἕνα ἠχερὸ γέλιο. Ἐπρόκειτο περὶ ἀστείου. Ἔτσι, τουλάχιστον, τὸ κατάλαβαν οἱ ἄλλοι κι' ὁ γαμπρὸς μαζί τους. Ἄνοιξαν τὰ μάτια τους, τὰ πρόσωπά τους ρυτιδώθηκαν ἐλαφρὰ ἀπὸ μιὰ ὑποψία χαμόγελου — καὶ στάθηκαν περιμένοντας τὴ συνέχεια. Ἀλλὰ τὸ πράμα δὲν εἶχε συνέχεια: ὁ φαιδρὸς τῆς παρέας εἶχε ξαναπέσει στὸ λήθαργό του...

Ἔπειτ' ἀπ' αὐτό, καὶ σὰ μιὰ τελευταία ἔνεση καμφορᾶς ποὺ κάνουν σὲ καρδιὰ ἐτοιμοθάνατου, ἕνας πρότεινε νὰ τραγουδήσουν.

—"Αχ! ναί, καλέ, τραγουδῆστε κάτι! ἐπεκρότησε ἡ νύφη, ποὺ ἀεριζόταν μὲ τὴν πετσέτα της.

Τὰ ὄργανα σταμάτησαν τὸ χορευτικό τους σκοπὸ καὶ περίμεναν νὰ τελειώσει ἡ σύσκεψη ποὺ ἐπακολούθησε γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ τραγουδιοῦ. Ἐπιτέλους κατακυρώθηκε νὰ τραγουδηθοῦν τὰ « Μάτια » — κι' ἡ συντροφιὰ ἄρχισε, τοῦ φαιδροῦ ἐξαιρουμένου, νὰ τραγουδάει:

Τὰ μαάτια, τὰ δικά σου τὰ μαάτια,
τὰ μαάτια ποὺ ἔχουν τοσόση γλύκα!..

Ὕστερ' ἀπὸ τὸ πρῶτο δίστιχο οἱ μισοὶ σταμάτησαν καὶ περιορίστηκαν ν' ἀκοῦν τοὺς ἄλλους μισούς. Ὅσο προχωροῦσε τὸ τραγοῦδι, οἱ τραγουδιστὲς λιγόστευαν πιὸ πολύ, ὡς ποὺ δὲν ἔμεινε παρὰ μόνο ἡ καλλίφωνη τῆς συντροφιᾶς γιὰ νὰ σκορπίσει μέσα στὴ γαλήνη τῆς νύχτας τὴ διαβεβαίωση ὅτι, γι' αὐτήν:

ὁ κόσμος ὅλος εἶναι τὰ δυό σου μάτια...

Ἦταν ὁλοφάνερο πὼς ἡ σκέψη ὅλων ἦταν ἀλλοῦ — ἀλλὰ κανεὶς δὲν τολμοῦσε νὰ τὴ διατυπώσει. Τέλος, κάποιος μάζεψε τὸ θάρρος του καὶ τὶς ξεχαρβαλωμένες ἀπὸ τὸ χασμουρητὸ μασέλες του, ἔβγαλε τὸ ρολόϊ του, τὸ κύτταξε καὶ πρότεινε:

—"Ε, τί λέτε; Δὲν τὸ σκορπᾶμε; Εἶναι τρεῖς ἡ ὥρα...

Χωρὶς νὰ προηγηθεῖ καμμιὰ σύσκεψη αὐτὴ τὴ φορά, ὅλοι βρέθηκαν ὄρθιοι — σὰν αὐτόματα ποὺ τοὺς πάτησαν τὸ κουμπί τους. Ὁ γαμπρὸς χτύπησε τὰ παλαμάκια γιὰ νὰ κανονίσει τὸ λογαριασμό. Ἡ μητέρα τοῦ μικροῦ ποὺ κουτουλοῦσε, τοῦ κούνησε τοὺς ὤμους, φωνάζοντας: « Σήκω, Μιχαλάκη, φεύγουμε! » κι' ὁ Μιχαλάκης σηκώθηκε. Ὁ μόνος ποὺ ἀπόμενε ἀκόμα στὸ κάθισμά του καὶ τὸ λήθαργό του ἦταν ὁ φαιδρὸς τῆς συντροφιᾶς. Ὅταν ἐπιτέλους συνῆλθε ἀπὸ τὸ θόρυβο ποὺ γινόταν, κι' εἶδε ὅλους σηκωμένους κι' ἑτοίμους νὰ φύγουν, ἄρχισε νὰ φωνάζει ἀγαναχτισμένος:

— Γιὰ σταθῆτε! Ποῦ πᾶτε; Δὲν εἶναι κατάσταση αὐτή! Εἴπαμε πὼς θὰ φεύγαμε μὲ τὸ ξημέρωμα! Δὲν μπορεῖτε νὰ χαλάσετε τὸ γλέντι! Γάμο εἴχαμε, μὴν τὸ ξεχνᾶτε!...

Καὶ γιὰ νὰ μὴ χαλάσει πρὶν ἀπὸ τὸ ξημέρωμα τὸ « γλέντι » τοῦ γάμου, οἱ τριάντα ἄντρες καὶ γυναῖκες ξανακάθησαν μ' ἀπόγνωση στὰ καθίσματά τους...

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

GUILLAUME APOLLINAIRE

ΣΑΛΩΜΗ (*)

Θάβαζα κάτω στὸ χορὸ τὰ Σεραφὶμ ὦ βασιλιὰ
Γιὰ νὰ χαμογελάσει ὁ Βαφτιστὴς καὶ πάλι
Μητέρα γιατί στέκεσαι θλιμένη καὶ χωρὶς μιλιὰ
Μὲ φόρεμα κοντέσσας στοῦ Διάδοχου τὸ πλάι

Χτύπαε ἡ καρδιά μου χτύπαγε μὲ δύναμη πολλὴ
Σὰν ἄκουγα ὡς ἐχόρευα πέρα τὴν ὁμιλία του
Καὶ κρίνους κένταγα σὲ μιὰ σημαία μακρουλὴ
Ποὺ θὰ κυμάτιζε ψηλὰ ψηλὰ στὴ βακτηρία του

Γιὰ ποιόν θέλετε τώρα νὰ κεντήσω τὴ σημαία
Ἡ βακτηρία του στὶς ὄχθες τοῦ Ἰορδάνη ἄνθεῖ
Κι ἀφότου οἱ στρατιῶτες σου ὦ Ἡρώδη βασιλέα
Τὸν πιάσαν ὅλ' οἱ κρίνοι μου ἔχουνε μαραθεῖ

Ἐλάτε ὅλοι ξοπίσω μου κεῖ κάτω στὴν ἀλλέα
Μὴν κλαῖς ὦ γελωτοποιὲ ὡραῖε τοῦ βασιλέα
Πάρ' τὸ κεφάλι γιὰ ραβδὶ καὶ στῆσε τὸ χορὸ
Τὸ μέτωπο μητέρα μὴ τοῦ 'γγίζεις εἶν' ψυχρὸ

Βασιλιὰ βάδισε μπροστὰ τοξόται ἐλάτε πέρα
Ἕνα λάκκο θὰ σκάψουμε καὶ μέσα θὰ τὸν θάψουμε
Λουλούδια θὰ φυτέψουμε καὶ γύρω θὰ χορέψουμε
Ὡς ποὺ νὰ χάσω στὸ χορὸ τὴ ζαρρετιέρα
Ὁ βασιλιὰς τὴν ταμπακέρα
Ἡ Ἰνφάντα τὸ ροζάριό της
Τὴ Σύνοψή του κι ὁ δεσπότης

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

Στὴν καταχνιὰ ἕνας χωρικὸς τραβάει κουρασμένα
Τὸ βόιδι του στὴν καταχνιὰ τὴ φθινοπωρινὴ
Ποὺ κρύβει τὰ φτωχὰ χωριὰ τὰ κακομοιριασμένα

Κι ὅπως πᾶν λέει ὁ χωρικὸς μὲ σιγανὴ φωνὴ
Ἕνα τραγούδι προδοσιᾶς κι ἀγάπης ποὺ ἀναφέρει
Κάποια καρδιὰ καὶ κάποια βέρα ποὺ ραΐσαν

Ὦ! Τὸ φθινόπωρο ἔρριξε νεκρὸ τὸ καλοκαίρι
Στὴν καταχνιὰ δυὸ σιλουέττες γκρίζες τραβοῦν ἴσα

Μεταφρ. ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

(* Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Guillaume Apollinaire ἔχει καταργήσει τὴ στίξη στὴν ποίηση.

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟ ΒΟΡΡΑ

ΟΠΟΥ ΑΝΘΙΖΕΙ Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ...

"Οταν μπαίνεις, ἂς εἶναι καὶ γιὰ πολλοστὴ φορά, μέσα στὸ μεγάλο πουλί, τὸ ἀεροπλάνο, ἐκεῖνο πού, εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχή, σοῦ γεννᾶ τὴν ἐμπιστοσύνη, εἶναι οἱ πλατειές, σιδεροκαρφωμένες φτεροῦγες, ὅπου νιώθεις πὼς μπορεῖ νὰ στηριχτεῖς. Κι' ὅταν οἱ ἕλικες ἀρχίσουν νὰ στριφογυρίζουν καὶ λὲς πὼς εἶσαι καβάλλα πάνω σ' ἕνα βουερὸ μπάμπουρα, κοιτᾶς τὸν ἥλιο καὶ συλλογιέσαι τὶς κερένιες φτεροῦγες τοῦ "Ικαρου. 'Η σκληρὴ μὰ δοξασμένη μοῖρα τοῦ θείου παιδιοῦ σὲ συντροφεύει, παρηγορήτρα Μοῦσα στὴ συμφωνία τοῦ ὕψους. Στήνεις τὸ αὐτί, καὶ πέρα ἀπὸ τὸ βουΐτὸ τῶν ἑλίκων, ποὺ καταντᾶ πιὰ μονότονη ὑπόκρουση, ποὺ εὔκολα μπορεῖς νὰ τὴν ξεγράψεις ἀπὸ τὴ φαντασία σου, ἀκοῦς τὴ Μοῦσα τοῦ "Ικαρου, ποὺ σοῦ ψιθυρίζει τὸ αἰώνιο τραγούδι τοῦ ὕψους. Τὰ σύννεφα, ποὺ τὰ βλέπεις ἀπὸ πάνω σου, εἶναι τώρα σύντροφοί σου, μπαίνεις στὸ μυστικὸ τῆς ὑφῆς καὶ τοῦ δρόμου τους. «"Ανθρωπε, λέει ἡ Μοῦσα, θ' ἀνεβεῖς ψηλά, ὅλο καὶ πιὸ ψηλά, ὅμως τί φελᾶ. Τὸ ὕψος αὐτὸ θὰ εἶναι κομμένο πάνω στὴν ἀνθρώπινή σου φορά. Θὰ ξεπεράσεις ἀκόμα καὶ σύννεφα, μὰ ὁ πόθος σου γιὰ τὸ πιὸ ψηλὸ σημεῖο θὰ μένει πάντα ἀξεδίψαστος. "Η σῶμα θὰ εἶσαι καὶ θὰ βαραίνεις πρὸς τὴ γῆ, ἡ ψυχή, ὁπότε ἡ γῆ δὲ θὰ σοῦ παρέχει πιὰ μέτρο γιὰ σύγκριση καὶ θὰ πλέεις μέσα σ' ἕνα ἀπέραντο περιβόλι, ὅπου τ' ἄνθη εἶναι τ' ἄστρα καὶ δέντρα τὰ φεγγοβόλα παγωμένα κρύσταλλα τοῦ Γαλαξία. Μὴ λησμονεῖς πὼς ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου εἶναι ἡ φωτιὰ κι' εἶναι, γι' αὐτό, καὶ τὸ τέλος του. Κοίταξε τώρα πάλι χαμηλά, στὴ γῆ σου, γιατὶ ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ βλέπει κατὰ κεῖ, ὅπου πιὰ δὲ βρίσκεται.» Τὸ μάτι, ἄθελά σου, σκύβει κάτω. Κι' ἀγκαλιάζει τὴ μητέρα σου 'Ελλάδα, τ' ἀκρογιάλια τῆς Εὔβοιας μὲ τὸ λευκορόδινο περίγραμμά τους, ποὺ χωρίζει κοφτὰ τὴ θάλασσα ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ κατρακύλισμα τῶν πεύκων. 'Η λευκὴ αὐτὴ μπιμπίλα, ἅμα προβάλλει ὁ ἥλιος μέσ' ἀπὸ τὰ σύννεφα, φέγγει σὰ συστοιχία ἀπὸ ἠλεκτρικὰ φανάρια, ἐνῶ πέρα, πάνω ἀπὸ τὸ χλωμογάλαζο βάθος τοῦ γαληνεμένου πόντου, ἀχνοφέγγουν τ' ἀκρογιάλια τῆς Σκιάθου, ὅπου μαντεύεις τὴν εὐλαβικὴ ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη νὰ πλανιέται πάνω σ' ἕνα λαμπρὸ σύννεφο, μὲ τὴν εὐφροσύνη τῆς ἔσχατης γνώσης, ποὺ μήτε κὰν σκύβει νὰ παρηγορήσει τοὺς συχωριανούς του, ἀφοῦ ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται ἔχει χάσει τὴν αἴσθηση τῆς ἀπόστασης καὶ τοῦ χρόνου, καὶ συνεπῶς τοῦ πόνου.

Ψαρόβαρκα, σπίτι πυρωμένο ἀπὸ τὸν ἥλιο, νησιὰ σκορπισμένα σὰ χέρια καὶ πόδια, λιβάδι λιγοστό, πευκοπλαγιὰ κι' ἐλατοκορφὴ πλάϊ σὲ χαλικαριές, ἀπ' ὅπου εἶναι ξεπλυμένο τὸ γονιμοποιὸ μυστήριο, ἡ σπερματογεννήτρα σαπίλα τοῦ «χούμου», πολὺ ἀπ' τὸ καθένα ἀπ' ὅλα αὐτά: νὰ ἡ 'Ελλάδα, ἂν θέλεις νὰ τὴν ξαφνιάσεις στὸ φανέρωμα τοῦ πολύτροπου καὶ σκόρπιου, δίχως στέρεη σύνθεση χαραχτήρα της. 'Η Θεσσαλονίκη μὲ τὶς κόκκινες στέγες της, ποὺ ταιριάζουν μὲ τὸ βαθυπράσινο χρῶμα τῶν περιβολιῶν της, εἶναι, μὲ τὸν πλατύ της κάμπο, τὸ ἔβγα τῆς 'Ελλάδας καὶ ἡ θύρα πρὸς τὴν Εὐρώπη. 'Αριστερὰ καὶ δεξιὰ τὸ βλέμμα χορταίνει ἀνοιχτοσύνη κι' οὔτε καὶ ἡ ἀχνόδωρη, μακρυνὴ Ροδόπη δὲν κατορθώνει νὰ τοῦ φράζει τὸν ὁρίζοντα, ἀπεναντίας τοῦ προσφέρει ἕνα καλοδεχάμενο ἀποκοῦμπι. "Οσο πλησιάζω στὴ Βουλγαρία, ἡ θωριὰ τοῦ ἐδάφους παίρνει βαθύτερο, σκοτεινότερο τόνο, ποὺ εὐθὺς ἀλλάζει τὴ διάθεσή μου. Σπάνια πάνω ἀπὸ τοὺς βουλγαρικοὺς δρυμοὺς εἶναι καθάρια ἡ ἀτμόσφαιρα, μὰ κάπου - κάπου, ὅπου τρυπᾶ ὁ ἥλιος, φεγγοβολοῦν ὁλοπράσινα κομμάτια, σὰ μαξιλάρια ἕτοιμα νὰ δεχτοῦν πολύτιμα πετράδια, ποὺ μὲ προθυμία ξυπνοῦν τὴ θύμηση τοῦ θεσσαλικοῦ κάμπου πάνω στὸ μαγιάτικό του ὑμέναιο μὲ τὴ Θαλλώ. 'Εδῶ κι' ἐκεῖ στέγες μὲ τὸ χρῶμα τῆς μεστωμένης φράουλας προδίνουν τὴν ἔλλειψη τῆς διαβρωτικῆς σκόνης στὸ τοπίο καὶ τῆς ἀνεδαφικῆς νοοτροπίας στὸν ἄνθρωπο.

'Η Σόφια, μέσα σὲ μιὰ καταπράσινη ἁπλωσιά, ὅπου ἀφθονοῦν οἱ λεῦκες, εἶναι τὸ κέντρο ἑνὸς κόσμου κλειστοῦ στὶς πεδιάδες καὶ στὰ βουνά του, τόσο ποὺ ἡ μακρινὴ Μαύρη Θάλασσα νὰ μὴ καταφέρνει νὰ ἐπηρεάσει ἰδιαίτερα τὴν ἤρεμη ἰσορροπία τῆς ὑλικῆς καὶ ψυχικῆς του αὐτεπάρκειας. 'Η ἀλήθεια τούτη μιλεῖ ἀπὸ τὰ

μάτια ποὺ πρωταντικρύζω στὸ ἀεροδρόμιο καὶ ὅπου δὲ σπιθίζει καμμιὰ ἀποδημητική, φυγόκεντρη ἀνησυχία, ἐχέγγειο γιὰ τὴν αὐθυπαρξία τῆς βουλγαρικῆς φυλῆς, ποὺ ἀφομοιώνει ὅ,τι ταιριάζει στὸ βαρύ, μὰ αὐτοδύναμο χαραχτῆρα της, δίχως νἄχει ποτὲ συλλάβει, ζωσμένη ὡστόσο ὁλοῦθε ἀπὸ ἄλλες ἐθνότητες, τὸ σχέδιο νὰ «ἐκπολιτίσει» ἄλλους λαούς, πρὶν νὰ ἐκπολιτίσει τὸν ἑαυτό της.

Τὸ Βελιγράδι, ἁπλωμένο ἐδῶθε κι' ἐκεῖθε τοῦ μεγάλου ποταμοῦ, ποὺ τὸν δρασκελᾶ μιὰ μεγάλη γέφυρα, εἶναι ἕνας ἀπόγονος τοῦ δοξασμένου Δυαδικοῦ Βασιλείου. Ὁ Σαῦος καὶ ὁ Δούναβης εἶναι μιὰ πλατειά, μακρυὰ πόρτα, ποὺ ἀνοίγει τὸ δυτικὸ κόσμο στὴ Γιουγκοσλαυΐα, ποὺ πῆρε κάτι ἀπὸ τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν ἀρχοντικὴ ἐμφάνιση τῆς ἀλλοτινῆς Αὐστροουγγαρίας. Εἶναι τὸ στοιχεῖο ποὺ τὴν κάνει νὰ διαφέρει ἀπὸ τὴ Βουλγαρία. Ἡ Γιουγκοσλαυΐα εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν Εὐρώπη, καὶ μόλις, στὴν πρωτεύουσά της, ἀντικρύσεις τὰ ἐπιβλητικὰ κτίρια, ποὺ στεγάζουν ὑπουργεῖα κι' ἄλλες δημόσιες ὑπηρεσίες, ἀναγκάζεσαι νὰ παραδεχτεῖς πὼς στάθηκε πιὸ τυχερή, γιατὶ ὁ βορεινός δυνάστης της ἦταν πιὸ πολιτισμένος ἀπ' αὐτήν. Ἡ ἐπίδραση τῆς αὐστροουγγρικῆς παράδοσης εἶναι φανερὴ σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς γιουγκοσλαυϊκῆς ζωῆς, εἴτε σὰ σοβαρὴ διάθεση, εἴτε σὰ θετικώτερο, ἐδαφικώτερο ἀντίκρυσμα τῶν πολιτικῶν προβλημάτων, εἴτε σὰν ἔφεση γιὰ δημιουργικὴ πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ ἐργασία. Ὁ καινούργιος προσανατολισμὸς τῆς ἐξωτερικῆς της πολιτικῆς ἴσως μάλιστα νὰ μὴν εἶναι ἄσχετος μὲ τὶς προϋποθέσεις αὐτές, ποὺ καταφέρνουν νὰ ἐξουδετερώνουν τὶς ξώπετσες, ψευτορωμαντικὲς ἀρχὲς τῶν δημοκρατικῶν κύκλων, ποὺ ἔχουν χάσει τὸ ὑπόβαθρό τους.

Ὕστερ' ἀπὸ τόσων χρόνων τρικυμίες καὶ στερήσεις, ποὺ ἀκολούθησαν τὸν ὄλεθρο τοῦ 1918, ἡ Οὐγγαρία ἀρχίζει νὰ παίρνει ἀπάνω της καὶ νὰ ντύνεται σιγὰ - σιγὰ τὴν παλιά της αἴγλη. Τὸ βλέπεις κιόλας ἀπὸ τὸν καινούργιον ἀεροδρόμιο Budaörs Repülöter, μὲ τὸ κυκλικὸ περίπτερο καὶ τὰ καλοκοιταγμένα παρτέρια, ἀνάμεσα σ' ἕνα σωρὸ ἄλλα λευκὰ οἰκήματα. Τὸ λουλούδι καὶ ἡ εὐγένεια : νὰ ἡ πιὸ ἀγαπητὴ προϋπάντηση γιὰ τὸν ἐπιβάτη, ποὺ κατεβαίνει πάλι ἀπὸ τὸν αἰθέρα στὴ γῆ. Γιὰ ὅποιον γνώρισε τὰ παλιὰ αὐτοκρατορικὰ μεγαλεῖα κι' ἔνιωσε σὰν κορύφωμα τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, στὴ διονυσιακή του πλευρά, τὸ βιεννέζικο βάλς, ποὺ νικᾶ τώρα μέρα μὲ τὴν ἡμέρα τοὺς μεταπολεμικοὺς νεγρικοὺς σκοπούς, ἡ Βουδαπέστη εἶναι μιὰ κολυμπήθρα πού, ξαναβαφτισμένο, σὲ παραδίνει στὰ χέρια τῆς πολιτισμένης Δύσης. Κι' ἐδῶ ὁ Δούναβης, πλατύς, πατρικός, καλόβολος, χωρίζει τὴν πόλη σὲ δυὸ τμήματα: Τὴ Buda μὲ τὶς βίλλες, τὰ παλάτια, τὶς πράσινες ἀναδιπλώσεις της, μὲ τὸ φρούριο καὶ μὲ τὰ ἱερὰ κειμήλια τῆς παλιᾶς Οὐγγαρίας, καὶ τὴν Πέστ μὲ τὰ μουσεῖα, τὰ καταστήματα, τὰ γραφεῖα, τὰ καινούργια μέγαρα. Ἡ Βούδα, ἤρεμη μέσα στὴν πρασινάδα της σὲ τραβᾶ σὰ γνώριμη Σειρήνα. Ἀνεβαίνοντας στὸν προμαχῶνα τῶν Ψαράδων (Fischerbastei), ὕστερ' ἀπὸ ἕξη ὁλόκληρα χρόνια, εἶδα (τὴν ἴδια;) καλόγρια σκυμμένη στὸ βιβλίο της, στὸ πεζούλι τοῦ κήπου, ἀδιάφορη γιὰ ὅ,τι γινόταν γύρω της, πάνω στοὺς πολύπλοκους ἐξῶστες μὲ τοὺς ταταρικοὺς ἀκρόπυργους, ὅπου βούϊζε ἡ κυριακάτικη ἐπιχειρηματικότητα τῶν ἀστῶν. Στὴν ἀντικρυνὴ ὄχθη, τὸ μέγαρο τοῦ Κοινοβουλίου, μὲ τοὺς δεκατέσσερις τόσους μυτεροὺς πυργίσκους, καί, στὴ μέση, τὸ μνημειώδη τροῦλο ποὺ θυμίζει Ἅγιο Πέτρο, ὀρθώνεται σύμβολο τῆς γερὰ θεμελιωμένης ὀντότητας τῶν Μαγυάρων. Ἡ Οὐγγαρία εἶναι ριζωμένη στὴ γῆ της ἀπὸ δυὸ ρίζες: τὴ χριστιανικὴ παράδοση καὶ τὴν πιὸ πρόσφατη παράδοση τῆς αὐστροουγγρικῆς μοναρχίας, ποὺ συναντιῶνται στὸ τρίπτυχο: τάξη, χρέος, τιμή. Εἶδα χωριάτισσες μὲ τὶς γραφικὲς ντυσιές τους νὰ σταυροκοπιοῦνται περνώντας μπρὸς στὸν καθεδρικὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ὅπου στεφανώνονταν οἱ βασιλιάδες τῶν Μαγυάρων. Ὁλόγυρα, πάνω ἀπὸ τὶς ὑπόγειες στοές, ὅπου σκάφτηκαν τὰ χαρακώματά τους ἐνάντια στοὺς Τούρκους, στριμώχνεται ἡ πρασινάδα πανύψηλων δέντρων ποὺ μοσκοβολοῦν. Καὶ εἶναι πολυσήμαντο τὸ γεγονὸς πὼς ἡ Οὐγγαρία στάθηκε τὸ προπύργιο τῆς Εὐρώπης ἐνάντια στὴν Ἀσία, γιατὶ ἐδῶ δὲν κατάφερε νὰ κυριαρχήσει ὁ Τοῦρκος, πρᾶμα ποὺ πάει νὰ πεῖ πολλά.

Στὸ ἀπέραντο οἰκοδομικὸ συγκρότημα τοῦ Παλατιοῦ, τοῦ Vár, ἐπικρατεῖ τὸ πνεῦμα τῆς πειθαρχίας. Οἱ σκοποί, ἐκεῖ ποὺ στέκονται ἀκίνητοι, ἄξαφνα βηματίζουν μὲ τρόπο ἀλλόκοτο, ποὺ σ' ἕνα μεσημβρινὸ θάφερνε τὸ εἰρωνικὸ χαμόγελο. Οἱ Ἁψβοῦργοι ἔπεσαν, μὰ δὲν ἄλλαξαν πολλὰ πράματα στὴν Οὐγγαρία. Μέσα στὸ συγκρότημα τοῦ παλατιοῦ βρίσκεται ἕνα παρεκκλήσι. Εἶναι διαρρυθμισμένο σὲ ρυθμὸ μπαρὸκ καὶ οἱ τοιχογραφίες του, ὅπου κυριαρχοῦν, θαυμάσια μετριασμένα, τὸ γαλάζιο καὶ τὸ χρυσοκίτρινο τοῦ 18ου αἰώνα, θυμίζουν, στὴν τεχνοτροπία καὶ στὴ σύλληψη, περισσότερο ἀνακτορικὴ αἴθουσα. Ἕνα ἄρωμα εὐλάβειας καὶ ψυχικῆς γαλήνης ἀναδίνουν οἱ ὅμιλοι τῶν πιστῶν, ποὺ μπαίνουν, γονατίζουν, σταυροκοπιοῦνται καί, σιωπηλοί, κάθονται στὰ θρανία. Μιὰ σπάνια εἰρήνη σὲ περιζώνει καὶ σὲ βυθίζει σὲ στοχασμούς. Κι' ὅσο καὶ νὰ τείνεις νὰ ἐξιδανικέψεις τὸ φαινόμενο, δὲ σὲ ἀφήνει ἡ σκέψη πὼς ἡ εὐημερία, ρυθμισμένη ἀπὸ τὴν ὀργανικὴ ἐργατικότητα, (ὄχι ἡ ἀγάδικη εὐημερία τῶν «κονκουϊ-

σταδόρων»), εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα ὑπόβαθρα ποὺ στηρίζουν τὴν εὐλαβητικὴν αὐτὴ διάθεση.

Ἡ Βουδαπέστη, ἂν κάνεις ἀφαίρεση ἀπὸ τὴ γλῶσσα, ποὺ σὰ συνδυασμὸς φθόγγων εἶναι ὁλότελα ξένη στὸ εὐρωπαϊκὸ αὐτί καὶ ἀσκεῖ πάνω σου μιὰ δυσκολοεξήγητη γοητεία, δὲν ἔχει ἰδιαίτερο, δικό της φυλετικὸ χαραχτῆρα. Ὁ πληθυσμός της, ἀνακατεμένος μὲ πολὺ ἑβραϊκὸ αἷμα, φανερώνει πολλὴ ποικιλία, κι' ἂν θέλεις νὰ ἰδεῖς γνήσιο Μαγυάρο, θὰ τὸν ἀναζητήσεις στὸ ὕπαιθρο. Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, ὁ λαὸς αὐτὸς διδάχτηκε νὰ τιμᾶ, ὅπως ὅλοι οἱ μεγάλοι εὐρωπαϊκοὶ λαοί, τοὺς προγόνους του, δηλαδὴ τὶς ρίζες του, μὲ ἐκδηλώσεις καλλιτεχνικὲς μνημειώδεις, ὄχι σὰ ρητορική, ἀνεδαφικὴ παράδοση. Φτάνει, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πάμπολλα μνημεῖα στοὺς δρόμους τῆς Βουδαπέστης, ν' ἀναφέρω τὸ «Κυκλόραμα» τοῦ Varos Liget, ὅπου, ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ζωγράφου Arpád Feszty, πῆρε ὑποβλητικὴ μορφὴ ἡ εἰσβολὴ τοῦ ἐθνάρχη τῶν Μαγυάρων Arpád καὶ ἡ ὑποδούλωση τῶν ἰθαγενῶν σλαύων. Περιττὸ νὰ τονίσω (θ' ἄνοιγα στοὺς φιλότιμους Ἕλληνες μιὰ εὐκολονόητη πληγὴ) πὼς οἱ Μαγυάροι, ὅπως ἄλλωστε ὅλοι οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοί, βγάζουν τὸ καπέλο τους ὅταν περνοῦν μπρὸς στὸν τύμβο τῶν ἡρώων τοῦ 1914 - 1918, ποὺ, μὲ τὴ χαραχτηριστικὴ ἐπιγραφή του «Γιὰ τὰ χιλιόχρονα σύνορα», δὲν ἔγινε μόνο θέαμα, μὰ ποὺ, σὰν παράσταση θυσίας καὶ χρέους, ἀγγίζει πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὴν καρδιά (1).

ΠΑΥΛΟΣ ΦΛΩΡΟΣ

(1) Εἶναι καιρὸς οἱ Ἕλληνες διανοούμενοι καὶ λογοτέχνες, ποὺ πατοῦν στιβερὰ πάνω στὴν ἐθνικὴ ὀντότητα, νὰ πάρουν πλέον στάση ξεκάθαρη ἀντίκρυ στὸ αἴτημα τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος σὰ μιᾶς πρωταρχικῆς ἀνάγκης, καὶ νὰ ξεσκεπάσουν μερικοὺς ψευτοανθρωπιστές, ποὺ ἔχουν τὴν ἄξίωση, ἀρνούμενοι κάθε δικαίωση στὴν ἰδέα τοῦ ἔθνους, νὰ γίνουν οἱ ὁδηγητὲς τῆς νεολαίας. Πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ποὺ δὲν ξεμύτησαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, θὰ εἶχαν νὰ μάουν πολλὰ ἀπὸ ἕνα ταξίδι στὴ Δύση.

ΣΤΗΝ ΚΟΡΗ ΜΟΥ

Τὸ σωματάκι νὰ τρεκλίζει — ἄσταθο βῆμα· —
τσεβδὰ λογάκια, συλλαβὲς λειψές,
χαμόγελο σὰν τὸ γαλάζιο κῦμα,
σᾶς χάρηκα, ὧρες κι ὧρες, πάλι ψές.

Κρατᾶ στὸν κύκλο ἡ Ζωὴ τὸ μαγικό της
μυστήρια! Ποῦ νὰ φανταστῆ κανείς...
Σμίγει ἡ χαρὰ τῆς ἡλικίας τῆς πρώτης
κ' ἡ θλίψη τῆς σοφίας μου τῆς στερνῆς,

κι ὅτι ἂν σοῦ πῶ τὸ λὲς σὰν παπαγάλος
μὲ κωμικὰ σοβαρεμένη τὴν εἰδή,
νὰ μοῦ φαντάξεις γι' ἄνθρωπος μεγάλος,
κι ἐγὼ νὰ σοῦ φανίζουμαι παιδί!

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

PASCAL

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*

Ἀδυναμία τοῦ Ἀνθρώπου.

Ἐκεῖνο ποὺ πιὸ πολὺ μὲ ξαφνίζει εἶναι νὰ βλέπω ὅτι ὅλοι δὲν ξαφνίζονται γιὰ τὴν ἀδυναμία τους. Καθένας κάνει τὸ ἔργο του σοβαρά, καὶ καθένας ἀκολουθεῖ τὴ σειρά του(1) ὄχι γιατὶ εἶναι καλὸ πραγματικὰ νὰ κανονίζη κανεὶς ἔτσι τὴ δράση του, ἀφοῦ ἔτσι συνηθίζεται· ἀλλὰ ὡσὰν νὰ γνώριζε ὁ καθεὶς μὲ σιγουριὰ ποῦ βρίσκονται ἡ λογικὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη. Κάθε στιγμὴ δοκιμάζουμε ἀπογοητεύσεις, καὶ ἀπὸ μιὰ ἀστεία μετριοφροσύνη νομίζουμε ὅτι τὸ λάθος εἶναι δικό μας καὶ ὄχι τῆς τέχνης μας ποὺ καυχιόμαστε πάντα πὼς τὴν κατέχουμε. Εἶναι καλὸ νὰ ὑπάρχουν πολλοὶ τέτοιοι ἄνθρωποι στὸν κόσμο· γιὰ νὰ δείχνουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἱκανὸς γιὰ τὶς πιὸ ἐξωφρενικὲς γνῶμες, ἀφοῦ εἶναι ἱκανὸς νὰ πιστεύη ὅτι φυσικὴ καὶ μοιραία κατάστασή του δὲν εἶναι ἡ ἀδυναμία, ἀλλ' ἀντίθετα ἡ φρόνηση.

Ἡ ἀδυναμία τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται πολὺ περισσότερο σ' ἐκείνους ποὺ δὲν τὴ γνωρίζουν, παρὰ σ' ἐκείνους ποὺ τὴ γνωρίζουν.

Ὅταν εἶναι κανεὶς πάρα πολὺ νέος, δὲν κρίνει καλά. Ὅταν εἶναι πάρα πολὺ γέρος, τὸ ἴδιο. Ὅταν δὲν σκέπτεται κανεὶς κάτι ἀρκετά, ὅταν τὸ σκέπτεται ὑπερβολικά, πεισμώνει, καὶ δὲ μπορεῖ νὰ βρῆ τὴν ἀλήθεια.

Ἂν κυττάξη κανεὶς τὸ ἔργο του εὐθὺς ἀφοῦ τὸ ἔκανε, εἶναι ἀκόμα πάρα πολὺ προκατειλημμένος [καὶ δὲ μπορεῖ νὰ τὸ κρίνη ψύχραιμα]. Ἂν πάρα πολὺ ὕστερα, δὲν τὸ νιώθει πιά.

Δὲν ὑπάρχει παρὰ ἕνα ἀδιαίρετο(2) σημεῖο, ποὺ εἶναι τὸ πραγματικὸ μέρος ἀπ' ὅπου μπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς τὰ ἔργα τῆς ζωγραφικῆς. Τὰ ἄλλα [σημεῖα] εἶναι πάρα πολὺ κοντινά, πάρα πολὺ μακρυνά, πάρα πολὺ ὑψηλά, πάρα πολὺ χαμηλά. Ἡ προοπτικὴ καθορίζει τὸ σημεῖο τοῦτο στὴ ζωγραφική. Μὰ ποιὸς θὰ τὸ καθορίση σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν ἠθικὴ καὶ τὴν ἀλήθεια;

Ἡ δασκάλα αὐτὴ τῆς πλάνης ποὺ ὀνομάζεται φαντασία ἢ γνώμη, εἶναι τόσο περισσότερο δόλια ὅσο δὲν εἶναι πάντα. Γιατὶ θὰ ἦταν γνώμονας ἀλάθευτος τῆς ἀλήθειας, ἂν ἦταν [γνώμονας] ἀλάθευτος τῆς ψευτιᾶς. Μὰ καθὼς εἶναι συχνότερα σφαλερή, δὲ δίνει κανένα δεῖγμα τῆς ἰδιότητάς της, σημαδεύοντας μὲ τὸν ἴδιο χαρακτῆρα τὸ ἀληθινὸ καὶ τὸ ψεύτικο.

Ἡ περίλαμπρη αὐτὴ δύναμη, ἡ ἐχθρὰ τοῦ λογικοῦ, ποὺ βρίσκει εὐχαρίστηση στὸ νὰ τὸ ἐλέγχη καὶ νὰ τὸ ἐξουσιάζη, γιὰ νὰ δείχνη πόσο ἰσχυρὴ εἶναι σ' ὅλα, θρόνιασε μὲς στὸν ἄνθρωπο μιὰ δεύτερη φύση. Ἔχει τοὺς εὐτυχισμένους καὶ τοὺς δυστυχισμένους της· τοὺς ἁγίους της καὶ τοὺς ἀρρώστους της· τοὺς πλούσιους, τοὺς φτωχούς της· τοὺς τρελλούς της καὶ τοὺς φρονίμους: καὶ τίποτε δὲ μᾶς θυμώνει τόσο ὅσο τὸ νὰ βλέπουμε ὅτι γεμίζει τοὺς πιστούς της μὲ μιὰ εὐχαρίστηση πολὺ πιὸ πλέρια καὶ ὁλοκληρωτικὴ παρ' ὅ,τι τὸ λογικό, ἀφοῦ οἱ ἐπιδέξιοι χάρις στὴ φαντασία βρίσκουν πολὺ μεγαλύτερη εὐχαρίστηση στὸν ἑαυτό τους παρ' ὅσο οἱ φρόνιμοι μποροῦν νὰ βροῦν μὲ τὸ λογικό. Κυττάζουν τοὺς ἀνθρώπους κυριαρχικά. Συζητοῦν μὲ τόλμη κ' ἐμπιστοσύνη, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μὲ φόβο καὶ δυσπιστία. Καὶ τὸ πρόσχαρο αὐτὸ ὕφος τους τοὺς δίνει συχνὰ μιὰν ὑπεροχὴ στὴν ἀντίληψη ἐκείνων ποὺ τοὺς ἀκοῦνε: τόσο οἱ φανταστικὰ φρόνιμοι κρίνονται εὐνοϊκὰ ἀπὸ τοὺς ἴδιας φύσης κριτές τους. Ἡ φαντασία δὲ μπορεῖ νὰ κάνη φρόνιμους τοὺς τρελλούς, μὰ τοὺς κάνει εὐχαριστημένους· ἀντίθετα μὲ τὸ λογικό, ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ κάνη τοὺς φίλους του παρὰ μόνο δυστυχισμένους. Ἡ δόξα γεμίζει [τοὺς πιστούς της] μὲ δόξα, τὸ λογικὸ [γεμίζει τοὺς πιστούς του] μὲ ντροπή.

Ποιὸς μοιράζει τὴ φήμη, ποιὸς δίνει τὸ σέβας καὶ τὴν εὐλάβεια πρὸς τὰ πρόσωπα, τὰ ἔργα, τοὺς μεγάλους ἄντρες, ἂν ὄχι ἡ [κοινὴ] γνώμη; Πόσο ὅλα τὰ πλούτη τοῦ κόσμου εἶναι λιγοστά, ἂν λείπη ἐκείνη(1).

Ἡ [κοινὴ] γνώμη τὰ κανονίζει ὅλα. Κά-

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενα καὶ τέλος.
(1) Κατὰ λέξιν: τὴν κατάστασή του, ὅ,τι εἶναι.
(2) Ἀδιαίρετο καὶ ὄχι ἀδιόρατο, ὅπως θὰ νόμιζε ἴσως κανείς.

(1) Κατὰ λέξιν: χωρὶς τὴ συγκατάθεσή της.

νει τὴν ὁμορφιά, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εὐτυχία, ποὺ εἶναι τὸ πᾶν στὸν κόσμο. Θὰ ἐπιθυμοῦσα πολὺ νὰ ἔβλεπα τὸ ἰταλικὸ βιβλίο, ποὺ δὲ γνωρίζω παρὰ μόνο τὸν τίτλο του, καὶ ποὺ ἀξίζει μόνος αὐτὸς πολλὰ βιβλία, «Περὶ τῆς Κοινῆς Γνώμης, Βασίλισσας τοῦ Κόσμου». Ὑπογράφω τὸ περιεχόμενό του χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζω, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κακό, ἂν ὑπάρχη κακὸ στὸ βιβλίο.

Δὲ βλέπει κανεὶς σχεδὸν τίποτε δίκαιο ἢ ἄδικο, ποὺ νὰ μὴν ἀλλάζη ποιότητα ἀλλάζοντας κλίμα. Τρεῖς μοῖρες βορειότερα ἀναποδογυρίζουν ὅλο τὸ σύστημα τῆς Δικαιοσύνης. Ἕνας Μεσημβρινὸς (1) [περισσότερο ἕνας λιγώτερο] κρίνει γιὰ τὴν ἀλήθεια ἢ λίγα χρόνια νομῆς. Οἱ θεμελιακοὶ νόμοι ἀλλάζουν. Τὸ δίκαιο ἔχει τὶς ἐποχές του. Ἀστεία ἡ δικαιοσύνη ποὺ τῆς βάζει σύνορα ἕνα ποτάμι ἢ ἕνα βουνό. Ἀλήθεια ἐδῶθε ἀπ' τὰ Πυρηναῖα, πλάνη ἐκεῖθε.

Ἡ τέχνη τοῦ ν' ἀνασταπώνης τὰ Κράτη εἶναι νὰ ταράξης τὰ καθιερωμένα, βυθομετρώντας ὡς τὴν πηγή τους, γιὰ νὰ δείξης ἐκεῖ τὴν ἔλλειψη ἐξουσίας καὶ δικαιοσύνης. Πρέπει, λένε, ν' ἀνατρέχουμε στοὺς θεμελιακοὺς καὶ ἀρχικοὺς νόμους τοῦ Κράτους, ποὺ μιὰν ἄδικη συνήθεια τοὺς κατάργησε. Εἶναι ἕνα σίγουρο παιχνίδι γιὰ νὰ τὰ χάση κανεὶς ὅλα. Τίποτε δὲ θὰ βρεθῆ σωστὸ σ' αὐτὴ τὴ ζυγαριά. Ὡστόσο, ὁ λαὸς τεντώνει τὸ αὐτί του σ' αὐτὰ τὰ λόγια· ἀπορίχνει τὸ ζυγὸ μόλις τὸν καταλάβη· καὶ οἱ μεγάλοι ἐκμεταλλεύοντοι [τὸ ἀπόριγμα τοῦ ζυγοῦ] πρὸς ὄλεθρόν του [τοῦ λαοῦ] καὶ [πρὸς ὄλεθρον] τῶν περίεργων αὐτῶν ἐρευνητῶν τῶν καθιερωμένων συνηθειῶν. Ἀλλά, ἀπὸ ἕνα ἀντίθετο ἐλάττωμα, οἱ ἄνθρωποι πιστεύουν πὼς μποροῦν νὰ κάνουν μὲ δικαιοσύνη κάθε τί ποὺ δὲν εἶναι δίχως προηγούμενο.

Καὶ ὁ μεγαλύτερος Φιλόσοφος τοῦ κόσμου, πάνω σ' ἕνα σανίδι πλατύτερο ἀπ' ἐκεῖνο ποὺ τοῦ χρειάζεται συνήθως γιὰ νὰ περπατήση, ἂν ὑπάρχη ἀπὸ κάτω ἕνας γκρεμός, μολονότι πείθεται χάρις στὸ λογικό του ὅτι εἶναι ἀσφαλής, θ' ἀκούση τὴ φαντασία του. Πολλοὶ δὲ θὰ μποροῦσαν νὰ τὸ σκεφτοῦν κἂν χωρὶς νὰ χλωμιάσουν καὶ νὰ ἱδρώσουν. Δὲν θ' ἀραδιάσω ὅλα τ' ἀποτελέσματα τῆς ὑπερίσχυσης τῆς φαντασίας. Ποιὸς δὲν ξέρει ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ ὅταν δοῦν γάτες, ποντίκια, τὸ σπάσιμο ἑνὸς ἄνθρακα, νιώθουν τὸ λογικό τους νὰ φεύγη ἀπ' τὶς βίδες του;

Ποιὸς ἀμφιβάλλει ὅτι ὁ Δικαστὴς αὐτός, ποὺ τὰ σεβάσμια γερατειά του ἐπιβάλλουν τὸ σεβασμὸ σὲ ὁλάκερο λαό, κυβερνιέται ἀπὸ μιὰ λογικὴ καθάρια καὶ ὑψηλή, καὶ ὅτι κρίνει τὰ πράματα κατὰ τὴ φύση τους, χωρὶς νὰ σταματᾶ στὶς μάταιες περιστάσεις ποὺ δὲν κεντοῦνε παρὰ μονάχα τὴ φαντασία τῶν ἀδύνατων; Ἰδέστε τον νὰ μπαίνη στὸν τόπο ὅπου θ' ἀπονείμη τὴ δικαιοσύνη. Νάτος ἕτοιμος ν' ἀκούση μὲ παραδειγματικὴ σοβαρότητα. Ἂν ὁ Δικηγόρος τώρα παρουσιαστῆ, καὶ ἡ φύση τοῦ ἔχει δώσει μιὰ φωνὴ βραχνὴ καὶ ἕνα γῦρο τοῦ προσώπου παράξενο, καὶ ἂν ὁ κουρέας του τὸν ἔχει ἄσκημα ξουρίσει, καὶ ἂν κατὰ τύχην ἔχει καὶ καμμιὰ μουντζαλιά, στοιχηματίζω ὅτι ὁ Δικαστὴς θὰ χάση τὴ σοβαρότητά του.

Καὶ τοῦ μεγαλύτερου ἀντρὸς τὸ πνεῦμα δὲν εἶναι τόσο ἀνεξάρτητο, ὥστε νὰ μὴ μπορῆ νὰ ταραχτῆ ἀπὸ τὴν παραμικρότερη φασαρία ποὺ γίνεται γύρω του. Δὲ χρειάζεται κρότος κανονιοῦ γιὰ νὰ ταράξη τὶς σκέψεις του: εἶναι ἀρκετὸς ὁ κρότος ἑνὸς ἀνεμοδείχτη ἢ μιᾶς σβούρας. Μὴν ξαφνίζεστε ἂν δὲν σκέπτεται καλὰ αὐτὴ τὴ στιγμή: μιὰ μύγα βουΐζει στ' αὐτιά του, φτάνει αὐτὸ γιὰ νὰ τὸν κάνη ἄνίκανο νὰ σκεφτῆ ὀρθά. Ἂν θέλετε νὰ μπορέση νὰ βρῆ τὴν ἀλήθεια, διῶξτε τὸ ζῶο αὐτὸ ποὺ κρατᾶ τὸ λογικό του παράλυτο καὶ ταράζει τὸ δυνατὸ αὐτὸ νοῦ ποὺ κυβερνᾶ τὶς πόλεις καὶ τὰ βασίλεια.

Ἔχουμε καὶ μιὰν ἄλλη πηγὴ πλάνης, τὶς ἀρρώστειες. Μᾶς χαλοῦν τὴν κρίση καὶ τὴ σωστὴ αἴσθηση τῶν πραγμάτων. Καὶ ἂν οἱ μεγάλες [ἀρρώστειες] χαλοῦν τὴν [κρίση μας] αἰσθητά, δὲν ἀμφιβάλλω πὼς ἀνάλογα δὲν ἐπιδροῦν καὶ οἱ μικρές.

Τὸ ἀτομικό μας συμφέρον εἶναι κι' αὐτὸ ἕνα θαυμάσιο ὄργανο γιὰ νὰ μᾶς στραβώνη εὐχάριστα. Ἡ ἀγάπη ἢ τὸ μῖσος ἀλλάζουν τὸ δίκαιο. Πραγματικά, πόσο ἕνας δικηγόρος καλοπληρωμένος προκαταβολικὰ βρίσκει δικαιότερη τὴν ὑπόθεση ποὺ παρουσιάζει; Μὰ ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἰδιοτροπία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ξέρω μερικοὺς ποὺ γιὰ νὰ μὴν πέσουν σ' αὐτὴ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ ἀτομικοῦ τους συμφέροντος (1), ἔκαναν τὶς μεγαλείτερες ἀδικίες τοῦ κόσμου ἀπ' τὴν ἀνάποδη. Ὁ πιὸ σίγουρος τρόπος γιὰ νὰ χαθῆ μιὰ ὑπόθεση δικαιότατη ἦταν νὰ βάλη κανεὶς τοὺς κοντινούς τους συγγενεῖς νὰ τοὺς μιλήσουν γι' αὐτή.

Ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι δυὸ αἰχμὲς τόσο λεπτές, ὥστε τὰ ἐργαλεῖα μας εἶναι πολὺ στομωμένα γιὰ νὰ τὶς ἀγγίζουν ἐκεῖ ὅπου πρέπει. Ἂν τὸ καταφέρουν, σπάζουν τὴν αἰχμή, κι' ἀκουμποῦν γύρω γύρω, περισσότερο στὸ σφαλερὸ παρὰ στὸ σωστό.

Οἱ παλιὲς ἐντυπώσεις δὲν εἶναι οἱ μόνες ποὺ μποροῦν νὰ μᾶς ξεγελάσουν. Τὰ θέλγητρα τῶν καινούριων πραγμάτων ἔχουν τὴν ἴδια δύναμη. Ἀπ' αὐτὸ προέρχονται ὅλες οἱ ἔριδες τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἀλληλοκατηγοροῦνται ἢ ὅτι ἀκολουθοῦν τὶς πλανερὲς ἐντυπώσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας τους, εἴτε ὅτι τρέχουν ριψοκίνδυνα πίσω ἀπ' τὶς καινούριες.

(1) Διαφορὰ ἑνὸς μεσημβρινοῦ.

(1) Κατὰ λέξιν: σ' αὐτὸ τὸν ἐγωϊσμό.

Ποιὸς βρίσκει τὸ σωστὸ διάμεσο σημεῖο; "Ας παρουσιαστῆ καὶ ἂς τὸ ἀποδείξη. Δὲν ὑπάρχει ἀρχή, ὅσο φυσικὴ καὶ ἂν εἶναι, καὶ ἀπ' τὴν παιδικὴ ἡλικία μας ἀκόμα, ποὺ νὰ μὴ τὴν κάνουν νὰ φανῆ σὰ μιὰ σφαλερὴ ἐντύπωση εἴτε τῆς παιδείας, εἴτε τῶν αἰσθήσεων. Ἐπειδή, λένε, πιστέψατε ἀπὸ τὰ παιδικά χρόνια σας ὅτι ἕνα ντουλάπι ἦταν ἄδειο γιατὶ δὲ βλέπατε μέσα τίποτε, πιστέψατε ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξη κενό: εἶναι μιὰ ἰσχυρὴ πλάνη τῶν αἰσθήσεών σας, δυναμωμένη ἀπὸ τὴ συνήθεια, ποὺ πρέπει νὰ τὴ διορθώση ἡ ἐπιστήμη. Καὶ οἱ ἄλλοι λένε ἀντίθετα: ἐπειδὴ σᾶς εἶπαν στὸ σχολεῖο ὅτι δὲν ὑπάρχει κενό, χαλάσανε τὴν κοινονοημοσύνη σας, ποὺ τὸ καταλάβαινε τόσο καθαρὰ πρὶν ἀπ' τὴν κακὴ αὐτὴν ἐντύπωση, ποὺ πρέπει νὰ τὴ διορθώσετε ἀνατρέχοντας στὴν πρώτη σας φύση. Ποιὸ ἀπ' τὰ δυό, λοιπόν, μᾶς ξεγέλασε, οἱ αἰσθήσεις ἢ ἡ παιδεία;

"Ολες οἱ ἀσχολίες τῶν ἀνθρώπων σκοπὸ ἔχουν τὴν ἀπόκτηση ἀγαθῶν: καὶ ὁ τίτλος χάρις στὸν ὁποῖον τὰ κατέχουν δὲν εἶναι στὴν πρώτη ἀρχή του παρὰ ἡ φαντασία ἐκείνων ποὺ ἔκαμαν τοὺς νόμους. Μὰ καὶ καμμιὰ δύναμη δὲν ἔχουν [οἱ ἄνθρωποι] γιὰ νὰ τὰ κρατοῦν [τὰ ἀγαθὰ] μὲ σιγουριά: χίλια περιστατικὰ τοὺς τ'ἀφαιροῦνε. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν ἐπιστήμη: ἡ ἀρρώστεια μᾶς τὴν ἀφαιρεῖ.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν εἶναι ἕνα πλάσμα γεμάτο πλάνες ἀνεξάλειπτες δίχως τὴ [θεία] χάρη. Τίποτε δὲν τοῦ δείχνει τὴν ἀλήθεια: ὅλα τὸν ξεγελοῦν. Οἱ δυὸ πηγὲς τῆς ἀλήθειας, τὸ λογικὸ καὶ οἱ αἰσθήσεις, ἐξὸν ποὺ τοὺς λείπει συχνὰ ἡ εἰλικρίνεια, ξεγελιοῦνται καὶ ἀμοιβαῖα. Οἱ αἰσθήσεις ξεγελοῦν τὸ λογικὸ μὲ ἀπατηλὰ φαινόμενα· καὶ τὴν ἴδια αὐτὴ κοροϊδεία ποὺ τοῦ κάνουν, τὴν ὑφίστανται στὴ σειρά τους κι αὐτές: τὸ λογικὸ ἐκδικιέται, τὰ πάθη τῆς ψυχῆς ταράζουν τὶς αἰσθήσεις, καὶ τὶς κάνουν νὰ δέχωνται ἐντυπώσεις ἀπατηλές. Αἰσθήσεις καὶ λογικὸ συναγωνίζονται στὸ ψέμμα καὶ στὸ ξεγέλασμα.

Ποιὲς εἶναι οἱ φυσικές μας ἀρχές, παρὰ ἐκεῖνες ποὺ συνηθίσαμε; Στὰ παιδιά, ἐκεῖνες ποὺ πῆραν ἀπ' τὶς συνήθειες τῶν πατεράδων τους, ὅπως τὸ κυνῆγι τῶν ζώων.

Μιὰ διαφορετικὴ συνήθεια θὰ δώση ἄλλες ἀρχὲς φυσικές. Τὸ βλέπουμε ἀπ' τὴν πεῖρα. Καὶ ἂν φυσικὰ ὑπάρχουν ἀρχὲς ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ τὶς σβήση ἡ συνήθεια, ὑπάρχουν καὶ συνήθειες ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ τὶς σβήση ἡ φύση. Αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπ' τὴ διάθεση.

Οἱ πατέρες φοβοῦνται μήπως ἡ φυσικὴ ἀγάπη τῶν παιδιῶν σβήση. Τί εἴδους φύση εἶναι, λοιπόν, ἡ φύση αὐτὴ ποὺ μπορεῖ νὰ σβήση; Ἡ συνήθεια εἶναι μιὰ δεύτερη φύση ποὺ σβήνει τὴν πρώτη. Γιατὶ ἡ συνήθεια δὲν εἶναι φυσική; Πολὺ φοβοῦμαι μήπως καὶ ἡ ἴδια ἡ φύση δὲν εἶναι μιὰ πρώτη συνήθεια κι αὐτή, ὅπως ἡ συνήθεια εἶναι μιὰ δεύτερη φύση.

Ἀθλιότητα τοῦ Ἀνθρώπου.

Τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς κάνη νὰ γνωρίσουμε τόσο τὴν ἀθλιότητα τῶν ἀνθρώπων, ὅσο ἡ ἐξέταση τοῦ ἀληθινοῦ αἴτιου ποὺ τοὺς σπρώχνει νὰ περνοῦν σὲ μιὰν ἀδιάκοπη ταραχὴ τὴ ζωή τους.

Ἡ ψυχὴ ρίχνεται μὲς στὸ σῶμα γιὰ νὰ μείνη ἐκεῖ λίγο καιρό. Ξέρει ὅτι [ἡ διαμονὴ αὐτὴ] δὲν εἶναι παρὰ ἕνα σύντομο πέρασμα πρὸς ἕνα αἰώνιο ταξίδι, καὶ ὅτι δὲν ἔχει παρὰ τὸ λίγο καιρὸ ποὺ βαστᾶ ἡ ζωὴ γιὰ νὰ ἑτοιμαστῆ γιὰ τὸ ταξίδι αὐτό. Οἱ φυσικὲς ἀνάγκες παίρνουν ἕνα πολὺ μεγάλο μέρος τοῦ χρόνου αὐτοῦ. Δὲν τῆς μένει παρὰ πολὺ λίγος χρόνος ποὺ νὰ μπορῆ νὰ τὸν μεταχειριστῆ. Μὰ καὶ ὁ λίγος αὐτὸς ποὺ τῆς μένει, τῆς δίνει τόσο δυνατὲς ἐνοχλήσεις καὶ τόσο παράξενα τὴ στενοχωρεῖ, ὥστε μόνη της σκέψη εἶναι νὰ τὸν ξοδέψη. Εἶναι γι' αὐτὴν βάσανο ἀνυπόφορο νὰ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ζῆ μὲ τὸν ἑαυτό της καὶ νὰ σκέπτεται τὸν ἑαυτό της. "Ετσι ὅλη της ἡ φροντίδα εἶναι νὰ ξεχνᾶ τὸν ἑαυτό της, καὶ ν' ἀφήνη νὰ κυλᾶ ὁ χρόνος αὐτὸς ὁ τόσο σύντομος καὶ τόσο πολύτιμος δίχως σκέψη, ἀσχολούμενη μὲ πράματα ποὺ τὴν ἐμποδίζουν νὰ σκέπτεται τὸν καιρὸ ποὺ κυλᾶ.

Ἀπ' αὐτὸ πηγάζουν ὅλες οἱ θορυβώδικες ἀσχολίες τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅλα ὅσα ὀνομάζουμε διασκεδάσεις ἢ πασατέμπα, ὅπου, πραγματικά, ἄλλο σκοπὸ δὲν ἔχουμε παρὰ ν' ἀφήνουμε νὰ περνᾶ ὁ καιρός, χωρὶς νὰ τὸν νιώθουμε ἢ μᾶλλον χωρὶς νὰ νιώθουμε τὸν ἑαυτό μας, καὶ ν' ἀποφεύγουμε, χάνοντας τὸ μέρος τοῦτο τῆς ζωῆς, τὴν πίκρα καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ἀηδία ποὺ θὰ αἰσθανόμαστε μοιραῖα ἂν προσέχαμε στὸ διάστημα αὐτὸ τὸν ἑαυτό μας. Ἡ ψυχὴ δὲ βρίσκει τίποτε μέσα της ποὺ νὰ τὴν εὐχαριστῆ. Δὲ βλέπει τίποτε [μέσα της] ποὺ νὰ μὴν τὴ θλίβη ὅταν τὸ σκέπτεται. Αὐτὸ τὴν ἀναγκάζει νὰ σκορπίζεται ἔξω, καὶ νὰ ζητᾶ, δινόμενη στὰ ἐξωτερικὰ πράγματα, νὰ ξεχάση τὴν ἀληθινή της κατάσταση. Ἡ χαρά της ἔγκειται σ' αὐτὴ τὴ λησμονιά· καὶ φτάνει, γιὰ νὰ τὴν κάνετε δυστυχισμένη, νὰ τὴν ἀναγκάσετε νὰ βλέπη τὸν ἑαυτό της καὶ νὰ μένη μὲ τὸν ἑαυτό της.

Φορτώνουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ παιδιὰ μὲ τὴ φροντίδα τῆς τιμῆς τους, τῶν ἀγαθῶν τους, ἀκόμη καὶ [μὲ τὴ φροντίδα] τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς τιμῆς τῶν συγγενῶν τους καὶ τῶν φίλων τους. Τοὺς καταπονοῦν μὲ τὴ μελέτη τῶν γλωσσῶν, τῶν ἐπιστημῶν,

τῶν ἀσκήσεων καὶ τῶν τεχνῶν. Τοὺς φορτώνουν μ' ἐργασίες· τοὺς δίνουν νὰ καταλάβουν ὅτι δὲ μποροῦν νὰ εἶναι εὐτυχισμένοι ἂν μὲ τὴν ἱκανότητα ἢ μὲ τὴ φροντίδα τους δὲν κάνουν ὥστε ἡ περιουσία τους, ἡ τιμή τους, καὶ αὐτὴ ἀκόμα ἡ περιουσία καὶ ἡ τιμὴ τῶν φίλων τους, νὰ βρίσκωνται σὲ καλὴ κατάσταση, καὶ ὅτι καὶ ἕνα μόνο ἀπὸ τὰ πράματα αὐτὰ καὶ ἂν τοὺς λείψη, θὰ εἶναι δυστυχισμένοι. Ἔτσι τοὺς δίνουν ἀξιώματα καὶ δουλειὲς ποὺ τοὺς βάζουν σὲ σκοτοῦρες ἀπ' τὰ χαράματα. Παράξενος τρόπος, θὰ πῆτε, νὰ κάνη κανεὶς τοὺς ἀνθρώπους εὐτυχισμένους. Τί περισσότερο θὰ χρειαζόταν γιὰ νὰ γίνουν δυστυχισμένοι; Ρωτᾶτε τί θὰ μποροῦσε νὰ γίνη; Δὲ θὰ χρειαζόταν παρὰ νὰ τοὺς πάρετε ὅλες αὐτὲς τὶς ἔγνοιες. Γιατὶ τότε θὰ ἔβλεπαν τὸν ἑαυτό τους, καὶ θὰ σκέπτονταν τὸν ἑαυτό τους· καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τοὺς εἶναι ἀνυπόφορο. Γιὰ τοῦτο, ἀφοῦ φορτωθοῦν τόσες δουλειές, ἂν τοὺς μένη λίγος καιρὸς γιὰ ξεκούρασμα, προσπαθοῦν νὰ τὸν ξοδέψουν κι αὐτὸν σὲ καμιὰ διασκέδαση ποὺ νὰ τοὺς ἀπασχολήση ὁλόκληρους καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνη ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους.

Γιὰ τοῦτο, ὅταν ἄρχισα νὰ ἐξετάζω τοὺς διάφορους ταραγμοὺς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς κόπους στοὺς ὁποίους ἐκτίθενται στὴν Αὐλή, στὸν πόλεμο, στὸ κυνήγημα τῶν φιλόδοξων ἀξιώσεών τους οὔθε βγαίνουν τόσες ἔριδες, τόσα πάθη καὶ ἐγχειρήματα ἐπικίνδυνα καὶ ὀλέθρια, εἶπα πολλὲς φορὲς ὅτι ὅλη ἡ δυστυχία τῶν ἀνθρώπων προέρχεται ἀπ' τὸ ὅτι δὲ μποροῦν νὰ μείνουν ἥσυχοι μὲς σὲ μιὰ κάμαρα. Ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ἔχει ἀρκετὴ περιουσία γιὰ νὰ ζήση, ἂν ἤξερε νὰ μένη στὸ σπίτι του, δὲ θὰ τἄφηνε γιὰ νὰ τρέχη στὶς θάλασσες, ἢ γιὰ νὰ λάβη μέρος σὲ καμιὰ πολιορκία· καὶ ἂν δὲ ζητοῦσε κανεὶς παρὰ μόνο νὰ ζήση, θὰ χρειάζονταν πολὺ λίγο τὶς ἐπικίνδυνες αὐτὲς ἀσχολίες.

Μὰ ὅταν τὰ σκέφτηκα καλύτερα ὅλ' αὐτά, εἶπα ὅτι ἡ ἀντιπάθεια ποὺ νιώθουν οἱ ἄνθρωποι γιὰ τὴν ἡσυχία καὶ γιὰ τὸ νὰ μένουν μὲ τὸν ἑαυτό τους, προέρχεται ἀπὸ μιὰ πολὺ πραγματικὴ αἰτία, δηλαδὴ ἀπὸ τὴ φυσικὴ δυστυχία τῆς ἀδύνατης καὶ θνητῆς φύσης μας, καὶ τόσο ἄθλιας ὥστε τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς παρηγορήση γι' αὐτό, ὅταν τίποτε δὲ μᾶς ἐμποδίζει νὰ τὴν σκεπτόμαστε, καὶ ὅταν δὲ βλέπουμε παρὰ μόνο τὸν ἑαυτό μας.

Δὲ μιλῶ παρὰ γιὰ κείνους ποὺ κυττάζονται χωρὶς καμιὰ θρησκευτικὴ βλέψη. Γιατί, ἀλήθεια, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, νὰ συμφιλιώνη τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν ἑαυτό του, συμφιλιώνοντάς τον μὲ τὸ Θεό· νὰ τοῦ κατασταίνη ὑποφερτὴ τὴ θέα τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ νὰ κάνη ὥστε σὲ πολλοὺς ἡ μοναξιὰ καὶ ἡ ἡσυχία νὰ εἶναι πιὸ εὐχάριστες παρὰ ἡ κίνηση καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Γιὰ τοῦτο [ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία] δὲ φέρνει ὅλα τὰ θαυμάσια αὐτὰ ἀποτελέσματα, σταματώντας τὸν ἄνθρωπο στὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ὁδηγώντας τον ὡς τὸ Θεό, καὶ συγκρατώντας τον στὴν αἴσθηση τῶν δυστυχιῶν του μὲ τὴν ἐλπίδα μιᾶς ἄλλης ζωῆς, ποὺ θὰ τὸν λυτρώση ὁλότελα ἀπ' αὐτές.

Μὰ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τοὺς κάνουν νὰ ἐνεργοῦν παρὰ τὰ κινήματα μόνο ποὺ βρίσκουν μέσα τους καὶ στὴ φύση τους, εἶναι ἀδύνατο νὰ μείνουν στὴν ἡσυχία αὐτή, ποὺ τοὺς ἐπιτρέπει νὰ θεωρήσουν τὸν ἑαυτό τους καὶ νὰ τὸν ἰδοῦν, δίχως εὐθὺς νὰ καταληφθοῦν ἀπὸ λύπη καὶ ἀθυμία. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἀγαπᾶ παρὰ μόνο τὸν ἑαυτό του, τίποτε τόσο δὲ μισεῖ ὅσο τὸ νὰ μένη μόνος μὲ τὸν ἑαυτό του. Τίποτε δὲ γυρεύει ποὺ νὰ μὴν εἶναι γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ τίποτε δὲν ἀποφεύγει τόσο ὅσο τὸν ἑαυτό του: γιατί, ὅταν βλέπη τὸν ἑαυτό του, δὲν τὸν βλέπη ὅπως τὸν ἐπιθυμεῖ καὶ γιατὶ βρίσκει μέσα του ἕνα σωρὸ ἀπὸ ἀναπόφευγες ἀθλιότητες καὶ ἕνα κενὸ ἀπὸ πραγματικὰ καὶ στερεὰ ἀγαθὰ ποὺ εἶναι ἀνίκανος νὰ τὸ γεμίση.

Διαλέξτε ὅποια ἀνθρώπινη κατάσταση θέλετε, καὶ μαζέψτε ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ ὅλες τὶς ἀπολαύσεις ποὺ πιστεύουμε ὅτι μποροῦν νὰ εὐχαριστήσουν ἕναν ἄνθρωπο: ἂν ὁ ἄνθρωπος ποὺ θἄχη βρεθῆ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση εἶναι χωρὶς ἀσχολίες καὶ χωρὶς διασκέδαση, καὶ τὸν ἀφήσουν νὰ σκεφτῆ τὸ τί εἶναι, ἡ ἑτοιμόρροπη αὐτὴ εὐτυχία δὲ θὰ τὸν συγκρατήση. Θὰ πέση ἀναγκαστικὰ σὲ θλιβερὲς σκέψεις γιὰ τὸ μέλλον· καὶ ἂν δὲν τοῦ δώσουν ἀσχολίες ποὺ νὰ τὸν βγάλουν ἀπ' τὸν ἑαυτό του, ἰδοὺ αὐτὸς μοιραῖα δυστυχισμένος.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέα δὲν εἶναι καθ'ἑαυτὸ ἀρκετὰ μεγάλο ὥστε νὰ κάνη ἐκεῖνον ποὺ τὄχει εὐτυχισμένον μὲ μόνη τὴ σκέψη τοῦ ὅ,τι εἶναι; Θὰ χρειαστῆ καὶ αὐτὸν ἀκόμα νὰ τὸν ἀποσπάσουμε ἀπὸ τὴ σκέψη τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅπως καὶ τοὺς κοινοὺς ἀνθρώπους; Καταλαβαίνω πολὺ καλὰ ὅτι κάνουμε ἕναν ἄνθρωπο εὐτυχισμένο ὅταν τὸν ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴ θέα τῶν σπιτικῶν του δυστυχιῶν, καὶ γεμίζουμε ὅλη τὴ σκέψη του μὲ τὴν ἔγνοια τοῦ νὰ χορέψη καλά. Μὰ θὰ γίνη λοιπὸν τὸ ἴδιο καὶ γιὰ ἕνα Βασιλέα; Καὶ θὰ εἶναι πιὸ εὐτυχισμένος δινόμενος στὶς μάταιες αὐτὲς διασκεδάσεις, παρὰ στὴ θέα τοῦ μεγαλείου του; Ποιὰ σκέψη πιὸ ἱκανοποιητικὴ θὰ μποροῦσε νὰ δώση κανεὶς στὸ πνεῦμα του; Δὲ θ' ἀδικούσαμε τὴ χαρά του ἂν δίναμε γι' ἀπασχόληση στὴν ψυχή του τὸ νὰ σκέπτεται νὰ ταιριάξη τὰ βήματά του μὲ τὸ ρυθμὸ ἑνὸς σκοποῦ, ἢ νὰ ρίξη ἐπιδέξια μία μπάλλα, ἀντὶ νὰ τὸν ἀφήσουμε ν' ἀπολάψη ἡσυχος τὴ θέα τοῦ λαμπροῦ μεγαλείου ποὺ τὸν περιζώνει; Ἂς κάνουν

τὸ πείραμα· ἂς ἀφήσουν ἕνα Βασιλιᾶ καταμόναχο, χωρὶς καμμιὰ ἱκανοποίηση τῶν αἰσθήσεών του, χωρὶς καμμιὰ ἔγνοια στὸ πνεῦμα του, χωρὶς συντροφιά, νὰ σκέπτεται μ' ὅλη τὴν ἄνεσή του τὸν ἑαυτό του, καὶ θὰ δῆτε ὅτι ἕνας Βασιλιᾶς ποὺ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του εἶναι ἕνας ἄνθρωπος γεμάτος δυστυχίες, καὶ ὅτι τὶς αἰσθάνεται ὅπως καὶ ἕνας ἄλλος. Γιὰ τοῦτο [οἱ ἄνθρωποι] τὸ ἀποφεύγουν αὐτὸ ἐπιμελῶς καὶ κυττάζουν νὰ ὑπάρχουν πάντα κοντὰ στοὺς Βασιλιάδες πλῆθος ἄνθρωποι ποὺ ἔχουν τὸ νοῦ τους στὸ ν' ἀκολουθῆ ἡ διασκέδαση τὶς ἀσχολίες, καὶ ποὺ φροντίζουν ὅλο τὸν καιρὸ ποὺ εἶναι εὔκαιροι [οἱ βασιλιάδες] νὰ τοὺς παρέχουν διασκεδάσεις καὶ παιχνίδια, ἔτσι ποὺ νὰ μὴ δημιουργιέται ποτὲ κενό. Περιστοιχίζονται δηλαδὴ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ φροντίζουν θαυμαστὰ νὰ προσέχουν ὥστε ὁ βασιλιᾶς νὰ μὴ μένη μόνος καὶ σὲ κατάσταση νὰ σκέπτεται τὸν ἑαυτό του, ξέροντας ὅτι θὰ εἶναι δυστυχισμένος, καὶ ἂς εἶναι καὶ Βασιλιᾶς, ἂν τὸν σκεφτῆ τὸν ἑαυτό του.

Ἔτσι τὸ κυριώτερο πρᾶμα ποὺ στηρίζει τοὺς ἀνθρώπους στὰ μεγάλα ἀξιώματα, τὰ τόσο ἐπίπονα, ἄλλωστε, εἶναι τὸ ὅτι ἀδιάκοπα ἀποσπῶνται ἀπ' τὴ σκέψη τοῦ ἑαυτοῦ τους.

Προσέξτε. Τὸ νὰ εἶσαι Ὑπουργός, Πρωθυπουργός, πρῶτος Πρόεδρος δικαστηρίου, τί ἄλλο εἶναι παρὰ νὰ ἔχης ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ ἀνθρώπων ποὺ ἔρχονται ἀπὸ παντοῦ, ἔτσι ὥστε νὰ μὴ σ' ἀφήνουν οὔτε μιὰν ὥρα τὴ μέρα ὅπου νὰ μπορῆς νὰ σκεφτῆς τὸν ἑαυτό σου; Καὶ ὅταν [ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι] πέφτουν σὲ δυσμένεια, καὶ τοὺς στέλνουν πίσω στὰ ἐξοχικὰ σπίτια τους, ὅπου δὲν τοὺς λείπουν οὔτε ἀγαθὰ οὔτε ὑπηρέτες γιὰ νὰ τοὺς βοηθοῦν στὶς ἀνάγκες τους, εἶναι δυστυχισμένοι, γιατὶ κανεὶς δὲν τοὺς ἐμποδίζει πιὰ νὰ σκέπτωνται τὸν ἑαυτό τους.

Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία ποὺ τόσοι ἄνθρωποι ἀγαποῦν νὰ παίζουν παιχνίδια τυχερά, νὰ κυνηγοῦν καὶ νὰ δίνωνται σ' ὅλες τὶς ἄλλες διασκεδάσεις ποὺ ἀπασχολοῦν ὅλη τους τὴν ψυχή. Τοῦτο γίνεται ὄχι γιατὶ ὑπάρχει πραγματικὰ εὐτυχία σὲ ὅ,τι μπορεῖ ν' ἀποχτήση κανεὶς μὲ τὰ παιχνίδια αὐτά, οὔτε γιατὶ φαντάζεται κανεὶς ὅτι ἡ ἀληθινὴ εὐτυχία βρίσκεται στὸ χρῆμα ποὺ μπορεῖ νὰ κερδίση στὸ παιχνίδι, ἢ κυνηγώντας λαγούς. Δὲ θὰ τὸ θέλαμε ἂν μᾶς τὸ πρόσφεραν. Δὲν ἀποζητοῦμε τὴν ἡσυχη καὶ ξεκούραστη ζωή, καὶ ποὺ μᾶς ἀφήνει νὰ σκεπτόμαστε τὴ δυστυχισμένη μας ἀνθρώπινη κατάσταση, ἀλλὰ τὸν τάραχο ποὺ μᾶς ἐμποδίζει νὰ τὴ σκεφτοῦμε.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἀγαποῦν τόσο τὸ θόρυβο καὶ τὴ χλαλοὴ τοῦ κόσμου· ποὺ ἡ φυλακὴ εἶναι ἕνα τόσο φοβερὸ μαρτύριο· καὶ ποὺ ὑπάρχουν τόσο λίγοι ἄνθρωποι ποὺ νὰ μποροῦν νὰ ὑποφέρουν τὴ μοναξιά.

Αὐτὰ εἶναι ὅλα ὅσα μπόρεσε νὰ ἐπινοήση ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ γίνη εὐτυχισμένος. Κ' ἐκεῖνοι ποὺ τόχουν ἁπλὴ διασκέδαση νὰ δείχνουν τὸ πόσο εἶναι κούφιες καὶ ποταπὲς οἱ διασκεδάσεις τῶν ἀνθρώπων, γνωρίζουν, στ' ἀλήθεια, καλὰ ἕνα [μονάχα] μέρος τῆς δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων· γιατὶ εἶναι πολὺ μεγάλη δυστυχία τὸ νὰ μπορῆς νὰ εὐχαριστιέσαι μὲ πράματα τόσο ταπεινὰ καὶ ἀξιοκαταφρόνητα· δὲ γνωρίζουν ὅμως τὸ βάθος [τῆς δυστυχίας αὐτῆς] ποὺ τοὺς κάνει [τοὺς ἀνθρώπους] καὶ αὐτὰ ἀκόμα τὰ τόσο ταπεινὰ καὶ ἀξιοκαταφρόνητα πράματα ἀναγκαῖα, ὅσο δὲ γιατρεύονται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ καὶ φυσικὴ δυστυχία, ποὺ ἔγκειται στὸ νὰ μὴ μπορῆ κανεὶς νὰ ὑποφέρη τὴ θέα τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ὁ λαγός, ἂν τὸν ἀγόραζαν, δὲ θὰ τοὺς γλύτωνε (1) ἀπὸ τὴ θέα αὐτή· μὰ τὸ κυνῆγι τοὺς γλυτώνει. Ἔτσι, ὅταν τοὺς κατηγορῆ κανεὶς ὅτι αὐτὸ ποὺ γυρεύουν μὲ τόση θέρμη δὲ μπορεῖ νὰ τοὺς ἱκανοποιήση· ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ μάταιο καὶ πιὸ ταπεινό· ἂν ἀπαντοῦσαν ὅπως θἄπρεπε ν' ἀπαντήσουν ἂν σκέπτονταν καλά, θὰ συμφωνοῦσαν· ὅμως θἄλεγαν συγχρόνως ὅτι δὲ ζητοῦν σ' αὐτὸ [στὶς διασκεδάσεις] παρὰ μιὰ βίαιη καὶ ὁρμητικὴ ἀσχολία ποὺ νὰ τοὺς ἀποσπᾶ ἀπ' τὴ θέα τοῦ ἑαυτοῦ τους, καὶ ὅτι γιὰ τοῦτο διαλέγουν κάτι τὸ ἐλκυστικὸ ποὺ νὰ τοὺς θέλγη καὶ νὰ τοὺς ἀπασχολῆ ὁλόκληρους. Μὰ δὲ δίνουν τὴν ἀπάντηση αὐτὴ γιατὶ δὲ γνωρίζουν τὸν ἑαυτό τους. Ἕνας εὐπατρίδης πιστεύει εἰλικρινὰ ὅτι ὑπάρχει κάτι τὸ μεγάλο καὶ τὸ εὐγενικὸ στὸ κυνῆγι· θὰ πῆ ὅτι εἶναι μιὰ βασιλικὴ διασκέδαση. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τ' ἄλλα πράματα, μὲ τὰ ὁποῖα οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι ἀσχολοῦνται. Φανταζόμαστε ὅτι ὑπάρχει κάτι τὸ πραγματικὸ καὶ τὸ στερεὸ στὰ ἴδια τὰ πράματα. Πειθόμαστε ὅτι ἂν εἴχαμε πιτύχει τὸ τάδε ἀξίωμα, θ' ἀσφαλίζαμε ὕστερα μιὰ εὐχάριστη ἀνάπαψη· καὶ δὲ νιώθουμε τὴν ἀχόρταγη φύση τῆς πλεονεξίας μας. Νομίζουμε ὅτι εἰλικρινὰ ζητοῦμε τὴν ἡσυχία· μὰ δὲ ζητοῦμε πραγματικὰ παρὰ μόνο τὸν ταραγμό.

Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἕνα κρυφὸ ἔνστικτο, ποὺ τοὺς σπρώχνει νὰ ζητοῦν τὴ διασκέδαση καὶ τὴν ἀπασχόληση ἔξω, [ἔνστικτο] ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἄχτι [ποὺ νιώθουν] γιὰ τὴν ἀδιάκοπη ἀθλιότητά τους. Καὶ ἔχουν καὶ ἕνα ἄλλο ἔνστικτο κρυφό, ὑπόλειμμα τοῦ μεγαλείου τῆς πρώτης τους φύσης, ποὺ τοὺς κάνει νὰ ξέρουν ὅτι ἡ εὐτυχία πραγματικὰ δὲ βρίσκεται παρὰ μόνο στὴν ἡσυχία. Καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ ἀντίθετα ἔνστικτα σχηματίζεται μέσα τους ἕνα μπερδεμένο σχέδιο ποὺ κρύβεται στὸ βά-

(1) Κατὰ λέξιν: ἀσφάλιζε.

θος τῆς ψυχῆς τους καὶ δὲ μποροῦν νὰ τὸ δοῦν, ποὺ τοὺς σπρώχνει νὰ τεἰνουν στὴν ἡσυχία μέσῳ τῆς ταραχῆς, καὶ νὰ φαντάζονται πάντοτε ὅτι ἡ εὐχαρίστηση ποὺ δὲν ἔχουν θὰ τοὺς ἔρθη, ἂν, νικώντας μερικὲς δυσκολίες ποὺ ἀντικρύζουν, μποροῦν ἔτσι ν' ἀνοίξουν τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἡσυχία.

Ἔτσι κυλᾶ ὅλη ἡ ζωή. Ζητοῦμε τὴν ἡσυχία πολεμώντας μερικὰ ἐμπόδια· καὶ ἂν τὰ νικήσουμε, ἡ ἀνάπαψη γίνεται ἀνυπόφορη. Γιατί, ἡ σκεπτόμαστε τὶς δυστυχίες ποὺ ἔχουμε, ἢ ἐκεῖνες ποὺ μᾶς ἀπειλοῦν. Μὰ καὶ ἂν ἀκόμα αἰσθανόμαστε τὸν ἑαυτό μας ἀρκετὰ προφυλαγμένο ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, ἡ πλήξη ἀπὸ μόνη της δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ ξεπηδήξη ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιᾶς, ὅπου ἔχει τὶς φυσικές ρίζες της, καὶ νὰ γεμίση τὸ πνεῦμα μὲ τὸ δηλητήριό της.

Γιὰ τοῦτο ὅταν ὁ Κινέας ἔλεγε στὸν Πύρρο, ποὺ σκεφτότανε νὰ χαρῆ τὴν ἡσυχία μὲ τοὺς φίλους του ἀφοῦ θὰ καταχτοῦσε ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ κόσμου, ὅτι προτιμότερο θὰ ἦταν νὰ ἐπέσπευδε τὴν εὐτυχία του, ἀπολαβαίνοντας ἀμέσως κιόλας τὴν ἡσυχία, χωρὶς νὰ πήγαινε νὰ τὴ ζητήση μὲ τόσους μόχτους, τοῦ ἔδινε μιὰ συμβουλὴ ποὺ σκόνταφτε σὲ μεγάλες δυσκολίες, καὶ ποὺ δὲν ἦταν καθόλου λογικώτερη ἀπὸ τὸ σχέδιο τοῦ νεαροῦ φιλόδοξου. Καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος ὑπέθεταν ὅτι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἱκανοποιηθῆ μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ μὲ τὰ τωρινά του καλά, χωρὶς νὰ γεμίση τὸ κενὸ τῆς καρδιᾶς του μὲ χιμαιρικὲς ἐλπίδες, πρᾶμα σφαλερό. Ὁ Πύρρος δὲ μποροῦσε νὰ εἶναι εὐτυχισμένος οὔτε πρὶν οὔτε ἀφοῦ καταχτοῦσε τὸν κόσμο. Καὶ ἴσως ἡ ἀκύμαντη ζωὴ ποὺ τοῦ σύστηνε ὁ ὑπουργός του νὰ ἦταν ἀκόμα πιὸ λίγο ἱκανὴ νὰ τὸν ἱκανοποιήση, παρ' ὅ,τι ἡ ταραχὴ τόσων πολέμων καὶ τόσων ταξιδιῶν ποὺ στοχάζονταν.

Πρέπει, λοιπόν, ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τόσο δυστυχισμένος, ὥστε θὰ μποροῦσε νὰ πλήξη καὶ χωρὶς κανένα ἐξωτερικὸ αἴτιο ἀκόμα, ἀπ' τὴν ἴδια του φύση καὶ κατάσταση: καὶ εἶναι συγχρόνως τόσο ἐλαφρὸς καὶ τόσο ματαιόδοξος, ὥστε μολονότι γεμάτος ἀπὸ χίλια οὐσιαστικὰ αἴτια πλήξης, κ' ἕνα τίποτε φτάνει γιὰ νὰ τὸν διασκεδάση. Ἔτσι ποὺ ἂν τὸν ἐξετάσης σοβαρὰ [βλέπεις ὅτι] περισσότερο ἀκόμα ἀξιολύπητος εἶναι γιὰ τ' ὅτι μπορεῖ καὶ διασκεδάζει μὲ πράματα τόσο τιποτένια καὶ ταπεινά, παρὰ γιὰ τ' ὅτι λυπᾶται γιὰ τὶς πραγματικὲς δυστυχίες του· καὶ οἱ διασκεδάσεις του εἶναι ἀπείρως λιγώτερο λογικὲς παρ' ὅ,τι ἡ πλήξη του.

Πῶς γίνεται ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ ἔχασε πρὶν λίγο καιρὸ τὸ μοναχογιό του, καὶ ποὺ φορτωμένος μὲ δίκες καὶ ἔριδες ἦταν σήμερα τὸ πρωῒ τόσο ταραγμένος, νὰ μὴν τὰ σκέπτεται τώρα πιά; Μὴν ξαφνίζεστε: ὅλη του ἡ προσοχὴ εἶναι συγκεντρωμένη στὸ νὰ ἰδῆ ἀπὸ ποῦ θὰ περάση ἕνα ἐλάφι ποὺ τὰ σκυλιά του τὸ κυνηγοῦνε ἐπίμονα ἐδῶ κ' ἔξη ὧρες. Δὲ χρειάζεται περισσότερο στὸν ἄνθρωπο [γιὰ νὰ ξεχάση τὴ λύπη του] ὅσο γεμάτος ἀπὸ λύπη κι ἂν εἶναι. Ἂν καταφέρετε νὰ τὸν μπάσετε σὲ καμιὰ διασκέδαση, ἰδοὺ αὐτὸς εὐτυχισμένος ὅσο βαστᾶ ἡ διασκέδαση, μὰ ἡ εὐτυχία του εἶναι ψεύτικη καὶ φανταστική, γιατὶ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν κατοχὴ ἑνὸς ἀγαθοῦ στερεοῦ καὶ πραγματικοῦ, μὰ ἀπὸ μιὰ ἐλαφράδα τοῦ πνεύματος ποὺ τὸν κάνει νὰ ξεχνᾶ τὶς ἀληθινὲς δυστυχίες του, καὶ νὰ προσκολλᾶται σὲ πράματα ταπεινὰ καὶ γελοῖα, ποὺ δὲν ἀξίζουν τὸ ἐνδιαφέρον του, καὶ ἀκόμα λιγώτερο τὴν ἀγάπη του. Εἶναι μιὰ χαρὰ ἄρρωστου καὶ τρελλοῦ, ποὺ δὲν πηγάζει ἀπὸ τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς του, μ' ἀπὸ τὴν τρέλλα του. Εἶναι ἕνα γέλιο τρέλλας καὶ φρενοπάτης. Γιατὶ εἶναι πρᾶμα παράξενο νὰ βλέπη κανεὶς τὸ τί ἀρέσει στοὺς ἀνθρώπους στὰ παιχνίδια καὶ στὶς διασκεδάσεις τους. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀπασχολώντας τὸ πνεῦμα τους, τὸ ἀποσποῦν ἀπὸ τὸ αἴσθημα τῶν δυστυχιῶν του, ποὺ εἶναι πραγματικό. Μὰ δὲν τὸ ἀπασχολοῦν παρὰ γιατὶ τὸ πνεῦμα πλάθει [στὰ παιχνίδια καὶ στὶς διασκεδάσεις] ἕνα φανταστικὸ ἀντικείμενο πάθους ὅπου κολλᾶ.

Σὲ τί νομίζετε ὅτι ἀποβλέπουν οἱ ἄνθρωποι ποὺ παίζουν τὴ μπάλλα (1) μὲ τόση συγκέντρωση τοῦ νοῦ καὶ τόση κίνηση τοῦ σώματος; Στὸ νὰ καυχηθοῦν τὴν ἄλλη μέρα στοὺς φίλους τους ὅτι παίζουν καλύτερα ἀπ' τοὺς ἄλλους. Αὐτὸ εἶναι τὸ αἴτιο ποὺ τοὺς κάνει ν' ἀφοσιώνωνται τόσο πολὺ στὸ παιχνίδι. Τὸ ἴδιο ἄλλοι ἱδροκοποῦν στὰ γραφεῖα τους, γιὰ νὰ δείξουν στοὺς ἐπιστήμονες ὅτι ἔλυσαν ἕνα πρόβλημα τῆς Ἄλγεβρας ποὺ δὲν εἶχε λυθῆ ὡς τότε. Καὶ τόσοι ἄλλοι ἐκτίθενται στοὺς πιὸ μεγάλους κινδύνους, γιὰ νὰ καυχηθοῦν ὕστερα, ὁμοια ἀνόητα, κατὰ τὴ γνώμη μου, γιὰ τὸ κάστρο ποὺ πῆραν. Καὶ οἱ ἄλλοι, τέλος, σκοτώνουνται γιὰ νὰ τὰ δοῦν ὅλ' αὐτά, ὄχι ὡστόσο γιὰ νὰ γίνουν σοφώτεροι [βλέποντάς τα], μὰ γιὰ νὰ δείξουν μονάχα ὅτι γνωρίζουν πῶς εἶναι μάταια: καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ ποιὸ ἀνόητοι τῆς συντροφιᾶς, γιατὶ εἶναι ἀνόητοι συνειδητά· ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους μποροῦμε νὰ πιστέψουμε ὅτι δὲ θὰ ἦταν ἀνόητοι ἂν εἶχαν τὴ συναίσθηση τῆς ἀνοησίας τους.

Ἕνας ἄνθρωπος ποὺ περνᾶ δίχως πλήξη τὴ ζωή του παίζοντας καθεμέρα λίγα χρήματα, θὰ γινόταν δυστυχισμένος ἂν τοῦδιναν κάθε πρωῒ τὸ χρῆμα ποὺ μπορεῖ νὰ κερδίση κάθε μέρα, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴν παίζη. Θὰ πῆτε ἴσως ὅτι γυρεύει τὴ διασκέδαση τοῦ παιχνιδιοῦ, καὶ ὄχι τὸ κέρδος. Μὰ ἂν τὸν βάλουν νὰ παίζη χωρὶς

(1) Jeu de paume. Περίφημο γαλλικὸ παιχνίδι τῶν χρόνων τῶν Λουδοβίκων, ποὺ κράτησε ὡς τὴν Ἐπανάσταση.

προσμονὴ κέρδους, δὲ θὰ ζεσταθῆ καὶ θὰ πλήξη. Δὲ γυρεύει, λοιπόν, μόνο τὴ διασκέδαση: μιὰ διασκέδαση ἄτονη καὶ δίχως πάθος θὰ τὸν κάνη νὰ πλήξη. Πρέπει νὰ ζεσταθῆ καὶ νὰ κεντρίση τὸν ἑαυτό του, φανταζόμενος ὅτι θὰ ἦταν εὐτυχισμένος νὰ κερδίση ὅ,τι δὲ θάθελε νὰ τοῦδιναν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴν παίξη· καὶ νὰ δημιουργήση ἕνα ἀντικείμενο πάθους ποὺ νὰ κεντᾶ τὸν πόθο του, τὸ θυμό του, τὸ φόβο του, τὴν ἐλπίδα του.

Ἔτσι, οἱ διασκεδάσεις ποὺ κάνουν τὴν εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι μονάχα ταπεινές· εἶναι ἀκόμα καὶ ψεύτικες καὶ ἀπατηλές· ἔχουν, δηλαδή, γι' ἀντικείμενο φαντάσματα καὶ ψευδαισθήσεις, ποὺ δὲ θὰ μποροῦσαν ν' ἀπασχολήσουν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἂν δὲν εἶχε χάσει τὸ αἴσθημα καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ ἀληθινοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἂν δὲν ἦταν γεμάτος ἀπὸ χυδαιότητα, ματαιοδοξία, ἐλαφρότητα, ὑπερηφάνεια, καὶ ἄπειρα ἄλλα ἐλαττώματα· καὶ δὲ μᾶς ἀνακουφίζουν [οἱ διασκεδάσεις] στὶς δυστυχίες μας, παρὰ προξενώντας μας μιὰ δυστυχία πιὸ σίγουρη καὶ πιὸ ἀληθινή. Γιατὶ αὐτὲς προπάντων μᾶς ἐμποδίζουν νὰ συλλογιόμαστε τὸν ἑαυτό μας καὶ μᾶς κάνουν νὰ χάνουμε ἀσυναίσθητα τὸν καιρό μας. Χωρὶς αὐτὲς θὰ πλήτταμε, καὶ ἡ πλήξη θὰ μᾶς ἔσπρωχνε νὰ γυρέψουμε κανένα πιὸ στερεὸ μέσον γιὰ νὰ γλυτώσουμε ἀπ' αὐτή. Μὰ ἡ διασκέδαση μᾶς ξεγελᾶ, μᾶς τέρπει καὶ μᾶς κάνει νὰ φτάσουμε ἀσυναίσθητα στὸ θάνατο.

Οἱ ἄνθρωποι μὴ ἔχοντας μπορέσει νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὸ θάνατο, ἀπὸ τὴ δυστυχία, ἀπὸ τὴν ἄγνοια, σοφίστηκαν, γιὰ νὰ γίνουν εὐτυχισμένοι, νὰ μὴν τὰ σκέπτωνται ὅλ' αὐτά: εἶναι τὸ μόνο ποὺ μπόρεσαν νὰ ἐπινοήσουν γιὰ νὰ παρηγορηθοῦν ἀπὸ τόσα κακά. Μὰ εἶναι μιὰ πολὺ ἄθλια παρηγοριά, ἀφοῦ πηγαίνει ὄχι γιὰ νὰ γιατρέψη τὸ κακό, ἀλλὰ νὰ τὸ κρύψη ἁπλῶς γιὰ λίγο καιρό, καὶ ἀφοῦ κρύβοντάς το μᾶς κάνει νὰ μὴ σκεπτόμαστε νὰ τὸ γιατρέψουμε ἀληθινά. Ἔτσι, ἀπὸ ἕνα παράξενο ἀναποδογύρισμα τῆς φύσης τοῦ ἀνθρώπου, συμβαίνει ὥστε ἡ πλήξη ποὺ εἶναι ἡ δυστυχία του ἡ πιὸ αἰσθητὴ νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ τὸ μεγαλύτερο, νὰ ποῦμε, καλό του, γιατὶ περισσότερο ἀπὸ κάθε τί ἄλλο μπορεῖ νὰ συντελέση στὸ νὰ τὸν κάνη νὰ γυρέψη τὴν ἀληθινὴ τουγιατρειά· καὶ ἡ διασκέδαση, ποὺ τὴ θεωρεῖ σὰν τὸ μεγαλύτερο καλό του, νὰ εἶναι πραγματικὰ τὸ μεγαλύτερο κακό του, γιατὶ τὸν ἀπομακρύνει περισσότερο ἀπὸ κάθε τί ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ζητήση τὸ γιατρικὸ γιὰ τὶς δυστυχίες του. Καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο εἶναι μιὰ θαυμάσια ἀπόδειξη τῆς δυστυχίας καὶ τῆς διαφθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ σύγχρονα καὶ τοῦ μεγαλείου του· ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος δὲν πλήττει μὲ ὅλα, καὶ δὲ γυρεύει τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν ἀσχολιῶν, παρὰ γιατὶ ἔχει γνώση τῆς εὐτυχίας ποὺ ἔχασε· ποὺ μὴ βρίσκοντάς την στὸν ἑαυτό του, τὴ γυρεύει ἀνώφελα στὰ ἐξωτερικὰ πράματα, χωρὶς νὰ μπορῆ ποτὲ νὰ ἱκανοποιηθῆ, γιατὶ δὲ βρίσκεται [ἡ εὐτυχία] οὔτε μέσα μας, οὔτε στὰ πλάσματα, μὰ στὸ Θεὸ μόνο.

Μεταφρ. ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΕΦΙΑΛΤΕΣ

Ἐφιάλτες μὲ τρομάζουν τὰ χαμένα ἰδανικά μου,
ποὺ ἡ ἀνάμνησή τους πάντα μὲ γεμίζει νέους καημούς·
Μοῖρα, πόσο σὲ ζηλεύω, τ' ἄξιου βασιλιᾶ Πριάμου,
ποὺ ξεψύχησεν ἀπάνω στοὺς σβημένους του βωμούς.

Μὰ ἐμεῖς ζοῦμε μὲ τὸν πόθο τοῦ θανάτου στὴν καρδιά μας
καὶ τὸ δέος τῶν ὀλέθρων στοὺς καθρέφτες τῶν ματιῶν,
κι' εἶναι ἡ κάθε μιὰ μας μέρα πιὸ φρικτὴ κι' ἀπ' τὴ βραδυά μας
κι' ἡ ψυχή μας ὁδοιπόρος σκοτεινῶν μονοπατιῶν.

Ζοῦμε σ' ἄφατη μιὰ θλίψη π' οὔτε ὁ στίχος τὴ λυτρώνει,
κι' ἴσως ἡ ὕπαρξη μας νἄναι κι' ἕνας ἐξευτελισμός,
καὶ τοῦ πόνου μας κανένα φάρμακο μὰ κι' οὔτε ἀφιόνι
δὲν ὑπάρχει, ἀπ' ὅσα ξέρει τοῦ ἀνθρώπου ὁ λογισμός.

Ἐφιάλτες μὲ τρομάζουν τὰ χαμένα ἰδανικά μου
ποὺ ἡ ἀνάμνησή τους πάντα μὲ γεμίζει νέους καημούς·
Μοῖρα, πόσο σὲ ζηλεύω, τ' ἄξιου βασιλιᾶ Πριάμου,
ποὺ ξεψύχησεν ἀπάνω στοὺς σβημένους του βωμούς.

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ

ΝΤΟΜΠΡΙ ΝΕΜΙΡΩΦ

Ὁ Ντόμπρι Νεμίρωφ γεννήθηκε στὸ Ρουχτσοῦκι τὸ 1882, τὸ Φλεβάρη, ἀπὸ γονεῖς τόσο φτωχούς, ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουν οὔτε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἐργατικὸς ὅμως καὶ μὲ τὴ φλόγα ἐκείνη, ποὺ καλεῖ τοὺς ἐκλεκτούς της στὰ ἀνώτερα στρώματα τῆς διανόησης, κατόρθωσε αὐτοδίδακτος νὰ ἐξελιχθῆ σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς καλύτερους Βουλγάρους λογοτέχνες τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας. Ἦταν εἴκοσι χρόνων ὅταν πρωτοπαρουσιάστηκε στὰ γράμματα, καὶ μετὰ δέκα χρόνια, τὸ 1912, ἔβγαλε τὸ πρῶτο του βιβλίο, ἕναν τόμο διηγήματα. Ἀκολούθησαν, τὸ 1916, τὰ «Διηγήματα τοῦ φαντάρου», ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸν πόλεμο, τὸ μυθιστόρημα «Ὁ ἄλλος» τὸ 1918, ἡ νουβέλλα «Ἐφιάλτης» τὸ 1919, μιὰ συλλογὴ ἀπὸ θεατρικὰ ἔργα γιὰ παιδιά, καὶ κατόπι ἄλλες νουβέλλες: «Ὁ σκλάβος», «Ἡ μοιρασιά», «Ὁ φτωχὸς Λουκᾶς», «Ἡ δίκη ἀριθ. 9», κι' ἡ τριλογία τῶν μυθιστορημάτων «Ἀδέλφια», «Τὰ πρῶτα αὐλάκια» καὶ «Μέσ' ἀπὸ τὴ φωτιά», ποὺ τὸν κατέταξε ἀνάμεσα στοὺς πρώτους μυθιστοριογράφους τῆς Βουλγαρίας.

Συγγραφέας ρεαλιστής, χειρίζεται τὴν πέννα του μὲ πολλὴ τέχνη. Εἰκονίζει κατὰ προτίμηση τὶς ἁπλὲς ψυχές, ἀλλὰ δὲ χάνεται σὲ βαθειὲς ψυχολογικὲς μελέτες. Παρατηρεῖ τὸ γύρω του κόσμο καὶ τὸν περιγράφει ὅπως εἶναι, χωρὶς νὰ προσθέτη ἢ ν' ἀλλάζη κάτι. Τὸ ἔργο του πλησιάζει πρὸς τὸ λαϊκό, οἱ εἰκόνες του εἶναι ζωντανὲς καὶ μὲ χιοῦμορ. Τὰ πρῶτα του διηγήματα καὶ τὰ «Διηγήματα τοῦ φαντάρου» δὲ λένε μεγάλα πράματα, δὲν ἔχουν μεγάλη ἀξία, δείχνουν ὅμως τὸ συγγραφέα ποὺ δὲ θ' ἀργήση νὰ βρῆ τὸ δρόμο του. Καὶ τὸν βρίσκει μὲ τὸ μυθιστόρημα «Ὁ ἄλλος», μὲ τὶς νουβέλλες του καὶ τὴν τριλογία τῶν μυθιστορημάτων, βγαλμένη ἀπὸ τὴ βουλγαρικὴ ζωὴ τριῶν ἐποχῶν, «Τ' ἀδέλφια», ἀπὸ τὸ 1850 ὡς τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Βουλγαρίας, ποὺ ἔγινε τὸ 1878, τὰ «Πρῶτα αὐλάκια», ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐλευθερίας, καὶ τὸ «Μέσ' ἀπὸ τὴ φωτιά», ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἐποχή. Σ' αὐτὰ τὰ τρία μυθιστορήματα, ποὺ λογίζονται τ' ἀριστουργήματά του, ὁ Νεμίρωφ ζωντανεύει τὴν ἀτμόσφαιρα, τὸν κύκλο καὶ τὸ περιβάλλον, ὅπου κινοῦνται οἱ ἥρωες κι' οἱ ἡρωΐδες του. Οἱ εἰκόνες του εἶναι ὅλες λιτές, κι' ἐπειδὴ ὁ συγγραφέας δὲν εἶναι καθόλου ποιητής, σ' ὅλο του τὸ ἔργο δὲ βρίσκεται οὔτε μιὰ λυρικὴ νότα. Ὅλα, καὶ τὰ πιὸ ποιητικὰ μέρη τοῦ ἔργου του, εἶναι γραμμένα μὲ ἠρεμία, τόσο ποὺ νὰ διερωτᾶται κανείς, ὅπως γράφει ὁ κριτικός του Νικολάϊ Ντόντσεφ, ἂν ἡ ἔλλειψη ἀπὸ μυθιστόρημα ἠθογραφικὸ κάθε ποιητικῆς διάθεσης εἶναι προτέρημα ἢ ἐλάττωμα.

Ὁ Νεμίρωφ ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὸ θέατρο. Τὰ ἔργα του «Σκοτεινὲς ψυχὲς» κι' «Ὁ κόμπος» παίχτηκαν μὲ μεγάλη ἐπιτυχία στὸ Ἐθνικὸ Θέατρο τῆς Σόφιας, τὸ 1930 τὸ πρῶτο καὶ τὸ 1936 τὸ δεύτερο.

Τελευταῖο του βιβλίο εἶναι μιὰ ἱστοριούλα γιὰ παιδιὰ μὲ τὸν τίτλο «Ὅταν ἤμουν μικρός». Ἀπὸ τὰ τελευταῖα του διηγήματα εἶναι κι' οἱ «Σκιές», ποὺ ἀκολουθοῦν. Στὸ διήγημα αὐτὸ ὁ ἀναγνώστης θὰ βρῆ ὅλη τὴν τεχνοτροπία τοῦ Νεμίρωφ.

ΑΡΓΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ

ΝΤΟΜΠΡΙ ΝΕΜΙΡΩΦ

ΣΚΙΕΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

— Ποῦ εἶναι ὁ γέρο - Μίτιας;
— Νά τος, ἐκεῖ, πίσω ἀπὸ τὸ σπίτι.
— Καὶ τί κάνει ἐκεῖ;
— Τί νὰ κάνη, κάααθεται!

Αὐτὴ ἡ ἀπάντηση τῆς γριὰ - Μίτιαινας ἦταν ἡ πιὸ ἀληθινὴ γιὰ τὸ γέρο - Μίτια. Αὐτὸς πραγματικὰ κάααθονταν. Αὐτὸ τὸ μακρόσυρτο ἄλφα ἀπόδειχνε πόσο εἶχε ἀλλάξει γενικὰ ὅλη του ἡ ζωή, Καθισμένος ἀλὰ τούρκα μπρὸς στὸ σπίτι, πάνω σ' ἕνα παλιὸ κιλίμι, ὁ γέρο - Μίτιας ὧρες μνέσκει σιωπηλός, καπνίζει, κι' ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ διώχνει τὶς μύγες μὲ τὸ τριχωτὸ χέρι του. Κατὰ τὸ βράδυ τὸν ἀφήνουν οἱ μύγες κι' ἔρχεται ἡ σειρὰ τῶν κουνουπιῶν. Ὅμως αὐτὰ ὁ γέρο - Μίτιας δὲ τὰ λογαριάζει. Ὅσο καὶ νὰ εἶναι παληκάρια, τὸ κεντρί τους δὲν τὸν πιάνει.

— Χριστιανέ μου, θὰ σὲ φᾶν τὰ κουνούπια, δὲν τὰ διώχνεις! τοῦ φωνάζεις.

— Ποιὰ κουνούπια; Δὲ βαριέσαι! Ἅμα μὲ τσιμπήσει κανένα, τὴν ἴδια στιγμὴ ψοφάει. Τὸ αἷμα μου εἶναι φαρμακερό.

Κάποτε, στὸν τούρκικο καιρό, ὁ γιὸς κάποιου μπέη τοῦ εἶχε πῆ, πὼς θὰ τοῦ ἔπινε τὸ αἷμα.

— Καὶ μιὰ σταλιὰ μονάχα νὰ πιῆς, θὰ ψοφήσης, τοῦ εἶχε ἀπαντήσει ὁ Μίτιας. Γιατί, νὰ ξέρης, καὶ κουνοῦπι νὰ μὲ τσιμπήση, θὰ ψοφήση.

Τὸ κάθε τί, ποὺ ἔπεφτε στὴ ματιὰ τοῦ γέρο - Μίτια, τοῦ ἔφερνε καὶ κάποια ἀνάμνηση ἀπὸ τὰ περασμένα. Νά, χώρια ἀπὸ τὰ κουνούπια, ἦταν κι' ἄλλα πράματα, ποὺ τοῦ ἔδειχναν πὼς τὰ χρόνια του δὲν ἦταν κάτω ἀπὸ τὰ ὀγδονταπέντε καὶ πὼς ἦταν γεμάτα ἀπὸ περιστατικά. Φορώντας τὰ χοντρά του πουτούρια, μ' ἀνοιχτὸ τὸ τριχωτὸ στῆθος, ὁ γέρο - Μίτιας κάθεται καὶ κοιτάζει πῶς πετοῦν οἱ ὧρες.

— Μαρίααα! φωνάζει.

Ἡ γυναίκα του, ἡ γριὰ - Μίτιανα, δὲν ἀπαντᾶ. Ἢ εἶναι στὴν πόρτα μὲ τὴ ρόκα της, ἢ ἔχει πάει κάτω ἀπ' τὴ φτελιὰ νὰ τυλίξη τὸ νῆμα τῆς Λαλιουβίτσας, ἢ τρέχει νὰ φέρη νεοσυναγμένο χαμομήλι, γιὰ νὰ δέσουν μ' αὐτὸ τὸ λαιμὸ τοῦ παιδιοῦ τοῦ Κούνιου, ἢ ἔχει πάει, νά, ἐκεῖ, στὸ Μποζαλίκι, νὰ βρῆ τὴν κατσίκα της... Ἡ γριὰ - Μίτιανα εἶναι παντοῦ καὶ πουθενά. Αὐτὸ τὸ «πουθενὰ» εἶναι γιὰ τὸ γέρο - Μίτια, γιατὶ ὅσες φορὲς τὴ φωνάζει αὐτός, ἡ γριὰ - Μίτιαινα δὲν εἶναι πουθενά.

— Μωρὴ Μαρία!... ποὺ νὰ σὲ πάρη ὁ διάολος!

Κι' ἀντὶ νὰ παρουσιαστῆ αὐτή, πλησιάζει τὸ σκυλί, γλύφει τὸ χέρι τοῦ παλιοῦ του ἀφεντικοῦ καὶ πλησιάζει κοντὰ στὰ γόνατά του. Κι' ὅταν πιὰ ὁ γέρο - Μίτιας βαρεθῆ καὶ πάψη νὰ τὴ φωνάζη, τότε αὐτὴ ξεφυτρώνει ἀπὸ κάπου. Ξεραγκιανή, σβέλτη, χωρὶς φρύδια, χωρὶς ματοτσίνουρα, μὲ κατεστραμένο πρόσωπο, ὀρθώνεται σὰν κατσίκα καὶ στέκεται μπρός του.

— Τί εἶναι, βρέ! Τί σήκωσες τὴ γειτονιὰ στὸ ποδάρι!

— Τί μέρα ἔχουμε σήμερα, βρὲ Μαρία!

— Τί μέρα; Δὲν ξέρεις! Παρασκευή... ὄχι, Πέμπτη...

Συλλογιέται λιγάκι καὶ προσθέτει:

— Οὔφ, ἀστόχησα· κι' ὕστερα, γιατί θέλεις νὰ μάθης τί μέρα εἶναι; Μπὰς καὶ σοῦ χρειάζεται!

Κανεὶς νὰ μὴν ἀπορήση γιὰ τὴν ἀδύνατη μνήμη τῆς γριὰ - Μίτιαινας, γιατὶ μόνο κάνα - δυὸ χρόνια εἶναι μικρότερη ἀπὸ τὸ γέρο της.

Ὅσο ἡ γριὰ - Μίτιαινα εἶναι σβέλτη καὶ λαφριά, τόσο ὁ γέρο - Μίτιας ἀργὸς καὶ βαρύς. Νά γιατὶ ἀφήνει τὴ γριά του νὰ βολοδέρνεται, ἐνῶ αὐτὸς κάθεται κι' ὁλόκληρες μέρες τὶς περνᾶ ἔτσι.

Ὅταν πάρη νὰ βραδυάζη, κι' ὁ ἥλιος κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ λόφο, μὲ τὸ ἀμπαδάκι του στὸν ὦμο τραβάει κατὰ τὸ ποτάμι, κι' ἐκεῖ ρίχνει λίγο νερὸ στὸ μοῦτρο του. Δεξιὰ εἶναι τὸ παλιό του μαγαζί, κλεισμένο, κλειδωμένο κι' ἀμπαρωμένο ἀκόμα ἀπὸ μέσα. Ἀπὸ καιρὸ κοιμᾶται, λησμονημένο κι' ἀπὸ τὸ χρόνο ἀκόμα. Κι' ὅταν ὁ γέρο - Μίτιας βγαίνη, γιὰ νὰ κατέβη στὸ ποτάμι, βάνει τὰ δυνατά του νὰ μὴ τὸ κοιτάξη. Αὐτὸ τὸ μαγαζὶ εἶναι ὁ παλιὸς καημός του. Μιὰ φορὰ ἦταν τὸ πιὸ ζωντανὸ σιδεράδικο. Ἡ μισὴ πολιτεία ξεκουφαινόταν ἀπὸ τοὺς χτύπους τοῦ σφυριοῦ. Ὅμως, σταμάτησε κι' ἔκλεισε. Μὲ πόνο ὁ γέρος ἔβλεπε τὰ κλεισμένα του κεπένκια — κλεισμένα σὰ μάτια πεθαμένου.

Ὁ γέρο - Μίτιας προσπερνᾶ, νίβεται στὸ ποτάμι κι' ἀνεβαίνει στὸν καφενέ. Ἐκεῖ κάθονται ὁ Καρα - Γκάντσος, ὁ Λάζαρος, ὁ Τζέντο ὁ Κορίτσκας, ὁ Συμεὼν ὁ οὐστάμπασης(¹). Αὐτοὶ τοῦ πετᾶνε κανένα ἀστεῖο

(¹) Λέξη τούρκικη: ἀρχιτεχνίτης.

κι' ἀπὲ τὸν ξεχνᾶνε στὴ γωνιά του,

Ὁ γέρο-Μίτιας κοιτάζει κατὰ τὸ Μποζαλίκι καὶ βλέπει πὼς μὲς ἀπὸ τὰ χαμόδεντρα προβάλλει κάτι κόκκινο. Βάζει τὸ χέρι του στὸ μέτωπο, κοιτάζει ἐξεταστικὰ καὶ κάτι μουρμουρίζει... Σὰ νὰ κοκκινίζη τὸ ζουνάρι τοῦ Χασὰν τοῦ Παρνόβαλη... Εἶχε ἕνα σκυλί... Βρὲ τὸ ἄτιμο, πόσους δὲν εἶχε δαγκάσει, καὶ νέους καὶ γέρους!

Ὅταν ὁ γέρο-Μίτιας θυμᾶται τὸ Χασάν, ἐμπρός του ἀραδιάζεται ἀσκέρι ὁλόκληρο ἀπὸ ἀνθρώπους, ποὺ μιὰ φορά, στὸν τούρκικο καιρό, βολόδερναν γύρω του. Ἄλλοι τοῦ φάγανε τὴν ψυχή, ἄλλοι τοῦ φάγανε τὴν τύχη του... Ἄκρη δὲν ἔχουν τὰ ὅσα τράβηξε ὁ γέρο-Μίτιας.

Τί σιδερᾶς ἦταν καὶ τί μάστορης! Ἐλευθερώνεται ἡ Βουλγαρία, αὐτὸς πάλι ἦταν ὁ πιὸ μεγάλος σιδερᾶς σ' ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ Αἵμου... Μὰ μὲ τὸν καιρὸ τὰ χρόνια ἔγιναν δύσκολα, κι' ἐκεῖ ποὺ δὲν τὸ περίμενες, ἀνοίγει κι' ἄλλο σιδεράδικο, καὶ κατόπι ἄλλο πάλι πιὸ μικρό... νέα παιδιά, σβέλτα, δουλευτάδικα... κι' ἡ δουλειὰ ξεπέφτει.

Ποτὲς ἕνα κακὸ δὲν ἔρχεται μόνο του. Τ'ἀκολουθεῖ κι' ἄλλο, ἴσως καὶ πιὸ μεγάλο. Ἔτσι γιὰ τὸ συνάφι τῶν σιδεράδων ἔφτασε καὶ νέα δοκιμασία. Φέρανε ἀπὸ κάπου ἕτοιμα δουλεμένα σιδερικὰ εἴδη. Ἀπὸ τὴ Φραγκιὰ τὰ φέρανε, ἀπὸ τὴ Βλαχιά, ποιὸς ξέρει! Κι' εἶχανε γεμίσει μ' αὐτὰ ὅλα τὰ μαγαζιά!

Ἔτσι ὁ γέρο-Μίτιας, ποὺ ἦταν συνηθισμένος νὰ δουλεύη ἀπὸ τὸ πρωῒ ὡς τὸ βράδυ, ἄρχισε νὰ περιμένη τοὺς μουστερῆδες ἀπὸ τὸ πρωῒ ὡς τὸ βράδυ καὶ κανεὶς δὲν παρουσιαζόταν. Δόξα νἄχη ὁ Θεός, ποὺ εἶχε παντρέψει θυγατέρες καὶ γιοὺς κι' ἀποκούμπησε σ' αὐτούς!

Ἄναψε ἕνα τσιγάρο, ρούφηξε βαθειὰ καὶ ξεφύσηξε ἕνα πυκνὸ σύννεφο καπνοῦ. Ἔτσι πάντα ἐδῶ περνᾶ τὴν ὥρα του, ὡς ποὺ νἄρθη ἡ ὥρα γιὰ ὕπνο. Καὶ τὴν ὥρα ποὺ τὸν παίρνει ὁ ὕπνος, συμμαζεύεται κοντά του κι' ἡ γριά-Μίτιαινα, κι' ἀρχίζει νὰ τὸν λιμάρη μ' ὅ,τι τῆς κατέβη.

***

Ὅμως, μιὰ φορὰ τὴ βδομάδα, μ' αὐτὸν τὸν ξωφλημένο γέρο-Μίτια γίνεται κάτι παράξενο. Ξαφνικὰ ζωντανεύει, γίνεται πιὸ γρήγορος, πιὸ σβέλτος, μπαινοβγαίνει, κάτι μουρμουρίζει, κάποιον μαλώνει... μαζεύει διάφορα πράματα στὴν αὐλὴ κι' ἀνοίγει τὰ κεπένκια τοῦ μαγαζιοῦ.

Ἡ γριὰ-Μίτιαινα, μόλις ἰδῆ αὐτὴ τὴ φασαρία, καταλαβαίνει πὼς πρέπει νὰ τρέξη νὰ βρῆ κάρβουνα, ν' ἀνάψη τὸ καμίνι καὶ νὰ σταθῆ νὰ κουνάη τὸ φυσερό.

Στὸ σιδεράδικο ὅλα τὰ πάντα εἶναι παλιὰ κι' ἀπόπαλια. Κατὰ γῆς εἶναι σκόρπια μπακιρικὰ καὶ σιδερικά, καζάνια, τεψιά, σαχάνια, μπακιράκια, ἀσπρισμένα ὅλα ἀπὸ τὴ σκόνη καὶ τὶς ἀραχνιές, κι' ἔτσι βαλμένα, σὰν κάποιος νὰ τὰ σκόρπισε ὅπως ἔτυχε. Τὸ καθένα μοιάζει μὲ πεθαμένο κι' ὅλο τὸ μαγαζὶ μὲ παλιὸ νεκροταφεῖο.

Ἐδῶ σήμερα ὁ γέρο-Μίτιας θὰ δουλέψη. Τὰ μάτια του λάμπουν, τὰ χέρια του γίνονται σβέλτα, δυνατά...

Ἡ γριὰ-Μίτιαινα δυναμώνει μὲ τὸ φυσερὸ τὴ φωτιὰ κι' ὁ γέρο-Μίτιας ἔχει πιάσει μὲ τὴ λαβὴ μιὰ μεγάλη παλιὰ τσαβέτα, τὴν πυρώνει στὴ φωτιὰ ὡς ποὺ νὰ κοκκινίση, κι' ἀρχίζει νὰ τὴ χτυπᾶ.

—Ἴσα, Μαρία! φωνάζει, καὶ τὸ πρόσωπό του σκληραίνει ἀπὸ τὴν προσπάθεια.

Μὲ χαμηλωμένα φρύδια ὁ γέρο-Μίτιας βρίσκεται σ' «ἐκεῖνο τὸν καιρὸ» κι' ἔχει ξαναμπῆ στὸ παλιό του τομάρι. Καὶ σὰν ἀπὸ κάποια θαυματουργὴ ἐπίδραση, ὅλα γύρω ζωντανεύουν. Οἱ πεθαμένοι ἀνοίγουν τὰ μάτια, παρουσιάζονται πρόσωπα, τὰ

καζάνια μοιάζουν μὲ μισόκοπους καὶ καλοθρεμένους τσορμπατζῆδες, τὰ σαχάνια καὶ τὰ μπακιράκια μὲ νέους ἐργένηδες, τὰ τεψιὰ μὲ ὄμορφες κοπέλλες... Τὸ μαγαζὶ γεμίζει ἀπὸ τοὺς ἀλλοτινοὺς ἀνθρώπους, ντυμένους μὲ σαγιακένια ροῦχα, μὲ ἁλεποῦδες καὶ σαμούρια... Οἱ χτύποι πάνω στ' ἀμόνι ἀκολουθοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ γύρω ἀκούονται ὁμιλίες, γέλια, ἀκόμα καὶ τραγούδια...

Ἐμπρὸς στὸ γέρο - Μίτια ἀνοίγεται ὅλο τὸ παρελθόν, ὅταν γύρω του πηγαινοέρχονταν καλφάδες καὶ τσιράκια κι' αὐτὸς γύριζε ἀνάμεσά τους σὰν μπίμπασης(²) καὶ διάταζε. Ἔτσι καὶ τώρα μπρός του... στὴ μνήμη του παρουσιάζονται ὁ Γκάντσος, ὁ Λάζος, τὸ παιδὶ τοῦ Καζάση... βαροῦν, φωνάζουν, δουλεύουν...

— Σήκωνε πιὸ καλὰ τὸ σφυρί, Γκάντσο! διατάζει μὲ δυνατὴ φωνὴ ὁ γέρο - Μίτιας, γιατὶ θὰ σοῦ πέσῃ στὸ κεφάλι! Καὶ σύ, βρὲ Στόϊνο, τί μὲ κοιτᾶς; Πάρε κεῖνο τὸ μπαλντὰ καὶ βγάλε τὸ χέρι. Μπαλντάδες εἶν' αὐτοὶ ποὺ φτιάνουν! Πάλι στὸ μπάρμπα Μίτια θὰ τοὺς φέρουν νὰ τοὺς διορθώσῃ.

Ὁ γέρο - Μίτιας βαρᾶ, ἡ γριὰ - Μίτιαινα κουνάει τὸ φυσερό...

— Αὐτὸ ποὺ σᾶς λέω, ἐξηγάει πάντα σοβαρὰ ὁ γέρο - Μίτιας. Ἄλλη φορὰ νὰ μὴ μοῦ φέρετε τέτοιο χαμένο πράμα. Ἄϊντε, Λάζο, πάρε τὸ κοφίνι καὶ σβῆσε τὰ σίδερα!

Στὴν πόρτα τοῦ μαγαζιοῦ στέκουν οἱ δυό του γαμπροί, ὁ δικαστὴς κι' ὁ ἀξιωματικός, τὸν κοιτοῦνε καὶ χαμογελοῦνε Ξέρουν πῶς ὁ Λάζος, ὁ Γκάντσος, ὁ Στόϊνος καὶ πολλὲς ἀκόμα σκιὲς ἀπὸ τὰ περασμένα εἶναι μονάχα στὸν ἀέρα καὶ πουθενὰ ἀλλοῦ. Καὶ ξέρουν ἀκόμα πῶς ὁ γέρο - Μίτιας γρήγορα θὰ τὶς παρατήσῃ, ὅταν ἀφήσῃ τὸ σφυρὶ καὶ πάῃ πίσω ἀπὸ τὸ σπίτι.

Κι' ἔτσι γίνεται. Ἡ κρυωμένη τσαβέτα πέφτει χάμω καὶ μένει γι' ἄλλη φορά.

— Ἄϊντε τώρα, Μαρία, σβῆσε τὸ καμίνι, γιὰ νὰ μὴν πιάσῃ φωτιὰ τίποτα.

Ἀμέσως καζάνια, τεψιά, σαχάνια, μπακιράκια, πάλι μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς θαυματουργῆς δύναμης, τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο, ἐγκαταλείπονται στὸν τόπο τους καὶ σφαλοῦν τὰ μάτια. Καλφάδες καὶ τσιράκια ἐξαφανίζονται σὰ σκιὲς ἀόρατες καὶ κρύβονται κάπου. Ὁ γέρο - Μίτιας τρίβει τὰ χέρια του τὸ ἕνα στ' ἄλλο, καὶ τραβάει γιὰ τὸ κιλίμι του.

— Μαρίαααα!

— Τί εἶναι, Μίτια;

— Σύρε νὰ μοῦ πάρῃς λίγο ρακί.

Ἡ γριὰ - Μίτιαινα παίρνει ἀπὸ τοὺς γαμπρούς της λεφτὰ καὶ τραβάει γιὰ τὸ καπελιό.

— Δῶσε μου, Μόνε, τρακόσια δράμια ρακὶ γιὰ τὸ γέρο - Μίτια!

—Ἀμέσως, κυρούλα! Πῶς τὰ πάει ὁ γέρος;

— Πῶς νὰ τὰ πάῃ! Νά τον, ἐκεῖ, πίσω ἀπὸ τὸ σπίτι, κάααθεται!

Μετοφρ. ΑΡΓΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ

(²) Λέξη τούρκικη: χιλίαρχος.

ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΠΑΛΛΗ BARTOLOMMEI

ΟΙ ΠΙΚΡΕΣ ΤΗΣ ΕΞΟΡΙΑΣ

Ὦ Πατρίδα! Ἀκαταμάχητο
στὸ γλυκό σου ὄνομα,
θέλγητρο κρύβεται.
Μὲ τὸ νὰ τὸ προφέρῃς, ὤ, πῶς
ἡ καρδιὰ μὲ συγκίνηση χτυπάει!
Πόσες ἀγάπες κρύβει!

Τὰ πιὸ γλυκὰ καὶ τὰ πιὸ τρυφερὰ
αἰσθήματα (τοῦ ἔρωτα
καὶ τῆς φιλίας παιδιὰ)
ὅλα ἐσὺ τὰ ξυπνᾶς μὲς στὴν καρδιά,
ὄμορφο ὄνομα, κι' ἡ μαγική σου δύναμη,
ὅποια κι' ἂν εἶναι,
μὲ τὸ δικό σου μοιάζει ὄνομα!

Ὅμως στοῦ ἐξόριστου τὰ χείλη
ἡ ἄπειρη γλύκα σου
φαρμάκι γίνεται...
— Εἶχα μιὰ πατρίδα, σκέφτεται
καὶ δὲν μπορῶ νὰ ζήσω
στὴ μητρική της τὴν ἀγκάλη.

Νὰ πῶ ὅλα τὰ μαρτύρια
ποὺ φέρνει τέτοια σκέψη,
ἀδύνατο μοῦ εἶναι...
Ἄχ, νὰ τὶς νιώσῃ θὰ μπορῇ
τὶς ἐξορίας τὶς πίκρες,
μονάχα αὐτὸς ποὺ τὶς δοκίμασε ἢ ποὺ τὶς θυμᾶται.

*Ἀπὸ τὰ Ἰταλικά.

Μεταφρ. ΒΑΡΒ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ ΛΙΒΑΔΑ

CALDERON DE LA BARCA

Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΟΝΕΙΡΟ

(LA VIDA ES SUEÑO)

ΔΡΑΜΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΜΕΡΕΣ *

Μετάφραση ἀπὸ τὰ ἱσπανικὰ σ' ἐντεκασύλλαβους στίχους ἀπὸ τὸν Π. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΕΡΑ (Συνέχεια)

ΣΚΗΝΗ Η'

Ὁ **Κλοτάλδος** μπαίνει καὶ κρύβεται πίσω ἀπὸ μιὰν κουρτίνα. **Σιγισμοῦντος, Ροδαυγή, Κλαρὶν κ' ὑπηρέτες.**

Κλοτάλδος

(Κατὰ μέρος)

Τὸ Σιγισμοῦντο πρέπει νὰ τὸν φέρω
στὰ λογικά του, ἀφοῦ δάσκαλος πάντα
τοῦ στάθηκα. Μά, Θέ μου, τί ἀντικρύζω!

Ροδαυγὴ

(Πρὸς τὸ Σιγισμοῦντο)

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν καλή σου γνώμη.
Σοῦ ἀντιμιλᾶ χρυσόγλωσση ἡσιγή μου,
γιατὶ σὰν τὸ μυαλὸ σαστίσει, ἀφέντη,
κάλλιο μιλοῦν τὰ χείλη ποὺ σωπαί-
[νουν.

Σιγισμοῦντος

Περίμενε. Δὲν ἔχεις πιὰ νὰ φύγεις.
Πῶς θέλεις νὰ μοῦ ἀφήσεις στὸ σκο-
τάδι
τὰ φρένα μου!
[

Ροδαυγὴ

Τὴν ἄδεια σου γυρεύω.

Σιγισμοῦντος

Ἂν φεύγεις μ' ἔτοια βιάση, δὲ γυρεύεις
τὴν ἄδεια, μὰ τὴν παίρνεις μὲ τὸ ζόρι.

Ροδαυγὴ

Ἂν δὲν τὴ δίνεις, μόνη θὰ τὴν πάρω.

Σιγισμοῦντος

Θὰ κάμεις τὴν εὐγένεια νὰ γυρίσει
σὲ χωριατιά, γιατί 'ναι σὰ φαρμάκι
τὸ πεῖσμα σου γιὰ τὴν ὑπομονή μου.

Ροδαυγὴ

Ἂν τὸ φαρμάκι αὐτό, ποὺ μὲ σκληράδα,
μὲ μάνητα καὶ λύσσα εἶναι γεμάτο,
νικάει τὴν πομονή, τὸ σεβασμό μου
δὲ θὰ μποροῦσε κι οὔτε θὰ τολμοῦσε...

Σιγισμοῦντος

Μονάχα γιὰ νὰ δεῖς ἂν θὰ μπορέσω,
θάσεβήσω στὰ κάλλη σου, γιατὶ εἶμαι
τρελὸς γιὰ τὸ ἀνημπόρετο· νά, τώρα-
δὰ γκρέμισα ἕναν ἄντρα ἀπ' τὸ ξω-
[στάρι,
τί μοῦπε πὼς δὲν μπόρουν' ὅμοια τύχη
θὰ λάβει κ' ἡ τιμή σου! Θὰ τὴ ρίξω
ἀπ' τὸ παράθυρο, ἂν μπορῶ νὰ δοῦμε!

Κλοτάλδος

(Κατὰ μέρος)

Ὅσο πάει καὶ πιότερο τὰ παίρνει!
Τί νὰ κάμω, οὐρανέ, ποὺ βλέπω πάλι
τὴν τιμή μου σὲ κίντυνο, ἀπὸ πόθο
τρελὸ τοῦ Σιγισμούντου;

Ροδαυγὴ

Ἡ προφητεία

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

δὲν εἶταν ψέφτρα ποὺ μηνοῦσε στάτυχο
τοῦτο βασίλειο σκάνταλα, τυράννια,
προδοσίες, ἐγκλήματα, θανάτους.
Μὰ τί θἄχες νὰ ἐλπίζεις ἀπ' τὸν ἄν-
[θρωπο
ποὺ δὲν ἔχει παρὰ τόνομα τοῦ ἀνθρώ-
[που
κ' εἶναι σκληρός, ἀπάνθρωπος καὶ κού-
[φιος,
τῶν ἀγριμιῶν τὸ γέννημα καὶ θρέμμα;

Σιγισμοῦντος

Τέτοιες βρισιὲς γιὰ νὰ μοῦ πεῖς, εὐ-
[γένεια
σοῦδειξα καὶ περίμενα σπολλάτη!
Καὶ θἄξιζα ὅσα λές, ἂν τὸ βαστοῦσα
νὰ σὲ ἀκούω... Σατανάδες! Γκρεμι-
[στεῖτε
ὅλοι σας ἀπ' ἐδῶ! Καὶ μανταλῶστε
τὴν πόρτα αὐτή, κανεὶς νὰ μὴν πε-
[ράσει!

(Βγαίνουν ὁ Κλαρὶν κ' οἱ ὑπηρέτες.)

Ροδαυγὴ

'Εγὼ 'μαι πεθαμένη. Μ' ἄκουσέ μου...

Σιγισμοῦντος

Κ' ἐγὼ ὁ ἀφέντης! Καὶ πασκίζεις μά-
νὰ μὲ γλυκάνεις. [ταια

Κλοτάλδος

(Κατὰ μέρος)

Τί μπλέξιμο, Χριστέ μου!
Ὅμως θὰ βγῶ νὰ τὸν κρατήσω, ἀκόμα
κι ἂν μοῦ δώσει τὸ θάνατο.

(Δυνατὰ)

Σταμάτα,
Κύριε, σταμάτα!

Σιγισμοῦντος

Τὸ θυμὸ μοῦ ἀνάβεις
πάλι, γέρο φαφούτη! Δὲ φοβᾶσαι
τὸ σπαθί μου; Πῶς ἤρθες ἐδῶ πέρα;

Κλοτάλδος

'Απ' τὶς φωνές σου καλεσμένος, ἤρθα
νὰ σοῦ πῶ μαλακώτερος νὰ γίνεις,
ἂν θὲς νὰ βασιλέψεις, κι ὄχι τέτοια
σκληρὸς νὰ δείχνεσαι, θαρρώντας
[ὅλους
πὼς τοὺς ὁρίζεις, τί μπορεῖ καὶ σ' ὄνειρο
νὰ βρίσκεσαι.

Σιγισμοῦντος

Μοῦ ἀνάβεις λύσσα, κάθε
ποὺ τὸ φῶς σκοτεινιάζεις τῆς ἀλή-
[θειας.
Τώρα θὰ δεῖς ἂν στόνειρο ἢ στὸν ξύ-
[πνο
σὲ τρυπᾶ τὸ σπαθί μου.

(Ξεθηκαρώνει τὸ σπαθί του κι ὁ Κλοτάλδος τὸ ἀνακρατάει καὶ πέφτει στὰ γόνατα.)

Κλοτάλδος

Τούτη ἡ μοῖρα
ἐλπίζω να μὴ μέλλεται σὲ μένα.

Σιγισμοῦντος

Βγάλε τὸ ἄσεβο χέρι ἀπὸ τἀτσάλι.

Κλοτάλδος

Ὅσπου νἄρθει βοήθεια ποὺ τὴ μάνητα
νὰ σοῦ μερώσει, ἐγὼ δὲν τὸ ἀμολάω.

Ροδαυγὴ

Ὤχ, οὐρανέ!

Σιγισμοῦντος

Μόλα το, λέω, γέρο
ξεμωραμένε, βάρβαρε, προδότη,
(παλεύουν)
ἢ σὲ πνίγω μὲ τὰ ἴδια μου τὰ χέρια.

Ροδαυγὴ

Ὅλοι σας τρέξτε! Πνίγουν τὸν Κλο-
[τάλδο!

(Βγαίνει ἔξω. Ὁρμᾶ ὁ 'Αστόλφος, ὁ Κλοτάλδος κυλάει στὰ πόδια του.)

ΣΚΗΝΗ Θ'

'Αστόλφος, Σιγισμοῦντος, Κλοτάλδος

'Αστόλφος

Τί τρέχει πάλι, πρίγκηπα γενναῖε;
Ἔτσι θὰ τὸ λερώσεις τὸ σπαθί σου
τὸ δυνατὸ στὸ παγωμένο τὸ αἷμα;
Τέτοιο λαμπρὸ σπαθὶ θηκάρωσέ το!

Σιγισμοῦντος

Πρῶτα στάτιμο τὸ αἷμα θὰ τὸ βάψω.

'Αστόλφος

Στὰ ποδάρια μου πρόσπεσε ἡ ζωή του
κ' εἶναι ἱερή, γιατὶ ἤρθα σὲ βοήθεια του.

Σιγισμοῦντος

Θὰ σοῦ φέρει τὸ θάνατο ἡ βοήθεια,
τί ἐγδίκηση θὰ πάρει ἡ μάνητά μου
καὶ πάνω σου!

(Ξεθηκαρώνει κι ὁ 'Αστόλφος τὸ σπαθί του.)

Ἀστόλφος

Τὴ ζωή μου διαφεντεύω·
στὴ μεγαλειότη σου δὲ δείχνω ἀσέβεια.
(Χτυπιοῦνται.)

Κλοτάλδος

Μὴν τὸν σκοτώσεις, Κύριε, συλλογί-
[σου...

ΣΚΗΝΗ Ι'

Βασίλειος, Ἐστρέλια κ' ἡ ἀκολουθία τους. Σιγισμοῦντος, Ἀστόλφος, Κλοτάλδος.

Βασίλειος

Σπαθιὰ ξεγυμνωμένα ἐδῶ;

Ἐστρέλια
(Κατὰ μέρος)

Ὁ Ἀστόλφος
εἶναι! Ἀλί μου, τί μάνητα καὶ λαύρα!

Βασίλειος

Μὰ τί τρέχει λοιπόν;

Ἀστόλφος

Τίποτε, ἀφέντη,
τώρα ποὺ βρίσκεσαι μπροστά.
(Θηκαρώνουν τὰ σπαθιά.)

Σιγισμοῦντος

Περίσσιο
τρέχει, ἀφέντη, καὶ μπρός σου. Αὐτὸ
θέλησα νὰ σκοτώσω. [τὸ γέρο

Βασίλειος

Τὰ μαλλιά του
τὰ λευκὰ δὲ σεβάστηκες λιγάκι;

Κλοτάλδος

Ἀφέντη, τὰ μαλλιά μου δὲν τὸ ἀξίζουν.

Σιγισμοῦντος

Παραμύθια! Γυρεύει τὰ μαλλιά του
νὰ σεβαστῶ! Γιὰ κοίτα τὰ δικά σου
(Πρὸς τὸ βασιλιὰ)
μὴ λάχει καὶ τὰ δεῖς νὰ τὰ πατήσω,
γιατὶ μένει ἀνεγδίκιωτος ἀκόμα
ὁ τρόπος ποὺ μ' ἀνάθρεψες.
(Βγαίνει ἔξω.)

Βασίλειος

Στὸν τόπο
ποὺ σ' ἀνάθρεψα, πάλι θὰ γυρίσεις
πρὶν προλάβεις νὰ δεῖς αὐτὸ ποὺ
[κραίνεις,
κι ὅσα σοῦλαχαν, ὅλα θὰ νομίζεις
πὼς εἶταν μέσα σ' ὄνειρο πλεγμένα.
(Βγαίνουν ὁ βασιλιάς, ὁ Κλοτάλδος κ' ἡ ἀκολουθία.)

ΣΚΗΝΗ ΙΑ'

Ἐστρέλια, Ἀστόλφος.

Ἀστόλφος

Πόσο λίγες φορὲς ψέφτικη βγαίνει
ἡ μαντεία ποὺ βάσανα μηνάει!
Τί, ἂν στὸ κακὸ ποτὲ δὲ σφάλλει, πόσο
ἀβέβαιη στὸ καλό! Ποιὸς ἀστρολόγος
δὲ θὲ νἄταν ἀλάθευτος ἂν πάντα
κακοπάθειες προφήτευε; Τὸ δείχνει
τοῦ Σιγισμούντου ἡ μοῖρα κ' ἡ δική μου,
Ἐστρέλια, καθεμιὰ μὲ τὸ δικό της
τὸν τρόπο: Ἐκείνου μάνητες μαντεύει,
συφορές, ματαιότητες, θανάτους
καὶ σ' ὅλα βγαίνει ἀλάθευτος, γιατὶ ὅλα
στὸ τέλος ἀληθεύουν· καὶ σὲ μένα,
— ἂν καὶ θαρρεῖ, κυρά μου, ἀπὸ τὸ φῶς
[σου
τὸ λαμπρὸ πὼς μοῦ μέλλεται εὐτυχία,
ἀγαθά, νίκες, δόξα, — προφητεύει
τὸ κακό, πάλι δίχως νὰ λαθέψει·
τί ἀκόμα δὲν μπορῶ νὰ ξεχωρίσω
ἂν ἡ καλή σου ἡ γνώμη θὰ μὲ ὑψώσει
ἢ θὰ μὲ χαντακώσει ἡ καταφρόνια σου.

Ἐστρέλια

Τὰ καλοπιάσματα αὐτὰ δὲ διστάζω
νὰ τὰ πῶ ἀληθινά· μὰ ὄχι γιὰ μένα!
Παρὰ γιὰ κείνην τὴν κυρὰ ποὺ γκόλφι
τὴν εἶχες κρεμασμένη ἀπὰ στὸ στῆθος
ὅταν ἔφτασες δῶ. Κι αὐτὴ μονάχα
θἄταν πρέπο νὰ δίνει καὶ νὰ παίρνει
μαζί σου στὰ παράπονα, γιατὶ εἶναι
χαρτὶ ἄγραφο τὸ μόλογο γιὰ μένα
ποὺ ὑπογραφὴ δὲν ἔχει τὄνομά μου.

ΣΚΗΝΗ ΙΒ'

Ροδαυγή, ποὺ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴν κουρτίνα. Ἀστόλφος, Ἐστρέλια.

Ροδαυγὴ
(Κατὰ μέρος)

Δόξα σου, Θέ μου! Τέλος πιὰ λαβαί-
[νουν
τὰ πολλά μου τὰ βάσανα, γιατὶ ὅποιος
τὄδε αὐτό, πιὰ δὲ σκιάζεται ἀπὸ τίποτα!

Ἀστόλφος

Ἐγὼ θὰ τὸ ἀνασπάσω ἀπὸ τὸ στῆθος

τὸ γκόλφι αὐτὸ καὶ μέσα θὲ νὰ βάλω
τῆς ὠμορφιᾶς σου ἐσένα τὴν εἰκόνα.
Κι ὅπου μπαίνει ἡ 'Εστρέλια, πιὰ δὲν ἔχει
ὁ ἥσκιος ποῦ νὰ σταθεῖ, μήτε καὶ τάστρο
ὅπου βρίσκεται ὁ ἥλιος· πάω, τὸ φέρνω εὐτύς.

(Κατὰ μέρος)

Καί, Ροδαυγή, συχώρεσέ μου αὐτὴ τὴν προσβολή. Μ' ἄχ, δὲν κρατοῦνε πίστη περσότερη στὰ ξένα οἱ ἄντρες οὔτε οἱ γυναῖκες...

(Βγαίνει ἔξω. Παρουσιάζεται ἡ Ροδαυγὴ καὶ προχωρᾶ.)

Ροδαυγὴ

Τίποτα νἀκούσω δὲν μπόρεσα, ἀπὸ φόβο μὴ μὲ νιώσει.

'Εστρέλια

'Αστρέα!

Ροδαυγὴ

Κυρά μου!

'Εστρέλια

Χαίρουμαι ποὺ φτάνεις πάνω στὴν ὥρα, γιατὶ ἔχω ἕνα χρέος νὰ μπιστευτῶ σὲ σένα.

Ροδαυγὴ

Τιμημένη ποὺ στὸ δικό σου θέλημα δουλεύει.

'Εστρέλια

Λίγος καιρὸς ποὺ σὲ γνωρίζω, 'Αστρέα, ὡστόσο μπῆκες στὴν καρδιά μου μέσα· γι' αὐτὸ κ' ἐγὼ θὰ μπιστευτῶ σου ἐκεῖνο ποὺ κι ἀπ' τὴν ἴδια τὴν ἀτή μου τόχω κρύψει τόσες φορές.

Ροδαυγὴ

'Η σκλάβα σου εἶμαι.

'Εστρέλια

Μάθε λοιπὸν κοντολογῆς τί τρέχει: ὁ πρωτοξάδερφός μου ὁ 'Αστόλφος μέλλει νὰ παντρευτεῖ μαζί μου, ἡ Μοῖρα ἀνίσως θελήσει μὲ μιὰ μόνην εὐτυχία νὰ ξαγοράσει τόσες κακοπάθειες. Μὲ βαροκάρδισε τὴν πρώτη μέρα ποὺ τὸν εἶδα, γιατὶ εἶχε κρεμασμένο στὸ στῆθος του τὸ γκόλφι μιᾶς γυναίκας· παραπονέθηκα γι' αὐτό, καὶ κεῖνος, ἀπὸ ἀγάπη περίσσια κι ἀπὸ εὐγένεια, πάει νὰ τὸ φέρει ἐδῶ νὰ μοῦ τὸ δώσει· μὰ ντρέπουμαι πολὺ μὲς ἀπ' τὰ χέρια του νὰ τὸ πάρω, γι' αὐτὸ παρακαλῶ σε νὰ σταθεῖς ἐσὺ δῶ καὶ σὰ γυρίσει νὰ τοῦ πεῖς νὰ σ' τὸ δώσει ἀντὶ γιὰ μένα. Καὶ τώρα τὰ κατάλαβες... Γιατὶ εἶσαι διακριτικὴ καὶ ξέρεις ἀπ' ἀγάπη.

(Βγαίνει ἔξω.)

ΣΚΗΝΗ ΙΓ'

Ροδαυγὴ

Θέ μου, ποιὸς νὰ μοῦ τὄλεγε! Βοήθεια ποῦ νὰ βρῶ; Ποιὸς θὰ μπόριε νὰ μοῦ δώσει συμβουλὴ σὲ μιὰν τόσο μπερδεμένη περίσταση; Ἄραγε στὸν κόσμο νἄναι ἄλλος ποὺ ὁ οὐρανὸς νὰ τόνε ζώνει μὲ βάσανα περσότερα καὶ πάθη; Μὲς στὸ μπλέξιμο αὐτό, τί ἔχω νὰ κάμω; ποῦναι ἀνεβόλετο, θαρρεῖς, νὰ ὑπάρχει προστασία πουθενὰ γιὰ παρηγόρια. 'Η πρώτη δυστυχιὰ γεννάει τὴ δεύτερη, ἀφήνει ἡ μιὰ κληρονομιὰ τὴν ἄλλη: πῶς τοῦ φοίνικα ἡ στάχτη ξεπουλιάζει, ἔτσι κι αὐτές! Πεθαίνουνε γεννώντας. Κ' ἕνας σοφὸς λαγόκαρδες τὶς εἶπε, τί σκιάζουνται νὰ πᾶν μοναχεμένες, μὰ ἐγὼ τὶς λέγω ἀδείλιαστες, τί πάντα μπροστὰ πηγαίνουν καὶ ποτὲ τὸ πόδι δὲν παίρνουν πίσω. Κι ὅποιον κυνηγοῦνε δὲν εἶναι φόβος νὰ βρεθεῖ μονάχος. Κάτι ξέρω κ' ἐγώ! Μὰ τί νὰ κάμω στὴν περίσταση αὐτήν; "Αν μαρτυρήσω ποιά 'μαι, ὁ Κλοτάλδος, ποὺ ἐστάθη μαζί μου προστάτης κ' εὐεργέτης, θὰ τὸ πάρει σὲ προσβολή, γιατὶ μόνο ἂν σωπάσω μοῦταξε νὰ κερδίσει τὴν τιμή μου καὶ δίκιο νὰ μοῦ δώσει. Μ' ἂν τὸ κρύψω, ποιὸ τὄφελος; 'Ο 'Αστόλφος μόλις ἔρθει καὶ μὲ δεῖ, μονομιᾶς θὰ μὲ γνωρίσει, τί ἂν κρύβουνται ἡ φωνή, τὰ μάτια, ἡ γλῶσσα, ἡ ψυχὴ — δὲν μπορεῖ! — θὰ φανερώσει πῶς λένε ψέματα. 'Αλί μου! Τί νὰ κάνω; ποὺ καὶ νὰ θέλω νὰ κρυφτῶ, στὴν ὥρα τὴ δύσκολη, ἡ καρδιά μου ἡ πονεμένη θὰ μιλήσει: Κανένας δὲν ὁρίζει τὸν πόνο του. Μὰ τί νὰ μελετάω τὄνα καὶ τἄλλο, ἂν δὲν τολμᾶ ἡ ψυχή μου; 'Ο πόνος θὰ τὸν βρεῖ τὸ δρόμο ποὔχω

νὰ πάρω, αὐτὸς ἀπόφαση θὰ λάβει
μιὰ καὶ καλή! Μὰ ἴσαμε νάρθει ἡ ὥρα
κείνη, στέρξε, οὐρανέ, βοήθεια δῶσ' μου!

ΣΚΗΝΗ ΙΔ'

'Ο 'Αστόλφος φέρνοντας τὸ γκόλφι, Ροδαυγή.

'Αστόλφος

Νά το, κυρά μου, τὸ γκόλφι... Μ' ἄχ, [Θέ μου!

Ροδαυγὴ

Τὴν ὑψηλότη σου τί τὴν ξαφνίζει;

'Αστόλφος

Ποὺ σ' ἀκούω, Ροδαυγή, καὶ ποὺ σὲ [βλέπω.

Ροδαυγὴ

Ποιὰ Ροδαυγή; Κάποιο λάθος θὰ κάνει
ἡ ὑψηλότη σου. Γι' ἄλλη θὰ μὲ παίρνει.
'Εγὼ 'μαι ἡ 'Αστρέα. Δὲν τὸ ἀξίζω, ἡ [δόλια
ἐγὼ κι' ἡ ἀσήμαντη, νὰ φέρνω τόση
ταραχή.

'Αστόλφος

Ροδαυγή, τὰ πλάνα λόγια
φτάνουν! Δὲν τὸ μπορεῖ ἡ ψυχὴ τὸ ψέμα,
τί κι ἂν σὲ βλέπει σὰν 'Αστρέα, σὲ θέλει
καὶ σ' ἀγαπᾶ σὰ Ροδαυγή.

Ροδαυγὴ

Δὲν παίρνω
ἀπὸ αἰνίγματα ἐγώ, γι' αὐτὸ δὲν ξέρω
στὴν ὑψηλότη σου πῶς νἀπαντήσω.
"Ενα μονάχα σοῦ λέγω: ἡ 'Εστρέλια
μὲ πρόσταξεν ἐδῶ νὰ σὲ προσμείνω
γιὰ νὰ πάρω ἀπ' τὰ χέρια σου τὸ [γκόλφι,
ποὺ τῆς ἔταξες μόνος σου, καὶ μέσα
νὰ τῆς τὸ πάω. Κ' ἐγὼ τὸ θέλημά της
κάνω μονάχα.

'Αστόλφος

Τοῦ κάκου πασκίζεις,
Ροδαυγή! Πόσο ὑποκρίνεσαι ἀδέξια!
Πρῶτα στὰ μάτια σου πὲς νὰ ται- [ριάσουν
μὲ τὴ φωνούλα σου τὴ μουσική τους·
τί εἶναι ἀσυχώρετο ἀπ' ὄργανο τέτοιο
παραφωνίες νὰ βγαίνουνε, τὴν ὥρα
ποὺ αὐτὸ γυρεύει ἁρμονικὰ νὰ σμίξει
τὸ ψέμα τῶν χειλιῶν μὲ τὴν ἀλήθεια
τῆς καρδιᾶς.

Ροδαυγὴ

Πάλι σοῦ λέγω, τὸ γκόλφι περιμένω.

'Αστόλφος

'Αφοῦ θέλεις ὡς τὸ τέλος
νὰ τὸ φέρεις τὸ ψέμα, κ' ἐγὼ τὸ ἴδιο
θέλω νἀποκριθῶ: Θὰ πεῖς, 'Αστρέα,
στὴν ἰνφάντα πὼς δίδω τόση ἀξία
στὸ πρόσωπό της, ποὺ βρίσκω τὸ γκόλφι
φτηνὸ πράμα γιὰ δῶρο, κι ἂς τὸ ζήτησε
μόνη της. Κι ἀπ' ἐχτίμηση περίσσια
τῆς στέλνω τὸ πρωτότυπο ποὺ φέρνεις
ἀπάνω σου.

Ροδαυγὴ

"Οταν κανεὶς κινάει,
περήφανος κι ἀντρεῖος, γιὰ νὰ βγάλει
πέρα μιὰν ἐπιχείρηση, ἂν γυρίσει
πίσω μὲ κέρδος πιὸ μεγάλο ἀπ' ὅσο
κυνηγοῦσε, μὰ σφάλει στὸ σκοπό του,
καταφρόνια θὰ βρεῖ νὰ τὸν προσμένει.
"Ετσι κ' ἐγώ, ποὺ γιὰ τὸ γκόλφι μένω,
ἂν φέρω τὸ πρωτότυπο, πιὸ λίγο
θἄχω πετύχει καὶ πίσω θὰ πάω
μὲ καταφρόνια· μόν' δῶσ' μου τὸ γκόλφι,
τί δὲ γυρίζω δίχως αὐτὸ πίσω.

'Αστόλφος

Κι ἂν δὲ σ' τὸ δώσω, πῶς θὰ μοῦ τὸ [πάρεις;

Ροδαυγὴ

'Αχάριστε! "Ετσι!
(Πασκίζει νὰ τοῦ τὸ πάρει.)

'Αστόλφος

Τοῦ κάκου πασκίζεις.

Ροδαυγὴ

Σ' ἄλλης τὰ χέρια, σ' τὸ λέω, δὲ θὰ [πέσει!

'Αστόλφος

Μπά! 'Εσύ 'σαι τρομερή!

Ροδαυγὴ

Καὶ σὺ προδότης!

'Αστόλφος

Φτάνει πιά, Ροδαυγή μου.

Ροδαυγὴ

Ροδαυγή σου;
Δὲ σὲ κάνει νὰ ντρέπεσαι τὸ ψέμα;
(Σέρνουν καθένας πρὸς τὸ μέρος του τὸ γκόλφι).

ΣΚΗΝΗ ΙΕ΄

Ἐστρέλια, Ροδαυγή, Ἀστόλφος.

Ἐστρέλια

Ἀστρέα, Ἀστόλφε, τί τρέχει ;

Ἀστόλφος

(Κατὰ μέρος)

Ἡ Ἐστρέλια...

Ροδαυγὴ

(Κατὰ μέρος)

Ἔρωτα, δῶσ' μου φώτιση, τὸ γκόλφι πῶς νὰ πάρω.

(Πρὸς τὴν Ἐστρέλια)

Σὰ θέλεις νὰ τὸ μάθεις τὸ τί τρέχει, κυρά μου, ἐγὼ σ' τὸ λέω.

Ἀστόλφος

(Κατὰ μέρος στὴ Ροδαυγὴ)

Τί πᾶς νὰ κάμεις;

Ροδαυγὴ

Πρόσταξες νὰ μείνω ἐδῶ ὥσπου νἄρθει ὁ Ἀστόλφος καὶ νὰ πάρω ἀντὶ γιὰ σὲ κάποιο γκόλφι. Ὅταν μόνη βρέθηκα, ἀπὸ τὴ μιὰ πετώντας σ' ἄλλη σκέψη, θυμήθηκα πῶς εἶχα κρύψει κ' ἐγὼ μὲς στὸ μανίκι μου τὸ γκόλφι τὸ δικό μου. Καὶ ξάφνου μοῦ καπνίζει νὰ τὸ δῶ (τί μὲ τέτοιες χαζομάρες περνᾶ κανεὶς στὴ μοναξιά)' τὸ βγάζω λοιπόν, μ' ἀπὸ τὰ χέρια μοῦ ξεφεύγει καὶ πέφτει χάμω. Στὴν ὥρα κεῖ πάνω φτάνει ὁ Ἀστόλφος, κρατώντας τὸ ξένο γκόλφι, σκύβει, μοῦ ἁρπάζει τὸ δικό μου κι ἀντὶ πιὰ νὰ μοῦ δίνει αὐτὸ ποὺ θέλεις, τόνα μὲ τἄλλο γυρεύει νἀλλάξει : παρακαλεῖ γι' αὐτό, πῶς νὰ μὲ πείσει πασκίζει, ὥσπου κ' ἐγὼ τὴν πομονή μου χάνω, μοῦ ἀνάβει ἡ κεφαλή, χυμίζω νὰ τοῦ τὸ πάρω ἀπ' τὰ χέρια του μέσα. Νά, κοίτα καὶ θὰ δεῖς! Κρατάει ἀκόμα τὸ δικό μου! Γελιέμαι θαρρεῖς; Κοίτα!

Ἐστρέλια

Ἀστόλφο, δῶσε της πίσω τὸ γκόλφι.

(Τοῦ τὸ παίρνει ἀπὸ τὰ χέρια.)

Ἀστόλφος

Κυρά...

Ἐστρέλια

Τὰ χρώματα τὰ βρίσκω ἀλήθεια τρυφερά.

Ροδαυγὴ

Βλέπεις; Δικό μου δὲν εἶναι ;

Ἐστρέλια

Θέλει καὶ ρώτημα;

Ροδαυγὴ

Γιὰ πές του τώρα νὰ δώσει τἄλλο.

Ἐστρέλια

Πάρε τὸ δικό σου καὶ πήγαινε.

Ροδαυγὴ

(Κατὰ μέρος)

Τὸ γκόλφι μου σὰν πῆρα, τώρα ὅ τι θέλει ἂς γενεῖ! Δὲ μὲ νοιάζει.

(Βγαίνει.)

ΣΚΗΝΗ ΙϚ΄

Ἐστρέλια, Ἀστόλφος.

Ἐστρέλια

Δῶσε μου τώρα τὸ γκόλφι ποὺ σ' ἔχω παρακαλέσει' τί μ' ὅλο ποὺ ἐλπίζω νὰ μὴ σὲ ξαναδῶ ποτέ μου κι οὔτε ποτὲ μαζί σου νὰ μιλήσω, θέλω νὰ τὸ πάρω ἀπ' τὰ χέρια σου, μιὰ κ' ἔχω παρακαλέσει μὲ τόση μωρία.

Ἀστόλφος

(Κατὰ μέρος)

Πῶς νὰ γλυτώσω ἀπὸ μπέρδεμα τέτοιο;

(Δυνατὰ)

Ὠμορφη Ἐστρέλια, μ' ὅλο ποὺ τὸ θέλω δοῦλος ποταχτικός σου νἆμαι πάντα, δὲ δύνομαι τὸ γκόλφι ποὺ γυρεύεις νὰ σοῦ δώσω, γιατί...

Ἐστρέλια

Χωριάτης εἶσαι κι ἄγναφος στὴν ἀγάπη. Πιὰ δὲ θέλω νὰ μοῦ τὸ δώσεις, γιατὶ δὲ μοῦ ἀρέσει νὰ μοῦ θυμίζει πῶς μόνη μου τόχω ζητήσει.

(Βγαίνει ἔξω.)

Ἀστόλφος

Στάσου, ἄκουσέ με, στοχάσου... Ὁ Θεός, Ροδαυγή, νὰ σὲ βοηθήσει!.. Πότε καὶ πῶς κι ἀπὸ ποιὸ δρόμο νἄρθες στὴν Πολωνία γιὰ χαμὸ καὶ τῶν δυό μας;

(Βγαίνει ἔξω.)

ΣΚΗΝΗ ΙΖ'

Φυλακὴ τοῦ βασιλόπουλου στὸν πύργο.

Ὁ **Σιγισμοῦντος**, ὅπως στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου, ντυμένος στὰ τομάρια κι ἁλυσόδετος, κοίτεται χάμω. **Κλοτάλδος**, δυὸ **ὑπηρέτες**, **Κλαρίν**.

Κλοτάλδος

Χάμου ἐδῶ ἀφήσετέ τον. Γιατὶ τώρα τελειώνει ἡ ἁλλαζονεία του στὸ μέρος οὔθε ξεκίνησε.

Ὑπηρέτης

Ὅπως εἶταν πρῶτα ἡ ἁλυσίδα του, ἔτσι πάλι τὴ δένω.

Κλαρίν

Μὴ βιαστεῖς, Σιγισμοῦντο, νὰ ξυπνήσεις, γιατὶ σοῦ μέλλεται νὰ δεῖς τὴ μοῖρα νὰ βγαίνει ψέφτρα, νὰ χάνεται ἡ δόξα σου σὰ σκιὰ τῆς ζωῆς, σὰ φλόγα τοῦ θανάτου.

Κλοτάλδος

Σ' αὐτὸν ποὺ λαλεῖ τόσο πιτήδεια, πρέπει νὰ ἐξασφαλίσουμε μιὰ στέγη, ὅπου νὰ βρεῖ κάθε ἄνεση νὰ κόβει καὶ νὰ ράβει.

(Πρὸς τοὺς ὑπηρέτες:)

Γιὰ πιάστε τον καὶ κλεῖστε τον σ' αὐτὸ τὸ κελλί.

(Δείχνει τὸ πλαϊνὸ δωμάτιο).

Κλαρίν

Ἐμένα; Καὶ ποιὸ τάχα εἶναι τὸ φταίξιμό μου;

Κλοτάλδος

Γιατὶ ξέρεις, Κλαρίν, πολλὰ μυστικά, ποῦναι ἀνάγκη νὰ φυλαχτοῦν σὲ σίγουρο μπουντρούμι ποὺ νὰ μὴν εἶναι φόβος νἀκουστοῦνε.

Κλαρίν

Καὶ θὰ μὲ κλεῖστε ἐμένα; Τάχα μήπως τὸν πατέρα μου ἐγὼ νὰ τὸν σκοτώσω δοκίμασα; Γιὰ τάχα ἀπ' τὸ ξωστάρι γκρέμισα ἐγὼ τὸν Ἴκαρο; Κοιμοῦμαι καὶ νειρεύουμαι ἐγώ; Γιατί μὲ κλείνουν;

Κλοτάλδος

Τί εἶσαι ὁ Κλαρίν.

Κλαρίν

Θὰ βουβαθῶ, σοῦ λέω, σὰν κλαρίνο ποὺ πιάστηκε ἡ φωνή του.

(Τόνε σηκώνουν καὶ μένει μόνος ὁ Κλοτάλδος.)

ΣΚΗΝΗ ΙΗ'

Βασίλειος, *κουκουλωμένος μ' ἕνα μαντύα*. **Κλοτάλδος**, **Σιγισμοῦντος**, *κοιμισμένος*.

Βασίλειος

Κλοτάλδο.

Κλοτάλδος

Ἀφέντη! Ἡ Μεγαλειότη σου ἦρθεν ἐδῶ!

Βασίλειος

Περιέργεια ὀλέθρια μὲ φέρνει τί γίνεται νὰ μάθω ὁ Σιγισμοῦντος.

Κλοτάλδος

Κοίτα τον τώρα σωριασμένο πάλι καὶ πανάθλιο

Βασίλειος

Κακότυχο παιδί μου, σὲ ὥρα κακὴ γεννημένο...

(Πρὸς τὸν Κλοτάλδο)

Γιὰ σκύψε καὶ ξύπνησέ τον, τώρα ποὺ τάφιόνι τοὔχει ἀκόμα τὴ δύναμη κομμένη.

Κλοτάλδος

Παραμιλάει ἀνήσυχος, ἀφέντη.

Βασίλειος

Κάτι ὀνειρεύεται. Στάσου νὰ δοῦμε τί λέει.

Σιγισμοῦντος

(Μὲς στὸνειρό του)

Πρίγκηπας δίκιος εἶναι κεῖνος ποὺ τιμωρᾶ τοὺς τύραννους: θὰ πνίξω μόνος μου τὸν Κλοτάλδο καὶ τὰ πόδια θὰ μοῦ φιλήσει ὁ πατέρας μου.

Κλοτάλδος

Ἀκούεις; Μὲ φοβερίζει μὲ θάνατο.

Βασίλειος

Ἐμένα μοῦ ἑτοιμάζει ντροπές.

Κλοτάλδος

Θέλει νὰ πάρει
τὴ ζωή μου.

Βασίλειος

Γυρεύει νὰ πατήσει
πάνω μου.

Σιγισμοῦντος

(Μὲς στὄνειρο του)

Ἂς βγεῖ στὸ μεγάλο τοῦ κόσμου
τὸ θέατρο, κι ἂς γιομίσει τὴ φαρδειά
[του
σκηνή, ἡ ἀδευτέρωτη τόλμη! Κι ἂς
[πάρει
ὁ Σιγισμοῦντος ἐγδίκηση πάνω
στὸν πατέρα του!

(Ξυπνᾶ.)

Ἀλίμονο! ποῦ βρίσκουμαι;

Βασίλειος

Ἐμένα νὰ μὲ δεῖ δὲν πρέπει. Ξέρεις
ἐσὺ τί ἔχεις νὰ κάμεις. Τὸν ἀκούω
ἐγὼ ἀπὸ δῶ κρυμμένος.

(Τραβιέται.)

Σιγισμοῦντος

Εἶμαι ὁ ἴδιος
ἐγώ, ποὺ ἁλυσόδετος, κλεισμένος μέσα
στοὺς τοίχους, γνώρισα μιὰν τέτοια
[δόξα;
Εἶσαι ὁ τάφος μου, πύργε; Θέ μου,
[βόηθα!
Πόσα νειρεύτηκα, θέ μου!

Κλοτάλδος

(Κατὰ μέρος)

Νά ἡ ὥρα
νὰ συντρέξω στὴν πλάνη του.

(Δυνατὰ)

Γιὰ ξύπνα
κ' εἶναι ὥρα πιά!

Σιγισμοῦντος

Καλὰ λές· ἦρθε ἡ ὥρα
νὰ ξυπνήσω.

Κλοτάλδος

Ὅλη μέρα θὰ κοιμᾶσαι;
Ἀπ' τὴν ὥρα ποὺ σοῦδειξα τοῦ ἀητοῦ
τὸ ἀργὸ πέταμα, τὄριξες στὸν ὕπνο
καὶ δὲν ξύπνησες;

Σιγισμοῦντος

Ὄχι. Μήτε καὶ τώρα
ἔχω ξυπνήσει· μοῦ φαίνεται ἀκόμα
πὼς κοιμοῦμαι· μ'αὐτὸ δὲ μὲ ξαφνίζει,
γιατὶ σὰν εἶταν ὄνειρο αὐτὸ ποῦδα
χεροπιαστὸ καὶ ζωντανό, τί νἄναι
μπορεῖ, πάρεξ ἀπάτη, αὐτὸ ποὺ βλέπω;
Πὼς ξυπνητὸς νειρεύουμαι, στὸν ὕπνο
καθαρὰ τὄδα.
[μου

Κλοτάλδος

Πές μου τὄνειρό σου.

Σιγισμοῦντος

Λέγω πὼς εἶταν ὄνειρο· μὰ ἀλήθεια
σὰ νἄταν! Δὲ νειρεύτηκα, Κλοτάλδο,
ἔβλεπα, ζοῦσα! Κι αὐτὸ θὰ ἱστορήσω:
Εἶδα πὼς ξύπνησα πάνω σὲ κλίνη
(καταραμένη πλάνη ἀναγελάστρα!)
χρωματιστὴ καὶ πλούσια, ποὺ θαρ-
[ροῦσες
πὼς εἴτανε βραγιὰ ἀνθοστολισμένη
ἀπὸ τὰ χέρια τῆς Ἄνοιξης. Χίλιοι
γονατιστοὶ ἀρχοντάδες μὲ ἀνακράζαν
πρίγκηπά τους, κ' οἱ δοῦλοι κουβα-
[λούσαν
γιὰ μὲ διαμαντικά, στολίδια, ροῦχα.
Τὴ γαλήνη τῶν σπλάχνων μου, Κλο-
[τάλδο,
τὴν ἔκαμες ἐσὺ νἀναγαλλιάσει
ὅταν μοῦπες πὼς βρίσκομουν σὲ τόση
μακαριότη, γιατὶ τῆς Πολωνίας
εἴμουν ὁ πρίγκηπας.

Κλοτάλδος

Μὲ δῶρα, ἐλπίζω,
καλὰ μὲ δέχτηκες.

Σιγισμοῦντος

Ὄχι καὶ τόσο...
Ὁρκοπάτη σὲ φώναξα, ἀναμμένος,
καὶ πῆγα δυὸ φορὲς νὰ σὲ σκοτώσω.

Κλοτάλδος

Σὲ μένα τόση σκληρότη;

Σιγισμοῦντος

Ὁ ἀφέντης
εἴμουνα σ' ὅλους κ' ἐγδίκηση σ' ὅλους
ἔπαιρνα πάνω· μονάχα ἀγαποῦσα
μιὰ γυναίκα... Κι αὐτὸ δὲν εἴταν ψέμα,
τί, ὅλα κι ἂν σκόρπισαν, αὐτὸ ἀπο-
[μένει.

(Φεύγει ὁ βασιλιάς.)

Κλοτάλδος

(Κατὰ μέρος)

Τὸ βασιλιὰ τὰ λόγια του σὲ κλάμα
τόνε βγάλαν.

(Δυνατὰ)

Λοιπὸν πάνω στὴν ὥρα
ποὺ μιλοῦσα γιὰ κεῖνον τὸν ἀητόν,
ἀποκοιμήθης ἐσὺ καὶ στοῦ ὀνείρου
τὰ δίχτυα μπλέχτηκες. 'Ωστόσο, ἀκόμα
καὶ μὲς στ' ὄνειρο, χρέος σου νὰ τιμοῦσες
ἐκεῖνον ποὺ σ' ἀνάθρεψε μὲ τόση
ἀγάπη, Σιγισμοῦντο, τί καὶ μέσα
στ' ὄνειρο, τὸ καλὸ ποτὲ δὲ χάνεται.

(Φεύγει.)

ΣΚΗΝΗ ΙΘ'

Σιγισμοῦντος

'Αλήθεια! Πρέπει αὐτὴ νὰ συμμαζέψω
τὴν ἀγριάδα, τὴ λύσσα, τὴ μανία
τῆς δόξας, τί νὰ ὀνειρευτῶ θὰ μπόριε
καὶ πάλι, ἀφοῦ σὲ κόσμο ζοῦμε τόσο
παράξενο, ποὺ ἡ ζήση ὀνείρου μοιάζει.
Κάθε ἄνθρωπος ποὺ ζεῖ — μοῦχει δι-
[δάξει
ἡ πεῖρα μου — νειρεύεται αὐτὸ ποῦναι
ὡσότου νὰ ξυπνήσει. 'Ο βασιλιὰς
νειρεύεται πῶς εἶναι βασιλιὰς
καὶ ζεῖ μέσα στὴν πλάνη αὐτή, διοι-
[κώντας,
ὁρίζοντας, προστάζοντας, κ' ἡ δόξα του,
διαβατικὸ ἀγαθό, μένει γραμμένη
στὸν ἄνεμο καὶ στάχτη θὰ τὴν κάμει
ὁ θάνατος (ὢ μαύρη δυστυχία!).
Ποιὸς θἄθελε κορόνα στὸ κεφάλι,
ἂν ἤξερε πῶς μέλλει νὰ ξυπνήσει
τὴν ὥρα τοῦ θανάτου; 'Ο πλούσιος, ὅμοια
κι αὐτός, νειρεύεται τὰ πλούτη ποὖχει
καὶ σωριάζει φροντίδες. Τὰ δεινά του,
τὴ φτώχεια, τὰ νειρεύεται ὁ ζητιάνος·
ἄλλος νειρεύεται τὴν προκοπή του,
ἄλλος τὴν κούραση νειρεύεται, ἄλλος
τὴν ντροπή του. Καθὼς φαίνεται, σ' ὅλο
τὸν κόσμο, ὅλοι νειρεύουνται αὐτὸ
[ποῦναι,
καὶ κανεὶς δὲν τὸ ξέρει. Ὄνειρο βλέπω
κ' ἐγὼ πὼς βρίσκουμαι δῶ φορτωμένος
μὲ τὶς ἄλυσες τοῦτες, καὶ πρὶν ὥρας
καλοτυχιὰ καὶ δόξα νειρευόμουν.
Τί 'ναι ἡ ζωή; Μιὰ φρεναπάτη. Τί 'ναι
ἡ ζωή; Μιὰ παραίσθηση, ἕνας ἴσκιος,
ἕνας μύθος! Τοῦ κόσμου τὸ τρανώ-
[τερο
ἀπ' τἀγαθά, κι αὐτό 'ναι τιποτένιο,
ἀφοῦ ἡ ζωὴ εἶν' ἕνα ὄνειρο μονάχα
κ' εἶν' ὄνειρο καὶ τὰ ὄνειρα τὰ ἴδια.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΜΕΡΑΣ

('Ακολουθεῖ)

COMTESSE DE NOAILLES

ΑΘΩΟΤΗΣ

"Αν θέλεις, τὸ σπιτάκι μας θὰ κάνουμε τόσο καλό,
τόσο ποὺ ἐδῶ θὰ μένουμε χειμῶνα-καλοκαῖρι,
θὰ ἰδοῦμε γύρω τὸ νερὸ ποὺ ὡς ξεπαγώνει θὰ κυλᾶ,
τὰ δέντρα ποὺ ἐμαράθηκαν νὰ ξαναπρασινίζουν...

Οἱ εὐτυχισμένες ἐποχές, οἱ ἁρμονικὲς ἡμέρες
θὲ νὰ περνοῦν στὴ φωτεινὴ τοῦ δρόμου μας γωνιὰ
σὰν ἔμμορφα παιδιὰ ποὺ σὲ φαιδρότατους ὁμίλους
μπλέκονται, καθὼς παίζουνε, κρατούμενα ἀπ' τὸ χέρι...

'Ο ἥλιος ὁ ἐλαφρότατος κι' ἡ σκεπτικὴ σελήνη,
ποὺ γύρωθε στὸ λεῖο κορμὸν ἐλίσσονται τῆς λεύκας,
θ' ἀντιφεγγίσουν στὴ βαριὰν ἢ τὴ θερμὴ ψυχή μας
σὲ μεσημέρια λαμπερά, σὲ βράδια σπιτικά.

Καὶ τὴν καρδιά μας τόσο ἁπλὴ θὰ κάνουμε, τόσο πιστή,
ποὺ πνεύματα γοητευτικὰ παραμυθιῶν ἀλλοτινῶν
θὰ ρθοῦν νὰ κατοικήσουνε στὰ πέντολα τὰ παλαιϊκὰ
μὲ κάποιους ἤχους μυστικούς, ἀνήσυχους κι' εὐγενικούς...

Γιὰ νὰ αἰστανθοῦμε πιὸ πολὺ τὴ θέρμη, στὶς χειμωνικὲς
βραδιὲς θὲ νὰ κρατήσουμε κι' οἱ δυό μας λίγο κρύο...
Καὶ φέγγη θὰ λικνίζονται λαμπρὰ μέσ' στὴν ψυχή μας
στὸ ἁμυδρὸ φῶς τῶν ξύλων ποὺ χαρούμενο θὰ μοιάζει...

Μεταφρ. ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΕΡΑΛΗΣ

ΣΚΙΤΣΟ

Γριούλα ἐσὺ χωριάτισσα, ποὺ τὸ εὐωδάτο στάρι
καὶ τὸ κρασί σου ἐγεύτηκα μὲς τ' ἄσπρο σου σπιτάκι,
ποὺ ὕπνος τὸ νοῦ μου ἁλάφρωσε σὰν ἔτριζε στὸ τζάκι
ἡ κληματόβεργα ἡ στιφὴ καὶ τὸ σκληρὸ πρινάρι,

γριούλα ἐσύ, μὲς τὴν ἐρμιὰ ποὺ σ' ἔχει βασανίσει
σκληρὴ ἡ δουλειὰ τοῦ χωραφιοῦ καὶ τοῦ σπιτιοῦ σου οἱ κόποι,
ὁ θάνατος ποὺ τὴ γεννιά σου ὁλόκληρη ἔχει σβύσει,
ἡ ἄγρια φύση γύρω σου καὶ πιὸ πολὺ οἱ ἀνθρῶποι,

στὸν οὐρανὸ τὸ βλέμμα σου στηλώνεις τὸ σβυσμένο
— ποὺ πάνω του ὅλοι τῆς ζωῆς εἶναι γραμμένοι οἱ πόνοι —
γαλήνιο πάντα κι' ἄφοβο μπροστὰ στὸ πεπρωμένο,
μπροστὰ στὴν ἄγρια χειμωνιὰ ποὺ τὸ καλύβι ζώνει.

Κι' ἂν εἶδες λίγα κόκκαλα σὲ μιὰ γωνιὰ νὰ βγοῦνε
ὅσους στὸν κόσμο ἀγάπησες κι' ἡ γῆς ἔχει χωνέψει,
κι' ἂν ἔμαθες οἱ ἄνθρωποι πόσο σκληρὰ μισοῦνε,
ποτὲ δὲ λύγισε ἡ καρδιὰ κι' ἡ δυνατή σου σκέψη.

Μὲς τοῦ χειμώνα τὴν καρδιὰ ποὺ ὁ πάγος καίει τὰ χόρτα
καὶ σὺ τὸ γέρικο κορμὶ στὴν κάπα σου τυλίγεις,
ἂν τύχη νύχτα κυνηγὸς νὰ σοῦ χτυπάη τὴν πόρτα,
ἄφοβα ἐσύ, κι' ὁ θάνατος ἂν εἶναι ἀκόμη, ἀνοίγεις.

Στοῦ ἔρμου τοπίου τὴ σιγή, γριούλα, ὅταν χαράζει,
μπροστὰ στὴν πόρτα σὲ θωρῶ καθὼς γυρνᾶς τὸ ἁδράχτι,
ἀπὸ τῆς λεύκας τὸν κορμὸ πέφτει ἕνα χρῶμα ὠ. στάχτη
μὲς τὰ νερὰ κι' ἔρπει ἕνα φῶς λευκὸ σὰν τὸ χαλάζι.

Κι' ἐσὺ ὅλο στρίφεις τὸ μαλλί, ξεφτίζεις τὸ λινάρι,
στὸ χωματένιο λύχνο σου ποὺ καίει φαιδρὰ τὸ βράδυ,
πρὶν ἔλθη ὁ πάγος κουβαλᾶς γιὰ τὴ φωτιὰ πρινάρι,
φέρνεις τὸ μοῦστο ἀπ' τὸ λεινὸ στὴν κέδρινή σου κάδη.

Βλέπεις μὲ πίστη στὴ ζωὴ καὶ τὴ σπορὰ κυττάζεις
στὸ ἀφράτο χῶμα ἂν φύτρωσε, ἂν βγῆκε ἀνθὸς στὰ δέντρα,
τὸ χωρικὸ πάνω στὸ ὄνι ποὺ βιάζει μὲ βουκέντρα
τὰ βώδια, τὴ γλυκειὰν ἐλιά, τὸ στάρι σου συνάζεις.

Κι' ἂν μοιάζης τώρα τὸ ξερὸ δεντρὶ ποὖχουν μαυρίσει
οἱ χειμωνιὲς κι' ὁ πέλεκυς θὰ τὸ σωριάση κάτω,
φτάνει ἕνας λόγος φιλικός, λίγο κρασὶ φλογάτο,
νὰ λάμψη μέσα σου ἡ ψυχὴ μ' ἀγάπη νὰ μιλήση.

Γ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΙΛΟΥΕΤΤΕΣ ΣΤΟ ΦΩΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἀπόμεινε νὰ τοὺς κοιτάζει ποὖφευγαν. Ἡ στιγμὴ εἶχε πάρει πελώρια σημασία. Οἱ ἄλλοι προχωροῦσαν πρὸς τὸν κατήφορο, μὲ τὰ μαλλιὰ δοσμένα στὸν ἄνεμο, λυγίζοντας τὰ φρέσκα χορτάρια κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους. Τὰ δυὸ ἀγόρια ἄναψαν τσιγάρα. Γύρισαν καὶ τὴν κοίταξαν χαμογελώντας. Τὰ χαμόγελα χάθηκαν ἄδικα, γιατὶ ἦταν νύχτα. Μόνο δυὸ χρυσὰ σημάδια ἀπόμειναν καρφωμένα στὸ σκοτάδι, γιὰ δυὸ λεπτά, πρὸς τὸ μέρος της. Ὕστερα τ' ἄσπρα χέρια τῆς Ὄλυ καὶ τῆς Μαρίας: ἀντίο, ἀντίο.

Ὅταν οἱ σκιές τους χάθηκαν, ἡ Τατιάνα μπῆκε μέσα στὸ σπίτι. Ἦταν μεγάλο καὶ γιομάτο ἀπὸ πρόσφατους ἤχους. Στὶς γωνιὲς ἕνα πλῆθος βιβλία μὲ τὰ πιὸ ἐπίμονα καὶ διαφορετικὰ καπρίτσια ὄχι μόνο φαίνονται ἀπὸ χρόνια ἀδελφωμένα, μὰ κι' ἀκουμπᾶ τὸ ἕνα πάνω στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἄλλου μὲ παράξενη ἐμπιστοσύνη. Μέσα στὶς σελίδες τους συμβαίνουν σπουδαῖα πράματα. Στὴν κουζίνα ἡ καλὴ Μάρθα κάνει μαγιονέζα καὶ πουτίγκες. Χτυπᾶ κρέμες. Χύνει σιρόπια πάνω στ' ἀχνιστὰ γλυκίσματα.

Ἡ Τατιάνα μπῆκε σ' ἕνα μεγάλο δωμάτιο ποὺ γνώρισε τὰ γέλια καὶ τὶς σιωπές. Ἄνοιξε τὴ μπαλκονόπορτα, ποὺ ἦταν κατὰ τὸ μέρος τοῦ κήπου. Τὴν ἴδια στιγμὴ μιὰ μυρουδιὰ ὥριμου ροδάκινου ἁπλώθηκε μέσ' στὸ δωμάτιο κι' ἔμεινε ἔτσι, βαρειὰ κι' ὀκνή, στὴν ἀτμόσφαιρα. Τὰ ρουθούνια της τὴ δέχτηκαν χαρούμενα. «Εἶναι σπουδαῖο νὰ μένεις στὴν ἐξοχή, σκέφτηκε. Νά, ἀπ' αὐτὸ τὸ μπαλκόνι θὰ περιμένω τὸ χειμῶνα. Ἡ θεία θὰ κοιμᾶται πολὺ καὶ δὲ θὰ μοῦ λέει: «Τί ἔχεις, Τατιάνα; Μήπως εἶσαι ἄρρωστη, Τατιάνα;» Θὰ σκέφτομαι τὰ παιδιὰ καὶ θὰ περιμένω νὰ ξανάρθουν. Εἶναι ἡλίθιο νὰ πονᾶς ἀφοῦ θὰ ξανάρθουν. Εἶναι ὅλα ἁπλά.» Μὰ σὰν ἔφυγε ἀπὸ τὸ μπαλκόνι καὶ στάθηκε μπροστὰ στὸν καθρέφτη, λυπήθηκε. Εἶδε τὸ κορμί της, μακρὺ καὶ σβέλτο, καὶ τὰ μαλλιά της, ποὖχαν τὸ χρῶμα τοῦ ἄχυρου. «Ζεστὰ μαλλιά», ἔλεγε ἡ Ὄλυ. Πάνω ἀπὸ τὰ μάτια της πεταλλούδιζαν τότε κάτι χρυσὰ ματόκλαδα. Ὢ τί γινόταν κάθε πρωῒ καὶ κάθε ἀπόγεμα μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν καθρέφτη. Στενούλης, τόσος δά, ἴσα - ἴσα γιὰ νὰ περιλάβει ἕνα κορμὶ σὰν τὸ δικό της. Μὰ ἦταν φωτεινὸς καὶ τὸν ἀγαποῦσαν καὶ τὸν ἤθελαν κι' οἱ τρεῖς δικό τους. «Νά! κοιτάξτε τὰ μάτια μου μέσ' στὸν καθρέφτη», ἔλεγε ἡ Ὄλυ. Κοιτάξτε. Τὰ καφετιά της μάτια, μισόκλειστα, ἔφεγγαν μέσ' στὸν καθρέφτη μὲ χρυσὲς λάμψεις. Ἔτσι ἂν τὴν ἔβλεπαν τ' ἀγόρια! Ἡ ἄλλη, ἡ Μαρία, δὲν ἔδινε σημασία στὴν ὁμορφιά της. Τέντωνε πάνω στὰ κίτρινα ἐλαφίσια της γόνατα τὶς μεταξωτές της κάλτσες κι' ἄφηνε τὸν ἑαυτό της στὸ θαυμασμὸ τῶν ἄλλων. Εἶχε κάτι τὸ ἀγορίστικο στὸ χαραχτῆρα της καὶ ντρεπόταν νὰ μιλᾶ γιὰ φουστάνια. Τὰ μαλλιά της ἦταν κατάμαυρα καὶ γυάλιζαν. Ἡ Ὄλυ πίστευε πὼς μύριζαν θυμάρι.

Τὰ δυὸ ἀγόρια σφύριζαν στὸν κῆπο. «Τώρα! τώρα!» φώναζαν ἐκεῖνες ἀπ' τὸ μπαλκόνι. Καὶ κατέβαιναν φωτεινὲς γιὰ ν' ἀρχίσουν τὴ μέρα τους. Μέρες λαμπρές, ποὺ περνοῦσαν σὰν ἀναμένες λαμπάδες, χωρὶς βέβαια νὰ ὑπάρχει τίποτα τὸ ὁλοκληρωμένο. Καλὰ ὅλα, μὰ πέρα ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη ὁμορφιὰ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν τί ἦτανε; Ἡ ἴδια σκέψη βασάνιζε καὶ τὸν Αὔγουστο, μάντευε ἡ Τατιάνα. Τὸ κατάλαβε μιὰ μέρα ποὺ ξεκίνησαν κι' οἱ πέντε γιὰ περίπατο. Ἕνας ὑγρὸς θάμνος τοὺς εἶχει θαμπώσει. Μόλις εἶχε πάψει ἡ βροχή, κι' ὁ θάμνος λαμποκοποῦσε ἔνδοξος. Βαθειὰ στὶς ρίζες του κάτι λουλούδια ὄχι ταπεινά, μὰ γιομάτα δύναμη, φάνταζαν σὰν αἷμα. Ὁ Αὔγουστος ἔσκυψε ἕναν ξανθὸ τράχηλο κι' ἀπόμεινε νὰ τὰ κοιτάζει χλωμός. «Εἶναι ἁπλὰ ὄμορφο», εἶπε. Ἡ Τατιάνα τὸν κοίταξε καὶ συμφώνησε μὲ τὸ βλέμμα. Τίποτα καινούργιο. Τὰ μάτια του, ψυχρὰ κι' ἀφηρημένα σὰν πάντα, βιάστηκαν νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν.

Ὅλοι πίστευαν πὼς τίποτα δὲν ἀγαποῦσε. «Εἶναι κακός», εἶπε μιὰ μέρα ἡ Τατιάνα. Ὁ Ἰωάννης τὴν ταπείνωσε μὲ τὸ βλέμμα.

— Δὲν τὸ πιστεύεις αὐτό, τῆς εἶπε. Σ' ἀγαπᾶ. Ὅλους μᾶς ἀγαπᾶ. Εἶναι ἁπλούστατα περήφανος. Δὲν τοῦ δίνουμε τίποτα ἀπ' ὅσα ἔχει ἀνάγκη. Ἡ συντροφιά μας κι' ἡ ἀγάπη μας δὲν τοῦ φτάνουν. Ὅπως δὲν τοῦ φτάνει ὁποιαδήποτε ἄλλη ὁμορφιά. Θέλει νὰ τὸν κάνουμε Θεό, εὐτυχισμένο. Ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μεγάλα πράματα γιὰ νὰ χαρεῖ ἀπόλυτα. Σὲ μένα συμβαίνει δια-

φορετικά. Εἴκοσι μέρες στὴν ἐξοχὴ μὲ τὴ δική σας συντροφιὰ μοῦ εἶναι εὐτυχία ἀπ' τὶς πιὸ μεγάλες. Σᾶς εὐγνωμονῶ. Ἐκεῖνος ὅμως πιστεύει πὼς θὰ βρεῖ ἀνθρώπους καλύτερους. Αὐτὴ εἶναι ἡ μυστική του ἐκδίκηση στὴν ἀνικανότητά μας νὰ τὸν κάνουμε εὐτυχισμένο. Ἐγὼ ξέρω.

— Βέβαια θὰ ξέρεις, εἶπε ἡ Τατιάνα καὶ λυπήθηκε.

Ὁ Ἰωάννης τὴ στήριζε στὸ μπράτσο του. Μπροστά τους, ἀρκετὰ μακρυά, βάδιζαν οἱ τρεῖς ἀγαπημένες σιλουέττες.

Ἡ Τατιάνα τὶς ἀγκάλιαζε μὲ τὸ βλέμμα:

— Εἶναι ὀδυνηρὸ ν' ἀγαπᾶς πολύ, Ἰωάννη.

— Ὦ ναί, ὀδυνηρό...

— Ὄχι ἔρωτας.

— Ναί, ὄχι ἔρωτας...

Πάνω στὸ δυνατό του χέρι γινόταν ἀνάλαφρη. Ὅλα τὰ πίστευε, ὅταν γύριζε νὰ κοιτάξει τὸ δικό του προφίλ. Δὲν τολμοῦσε νὰ ρωτήσει ἂν θὰ φτάσουν προχωρώντας ὡς τὰ σύννεφα. Ἦταν ἀδύνατο νὰ φαντασταῖ τὴ θαυμαστή του θέληση, ἀνίκανη νὰ τὴν εὐχαριστήσει. Προτιμοῦσε νὰ πιστεύει πὼς ἂν τοῦ ἔλεγε: «Ἂς φτάσουμε στὰ σύννεφα», θὰ τὴν ἅρπαζε καὶ θὰ τὴν ἔστηνε πάνω σὲ κεῖνο τὸ ρόζ σύννεφο, πέρα στὴ δύση, μεγαλόπρεπη. Μὰ πραγματικά, μιὰ λαχτάρα ἐκείνη τὴν ὥρα τὴν τυραννοῦσε: νἄταν δίπλα της ὁ Αὔγουστος.

— Μίλησέ μου...

Τοῦ τόπε σὰν ἱκεσία. Ἐκεῖνος κατάλαβε:

— Ναί, λέει πράγματα παράξενα...

Κοκκίνισε:

— Ποιός;

— Ὁ Αὔγουστος. Τὰ βράδυα, στὸ δωμάτιό μας, σὰν πέφτει στὸ κρεβάτι, μιλάει πολύ...

— Ἄ, πολύ...

Κάτι ἀπ' τὴ νυχτερινὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ δωματίου τῶν δυὸ ἀγοριῶν χύμηξε μέσα της: Ἡ μπαλκονόπορτα ἀνοιχτή, καὶ στὸ σκοτάδι οἱ δύο ἐφηβικὲς σιλουέττες νὰ πηγαινοέρχονται ἀπὸ τὴν τουαλέττα στὸ γραφεῖο. Φοροῦν γαλάζιες καρρὼ πιτζάμες. Μιὰ μυρουδιὰ μοσχοσάπουνου καὶ κολώνιας, ἀνακατεμένη μὲ τὸ ἄρωμα τῶν τσιγάρων. Δυὸ κρεβάτια, τὸ ἕνα στὰ δεξιὰ καὶ τ' ἄλλο στ' ἀριστερὰ τῆς μπαλκονόπορτας. Ὕστερα, τὸ ξανθὸ κεφάλι τοῦ Αὔγουστου ἀναπαυμένο. Τὰ μαλλιά του λάμπουνε πάνω στὸ προσκέφαλο, ἀκατάστατα σὰ μωροῦ παιδιοῦ. Τὰ μάτια του ξεχωρίζουν στὸ σκοτάδι σὰ δυὸ ἀτσαλένιες γραμμές. Μιλᾶ. Μιλᾶ πολὺ καὶ τὸν ἀκούει ὁ Ἰωάννης. Ὁ Ἰωάννης, ποὺ εἶναι φίλος του πρῶτ' ἀπ' ὅλα, πάνω ἀπ' ὅλα. Καὶ νά ὁ Ἰωάννης τώρα δίπλα της. Δοσμένος ὁλόκληρος σ' αὐτήν. Ἡ φιλία τοῦ Αὔγουστου τὸν περιέβαλλε στὰ μάτια της μὲ μιὰν οὐσία πολύτιμη. Γινόταν σχεδὸν ἕνα ὂν θαυμαστό.

Τώρα σκοτείνιαζε ὁλότελα. Τὰ δέντρα, μέσα στὶς βαθειὲς χαράδρες, ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ τραβήξουν τὴ σκέψη τους. Ἡ γοητεία ἔφτανε τὰ ὅρια τοῦ τρόμου. Πρὸς τὰ δεξιὰ ἀπέραντες ἐκτάσεις ἀμπελιῶν ἁπλώνονταν ὡς πέρα στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ.

Σ' ἕνα μικρὸ ὕψωμα γῆς κατοικοῦσαν χρόνια κάτι παλιὰ κλήματα φορτωμένα μὲ πολύτιμα βαρειὰ τσαμπιά, σὰ μαστοὶ ξέχειλοι ἀπὸ τὸ ζωογόνο χυμό. Ἐκεῖ εἶπαν νὰ καθήσουν, περιμένοντας τοὺς ἄλλους ποὺ εἶχαν χαθεῖ κιόλας μέσα στὸ σκοτεινὸ φόντο τοῦ τοπίου. Κάθησαν δίπλα-δίπλα πάνω στὸ ὕψωμα. Ἡ ράχη τους ἀκουμποῦσε πάνω στὰ πλατειὰ φύλλα τῶν κλημάτων. Φοροῦσαν κι' οἱ δυὸ ἄσπρα. Ἕνας γέρος ποὺ περνοῦσε τοὺς χαιρέτησε. Μιὰ ὄμορφη λάμψη πέρασε πάνω ἀπ' τὶς ρυτίδες του. Ἦταν ἕνα πρᾶγμα εὐλογημένο αὐτὴ ἡ συνάντηση. Ὅμως, τοὺς λύπησε. Οἱ δυό τους ἔζησαν γιὰ μιὰ στιγμὴ μέσα σ' ἕνα γέρικο μυαλὸ μιὰ ζωὴ ποὺ ποτὲ δὲν ἔμελε νὰ ζήσουν. Ἡ Τατιάνα κοίταξε τὸ σύντροφό της χαμογελῶντας. Χαμογελοῦσε κι' αὐτὸς ἐλαφρὰ κοντά της. Ταίριαζαν περίφημα. Ἦταν κάτι ὀδυνηρὰ ἀφύσικο νὰ μένει ἡ λεπτή της μέση, τὴ συγκινημένη ἐκείνην ὥρα, χωρὶς τ' ἀγαπημένο χέρι γύρω της.

Ἐνιωθαν κι' οἱ δυὸ πὼς θὰ μποροῦσαν νὰ γευτοῦν μαζὶ ἐξαίσια πράγματα. Μὰ ἐκείνη ἄφηνε τὸν ἑαυτό της νὰ φθείρεται σ' ἀβέβαιες λαχτάρες. Ἦταν ἴσως κουτό. Ἔνιωθε ντροπὴ γι' αὐτὸ κι' ἕναν ἴλιγγο, σὰ νἄσκυβε πάνω ἀπὸ βαθὺ κρημνό. Ἀκούμπησε πάνω του μὲ φιλικὴ ἐγκατάλειψη. Ἔμεινε ἔτσι, ὥσπου σὲ λίγο φάνηκαν οἱ ἄλλοι. Ὡραῖοι κι' ἀγαπημένοι, πλησίαζαν τὸ ὕψωμα. Σὰ θεῖα δῶρα, ποὺ τἄστελνε ἡ νύχτα ὅταν ἡ στιγμὴ ἄρχισε νὰ γίνεται ὀδυνηρὴ γιὰ τοὺς δυὸ σιωπηλούς. Ἐλᾶτε. Πλησίασαν. Ὅμορφα στόματα σὰ μόλις φιλημένα στόλιζαν τὰ χλωμά τους πρόσωπα. Τὰ δυὸ κορίτσια φαίνονταν εὐτυχισμένα. Ἕνα πουλὶ φτεροκοποῦσε στ' ἀριστερό τους στῆθος.

— Περπατήσαμε πολὺ καὶ μιλήσαμε πολύ, εἶπε ἡ Μαρία.

Ἡ Τατιάνα σιώπησε: ἀλήθεια;

Τότε παρατήρησε πὼς τὴν κοίταζε ὁ Ἰωάννης. «Ἀχάριστη!» ἔλεγε τὸ βλέμμα του.

Ἄρχισαν νὰ βαδίζουν ὅλοι μαζὶ πρὸς τὸ σπίτι. Μόνο ὁ Αὔγουστος περπατοῦσε λίγα βήματα μπρὸς μὲ ὦμους γυρτούς. Τότε ἡ Τατιάνα εἶδε πὼς τὸ χέρι του πάνω ἀπὸ τὴν παλάμη ἦταν δεμένο. Ρώτησε. Ὦ, δὲν εἶναι τίποτα σπουδαῖο, βεβαίωσαν τὰ δυὸ κορίτσια. Ἕνα ἀσήμαντο ἀτύχημα. Θέλει νὰ μείνει μυστικό, εἶπαν σιγά. Τοὺς ξέφυγε καὶ πῆγε κοντά του.

— Νὰ δῶ τὸ χέρι σου, Αὔγουστε.

— Εἶναι ἀστεῖο, Τατιάνα.

— Ὄχι, νά, ἔχει αἷμα, ἄφησέ με νὰ δῶ.

Πέρασε τὸ χέρι στὸ μπράτσο του καὶ πῆρε τὸ ματωμένο χέρι στὶς φοῦχτες της. Ἦταν δεμένο μὲ τὰ δυὸ μαντήλια τῆς Μα-

ρίας καὶ τῆς Ὄλυ. Τὸ ἕνα κίτρινο καὶ τ' ἄλλο ἄσπρο, μοσχοβολοῦσαν ἀρώματα κι' εἶχαν βαθειὲς σκοῦρες κηλίδες. Ἦταν ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Αὔγουστου. Μέσα στὸ στῆθος της ἡ καρδιά της σπαρτάρησε κι' ἔγινε ἕνα τόσο-δὰ θλιβερὸ ζωάκι. Ἔβλεπε τὸ ματωμένο χέρι καὶ τὸ ζωάκι σκιρτοῦσε: Ἄχ! Ἄγγιζε μὲ τὰ δάχτυλα τὶς φουσκωμένες φλέβες καὶ πάλι ἡ φωνίτσα: Ἄχ! — Σὰν ἔφτασαν σπίτι, βρῆκαν τὴ θεία τῆς Τατιάνας νὰ περιμένει τοὺς φιλοξενουμένους της καθισμένη κιόλας μπροστὰ στὸ στρωμένο τραπέζι. Τὰ δυὸ ἀγόρια τῆς φίλησαν τὸ χέρι, τὰ κορίτσια τῆς ἔκαναν χίλια χάδια. Ἐκείνη καμάρωνε τὰ δροσερά τους πρόσωπα. Χαμογελοῦσε μ' ἐπιείκεια, καὶ τὰ δυὸ πελώρια της διαμαντένια σκουλαρίκια κουνοῦσαν μεγαλόπρεπα σὰν πολυέλαιοι. Ἔτρεξαν στὴν κουζίνα, τσίμπησαν τὸ μαραμένο μάγουλο τῆς Μάρθας καὶ γύρισαν φωνάζοντας:

— Ἡ Μάρθα μᾶς ἔφτιαξε ἀριστουργηματικὰ πράγματα. Μάρθα, εἶσαι μεγαλοφυΐα!

Στὸ μεταξὺ ἡ Τατιάνα φρόντισε νὰ δέσει τὸ χέρι τοῦ Αὔγουστου μὲ μιὰ μεγάλη γάζα.

Τὸ πρᾶγμα φαινόταν ξεχασμένο. Ὅμως, ἀργά, σὰν ὅλοι πῆγαν νὰ κοιμηθοῦν, τὰ κορίτσια ζήτησαν τὰ μαντηλάκια τους! Ἔφαγαν τὸν κόσμο. Ἔβαλαν τὴ Μάρθα νὰ ψάξει τὰ λερωμένα. «Τὸ δικό μου ἦταν ἄσπρο», φώναζε ἡ Ὄλυ. «Τὸ δικό μου ἦταν τὸ κίτρινο», ἐπέμενε ἡ Μαρία. Ἦταν περίεργο τὸ πεῖσμα καὶ ἡ κακία ποὺ τὶς ἔπιασε. Μὰ ἡ Τατιάνα ἤξερε πὼς οἱ ἀναζητήσεις τους θὰ πήγαιναν μάταιες καὶ τὶς ἔβλεπε νὰ ψάχνουν μὲ φλογερά, φωτισμένα μάτια.

Δὲν ἔνιωθε τὸν ἑαυτό της ἔνοχο. Γι' αὐτό, πρὶν κοιμηθεῖ, φίλησε τὶς δυό της φίλες. Τὸ στόμα τῆς Μαρίας ἄγγιξε τὸ μάγουλό της, φαρδὺ καὶ σκληρό. Δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ δεχόταν τὴ συγκλονιστικὴ ἐπαφή. Τὸ ἡδύπαθο καὶ παρθενικὸ αὐτὸ πλάσμα φάνηκε πλουτισμένο μ' ἕνα μυστικὸ ποὺ στὴ σκέψη της ἔπερνε πελώρια σημασία. Τὸ πνεῦμα της ἔγινε βαρύ. Θὰ μποροῦσε νὰ ρωτήσει χωρὶς νὰ γίνουν στὴ φιλία τους καταστροφὲς ἀφάνταστες; Ξάπλωσαν μαζὶ στὸ ἴδιο κρεβάτι, ἐνῶ ἡ Ὄλυ χοροπηδοῦσε πάνω στὸ σομιὲ τοῦ ντιβανιοῦ της γυμνὴ μέσ' στὸ σκοτάδι. «Δὲ μπορῶ νὰ τὴ φανταστῶ, σκέφτηκε ἡ Τατιάνα, παρὰ μέσα σ' ἕνα γυάλινο κλουβί, στημένο στὴ μέση τῆς πόλης, παίρνοντας πόζες ὁμορφιᾶς». Ὅμως, μέσα στὴ σκερτσόζα αὐτὴ ψυχὴ ζοῦσαν πολύτιμα πράγματα, ποὺ ἡ Τατιάνα ἤξερε νὰ τὰ δρέπει στὴν κατάλληλη στιγμή. Τῆς ἦταν ἀκριβή.

Εἶχε καταλάβει τάχα τὸ μυστικὸ λαχτάρισμα τῆς φίλης της, καὶ γι' αὐτὸ μίλησε τὴν ὥρα ποὺ ἔκανε τὰ τρελλά της πηδήματα; Ἢ ἔτσι, θαυμαστὰ ἀδιόρθωτη, ἀφελής, τραγούδησε τὸ μυστικό;

—Ὦ, Τατιάνα, νάξερες σήμερα...

Κι' ἔτσι ἄρχισε νὰ λέει τὴν ἐξαίσια ἀπογευματινὴ ἱστορία.

— Ὦ, εὐλογημένο, δοξασμένο πλάσμα τοῦ Θεοῦ, Ὄλυ... ψιθύρισε ἡ Τατιάνα.

Κι' ἔγινε σιωπὴ γιὰ νὰ ὁρμήσουν μέσ' στὴν ἀτμόσφαιρα τὰ παράδοξα σχήματα τῶν κοριτσίστικων ὀνείρων.

Κι' ἔτσι ἡ Τατιάνα ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἔγινε τολμηρή. Ἄνοιξε διάπλατα τὰ μάτια μέσ' στὸ παντοδύναμο σκοτάδι. Ἁπλωσε τὰ χέρια μὲ χαδιάρα κίνηση πρὸς τὸ ὁλόχρυσο καὶ φεγγοβόλο μυστικὸ ποὺ ἔγινε κτῆμα της: «Νὰ φέρουμε σῦκα στὴν Τατιάνα.»

Ἔτσι εἶπε ἡ ἀγαπημένη του φωνή. Καὶ τὸ σβέλτο κορμὶ τοῦ Αὔγουστου ἀγκαλιάστηκε μὲ τὸν κορμὸ τῆς συκιᾶς, τὰ χέρια του ἄδραξαν τὰ κλαδιά, καὶ μὲ μιὰ κίνηση νιότης νά τος πάνω στὸ δέντρο. Ἔκοψε σῦκα. Ὕστερα, ὅταν πήδηξε, στραβοπάτησε, ἔπεσε κάτω καὶ χτύπησε στὸ χέρι. Μάτωσε τὸ χέρι. Γιατί θέλησε νὰ μὴν ποῦν τίποτα; Ἴσως νόμισε πὼς θὰ φαινόταν γελοῖος γι' αὐτὴ τὴν εὐγενικὴ πράξη. Γιατὶ οὔτε στὴν Τατιάνα, οὔτε σὲ κανέναν ἄλλον ἄνθρωπο δὲν εἶχε προσφέρει ποτὲ τὴν παραμικρὴ ὑπηρεσία. Ἀπρόθυμος, τυπικὰ εὐγενικός, θὰ μποροῦσε πολὺ φυσικὰ νὰ προκαλεῖ τὴν ἀντιπάθεια. Τὸ ὅτι τὸν ἀγαποῦσαν ὅλοι, ἦταν σχεδὸν ἐκπληκτικό. Γελοῦσε καὶ μιλοῦσε λίγο, καὶ δὲ φαινόταν τίποτα παραπάνω, παρὰ ἕνας καλὸς μαθητὴς τῆς βοτανολογίας. Ὕστερ' ἀπὸ πόσα παράξενα πράγματα ποὺ θὰ τάραξαν τὴν ἐγωϊστικὴ αὐτὴ ψυχή, ὕστερ' ἀπὸ τί συναισθήματα ἄφησε ν' ἀκουστεῖ ἀπὸ τὸ δικό του στόμα ἡ ἀθάνατη φράση «Νὰ φέρουμε σῦκα στὴν Τατιάνα»; Αὐτὲς οἱ λέξεις, ὁλοζώντανες, σὰ σκαλισμένες πάνω σὲ χαλκό, στόλισαν τὴ νυχτερινὴ ἀτμόσφαιρα ἑνὸς κοριτσιοῦ εἴκοσι χρονῶ. Κι' ἔμειναν ἐκεῖ πελώριες καὶ χειροπιαστὲς ὡς τὰ ξημερώματα.

Ἔτσι γητεμένη, πλέοντας στὴ μέθη βαθειὰ ὡς τὶς ἶνες, ἄκουσε τὸ πρωῒ τὴ φωνὴ τῆς Μαρίας:

—Τατιάνα, κοιμᾶσαι;

Γύρισε καὶ κοίταξε τὴ φίλη της. Ἡ Μαρία ἦταν ὡραιότατη. Τὸ πρωϊνὸ φῶς χρύσιζε τὸ σκοῦρο δέρμα τῶν ὤμων καὶ τὸ λινὸ σεντόνι ἔμοιαζε σὰ μάρμαρο πάνω στὸ δυνατὸ σῶμα. Κάτω ἀπὸ τὰ μεγάλα τσίνορα τὸ βλέμμα λαμπύριζε σκληρό.

Τὸ στόμα της, ἔντονα σχεδιασμένο, φαινόταν ἕτοιμο νὰ σπάσει, γιατὶ τὰ χείλη ἦταν ξερὰ καὶ τεντωμένα σὰ νάχαν ἐπιθυμήσει φιλήματα ἢ νὰ βασανίζονταν ἀπὸ φριχτὴ δίψα. Ἡ Τατιάνα σκέφτηκε μὲ ἴλιγγο: «Τώρα θ' ἀνοίξει διάπλατα τὰ πράσινα μάτια της». Μὰ σὰν ἄνοιξε τὰ μάτια, τίποτα τὸ φοβερὸ δὲν ἔγινε. Βέβαια, χαμογέλασε παντοδύναμη, ἀκατάδεχτη νὰ γυρίσει στὸ παρελθόν, φαρμακώνοντας μὲ τὴν εἰρωνεία

τὰ ἴδια της ὄνειρα. Ὅμως ἡ νύχτα τῆς Τατιάνας ἔμεινε ἀνέπαφη ἀπὸ τὴν ὁλέθρια της δύναμη.

Ντύθηκαν καὶ πῆγαν τὰ ταΐσουν τὰ μυρμήγκια οἱ δυό τους. Ἡ Ὅλυ καὶ τ' ἀγόρια στὸ διπλανὸ δωμάτιο δὲν εἶχαν ἀκόμα ξυπνήσει.

Οἱ μυρμηγκοφωλιὲς εἶχαν γύρω τους ἕνα φρέσκο καὶ κανονικὸ βουναλάκι ἀπὸ χῶμα. Ἦταν σὰ θάμα. Τὰ μυρμήγκια εἶχαν κιόλας ξυπνήσει καὶ τριγύριζαν ἀνήσυχα. Πόσες σκοτοῦρες! Τοὺς ἔδωσαν ψίχουλα καὶ θρύμματα ἀπὸ πίττες κι' ἔμειναν διασκεδάζοντας μὲ τοὺς μικροσκοπικοὺς αὐτοὺς σοφοὺς ὥσπου κατέβηκαν κι' οἱ ἄλλοι. Ἡ μέρα πέρασε ὡραῖα, ἔχοντας κρυμένες κάτω ἀπὸ τὰ ρόδινα τούλια της φουρτοῦνες, ἴδια σὰν ὅλες. Καὶ κατὰ τὸ βραδάκι οἱ τέσσερις φιλοξενούμενοι φίλησαν τὴν Τατιάνα καὶ τὴ θεία της, γιατὶ θἄπρεπε νὰ φύγουν. Ἡ στιγμὴ τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ ξεχείλιζε λυγμούς. Κάτω στὸ φαρδὺ δρόμο τοὺς περίμενε τ' αὐτοκίνητο ποὺ θὰ τοὺς ἔφερνε στὴν πόλη.

. . . . . .

Ἔτσι ζοῦσε ἡ Τατιάνα, μὲ τὶς ἀναμνήσεις. Ὥρες ὁλόκληρες καθόταν κι' ἀνέσυρε ἀπὸ τὸ παρελθὸν πότε τὴ μιὰ πότε τὴν ἄλλη μέρα. Γιατὶ εἶχαν μείνει ἀνέπαφες καὶ φεγγοβόλες ὅλες ἀπὸ τὴν πρώτη ὡς τὴν εἰκοστή. Οἱ θαυμαστοὶ περίπατοι περιορίστηκαν σὲ φρόνιμες βολτίτσες, ποὺ εἶχαν σκοπὸ νὰ διασκεδάσουν τὴ θεία ποὺ βάραινε πάνω στὸ μπράτσο τῆς ἀνεψιᾶς της μ' ὅλα της τὰ χρόνια καὶ μ' ὅλα της τὰ διαμαντικά. Ἡ θεία λάτρευε τὴν Τατιάνα. Ὅταν αὐτὴ ἔμεινε ὀρφανή, βρέθηκε μέσ' στὴ ζεστὴ καὶ ταφταδένια ἀγκαλιὰ τῆς θείας της καὶ ζάρωσε πάνω στὶς πολύτιμες νταντέλες, μικρούλα, γιομάτη εὐγνωμοσύνη. Εἶχε ὅ,τι ἤθελε. Ὅμως, ἦταν ἤρεμη ἀπὸ φυσικοῦ της καὶ ζοῦσε περιορισμένα. Περνοῦσαν τὰ καλοκαίρια στὴν ἐξοχική τους ἔπαυλη κι' ἔμεναν πολλὲς φορὲς ἐκεῖ καὶ τὸ χειμῶνα. Ὅπως καὶ τώρα. Ἔτσι πέρασε δυὸ μῆνες, ἀγαπώντας καὶ περιμένοντας.

Ὡς ποὺ ἕνα πρωϊνό, τὴν ὥρα ποὺ χτένιζε τὰ στάχινα μαλλιά της, τοὺς εἶδε νὰ ἔρχονται ξανά.

Ἄσπρο μέσα σ' ἕνα χρυσὸ σύννεφο σκόνης, τ' αὐτοκίνητο τοῦ Ἰωάννη ὥρμησε ἀπ' τὸ μεγάλο δρόμο καὶ στάθηκε μπρὸς στὴν πόρτα της. Εἶχε κιόλας κατέβει τὶς σκάλες γιὰ νὰ βρεθῇ στὴν ἀγκαλιά τους.

Μέσα στὴν κάθε ἀγκαλιὰ σκίρτησε κι' ἔμεινε πολύ. Ὁλόχρυσοι, ἔτσι πάντα νἄρχονται καὶ ποτὲ νὰ μὴ φεύγουν. Νέοι, ντυμένοι μὲ καινούργια ὑφάσματα, χωρὶς ἄλλες σκέψεις, δοσμένοι ὁλόκληροι σὲ μιὰ τέτοια ξέχειλη στιγμή. «Ὅλα εἶναι περίφημα, ἔλεγε μέσα της, ὅλα τώρα θὰ πᾶνε καλά.!.» Ἔτσι καὶ τ' ἄσπρα φεγγοβόλα λουλούδια πάνω στὸ πιὸ παράξενο δέντρο τοῦ κήπου μοσχοβόλησαν γιὰ κείνη τὴ στιγμή. Φάνηκε ὁ ἥλιος. Τεντώθηκαν μὲ νωχέλεια οἱ μίσχοι. Τὰ χρώματα ἄστραψαν στὸν ὁρίζοντα. Ἀπὸ σήμερα οἱ μέρες ξαναρχίζουν ὁλόφλογες.

Θἄμεναν μιὰ βδομάδα.

Ἡ Τατιάνα πέρασε τὴν πρώτη μέρα ἀνύποπτη, χαρούμενη, πετώντας πάνω σὲ φτεροῦγες. Μὰ τὸ βράδυ, σὰν ξάπλωσε πλάϊ στὴ Μαρία, ἕνα πλῆθος λεπτομέρειες, ποὺ πέρασαν ἀπαρατήρητες, ἤρθαν νὰ ξαναζήσουν μεγαλωμένες μέσ' στὸ σκοτάδι. Σύρθηκε κάτω ἀπ' τὰ σκεπάσματα, καὶ μὲ μιὰ ὕπουλη κίνηση βρέθηκε πολὺ κοντὰ στὸ πλάσμα μὲ τὴν πελώρια δύναμη. Κι' ἄρχισε νὰ ρωτᾶ μὲ δίψα γιὰ χίλια πράγματα, τολμηρὴ σὰν ἥρωας, ἀγνώριστη στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της.

Κι' αὐτὲς οἱ ἐρωτήσεις, γοργές, ἡ μιὰ πάνω στὴν ἄλλη, χωρὶς ἀπάντηση, ἄρχισαν νὰ καλπάζουν πάνω στοὺς μαύρους νυχτερινοὺς τοίχους σὰν πελώρια ἐφιαλτικὰ ὄντα.

Ἡ Τατιάνα νόμισε πὼς θὰ τρελλαθεῖ. Ἀνατινάχτηκε. Ἄκουσε ἐπιτέλους τὴ φωνὴ τῆς Μαρίας. Ἀφουγκράστηκε αὐτὴ τὴ φωνή, καταχθόνια, γιὰ ν' ἀνακαλύψει στὸ βάθος της ἕνα λυγμὸ ἢ μιὰ ντροπή. Τίποτα. Καθαρὴ σὲ βαθμὸ ἀδιάντροπο, κοφτερή, ἀντήχησε ἡ φωνὴ μέσ' στ' αὐτιὰ τῆς Τατιάνας. Μίλησε ἁπλά, ἀπορώντας στὸ βάθος γιὰ τὴν ξαφνικὴ αὐτὴ τραγικότητα, μίλησε γιὰ νὰ πεῖ πὼς εἶχε ἕναν ἔρωτα καὶ πὼς ἦταν εὐτυχισμένη...

Ἔτσι θἄρχισε ἡ ἱστορία, ὅπως μέσ' στὸ μυαλὸ τῆς Τατιάνας: Τὰ βράδυα, στὴν πόλη, οἱ δρόμοι εἶναι γιομάτοι φῶτα. Μεγάλα χρωματιστὰ γράμματα ἀνάβουν καὶ σβύνουν. Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι ἠλεκτρισμένη ἀπὸ τὴν ἔνταση τῆς δίψας ποὺ καίει τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἄνθρωποι ὁρμοῦν μέσ' στ' αὐτοκίνητα καὶ πηγαινοέρχονται βιαστικοὶ ἢ χώνονται στοὺς κινηματογράφους καὶ τὰ κέντρα. Ἡ ζωὴ κρατᾶ ἕνα μαστίγιο καὶ μαστιγώνει τὸ αἷμα τοῦ πλήθους, ποὺ ζητᾶ ν' ἁπλωθεῖ πέρα ὡς πέρα στὴν πόλη.

Τέτοιες στιγμὲς νυχτερινὲς ὁ Αὔγουστος θὰ συναντοῦσε τὴ Μαρία. Φορᾶ πάντα κομψὰ φορέματα καὶ γυρνᾶ ἄσκοπα μέσ' στὰ φῶτα. Ὡραῖα, γεμάτη αἰχμαλωτικὴ δύναμη, θὰ τὸν κοίταζε μὲ τὰ πράσινα μάτια της. Εἶναι ἄγνη σὰν καὶ κεῖνον. Βέβαια, θὰ περνοῦσαν καμμιὰ ὥρα μαζὶ παρασυρμένοι ἀπὸ τὸ κῦμα τοῦ πλήθους, καὶ θὰ χώριζαν ζαλισμένοι ἀπ' τὸ θόρυβο γιὰ νὰ ξανασυναντηθοῦν πολὺ σύντομα καὶ τυχαῖα.

Κι' ἕνα βράδυ, τόσο ἐξαιρετικὸ καὶ γιὰ τοὺς δυό, θἄνιωσαν τὸ δυνατὸ μαστίγωμα τῆς ζωῆς μέσα στὸ νέο τους αἷμα. Τρελλοί, θ' ἀνηφόρισαν ἕναν ἐρημικὸ δρόμο ἀκολουθώντας ἕνα καινούργιο ἄστρο.

Θὰ βρέθηκαν μόνοι σ' ἕνα ὕψωμα, καὶ κάτω στὰ πόδια τους ἡ πόλη θὰ βούϊζε ἀστραφτερή. Τότε ὁ Αὔγουστος ἄνοιξε τὴν ἀγκαλιά του καὶ τὴν ἔσφιξε πάνω στὸ στῆθος του, πολύτιμη...

Ἀσυναίσθητα ἡ Τατιάνα ἄπλωσε τὸ χέρι στὸ ζεστὸν ὦμο τῆς κοιμισμένης φίλης της καὶ τόσυρε ἁπαλὰ ὡς τὴ βαθειά της μέση. Καὶ τὸ ἄφησε ἐκεῖ σὰ γιὰ νὰ μετρήσει τὸν ὄγκο τοῦ χαμοῦ ποὺ βρισκόταν μέσ' στὸ σχῆμα τοῦ ἀνύποπτου κι' ἀγαπημένου πλάσματος.

« Εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴν ἀγγίξεις χωρὶς νὰ χαθεῖς », σκέφτηκε.

Κι' ἀλήθεια, τὸ πνεῦμα της σκοτείνιασε, ἡ ψυχή της σάρκασε ἀδιάντροπα καὶ βιάστηκε νὰ ἐγκαταλείψει κάθε ὄνειρο. Ἕνας ὄγκος ζεστὸς καὶ σκοτεινὸς πίεσε τὸ στῆθος της καὶ στὰ μάγουλα χύμηξε τὸ αἷμα της.

Τότε ἕνας Αὔγουστος ἀλλιώτικος, ἔχοντας πιὸ πικρὴ καὶ πιὸ τρομερὴ πεῖρα, παρουσιάστηκε στὰ μάτια της. Κι' αὐτὸ τὸ ὅραμα, ὀρφανεμένο ἀπ' τὴν παλιά του αἴγλη, ἦταν τόσο ἀξιοθρήνητο, ποὺ ξεσήκωσε μέσα της μιὰ φουρτούνα ἀπὸ δάκρυα.

. . . . . .

Αὐτὴ τὴ φορὰ ἡ Τατιάνα εἶχε μείνει μόνη μὲ τὸν Αὔγουστο! Τώρα τὰ κλήματα εἶχαν γυμνωθεῖ καὶ κάτι καχεκτικὰ σταφιδωμένα τσαμπιὰ κρέμονταν ἀξιοθρήνητα. Μιὰ γεύση πίκρας ξεχυνόταν ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα. Ὁ ἥλιος ἔσβυνε καὶ σκοτείνιαζε καὶ τὰ φύλλα ἔστιλβαν μὲ μεταλλικὴ λάμψη. Τ' ἀγριολούλουδα, κρυμένα μέσα σὲ πελώριους σωροὺς ἀπὸ ἀγκάθια, ἔβγαζαν μιὰ μυρωδιὰ παράξενη. Κάτι μακρινὲς φωνές, σὰ θρῆνοι γυναικῶν ποὺ ὀδύρονται, ἔφταναν ἀπὸ τὸ δάσος καὶ τὶς βαθειὲς χαράδρες. Φυσοῦσε ἀέρας. Μάντευες πὼς τὸ βράδυ ποὺ πλησίαζε θἄπεφτε βαρὺ πάνω στὰ πλάσματα τῆς γῆς. Μακρυά, κοντὰ σ' ἕνα κοπάδι ἀπὸ ἀνήσυχα πρόβατα, τριγύριζαν οἱ ἄλλοι, σκύβοντας κάθε τόσο στὴ γῆ, ἴσως γιὰ νὰ μαζέψουν ἀγριοβιολέττες.

Θὰ ὑπόφερε, φαίνεται, ποὺ τὴν ἔβλεπε τόσο λυπημένη. Τὴν κοίταξε μὲ τὴν ἄκρη τοῦ ὑγροῦ του ματιοῦ καὶ τῆς ἄγγιξε ἁπαλὰ τὸ μπράτσο. Αὐτὴ ἡ κίνηση, τόσο καινούργια σ' αὐτόν, εἶχε τόση τρυφερότητα, ποὺ ἡ Τατιάνα χλώμιασε καὶ νόμισε πὼς θὰ λιποθυμοῦσε. Μὰ συγκρατήθηκε μ' ὅλη της τὴ δύναμη γιὰ ν' ἀπολαύσει τὴ σπάνια κι' εὔθραυστη στιγμή. Ἔτσι, τόσον καιρό, παραφύλαγε μὲ μάτι ἄγρυπνο, μὲ τὴν ψυχὴ τρεμάμενη, γιὰ ν' ἀνακαλύψει μιὰ τέτοια ἐξαίσια στιγμή, γιὰ νὰ τὴ δώσει στὴ δίψα της ὅπως ἕνα πεινασμένο ζῶο τὴ λεία του.

Μόνο τὰ ὄνειρά της ἦταν γεμάτα ἀπὸ τέτοιες στιγμές: πότε ἦταν τάχα ἄρρωστη καὶ κεῖνος ἦταν καθισμένος δίπλα της μὲ τὸ χέρι του στὸ καφτό της μέτωπο. — Βρισκόταν ἐκεῖνος σὲ κίνδυνο καὶ φώναζε: « Τατιάνα! Τατιάνα! » Καὶ κεῖνη ἀγωνιοῦσε, κι' ὁρμοῦσε μέσα σὲ φλόγες καὶ σὲ μαχαίρια γιὰ νὰ τὸν σώσει. Τὸν ἔπαιρνε πληγωμένο καὶ φεύγανε μακρυὰ καὶ κεῖνος ψιθύριζε: « Ποῦ εἶσαι; Τατιάνα, Τατιάνα, μὴ φεύγεις », κι' αὐτὴ ἀπαντοῦσε: « Ἡσύχασε. Εἶμαι κοντά σου, ἀγάπη μου ».

Ἄλλοτε πάλι ἔβλεπε πὼς ἦταν πεθαμένη ἀπ' τὴν πολλὴ ἀγάπη. Ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ τάφου της σήκωνε τὰ μάτια της σ' αὐτόν, ποὺ ἐρχόταν χλωμὸς καὶ γεμάτος τύψεις νὰ κλάψει καὶ νὰ τῆς φέρει τριαντάφυλλα.

Τώρα ὅμως στ' ἀλήθεια, στὴ ζωή, τῆς ἄγγιζε τὸ μπράτσο. Γύρισε καὶ τὸν κοίταξε, καὶ τὸν εἶδε χλωμὸ κι' ἀφάνταστα ἀδύνατο. Τὰ ξανθὰ μαλλιά του, τὰ βαθουλωτά του μάγουλα καὶ τὰ μακρουλὰ γαλανά του μάτια ἔμοιαζαν σὰ ν' ἀπορροφοῦν τὸ φῶς. Ἦταν σχεδὸν ἄυλος. Μάντευες πὼς τὰ γόνατά του ἦταν ἕτοιμα νὰ λυγίσουν. Κάθησαν σὲ μιὰ μεγάλη, ἄσπρη πέτρα.

— Νὰ ξεκουραστοῦμε, Αὔγουστε, καὶ νὰ πᾶμε νὰ βροῦμε τοὺς ἄλλους.

— "Οπως θέλεις. Πάντως οί ἄλλοι, ὅπου νἄναι, θὰ γυρίσουν. Σκοτεινιάζει.

— 'Αρχίζω νὰ κρυώνω. Εἴμαστε στὸ κατῶφλι τοῦ χειμώνα.

— Τατιάνα, ἂς μὴ γυρίσουμε νωρὶς ἀπόψε. Φοβᾶμαι πὼς θὰ πλήξω.

— "Ω, καλά...

— Θέλω νὰ πῶ πολλὰ πράγματα, μὰ εἶναι δύσκολο.

— Μὴν προσπαθεῖς. Σὲ καταλαβαίνω. "Αλλωστε, ξέρω πολλὰ καινούργια πράγματα γιὰ σένα.

Οἱ ἄλλοι ἄρχιζαν νὰ πλησιάζουν. Βαστοῦσαν μπουκέτα ἀπὸ μπλὲ καὶ κίτρινα λουλουδάκια.

— 'Ελᾶτε, γέροι μου, πᾶμε, εἶπε ἡ "Ολυ.

— Προχωρῆστε, ἂν θέλετε. 'Εγὼ κι' ὁ Αὔγουστος θὰ μείνουμε ἀκόμα, ἀπάντησε ἡ Τατιάνα.

'Η Μαρία ἄναψε ἕνα τσιγάρο, ἀδιάφορη.

'Η Τατιάνα τὴν κοίταξε ἐπίμονα ὁλόκληρη. «Εἶναι ὡραία, ὡραία», σκέφτηκε. Δὲν ξεχνιέται. 'Αστραποβόλα θὰ περνᾶ μέσα ἀπ' τὰ ὄνειρά μας, ἀπαραίτητη σὰ γιὰ νὰ τροφοδοτήσει κάποια μυστηριώδη φλόγα.

'Ο 'Ιωάννης ἄφησε ἀθόρυβα στὰ γόνατα τῆς Τατιάνας τὸ μπουκετάκι του.

'Η "Ολυ στριφογύριζε σὰν κάτασπρη καὶ καστανὴ νύφη. "Αρχισαν νὰ προχωροῦν. 'Η νύχτα βρῆκε τὸν Αὔγουστο καὶ τὴν Τατιάνα στὴν ἴδια θέση καὶ σκέπασε μ' ἕνα διακριτικὸ πέπλο τ' ἀνήσυχά τους πρόσωπα. Τότε ἐκείνη ἄνοιξε τὰ χέρια της, κι' ἀφοῦ ταλαντεύτηκε, σὰ νὰ βρισκόταν στὸ χεῖλος ἑνὸς τρομαχτικοῦ κρημνοῦ, γαντζώθηκε πάνω του.

Σὰ δυὸ πουλιὰ σπαρτάρησαν τὰ χείλη της καὶ φώλιασαν μέσα στ' ἀγαπημένο βαθούλωμα ποὺ ἔσκαβε τὰ μάγουλά του "Ηταν ἐκεῖ ἀπαράλλαχτα ὅπως στ' ὄνειρο.

ΕΛΛΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΙΔΟΥ

ΕΝΑΣ ΑΛΗΤΗΣ ΚΙ' ΕΝΑΣ ΚΥΚΝΟΣ

"Ενας ἁλήτης μὲ τὸ γένι του τὸ βρώμικο
καὶ μὲ τὰ ὁλάνοιχτα τ' ἀχόρταγά του μάτια
εἶχε καιρὸ σκόνη νὰ πιῆ κι' ἡ δόλια του
ἡ ἁλήτικη καρδιά του ἦταν κομμάτια.

Καθὼς ἐπήγαινε λυπητερός, θλιμμένος,
μέσ' στὶς ἀλλέες τοῦ κήπου τὶς δροσᾶτες,
ἐβγῆκε μπρὸς στὴ λίμνη ὅπου παρέες
κάτασπρων κύκνων κολυμπούσανε κεφάτες.

Παιδιὰ καὶ γέροι, καλοντυμένος κόσμος,
μὲ θαυμασμὸ τοὺς κύκνους ἐθωροῦσαν.
Κι' αὐτοί, ἀκατάδεχτοι — ὡστόσο καταδέ-
[χονταν
νὰ φᾶνε τὸ ψωμὶ ποὺ τοὺς πετοῦσαν!

'Εστάθηκε ὁ ἁλήτης σιγοκλαίγοντας
στοῦ παιχνιδιάρικου νεροῦ τὴν ἄκρη
κι' ἡ δακρυσμένη του ματιὰ κυττοῦσε
στοῦ μελαγχολικοῦ οὐρανοῦ τὰ μάκρη.

Ξαφνικὰ ἕνας κύκνος πιὸ περήφανος,
μὲ πιὸ ψηλὸ λαιμὸ ἀπ' τ' ἄλλα τὰ πουλιά,
ἦρθε καὶ στάθηκε κοντὰ στὸν ἄνθρωπο
ὅπου στεκόταν, κουρελῆς, δίχως μιλιά...

('Εσεῖς ὅπου διαβάζετε θὰ πῆτε:
«"Ω! τί πονόψυχος ὁ κάτασπρος ὁ κύκνος!»)
— "Ομως γελάστηκε μέσ' στοῦ βραδυοῦ τὸ
[σύθαμπο,
πῆρε γιὰ πλούσιο τὸν ἁλήτη ὁ κύκνος...

Κι' ὥρα πολλὴ περίμενε νὰ ρίξη
μέσ' τὸ νερὸ ψωμὶ ὁ ἁλήτης ὅπως οἱ ἄλλοι,
ὥσπου κυττώντας τον στὰ καυτερά του μάτια
τὰ καρφωμένα στὰ δικά του, τοῦρθε ζάλη.

Κι' ὀπισθοχώρησε τρεκλίζοντας εὐθύς,
κάνοντας τὸ νερὸ ν' ἀνατριχιάζῃ
— ὅπως μιὰ ὡραία καὶ γαλήνια ψυχὴ
στ' ἀνθρώπινο τὸ δρᾶμα ἐμπρὸς τρομάζει.

"Επειτα ἀνακλαδίστηκε, τινάχτηκε
καὶ κορδωμένος πάλι, λυγερός,
ἐξέχασε τὸν ἄνθρωπο κι' ἀμέριμνος
περήφανα προχώρησεν ἐμπρός!

Κι' ὁ ἁλήτης ἀπόμεινεν ἀμίλητος
μὲ τὴν κλαμμένη του ψυχὴ γιὰ συντροφιά,
ἐνῶ φυσοῦσεν ἐλαφρὸς ὁ ἄνεμος
καὶ προχωροῦσε ἀπὸ τὴ δύση ἡ συγνεφιά...

LHOMME DUPORT

Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗ

ΤΟ ΒΟΥΝΟ ΤΩΝ ΛΥΚΩΝ

ΝΟΥΒΕΛΛΑ (*)

— Κύττα, εἶπε ὁ Μεγάλος Ἀφέντης. Κύττα γύρωθέ σου.

Τὸ σκοτάδι σὰ ν' ἀλάφρυνε. Ὄχι πὼς ξεδιάλυνε, μὰ σὰ νὰ ἔπαθε μιὰν ἀλλαγὴ ἡ οὐσία του. Ἔγινε διάφανο, γαλατένιο. Κι' ὁλοῦθε ἡ θάλασσα τῆς νύχτας φάνηκε σκεπασμένη καράβια, πολλά, ἀμέτρητα, ἀπίθανα σὲ χρόνο καὶ τόπο. Ἦταν βάρκες αἰγαιατικὲς μὲ πλώρη ψαρόμορφη, κι' αἰγυπτιάκα ποταμόπλοια μὲ τὸ θεὸ Σὲθ σκαλισμένο στὸ τσιμπούκι. Μαῦρα καΐκια τῆς Φοινίκης μὲ κρεμεζιὰ πανιά, τριήρεις λεπτόγραμες μὲ χάλκινο ἔμβολο, δρόμωνες βυζαντινοὶ καὶ σκανδιναυϊκὰ ντράκαρ στολισμένα στὰ πλάγια μὲ τὶς ἀσπίδες τῶν βίκιγκς. Γαλέρες μὲ τὸ κρῖνο τῆς Γαλλίας, γαλεάσσες μὲ τὸ λιοντάρι τοῦ Σὰν Μάρκο, καραβέλες μὲ τὸ σταυρὸ τῆς Καστίλλιας, γαλόνια βαρυφορτωμένα, ζόνκες κινέζικες, σαμπὰν τῆς Μαλαίζιας, φρεγάδες τρικάταρτες καὶ βρίκια γοργά. Κι' ἄλλα πλεούμενα παλαιϊκὰ ξεχασμένα, ποὺ μόνο στὰ βιβλία σώζονται οἱ μορφὲς κι' οἱ ἱστορίες τους. Ἀνάμεσα στὰ πανιὰ ποὺ τὰ φούσκωνε ὁ ὕπουλος ἄνεμος, ξεπρόβαλλε ἕνα πλῆθος τσιμινιέρες στεφανωμένες μὲ μουντὸ καπνό. Ἀγαρμπα τράμπς καὶ φίνα ποστάλια, ὑπερωκεάνεια ἐπιβλητικὰ μὲ τρία καὶ τέσσερα φουγάρα, γιὼτ παιχνιδένια, ἀντιτορπιλικὰ χαμηλὰ καὶ στενόμακρα, καταδρομικὰ λογιῶ-λογιῶ, καὶ θωρηκτά, πολλὰ θωρηκτά, μικρὰ σὰν τῆς Κριμαίας, μεγαλύτερα σὰν τῆς Τσουσίμας καὶ θεριὰ σὰν τῆς Γιουτλάνδης. Κι' ὅλ' αὐτὰ τὰ πλοῖα περιτριγύριζαν τὴ «Γαλήνη» ἀκολουθώντας τὸν ἴδιο δρόμο μὲ τὴν ἴδια ταχύτητα.

— Τί εἶν' ὅλ' αὐτά; μουρμούρισε ὁ Γιούγκερμαν.

Κι' ἄξαφνα εἶδε πὼς «ὅλ' αὐτὰ» εἶχαν τὸν ἴδιο τιμονιέρη, ξέσαρκο, σκελετωμένο, μὲ πράσινες φλογίτσες στὴ θέση τῶν ματιῶν.

— Τί ρωτᾶς; εἶπε ὁ Μεγάλος Ἀφέντης. Δὲ βλέπεις πὼς σ' ὅλα τὰ καράβια ἐγὼ κρατῶ τὸ τιμόνι; Δὲν ξέρεις πὼς ἀπόψε, ὡς τρακόσια μίλια ἀνοιχτὰ ἀπ' τὶς Μαρκίζες, θὰ γίνει τὸ Συνέδριο τῶν καραβιῶν ποὺ χάθηκαν σύψυχα;

— Καὶ μεῖς τί γυρεύουμε κεῖ; Καὶ Σὺ τί γυρεύεις στὸ τιμόνι; μουρμούρισε ὁ Γιούγκερμαν. Μήπως καὶ...

Ὁ Μεγάλος Ἀφέντης χαμογέλασε ξανά:

— Ὄχι. Ἡσύχασε... Σεῖς δὲ βουλιάξατε ἀκόμα σύψυχοι. Μὰ ἔτυχε τὸ βαποράκι σου στὸ δρόμο μας. Εἶδα πὼς δὲν εἶχες τιμονιέρη κι' ἔτρεξα νὰ σὲ βοηθήσω. Γιατί ἂν καὶ ζωντανό, ἐγὼ σὲ θεωρῶ δικό μου ἄνθρωπο. Ποῦ θὰ μοῦ πᾶς καὶ σὺ καὶ τὸ διαολοπάπορό σου;

Καὶ σκύβοντας στ' αὐτὶ τοῦ Γιούγκερμαν, εἶπε μὲ φωνὴ σιγανὴ καὶ γαλίφικη:

— Θὰ σοῦλεγα νἄρθεις μαζί μου στὸ Συνέδριο... Θὰ περάσουμε μούρλια... Ἡ Ἕνωση τῶν Στοιχειωμένων Καραβιῶν κατηγορεῖ τὸ Σύλλογο Βυθισθέντων κατὰ τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον Ὑποβρυχίων πὼς τῆς κάνει ἀθέμιτο συναγωνισμὸ μέχρι ἐξοντώσεως... Κανεὶς δὲ νιάζεται πιὰ γιὰ τὸν Πετούμενο Ὁλλαντέζο... Ὅλοι παθαίνονται γιὰ τὸ Οὔμπερζεεμποτ 16 ποὺ βούλιαξε στὸ Σκράγερακ. Ὁ θρῦλος συγχρονίζεται, ἀγαπητέ... Μὰ ὁ Κανονισμὸς ἀπαγορεύει νὰ ἔρθουν στὸ Συνέδριο καράβια ποὺ δὲ βούλιαξαν σύψυχα...

Ἔδωσε μιὰ στὸν τροχό, δεξιά... Τὸ ἴδιο ἔκαναν κι' οἱ τιμονιέρηδες τῶν πεθαμένων καραβιῶν... Κάτι σὰν ὄγκος μακρυνοῦ νησιοῦ πρόβαλε στὸ βάθος... Ὁ Μεγάλος Ἀφέντης τέντωσε τὸ κοκκάλινο δάχτυλό του:

— Εἶναι ἡ Ἀτλαντίς... Φυσικά, τὰ βουλιαγμένα καράβια μόνο σὲ βυθισμένο νησὶ μποροῦν νὰ συνεδριάσουν.

— Ἡ Ἀτλαντὶς στὸν Εἰρηνικό! εἶπε ὁ Γιούγκερμαν κλείνοντας τὸ μάτι πονηρά. Σὰ νὰ τὰ παραλές, Ἀφέντη!

Ὁ τιμονιέρης ἔκανε νὰ θυμώσει, μὰ προτίμησε νὰ χαχανίσει μὲ κέφι.

— Καλά! Τὸ πὼς δὲ μὲ φοβᾶσαι, τὸ ξέρω, Βασίλη Κάρλοβιτς. Μὰ τὸ νὰ μὴ μὲ σέβεσαι, ξεπερνάει τὴ φαντασία μου, κι' εἶναι διασκεδαστικό... Ἐγὼ ἦρθ' ἀπόψε γιὰ

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο καὶ τέλος.

καλό σου. Μὰ μετάνιωσα... Θὰ σ' ἀφίσω νὰ ζήσεις ἀκόμα... Θὰ εἰδοποιήσω τὸν Καραγάτση νὰ σὲ πεθάνει σ' ἕν' ἄλλο διήγημα. Κι' ὁ θάνατός σου θὰ εἶναι γλυκύτατος καὶ πικρότατος... Χαρούμενος καὶ τραγικός...

Ἀπὸ τὴν πλώρη ἑνὸς μύστικου ἀντήχησε κάποιο βούκινο... Κι' ἀμέσως ὅλα τὰ ξωτικιασμένα καράβια ἀπάντησαν μὲ καμπάνες, σφυρίχτρες, σήμαντρα, βούκινα, σάλπιγγες, τρομπαμαρίνες...

— Κοντεύουμε, εἶπε ὁ Μεγάλος Ἀφέντης... Πίσω ἀπ' αὐτὸν τὸν κάβο ξαπλώνεται τὸ Κοιμητῆρι τῶν Ματαιοτήτων, μισὸ στὴ γῆς καὶ μισὸ στὴ θάλασσα... Ἐκεῖ θὰ γίνει τὸ Συνέδριο. Ἐσὺ ὅμως δὲ θἄρθεις μαζί μας.

Στρίβοντας τὸ τιμόνι ἀριστερά, ὁδήγησε τὴ «Γαλήνη» μὲ μοναδικὴ μαεστρία ἔξω ἀπ' τὸ συρφετὸ τῶν πεθαμένων καραβιῶν.

— Γρέγο ἀκριβῶς. Γρέγο θὰ κυβερνήσεις. Καὶ θὰ φτάσεις στὸν τόπο ποὺ οἱ λύκοι πεθαίνουν γέροι.

Χάθηκε στὸν ἀέρα, ἀκολουθώντας τὴ λιτανεία τῶν χαμένων σύψυχα καραβιῶν. Κι' ὁ Γιούγκερμαν ἄρπαξε τὸν τροχὸ μὲ ἀγωνία. Γρέγο ἀκριβῶς.

***

Ἡ πορεία πρὸς τὸ Γρέγο εἶναι μονότονη. Δὲν ξέρεις ποῦ μπορεῖ νὰ τελειώνει αὐτὸς ὁ ἄνεμος. Οὔτε οἱ χάρτες δύνουνται νὰ στὸ δείξουν. Τί νὰ σοῦ δείξουν; Μήπως κρατᾶς ρότα μὲ κατεύθυνση; Μήπως πέρνεις κάθε μέρα τὸ στίγμα μ' ἑξάντα καὶ παλινώριο; Μήπως διορθώνεις τὴν παρέκκλιση τοῦ καιροῦ, τῶν ρευμάτων, τῆς πορπέλας, μὲ περίτεχνα χαϊδολογήματα τοῦ δοιακιοῦ; Μήπως ἔχεις ἕνα λιμάνι γιὰ σκοπό; Τίποτ' ἀπ' αὐτά. Βάζεις πλώρη στὸ Γρέγο καὶ τραβᾶς, τραβᾶς ὡς ποὺ ν' ἀπαντήσεις ξηρά, ἂν πρωτύτερα δὲν κάτσεις σὲ ξέρα.

Μ' αὐτὸ τὸ σύστημα ὑπάρχει πιθανότης νὰ φτάσεις σὲ κάποιο ἀκρογιάλι τῆς Ἀμερικῆς, ἀνάμεσα Παναμᾶ καὶ Βανκοῦβερ. Ὑπάρχει καὶ πιθανότης νὰ μὴ φτάσεις ποτὲ πουθενά. Γιὰ ποιοὺς λύκους μιλοῦσε ὁ Μεγάλος Ἀφέντης; Μήπως γιὰ τοὺς θαλασσόλυκους ποὺ ὅλοι μοιάζουν τοῦ Ψυχάρη;

Ὁ πρῶτος καπετάνιος δὲν ἔφερε καμιὰν ἀντίδραση στὴν καινούργια παράξενη πορεία. Ἦταν πολὺ τεχνίτης καὶ διπλωμάτης γιὰ νὰ πέσει σὲ τέτοιαν ἀνώφελη ἀδεξιότητα. Ἄφινε τὸν Γιούγκερμαν νὰ θαρεῖ πὼς ἡ «Γαλήνη» τραβάει τὸ μοιραῖο σταθερὸ Γρέγο της... Αὐτὸς ὅμως ἔπερνε κρυφὰ στίγμα, καὶ κάθε μέρα προϋπολόγιζε πάνω-κάτω τὴν πορεία, σὲ τρόπο νὰ μὴν παρουσιαστεῖ ποτὲ ὁ παράγοντας «ὄφαλος». Καὶ καναδυὸ φορές, ποὺ ἡ ἀνάγκη ἀπαιτοῦσε μιὰ μικρὴ παρέκκλιση ἀπὸ τὸν ἐφιαλτικὸ Γρέγο τῶν λύκων, βρῆκε τρόπο ὁ καπετάνιος νὰ κάνει τὴν καμπύλη δίχως ὁ Γιούγκερμαν νὰ πάρει κάβο. Ὁ Γιούγκερμαν, ποὺ στεκόταν μέρα-νύχτα δίπλα στὸν τροχό, κυττώντας τὸ μπούσουλα μὲ ὑποψιασμένο μάτι γέρικης ἀπόπληκτης κουκουβάγιας, μήπως καὶ παίξει κάνα καρτίνι τραμουντάνα ἢ λεβάντε.

Ὅσο γιὰ τὴ Ντίκη, αὐτὴ δέχτηκε τὴ νέα κατάσταση μὲ ὁλύμπιαν ἀδιαφορία. Δὲν ἤξερε κι' αὐτή, ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ κανείς, τὴν αἰτία τῆς πεισματωμένης γρεγοπορίας (πῶς νὰ μιλήσεις σὲ ἄνθρωπο λογικό, ἰσορροπημένο ἀπὸ ρυθμικὴ ἄσκηση τῶν σωματικῶν λειτουργιῶν του, περὶ λύκων γέρων μὲ κουφαλιασμένα κίτρινα δόντια, περίεργη νοοτροπία, κι' ἀνακάτεμα τοῦ Μεγάλου Ἀφέντη στὰ παράξεν' αὐτὰ ζητήματα), μὰ δὲν ἔδειχνε νὰ νιάζεται. Ξέροντας πὼς μόνο ὁ κύκλος εἶναι ἀτέρμων, δὲν ἀνησυχοῦσε γιὰ τὸ τέλος ἑνὸς εὐθύγραμμου δρομολόγιου. Μετὰ τὸ διάβασμα τοῦ ποιήματος τοῦ Γιούγκερμαν, θεωροῦσε τὸν ποιητὴ γιὰ συμπαθητικὸ κι' ἀκίνδυνο ραμολιμένο, ποὺ μποροῦσε νἄχει σαχλὲς λόξες. Ἐπιτέλους, τὰ μάτια της ἄνοιξαν στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ τρίτου καπετάνιου, καὶ κατάλαβε πόσο γελοία ἦταν, θέλοντας νὰ γνωρίσει τὴν ἀγάπη μὲ τὸ γέρο-ραμολί. Φαίνεται πὼς τὸ ἄνοιγμα τῶν ματιῶν εἶναι ζήτημα πρωθύστερου βγαλσίματός τους.

Κι' ἔτσι πέρασαν ἀπὸ τὸ Νότιο Ἡμισφαίριο στὸ Βόρειο. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα, ὁ Ἰσημερινὸς ἦταν συνεφιασμένος, ἀκύμαντος, βουτηγμένος σ' ὑγρὴ ζέστα. Ἡ πλώρη ἄγγιξε τρία ψόφια δελφίνια, καὶ γίνηκε συζήτηση ἂν ἦταν κακοσημαδιὰ ἢ ὄχι. Μὰ ὁ λοστρόμος, ποὺ εἶχε τὴ βαρύνουσα γνώμη σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα, βρισκόταν κάπου ἑκατὸ ὀργιὲς φοῦντο στ' ἀνοιχτὰ τῶν νησιῶν Μαρκίζες. Κι' ἡ συζήτηση γύρισε σὲ καβγᾶ, ποὺ μὲ χίλια βάσανα μπόρεσε ὁ καπετάνιος νὰ τὸν πνίξει. Ὁ Γιούγκερμαν δὲν πῆρε χαμπάρι τί ἀκριβῶς ἔτρεξε, καὶ ξαφνιάστηκε σὰν ἔμαθε τὴν παράξενη αἰτία τοῦ τσακωμοῦ.

— Τὸ πλήρωμα εἶναι νευριασμένο, εἶπε ὁ καπετάνιος.

Καὶ φυσικά. Ἕνας ἁπλοϊκὸς ναύτης θέλει, ἂν ὄχι λογική, τουλάχιστον λογικοφάνεια στὰ γεγονότα ποὺ τὸν τριγυρίζουν. Εἰδ' ἀλλιῶς, κίνδυνος ὑπάρχει ὁ πολὺς Γρέγος νὰ τὸν κάνει νὰ χάσει τὸ μπούσουλα.

Ὅλ' αὐτὰ ὅμως ἄφιναν τὸν Γιούγκερμαν ψυχρό, καὶ γελοῦσε μὲ τὶς ἀδυναμίες τῶν ἀνθρώπων. Γιατί τὸ δρομολόγιό του τάραζε τὸ τσοῦρμο; Καὶ τὰ τρία ψόφια δελφίνια; Θὰ ὑποχωροῦσε στὴν τυφλὴ πρόληψη, ὅταν τὸν ὁδηγοῦσε μιὰ τέτοια ἀνώτερη φιλοσοφικὴ περιέργεια; Τὸ πῶς νὰ συλλογιέται ἕνας γέρος λύκος μὲ κίτρινα κουφαλιασμένα δόντια. Ἡ γνώση αὐτὴ θὰ ἦταν τὸ ἐπιστέγασμα τῆς ζωῆς του, θὰ

ἦταν... Κι' αὐτὸς δὲν ξέρει τί θὰ ἦταν. Μὰ οἱ ἀδυναμίες τῶν ἀνθρώπων δὲ μποροῦν νὰ τὸν ἐμποδίσουν... Ποιὲς ἀδυναμίες;... Γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀναπόλησε τὴ μορφὴ τοῦ Μιχάλη Καραμάνου. Καὶ τοῦ φάνηκε πὼς ὁ μακαρίτης λαλοῦσε κι' ἔλεγε: «Οἱ ἀδυναμίες δὲ βρίσκονται στὶς ψυχὲς τῶν πειρατῶν σου, μὰ στὸ μυαλὸ τῶν ἀμετανόητα γερασμένων κοζάκων. Τί εἶναι πάλι αὐτὴ ἡ ἱστορία μὲ τοὺς λύκους;»

Μὲ μιὰ κίνηση τοῦ κεφαλιοῦ ἔδιωξε τὶς κακὲς ὀπτασίες. "Αν ὁ Καραμᾶνος βρυκολάκιασε καὶ δὲ λιώνει στὸν ἄργιλλο τῆς ἀκροποταμιᾶς τοῦ Πηνειοῦ, τί φταίει αὐτός, ὁ Γιούγκερμαν, γιὰ νἄρχεται κάθε τόσο νὰ τὸν ἀγγελοκρούει; Μόλις ἡ «Γαλήνη» φτάσει στὸ Μεξικό, — κατὰ κεῖ ἔδειχνε πὼς θἄβγαινε ἡ ρότα τοῦ Γρέγου, — θὰ δώσει σ' ἕνα φραγκόπαππα πέντε λίρες νὰ τὶς διαβάσει μνημόσυνα γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ παλαβοῦ. "Ἢ νὰ τὶς πιεῖ στὴν ταβέρνα, ἢ νὰ τὶς ξοδέψει μὲ τὰ κορίτσια, ἢ νὰ τὶς κάνει ὅ,τι θέλει. 'Αρκεῖ νὰ τὸν γλυτώσει ἀπὸ τὸ φάντασμα τοῦ Μιχάλη.

Τὴ Ντίκη οὔτε τὴν ἔβλεπε καλὰ-καλά. "Ηταν τώρα ἥσυχη, γαλήνια κι' ὡραιότατη. Ποῦ καὶ ποῦ εἶχε μερικοὺς ἀναβρασμούς, σὰ ρεστία ποὺ ἀκολουθεῖ μπουρίνι. Μὰ ὁ τρίτος καπετάνιος ἤξερε τὶς θάλασσες, ἐπομένως καὶ τὶς γυναῖκες. "Ολα ξαναρχόντανε γρήγορα στὴν κανονικὴ τροχιά τους, δηλαδὴ στὴν ἀπέραντη ἀνία.

"Η ἀνία. Εἶχε καθήσει στὸ πλωριὸ ἄρμπουρο τοῦ καραβιοῦ, μὲ κρεμασμένα ὡς τὴ θάλασσα τὰ νωχελικὰ πλοκάμια της. Εἶναι ἕνα περίεργο ζῶο ἡ ἀνία. Μὲ κίτρινο φουσκωμένο μοῦτρο καὶ μάτια ψόφιου ψαριοῦ. Τραγουδάει ἄχρωμους καταθλιπτικοὺς σκοποὺς καὶ βάζει παράξενες σκέψεις στὰ μυαλὰ τῶν ἀνθρώπων. "Ολοι εἶχαν γίνει ἐχθροὶ μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλεούμενο. "Ολοι ἀλληλοσυχαινόντανε ἐγκαρδιώτατα. Κι' ὕστερα, ἄρχισαν οἱ ὁμαδικὲς παραισθήσεις: 'Η μηχανὴ δούλευε σιγά, ἕνα χταπόδι εἶχε κολλήσει στὴν καρένα κι' ἔκοβε τὸ δρόμο τοῦ βαποριοῦ, κάποιος μάγος ξεμάκραινε ὁλόγυρα τὶς στεριές, σὲ

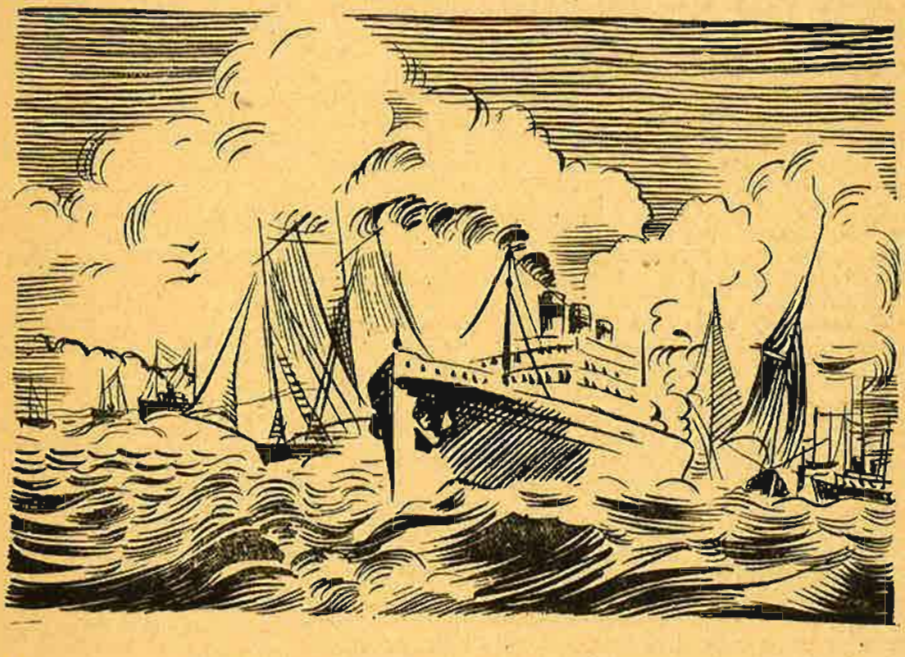

τρόπο ποὺ νὰ πλένε γιὰ πάντα στὴ θάλασσα δίχως ν' ἀντικρύσουν ἀκρογιάλι.

Χίμαιρες, ποὺ κράτησαν ὅσο κι' οἱ ζέστες τοῦ 'Ισημερινοῦ. 'Ο Γιούγκερμαν ἀπομονώθηκε στὴ γέφυρα. Γλάρωσε τὸ μάτι του κυττώντας τὸ μπούσουλα. Στέγνωσε ἡ ψυχή του. Τὰ ταξίδια μορφώνουν τὴ νεολαία, εἶχε πεῖ ὁ Καραμᾶνος. Αὐτόν, τὸν Γιούγκερμαν, τί τὸν ὠφέλησε ἡ ἄσκοπη περιπλάνηση κοντὰ σὲ μιὰν ἄσκοπη γυναῖκα; Τί μάταιες ἡδονὲς τοῦ χάρισε; Μήπως τουλάχιστον ἔπαψε νὰ κρυώνει; Μήπως ξανάνιωσε τὴ χλιάδα τοῦ ἡδονιζόμενου γυναίκιου κορμιοῦ; Μήπως κατάλαβε, γιὰ στερνὴ φορά, τοὺς ἱμέρους νὰ θερμαίνουν τὴν ψυχή του; "Οχι. Τίποτ' ἀπ' ὅλ' αὐτά. Μάταια παρασύρθηκε σὲ παιδιαρίσματα, καὶ μόνο ἀπὸ ματαιότητα. Τί σημασία εἶχαν ὅλ' αὐτά; Γιατί δὲ θυμήθηκε, πρὶν

μπαρκάρει στὸ ἐξωφρενικὸ πλεούμενο τῶν γεροντικῶν ἐρώτων του, τὰ λόγια τοῦ ποιητῆ; Μήπως ξαναβρίσκεται ποτὲ ἡ φευγάτη Ἀλεξάντρεια; Δὲν κυνηγᾶν μὲ καρδιὰ ψυχρὴ τὶς πολιτεῖες ποὺ ἔφυγαν, καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι ποὺ τὶς ἀξιώθηκαν. Κρυώνουν μοιρολατρικὰ καὶ πεθαίνουν ἀπὸ ἀνία στὸ σπίτι τῆς ὁδοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ. Καὶ πάνωθέ τους, ἡ Ἀντιόπη τοὺς θυμίζει, μὲ τὴν ἀποκρουστικὴ παρουσία της, πὼς ἡ χαμένη Ἀλεξάντρεια δὲν ἄξιζε καὶ τόσο τὸν κόπο. Μ' ἄλλα λόγια, πὼς ἡ ζωή τους πῆγε χαμένη, χαμένη ἀπελπιστικά...

Τὸ σπίτι τῆς ὁδοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ... Κι' αὐτὸς δὲν ἤξερε γιατί δὲν ἤθελε νὰ πεθάνει σ' αὐτὸ τὸ σπίτι. Ποτὲ δὲν τὸ νιωσε δικό του, καθαυτὸ δικό του. Εἶχε πάντα τὴν ἐντύπωση πὼς ἦταν περαστικός, φιλοξενούμενος, τσιγγάνος, παράσιτος. Ποιὸ ἦταν τὸ σπίτι του, τὸ σπίτι τῆς καρδιᾶς του; Ὦ, ἂν τὄξερε αὐτό... Μὰ οἱ λύκοι θὰ τοῦ τὸ ποῦν. Θὰ τοῦ ποῦν πολλὰ πράματα, λυκίσια κι' ἀνθρώπινα, καὶ τότε, πεθαίνοντας, ἴσως καταλάβει γιατί ἔζησε.

Καὶ ἦταν κουρασμένος. Ἀπελπιστικὰ κουρασμένος. Ἴσως τὸ ξαγρύπνημά του πάνω στὸ μπούσουλα. Ἴσως ἡ ἐνατένιση τοῦ ὁρίζοντα τοῦ Γρέγου. Κι' αὐτὸς δὲν ξέρει... Θὰ ἤθελε νὰ κοιμόταν. Σ' ἕνα παλιὸ κρεβάτι ἐκστρατείας, σαραβαλιασμένο καὶ βρώμικο. Σὲ μιὰ καμαρούλα μὲ παράθυρα ἀνοιχτὰ στὸ Σαρωνικό. Στὸ ντιβάνι ἑνὸς οἴκου ἀνοχῆς. Στὴν πάλλευκη κούνια ἑνὸς κάτασπρου δωμάτιου, μὲ χιονισμένα δέντρα ζωγραφιστὰ τὴν ἄχνη τῶν τζαμιῶν. Καὶ μιὰ ξανθὴ γυναίκα, μὲ μάτια ἄπιαστα, μενεξεδιά, μὲ χείλη μακρυὰ ἡδονόφιλα, νὰ τὸν φιλάει στὰ βαρειὰ ἀπὸ ὕπνο, στ' ἀθῶα μάτια. Ἡ μητέρα του; Ἡ Ντάϊνα; Κι' αὐτὸς δὲν ξέρει... Θἄθελε, πρὶν ἀποκοιμηθεῖ, νἄβλεπε γιὰ στερνὴ φορὰ τὴ Βούλα. Καθισμένη στὸ παράθυρο, νὰ πλέκει ἕνα μικρὸ — τόσο-δά — σάβανο. Ἡ ἄχαρη κατατομή της ζωγραφίζεται στὸ φτωχὸ φῶς τοῦ συνεφιασμένου λυκοφωτίσματος. Καὶ τὰ μάτια της εἶναι ἀπὸ ἄχρωμο γυαλί. Σὰν τὰ μάτια τῆς ἀνίας, ποὺ ἀνεμίζει, μέρες τώρα, στὸ πλωριὸ ἄρμπουρο...

Τὸ ρόδο τῶν ἀνέμων παίζει ἐλαφρά, μιὰ ἰδέα, μόλις. Τὸ πλοῖο λικνίζεται στοὺς βαθειοὺς ἀνασασμοὺς τῆς θάλασσας. Σηκώνει τὰ μάτια του μὲ ἀγωνία. Τί τοῦ ὁρίζουν πιὰ οἱ ὁρίζοντες; Τί παρηγοριὲς καὶ τί προμηνύματα; Ἡ μορφὴ τῆς Βούλας θὰ ξαναπροβάλει στὰ τόσο κουρασμένα μάτια του, στερνὴ χαρὰ πρὶν ἀπὸ τὸ στερνὸ κλείσιμο;

Ἡ Ντίκη εἶναι κεῖ, στὴ γέφυρα, ὄρθια καὶ μυστική. Κυττάει μακρυά, καὶ τὰ μάτια της εἶναι σκληρά, ἀκατανόητα. Κυττάει μιὰ γαλάζια στεριὰ ποὺ μόλις ἀρχινᾶ ν' ἀχνοπροβάλλει.

— Τὸ Μεξικό, μουρμουρίζει. Νά τὸ Μεξικό.

Ἡ καρδιὰ τοῦ Βασίλη Γιούγερμαν χτυπάει ἄρρυθμα. Πάνω στὸ χάρτη εἶναι σκυμένος ὁ καπετάνιος.

— Κύριε πλοίαρχε, ποῦ θὰ μᾶς βγάλει ἡ ρότα τοῦ Γρέγου;

Τὸ δάχτυλο τοῦ καπετάνιου δείχνει ἕνα μικρὸ σημάδι. «Σὰν Λοῦπο», γράφει δίπλα μὲ ψιλὰ γράμματα. Ὁ Μεγάλος Ἀφέντης κράτησε τὸ λόγο του.

***

Ἕνα μεξικάνικο λιμανάκι ἀπὸ τὰ μύρια ποὺ ξαπλώνονται ἀνάμεσα Καλιφόρνια καὶ Γουατεμάλα. Γυρισμένο στὸ βασίλεμα, φλογισμένο ἀπὸ τὸ δυσμικὸν ἥλιο τῶν τροπικῶν. Κι' οἱ ἄνεμοι τοῦ Εἰρηνικοῦ πρέπει νὰ τὸ δέρνουν τὸ χειμῶνα. Μὰ τώρα εἶναι καλοκαῖρι.

Μερικὲς καλύβες ψαράδων, κάτω ἀπὸ φοινικόδεντρα. Κάτι μισόγυμνα μαυρειδερὰ παιδιὰ ποὺ παίζουν στὴ λιγοστὴν ἀμμουδιά. Ποῦ καὶ ποῦ, κανένας ἄντρας μὲ πανήψυλο ψάθινο σομπρέρο, καμιὰ παχειὰ γυναίκα μὲ παρδαλὸ φουστάνι κι' ἄλικο λουλούδι στὰ βαθυκύανα σγουρὰ μαλλιά. Κι' ἀπὸ πάνω, τὸ κίτρινο βραχιασμένο βουνὸ τῶν ἀσεμνων κάκτων. Τὸ βουνὸ τῶν γερασμένων λύκων.

Κάνει ζέστα, κάνει κουφόβραση. Ὁ ἥλιος κοντεύει ν' ἀγγίξει τὴ θάλασσα, πέρα, στὸν ἀσαφῆ ὁρίζοντα τῶν ἀχνῶν... Τὴ θάλασσα ποὺ βαρυέται ν' ἀνασάνει. Κι' ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν, καθισμένος στὸ σαλονάκι τῆς πρύμης, πίνει οὐΐσκυ μὲ σόδα, νὰ δροσιστεῖ... Ἔχει γεράσει, ἔχει ζαρώσει, ἔχει βαρεθεῖ... Τὸ πρωῒ ἔστειλε τρεῖς ναῦτες στὸ πλωριὸ ἄρμπουρο, νὰ ξεκρεμάσουν τὴν ἀνία, νὰ τὴν πετάξουν στὴ θάλασσα. Πάλεψαν τρεῖς ὧρες μὲ τὰ γλυστερὰ πλοκάμια της καὶ γύρισαν κουρασμένοι, σερνάμενοι, ἀμίλητοι. Ἡ ἀνία ἀπόμεινε στὴ θέση της, μὲ μάτι γλαρωμένο καὶ ξερὸ λαρύγγι μπροστὰ στὸν ἥλιο ποὺ βασίλευε. Οὔτε ρυθμικὸ γάζωμα τῆς μηχανῆς, οὔτε φλοίσβισμα σχιζόμενης θάλασσας, οὔτε σφύριγμα ἀνέμου στὰ σχοινιά. Μιὰ λίμνη ἁρμυρὴ ὁλόγυρα, πηχτή, χρυσοπράσινη, λίγα βοῦρλα στὴν ἀμμουδιὰ καὶ κάκτοι στὰ βράχια. Ἂν, τουλάχιστον, οὔρλιαζ' ἕνας λύκος! Τὸ στεκάμενο νερὸ τῆς ψυχῆς του ἴσως ν' ἀναταραζόταν. Ἴσως νὰ θυμόταν τὸ σκοπὸ τῆς ρότας τοῦ Γρέγου, ἀντὶ ν' ἀντικρύζει τοὺς ἀχνοὺς τῆς κουφόβρασης νὰ σέρνονται στὴ θάλασσα.

— Βάσια...

Σήκωνει τὸ κεφάλι. Ἡ Ντίκη εἶναι μπροστά του. Ψηλή, λεπτή, ἤρεμη. Μόνο τὰ μάτια της ἔχουν κάτι ποὺ δὲν εἶχαν πρῶτα. Κι' οἱ λαγῶνες της ἕναν ἀλλιώτικο κυματισμό. Στέκεται μπροστά του καὶ τὸν κυττάει, ἀμίλητη, ἀγέλαστη. Αὐτὸς χαμογελάει μόλις. Τῆς δείχνει τὴν πλαϊνὴ πολυθρόνα.

— Κάθισε. Λίγο οὐΐσκυ μὲ σόδα καὶ πάγο; Μ' αὐτὴ τὴ ζέστα...

Κάθησε μὲ τοὺς ἀγκῶνες στὸ τραπέζι, τὸ κεφάλι στὶς παλάμες, τὸ βλέμμα στὸν ἥλιο ποὺ βασίλευε πορφυρός. Βλέμμα μυστικό, ἴσως μυστηριακό. Κι' ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν κιτρινίζει. Θυμᾶται τὴ μητέρα του. Θυμᾶται τὴ Ντάϊνα. "Οταν κυττοῦσαν μακρυά.

— Ξέρω γιατί ἦρθες, τῆς λέει σιγά. Ἦρθες νὰ μ' ἀποχαιρετήσεις.

Τὰ βλέφαρά της κατανεύουν. Καμιὰ ἔκφραση στὸ πρόσωπό της. Μόνο ἡ πεισμωμένη, ἡ ἀνόητη θέληση. Εἶναι τὸ θηλυκὸ ποὺ ἀγαπάει. Βουτάει τὰ χείλη της στὸ οὐΐσκυ. Ὁ ἥλιος χάθηκε. Κόκκινα ἀντιφεγγίσματα σέρνονται στὰ νερά.

— Πρὶν φύγεις... πρὶν φύγεις... θέλω νὰ μοῦ τραγουδήσεις...

Κάθεται στο πάτωμα, στὰ πόδια της. Ἀκουμπάει τὸ γέρικο κεφάλι στὰ γόνατά της.

— Τὸ τραγοῦδι τῆς Ἀφροδίτης, ἀπὸ τὸν «Ταγχόϋζερ»... Νά τί θὰ μοῦ τραγουδήσεις...

Ἡ φωνὴ βγαίνει ἀπαλή, βαθειά, παθητικὴ ἀπὸ τὸ στέρνο της. Τὸ στέρνο ποὺ λαχάνιασε στὸ ἀναφυλλητὸ τῆς ἡδονῆς. Τὸ πρόσωπο τοῦ Γιούγκερμαν συσπᾶται. Ποτὲ ἄλλοτε ἡ Ντίκη δὲν τραγούδησε ἔτσι. Μονάχα μιὰ γυναίκα... Μιὰ πλέρια γυναίκα...

Πάνω ἀπὸ τὴν κοκκινόχρυση λουρίδα τοῦ ὁρίζοντα, στ' ὀπάλι τ' οὐρανοῦ ἡ ἀποσπερνὴ Ἀφροδίτη προβάλλει. Λαμπρή, λευκή, ἁγνή. Ἡ Ἀφροδίτη, σύντροφος τοῦ ἥλιου, πρόσκοπος κι' ἀποχαιρετιστής. Τὸ ἀστέρι τῆς αὐγῆς καὶ τοῦ δειλινοῦ. Τὴ νύχτα, μ' ἄλλα φῶτα στολίζεται ὁ οὐρανός.

Τὸ τραγοῦδι ὑψώνεται στὸν ἀέρα τῆς ἐσπέρας. Σκεπάζει τὸ καράβι, ἁπλώνεται στὴ θάλασσα. Ἡ ἀνία δὲν κρέμεται πιὰ στὸ πλωριὸ ἄρμπουρο. Εἶναι ἡ ὥρα ποὺ μισεύουν οἱ ψυχές. Ἡ στιγμὴ ποὺ οἱ συλλογιὲς γίνονται βαρύτατες. Πέρα, στὸ βουνό, οἱ λύκοι οὐρλιάζουν ἁπαλά. Οἱ κάκτοι διπλώνονται στὸν ἑαυτό τους. Κι' ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν εἶναι σὰ νεκρός. Ἀκούει τοὺς στερνοὺς φθόγγους τοῦ τραγουδιοῦ ποὺ σιγοσβύνει. Καὶ κυττάει τὴν Ἀφροδίτη νὰ βυθίζεται στ' ἀπομεινάδια τοῦ ἡλιοβασιλέματος.

"Ολα τέλειωσαν. Εἶναι ὥρα ποὺ ὅλα τέλειωσαν. Ἡ ἀχνὴ ἀστροφεγγιὰ μόλις φωτίζει τὸ σαλονάκι τῆς πρύμης. Καὶ τὸ κεφάλι του δὲν ἀκουμπάει πιὰ σὲ θερμὰ γόνατα. Κοίτεται ἀνόητο, κουρασμένο, στὸ ξύλο τῆς καρέκλας. "Ενας γρύλος μοιρολογάει ποιὸς ξέρει τί. Τὰ βατράχια κοάζουν στὸ βάλτο τῆς ἀμμουδιᾶς. Οἱ λύκοι πρέπει νὰ κοιμήθηκαν.

Οἱ λύκοι... Ἴσως τοῦ ποῦν τὸ μυστικό. Κι' ἅμα τὸ μάθει; Ποιὰ ρότα θὰ διατάξει τὸν καπετάνιο νὰ δώσει στὸ καράβι;

Τὸ πρωῒ βγῆκε στὴ στεριά, μονάχος. Πῆρε τὸ μονοπάτι τοῦ βουνοῦ, νὰ βρεῖ τοὺς λύκους. Κι' ἀπάντησε πολλούς, ποὺ τὸν κύτταξαν μὲ λυκίσιο μάτι. Μὰ ὅλοι ἦταν νέοι, γεροί, βαρβάτοι, μὲ δόντια μυτερὰ κι' ὁλόλευκα.

Ἀνέβηκε ψηλά, μέσ' ἀπὸ ρεματιὲς καὶ φαράγγια. Ἦταν γαλανὸς ὁ οὐρανός, κρόκινες οἱ πέτρες, σταχτοπράσινοι οἱ κάκτοι. Κι' οἱ λύκοι νέοι, ἀπελπιστικὰ νέοι. Πάνω σ' ἕνα διάσελο ἀπάντησ' ἕνα γέρο. Μὰ ἦταν ἄνθρωπος. Εἶχε μαῦρα μάτια, βασανισμένο πρόσωπο καὶ δάχτυλα ὀρνέου. Καθόταν πλάϊ σ' ἕναν κάκτο καὶ μετροῦσε τὰ κόκκινα μερμήγια ποὺ σκαρφάλωναν στὰ πόδια του.

— Παππού... εἶπε ὁ Βάσιας.

Τὸν κύτταξε μὲ μάτι σκληρό.

— Ρώτα τί θέλεις. Τὰ ξέρω ὅλα

Κάθισε δίπλα του ἀποκαμωμένος.

— Γιὰ τοὺς λύκους νὰ μοῦ πεῖς...

— Τὸ βουνὸ εἶναι γεμᾶτο.

— Γεμᾶτο ἀπὸ νιούς. Οἱ γέροι ποῦ εἶναι;

Ὁ ἄλλος χαμογέλασε.

— Δὲν ὑπάρχουν γέροι λύκοι...

— Γιατί; Πεθαίνουν νέοι;

—"Οχι. Μὰ σὰ νιώσουν πὼς κοντεύει ὁ καιρός, τραβιοῦνται στὶς ἀπάτητες κορφές, στὶς σπηλιές, στὰ λημέρια. Κεῖ ποὺ τοὺς γέννησε ἡ μάνα τους. Κουλουριάζονται σὲ μιὰ γωνιὰ καὶ καρτεροῦν τὸ θάνατο...

Αὐτὰ εἶπε ὁ γέρος ἄνθρωπος. Κι' ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν κατάλαβε... Μὲ βαρειὰ περπατησιὰ πῆρε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Τὸ δρόμο ποὺ ἔπρεπε ἀπὸ καιρὸ νὰ εἶχε πάρει. "Εφτασε στὸ βαπόρι κουρασμένος, ἀδειασμένος, πικραμένος, τὴν ὥρα ποὺ τὸ σούρουπο σκορπιζόταν στὸν ἀέρα σὰ λάδι. Ὁ καπετάνιος τὸν περίμενε στὴν κουβέρτα.

— Στὶς διαταγές σας, κύριε Γιούγκερμαν.

Κύτταξε τὸν οὐρανὸ τῆς δύσης πρὶν ἀπαντήσει. Μὰ ἡ Ἀφροδίτη δὲν ἔλαμπε ἀπόψε μέσα στὶς πορφύρες... Οὔτε θερμὴ φωνὴ νέας γυναίκας τραγουδοῦσε τὴ δόξα της. Τὸ καράβι ἦταν ἀπελπιστικὰ ἄδειο. Κι' ἡ ἀνία ξανάρθε. Μὰ αὐτὴ τὴ φορά, κρεμάστηκε στὸ ἄρμπουρο τῆς πρύμης, καὶ πέθανε.

— Στὴ Φιλλανδία, εἶπε ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν μὲ σταθερὴ φωνή. Βάλτε πλώρη γιὰ τὴ Φιλλανδία.

Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ

JOHN GALSWORTHY

Ο ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ (*)

Μετάφραση ΣΟΦΙΑΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ - ΠΑΠΑΔΑΚΗ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ (Συνέχεια)

Ἄκουσε πίσω του τὴ φωνὴ τοῦ Ρότζερ, ποὺ ἔδινε διαταγὲς σ' ἕναν ὑπηρέτη γιὰ τὸ δεῖπνο. Ὅλα ἦταν παρακατιανά. Εἶχε μετανιώσει ποὺ ἦρθε. Εἶχε ρωτήσει τὴν Εἰρήνη ἂν ἦταν ἀνάγκη νὰ πάει μαζί της, καὶ τοὔχε ἀποκριθεῖ μὲ κεῖνο τὸ ἐκνευριστικὸ χαμόγελό της:

—Ἄ! Ὄχι!

Γιατί εἶχε ἔρθει; Ἕνα τέταρτο τώρα οὔτε τὴν εἶχε ἰδεῖ. Καὶ νά ὁ Τζώρτζ, ποὺ προχωροῦσε πρὸς τὸ μέρος του μὲ τὸ κωμικὸ πρόσωπό του. Ἦταν πολὺ ἀργὰ νὰ τὸν ἀποφύγει.

—Εἶδες τὸν «Κουρσάρο»; εἶπε αὐτὸς ὁ πασίγνωστος γελωτοποιός. Εἶναι πάνοπλος. Κομμένα μαλλιά, κοστούμι στὴν τρίχα.

Ὁ Σὸμς εἶπε πὼς δὲν τὸν εἶδε· ὕστερα, διασχίζοντας τὴν αἴθουσα ποὺ ἦταν σχεδὸν ἄδεια στὸ διάλειμμα ἑνὸς χοροῦ, βγῆκε στὸ μπαλκόνι καὶ κοίταξε κάτω τὸ δρόμο.

Ἕνα ἁμάξι εἶχε ἔρθει μὲ καθυστερημένους, καὶ γύρω στὴν πόρτα εἶχαν μαζευτεῖ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπομονητικοὺς χασομέρηδες τοῦ Λονδίνου, ποὺ τρέχουν πάντα ὅπου τοὺς καλέσει τὸ φῶς καὶ ἡ μουσική. Τὰ πρόσωπά τους, χλωμὰ κι' ἀνασηκωμένα πάνω ἀπὸ τὶς τραχιὲς σιλουέτες τους, εἶχαν τὸ ὕφος μιᾶς ἐπίμονης περιέργειας ποὺ θύμωσε τὸν Σόμς. Γιατί τοὺς ἄφηναν νὰ στέκονται ἐκεῖ; Γιατί δὲν τοὺς ἔδιωχνε ὁ ἀστυφύλακας;

Μὰ ὁ πολίσμαν δὲν τοὺς εἶχε προσέξει. Στεκόταν πάνω στὸ κόκκινο χαλὶ τοῦ πεζοδρόμιου μὲ τὰ πόδια ἀνοιχτά, καὶ τὸ πρόσωπό του κάτω ἀπὸ τὴν κάσκα εἶχε τὴν ἴδια ἐπίμονη περιέργεια στὴν ἔκφρασή του.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ δρόμου, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κάγκελα τοῦ πάρκου, ὁ Σὸμς ἔβλεπε τὰ κλωνάρια τῶν δέντρων φωτισμένα ἀπὸ τὰ φανάρια νὰ σαλεύουν ἀνάλαφρα στὴν αὔρα. Πιὸ πίσω, τὰ ψηλότερα φῶτα τῶν ἀντικρυνῶν σπιτιῶν, ποὺ σὰ μάτια ζητοῦσαν νὰ διαπεράσουν τὴν ἡσυχη σκοτεινιὰ τοῦ κήπου, καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τὸν οὐρανό, τὸ θαυμάσιο οὐρανὸ τοῦ Λονδίνου, πασπαλισμένον ἀπὸ τὴν ἀντανάκλαση τῶν ἄπειρων φώτων. Ἕνα θόλο ποὺ ἀντανακλᾶ ἀνάμεσα στ' ἄστρα του τὶς ἀνθρώπινες ἀνάγκες καὶ τὶς ἀνθρώπινες φαντασίες—ἀπέραντο καθρέφτη μεγαλοπρέπειας κι' ἀθλιότητας, ποὺ κάθε νύχτα ἁπλώνει τὴν καλόκαρδη εἰρωνεία του πέρα μακρυά, πάνω ἀπὸ σπίτια καὶ κήπους, παλάτια καὶ τρῶγλες, πάνω ἀπὸ Φορσάϊτ καὶ πολίσμεν καὶ ὑπομονητικοὺς ἀλήτες τῶν δρόμων.

Ὁ Σὸμς γύρισε, καὶ κρυμένος στὴ μοναξιά του κοίταξε τὸ φωτισμένο σαλόνι. Ἔκανε πιὸ δροσιὰ ἐκεῖ ἔξω. Εἶδε τοὺς νιοφερμένους, τὴ Τζοὺν καὶ τὸν παποῦ της νὰ μπαίνουν. Τί τοὺς ἔκαμε ν' ἀργήσουν ἔτσι; Στάθηκαν στὴν εἴσοδο. Φανταστῆτε τὸ γέρο-Τζόλυον νὰ γυρίζει ἔξω τόσο ἀργά. Γιατί δὲν ἦρθε ἡ Τζοὺν μὲ τὴν Εἰρήνη, ὅπως συνήθιζε; Κι' ἄξαφνα τοὔρθε στὸ νοῦ πὼς καιροὺς τώρα δὲν εἶχε ἰδεῖ τὴ Τζούν.

Κοιτάζοντάς την μὲ ἥρεμη κακία, εἶδε ξάφνου τὸ πρόσωπό της ν' ἀλλάζει, νὰ γίνεται τόσο χλωμό, ποὺ θάρεψε πὼς θὰ λιποθυμοῦσε, κι' ὕστερα νὰ γίνεται κατακόκκινο. Γύρισε νὰ ἰδεῖ τί κοίταζε, κι' εἶδε τὴ

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

γυναῖκα του νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴ σέρα ποὺ ἦταν στὴν ἄκρη τοῦ σαλονιοῦ, στὸ μπράτσο τοῦ Μποσίνεϋ. Εἶχε τὰ μάτια της ὑψωμένα σ' αὐτὸν σὰ ν' ἀπαντοῦσε σὲ κάτι ποὺ τὴν εἶχε ρωτήσει· κι' ἐκεῖνος τὴν κοίταζε μ' ἐπίμονο βλέμμα.

Ὁ Σὸμς κοίταξε πάλι τὴ Τζούν. Τὸ χέρι της ἀκουμποῦσε στὸ μπράτσο τοῦ γέρο-Τζόλυον. Φαινόταν σὰ νὰ τὸν εἶχε παρακαλέσει γιὰ κάτι. Εἶδε τὸ θεῖο του νὰ ξαφνιάζεται. Γύρισαν, βγῆκαν ἀπὸ τὴν πόρτα κι' ἐξαφανίστηκαν.

Ἡ μουσικὴ ξανάρχισε — ἕνα βάλς — κι' ἀκίνητος σὰν ἄγαλμα, μὲ ἀνέκφραστο πρόσωπο, μὰ χωρὶς χαμόγελο στὰ χείλη, ὁ Σὸμς περίμενε. Σὲ μιὰ στιγμή, ἕνα μέτρο μακρύτερα ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ μπαλκόνι, πέρασαν ἡ γυναίκα του κι' ὁ Μποσίνεϋ. Ἔνιωσε τὸ ἄρωμα τῆς γκαρντένιας ποὺ φοροῦσε, εἶδε τὸν ἀναπαλμὸ τοῦ στήθους της, τὰ μισάνοιχτα χείλη της καὶ μιὰν ἄγνωστη γι' αὐτὸν ἔκφραση στὸ πρόσωπό της. Χόρευαν ἀργά, λικνιστικά, καὶ τοῦ φάνηκε πὼς σφίγγονταν ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο. Εἶδε τὴν Εἰρήνη νὰ σηκώνει τὰ μάτια της, τρυφερά, μαῦρα, στὰ μάτια τοῦ Μποσίνεϋ, κι' ὕστερα νὰ τὰ χαμηλώνει πάλι.

Κατάχλωμος, γύρισε στὸ μπαλκόνι, κι' ἀκουμπισμένος στὰ κάγκελα, κοίταξε κάτω τὸ δρόμο.

Οἱ ἀκίνητες σιλουέττες κοίταζαν μὲ θλιμμένη ἐπιμονὴ τὸ φῶς. Ὁ πολίσμαν μ' ὑψωμένο κεφάλι κοίταζε κι' αὐτὸς τὰ παράθυρα, μὰ ὁ Σὸμς δὲν ἔβλεπε τίποτα. Κάτω ἕνα ἀμάξι πλησίασε, δυὸ πρόσωπα μπῆκαν μέσα, κι' ἔφυγε μακρυά...

Κεῖνο τὸ βράδυ, ἡ Τζοὺν κι' ὁ γέρο-Τζόλυον κάθισαν νὰ δειπνήσουν τὴ συνειθισμένη ὥρα. Ἡ νέα φοροῦσε τὸ καθημερινὸ κλειστὸ φόρεμά της κι' ὁ γέρο-Τζόλυον δὲν ἦταν ντυμένος.

Στὸ πρόγευμα τὸ πρωῒ ἡ Τζοὺν μίλησε γιὰ τὸ χορὸ τοῦ θείου Ρότζερ κι' εἶπε πὼς ἤθελε νὰ πάει. Εἶχε κάμει τὴν κουταμάρα, πρόσθεσε, νὰ μὴ μηνύσει σὲ κανένα νὰ τὴν πάρει μαζί του. Τώρα ἦταν πολὺ ἀργά.

Ὁ γέρο-Τζόλυον σήκωσε τὰ διαπεραστικά του μάτια. Ἡ Τζοὺν συνήθιζε, σὰν κάτι πολὺ φυσικό, νὰ πηγαίνει στοὺς χοροὺς μὲ τὴν Εἰρήνη. Καὶ κοιτάζοντάς την ἀποφασιστικά, ρώτησε:

— Γιατί δὲν εἰδοποίησες τὴν Εἰρήνη;

Ὄχι, ἡ Τζοὺν δὲν ἤθελε νὰ παρακαλέσει τὴν Εἰρήνη. Θὰ πήγαινε μόνο ἂν — ἂν ὁ παπούς της ἤθελε νὰ τὴ συνοδεύσει μόνο γιὰ μιὰ φορὰ — μόνο γιὰ λίγη ὥρα.

Βλέποντάς την τόσο πρόθυμη καὶ τόσο κουρασμένη, ὁ γέρο-Τζόλυον δέχτηκε μουρμουρίζοντας. Δὲ μποροῦσε νὰ καταλάβει, εἶπε, γιατί ἤθελε νὰ πάει σ' ἕνα τέτοιο χορό, ποὺ θἄταν ἀσήμαντος, ἔβαζε στοίχημα. Κι' ἦταν αὐτὴ γιὰ χοροὺς τώρα; Κεῖνο ποὺ τῆς χρειαζόταν ἦταν ὁ θαλασσινὸς ἀέρας, κι' ὕστερ' ἀπὸ τὴ γενικὴ συνέλευση τῆς Διεθνοῦς Ἑταιρείας τῶν Χρυσωρυχείων, ἦταν πρόθυμος νὰ τὴν πάει στὴ θάλασσα. Δὲ θἄθελε νὰ φύγει; Θὰ τῆς ἔκανε πολὺ καλό!

Τῆς ἔριξε ἕνα μελαγχολικὸ βλέμμα κι' ἄρχισε νὰ παίρνει τὸ πρόγευμά του.

Ἡ Τζοὺν βγῆκε νωρὶς καὶ γύριζε μέσα στὴ ζέστη ὧρες ὁλόκληρες. Τὸ μικρὸ ἀνάλαφρο σῶμα της, ποὺ τώρα τελευταῖα εἶχε χάσει τὴν ἐνεργητικότητά του γιὰ ὁτιδήποτε, ἦταν ὅλο φωτιὰ κεῖνο τὸ πρωῒ. Ἀγόρασε μερικὰ λουλούδια. Θὰ γινόταν ὡραία — ἤθελε νὰ γινόταν πολὺ ὡραία. Ἐκεῖνος θἄταν ἐκεῖ. Ἤξερε καλὰ πὼς εἶχε πάρει πρόσκληση. Θὰ τοῦδειχνε πὼς δὲν τοῦδινε καὶ πολλὴ σημασία. Μὰ στὰ κατάβαθα τῆς καρδιᾶς της ἦταν ἀποφασισμένη νὰ τὸν ξανακερδίσει κεῖνο τὸ βράδυ. Γύρισε μὲ τὸ πρόσωπο ξαναμένο, καὶ μίλησε μὲ κέφι ὅλη τὴν ὥρα τοῦ γεύματος. Ὁ γέρο-Τζόλυον ξεγελάστηκε.

Τὸ ἀπόγευμα ξέσπασε σὲ λυγμοὺς ἀπελπιστικούς. Προσπαθοῦσε νὰ πνίξει τὸ κλάμα της στὰ μαξιλάρια τοῦ κρεβατιοῦ της, μὰ σὰν ἔπαψε ἐπιτέλους νὰ κλαίει, εἶδε στὸν καθρέφτη ἕνα πρόσωπο πρισμένο καὶ κατακόκκινα μάτια μὲ μελανοὺς κύκλους γύρω. Ἔμεινε μέσα στὴ σκοτεινὴ κάμαρα ὡς τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ.

Μιὰ πάλη γινόταν μέσα της ὅλη τὴν ὥρα τοῦ σιωπηλοῦ αὐτοῦ δείπνου. Ἦταν τόσο χλωμὴ κι' ἐξαντλημένη, ποὺ ὁ γέρο-Τζόλυον εἶπε στὸν Σάνκεϋ νὰ μὴν ἑτοιμάσουν τ' ἀμάξι· δὲ θὰ τὴν ἄφηνε νὰ βγεῖ ἔξω. Θὰ πήγαινε στὸ κρεβάτι της. Δὲν ἔφερε καμιὰν ἀντίσταση. Ἀνέβηκε στὸ δωμάτιό της καὶ κάθησε στὰ σκοτεινά. Στὶς δέκα κάλεσε τὴν καμαριέρα της.

— Φέρε λίγο ζεστὸ νερό, εἶπε, καὶ πήγαινε νὰ πεῖς στὸν κύριο Φορσάϊτ πὼς αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτό μου ἐντελῶς ξεκούραστο. Ἂν εἶναι πολὺ κουρασμένος, μπορῶ νὰ πάω μόνη μου στὸ χορό.

Ἡ καμαριέρα τῆς ἔριξε ἕνα πλάγιο βλέμμα, μὰ ἡ Τζοὺν γύρισε καὶ τῆς εἶπε ἐπιτακτικά:

— Ἔλα, φέρε ἀμέσως τὸ ζεστὸ νερό.

Τὸ βραδυνό της φόρεμα ἦταν ἀκόμη ἁπλωμένο στὸν καναπέ, καὶ μὲ μιὰν ἄγρια φροντίδα ντύθηκε. Πῆρε τὰ λουλούδια της στὸ χέρι καὶ κατέβηκε μὲ ὑψωμένο τὸ μικρὸ πρόσωπό της κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῶν μαλλιῶν. Περνώντας ἀπ' τὸ δωμάτιο τοῦ παποῦ της, τὸν ἄκουσε ποὺ ἑτοιμαζόταν.

Ντυνόταν κατάπληκτος καὶ στενοχωρημένος. Ἦταν περασμένες δέκα καὶ δὲ θἄφταναν πρὶν ἀπὸ τὶς ἕντεκα. Ἡ μικρὴ ἦταν τρελλή. Μὰ δὲν τόλμησε νὰ τῆς φέρει ἀντίσταση — ἡ ἔκφραση ποὖχε τὸ πρόσωπό της τὴν ὥρα τοῦ δείπνου τοῦ βασάνιζε τὴ σκέψη.

Ἴσιωσε τὰ μαλλιά του μὲ μεγάλες ἐβένινες βοῦρτσες, ὥσπου ἔλαμψαν σὰν ἀσῆμι

κάτω ἀπὸ τὸ φῶς. Τότε κι' αὐτὸς κατέβηκε τὴ σκοτεινὴ σκάλα.

Ἡ Τζοὺν τὸν περίμενε κάτω, καὶ χωρὶς λέξη μπῆκαν στ' ἀμάξι.

Ὅταν, ὕστερ' ἀπὸ μιὰ διαδρομὴ ποὺ τῆς φάνηκε πὼς βάσταξε αἰῶνες, μπῆκε στὸ σαλόνι τοῦ Ρότζερ, ἡ Τζοὺν ἔκρυβε κάτω ἀπὸ τὴ μάσκα τῆς ἀπόφασης μιὰν ἀληθινὰ βασανιστικὴ νευρικότητα καὶ συγκίνηση. Τὸ αἴσθημα τῆς ντροπῆς, στὴ σκέψη μὴν ποῦν «πὼς ἔτρεχε πίσω του», πνιγόταν ἀπὸ τὸ φόβο μὴ δὲν ἦταν ἐκεῖ, μὴ δὲν τὸν ἔβλεπε καθόλου, κι' ἀπὸ τὴν ἐπίμονη θέλησή της νὰ τὸν ξανακερδίσει μ' ὁποιοδήποτε τρόπο, κι' αὐτὴ δὲν ἤξερε πῶς.

Ἡ θέα τῆς σάλας τοῦ χοροῦ μὲ τὸ γυαλιστερὸ πάτωμα τῆς ἔφερε ἕνα αἴσθημα χαρᾶς, θριάμβου· γιατὶ ἀγαποῦσε τὸ χορό, κι' ὅταν χόρευε, πετοῦσε τόσο ἀνάλαφρη, ἦταν σὰν ἕνα ζωηρὸ μικρὸ πνεῦμα. Θὰ τὴν καλοῦσε σίγουρα νὰ χορέψει μαζί του, κι' ἂν χόρευαν μαζί, ὅλα θᾶταν σὰν πρῶτα. Κοίταξε ζωηρὰ γύρω της.

Τὸ θέαμα τοῦ Μποσίνευ ποὺ ἐρχόταν μὲ τὴν Εἰρήνη ἀπὸ τὴ σέρα, μὲ κεῖνο τὸ παράξενο πρόσωπο μὲ τὴν ὁλοκληρωμένη προσήλωση, ἦταν ἕνα πολὺ ἀπότομο χτύπημα γι' αὐτήν. Δὲν εἶδαν — κανένας δὲ θάβλεπε — τὴν ἀπελπισία της, οὔτε κι' αὐτὸς ὁ παποῦς της.

Ἔβαλε τὸ χέρι της πάνω στὸ μπράτσο τοῦ γέρο-Τζόλυον κι' εἶπε πολὺ σιγά:

— Πρέπει νὰ γυρίσω σπίτι, παποῦ. Αἰσθάνομαι πὼς δὲν εἶμαι καλά.

Τὴν πῆρε βιαστικὰ κι' ἔφυγε, μουρμουρίζοντας στὸν ἑαυτό του: Τόξερε καλὰ ἐκεῖνος πὼς θὰ γινόταν ἔτσι.

Σὲ κεῖνη δὲν εἶπε τίποτα. Μόνο, σὰν ἦταν πιὰ μέσ' στ' ἀμάξι, ποὺ κατὰ καλὴ σύμπτωση εἶχε ἀργοπορήσει κοντὰ στὴν πόρτα, τὴ ρώτησε:

— Τί ἔπαθες, ἀγαπημένη μου;

Ἔνιωσε τὸ λεπτὸ κορμί της νὰ ταράζεται ἀπὸ λυγμούς, καὶ τρόμαξε ὑπερβολικά. Πρέπει νὰ δεῖ τὸ Μπλάνκ αὔριο. Θὰ ἐπέμενε γι' αὐτό. Δὲ θὰ τὴν ἄφινε σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση... Ἀκοῦς ἐκεῖ! Ἡ Τζοὺν ἔπνιξε τοὺς λυγμούς της, καὶ σφίγγοντας φλογερὰ τὸ χέρι του, ἔγυρε πίσω στὴ γωνιὰ τοῦ ἀμαξιοῦ, μὲ τὸ πρόσωπο χωμένο μέσα σὲ μιὰν ἐσάρπα.

Δὲν μποροῦσε νὰ δεῖ παρὰ μόνο τὰ μάτια της καρφωμένα σ' ἕνα σημεῖο, μέσ' τὸ σκοτάδι, μὰ δὲν ἔπαψε νὰ χαϊδεύει τὸ χέρι της μὲ τ' ἀδύνατα δάχτυλά του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Μιὰ βραδυὰ στὸ Ρίτσμοντ.

Κι' ἄλλα μάτια, ἐκτὸς ἀπὸ τῆς Τζοὺν καὶ τοῦ Σόμς, εἶχαν δεῖ «κεῖνους τοὺς δυό» (ὅπως εἶχε κιόλας ἀρχίσει νὰ τοὺς λέει ἡ Εὐφημία) νἄρχονται ἀπὸ τὴ σέρα. Κι' ἄλλα μάτια εἶχαν προσέξει τὴν ἔκφραση τοῦ Μποσίνεϋ.

Ὑπάρχουν στιγμὲς ποὺ ἡ φύση ἀποκαλύπτει τὸ πάθος τὸ κρυμμένο κάτω ἀπὸ τὴν ἀμέριμνη ἠρεμία τῶν συνηθισμένων μορφῶν της. Ὅταν ἡ βίαιη ἄνοιξη ρίχνει ἕνα λευκὸ φῶς, ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ πορφυρὰ σύννεφα, πάνω στὰ λουλούδια τῆς μυγδαλιᾶς. Ὅταν μιὰ χιονισμένη σεληνοφώτιστη κορφή, μὲ τὸ μοναδικό της ἀστέρι, ζητᾶ νὰ χωθεῖ στὸ γεμᾶτο πάθος κυανὸ θόλο. Ὅταν, ἐνάντια στὶς φλόγες τοῦ ἡλιοβασιλέματος, ἕνα γέρικο ἔλατο στέκεται, σκοτεινὸς φύλακας κάποιων ἄγριων μυστικῶν.

Ὑπάρχουν στιγμὲς πού, σὲ μιὰ πινακοθήκη, ἕνα ἔργο, σημειωμένο στὸν κατάλογο «*** Τισιανὸς - περίφημη ἐργασία», διαπερνᾶ τὸ θώρακα κάποιου Φορσάϊτ, πιὸ καλοθρεμμένου ἴσως ἀπὸ τοὺς ὁμοιούς του, καὶ τὸν βυθίζει σ' ἕνα εἶδος ἐκστατικῆς μέθης. Ὑπάρχει σ' αὐτὸ κάτι — τὸ νιώθει — ποὺ εἶναι κάτι. Κάτι τὸ ἀδικαιολόγητο, τὸ παράλογο τοῦ συμβαίνει. Σὰν προσπαθεῖ νὰ τὸ καθορίσει μὲ τὴν ἀκρίβεια ἑνὸς πρακτικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ξεφεύγει, χάνεται, ὅπως χάνεται ἡ λάμψη τοῦ κρασιοῦ ποὺ πίνει, ἀφήνοντας μόνο μιὰ ζωτικότητα μέσα του. Τὸ καταλαβαίνει πὼς ἦταν παράλογος, σπάταλος σὲ κάτι. Κάποια δύναμη ἔφυγε ἀπὸ πάνω του... Δὲν ἤθελε νὰ δεῖ τὸ φῶς ἐκεῖνο ποὺ κρυβόταν κάτω ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀστερίσκους τοῦ καταλόγου. Θεὸς φυλάξοι νὰ νιώσει κάτι ἀπὸ τὶς Φυσικὲς Δυνάμεις. Θεὸς φυλάξοι νὰ παραδεχτεῖ, ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ μόνο, πὼς ὑπάρχουν τέτοιας λογῆς πράματα. Ἂν τὸ παραδεχτεῖ, τί θ' ἀπογίνει; Καὶ πλήρωσε ἕνα σελλίνι γιὰ εἰσιτήριο κι' ἕν' ἄλλο γιὰ ν' ἀγοράσει τὸ πρόγραμμα.

Τὸ βλέμμα ἐκεῖνο ποὺ ἡ Τζοὺν εἶχε δεῖ, ποὺ κι' ἄλλοι Φορσάϊτ εἶχαν δεῖ ἐπίσης, ἔμοιαζε μὲ τὴν ξαφνικὴ λάμψη ἑνὸς κεριοῦ ποὺ κινεῖται πίσω ἀπὸ μιὰ φανταστικὴ σκηνὴ καὶ τ' ἁρπάζει τὸ μάτι ἀνάμεσ' ἀπὸ μιὰ τρύπα — τὴν ξαφνικὴ λάμψη διαβατικοῦ φωτός, ἀκαθόριστου, φευγαλέου, γοητευτικοῦ, ποὺ παλεύει μὲ τὸ σκοτάδι. Κεῖνοι ποὺ τὄδαν αὐτὸ τὸ βλέμμα, κατάλαβαν πὼς μέσα του δούλευαν ἐπικίνδυνες δυνάμεις. Γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ πρόσεξαν μ' εὐχαρίστηση, μ' ἐνδιαφέρον, ὕστερα ἔνιωσαν πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ ἔχουν προσέξει καθόλου.

Κι' ὅμως αὐτὸ ἐξηγοῦσε γιατὶ ἡ Τζοὺν εἶχε ἔρθει τόσο ἀργὰ στὸ χορό, καὶ γιατὶ

ἐξαφανίστηκε πάλι, χωρὶς νὰ χορέψει, χωρὶς μάλιστα νὰ σφίξει τὸ χέρι τοῦ ἀραβωνιαστικοῦ της. Ἦταν ἄρρωστη, εἶπαν, καὶ δὲν ἦταν παράξενο.

Μὰ τότε κοίταξαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο σὰν ἔνοχοι. Δὲν ἤθελαν ν' ἀκουστεῖ, νὰ δημιουργηθεῖ σκάνδαλο, δὲν ἤθελαν νὰ φανοῦν κακοί. Ποιὸς μποροῦσε νἄχει τέτοια ἐπιθυμία; Καὶ δὲν εἶπαν λέξη στοὺς ξένους· κάποιος ἄγραφος νόμος τοὺς ἐπέβαλλε σιωπή.

Τότε ἔμαθαν πὼς ἡ Τζοὺν πῆγε στὴ θάλασσα μὲ τὸ γέρο Τζόλυον.

Τὴν πῆγε στὸ Μπροντστέαρς, ποὺ ἄρχιζε τότε νὰ γίνεται τῆς μόδας, γιατὶ τὸ Γιάρμουθ, στὸ πεῖσμα τοῦ Νίκολας, εἶχε ἀρχίσει νὰ χάνει τὴ φήμη του, καὶ κανένας Φορσάϊτ δὲν πήγαινε σὲ λουτρόπολη, ἂν δὲν ἐπρόκειτο, μιὰ ποὺ θὰ ξόδευε, νὰ ἐπιδειχτεῖ καὶ λίγο. Ἡ μοιραία ἀριστοκρατικὴ τάση τοῦ πρώτου Φορσάϊτ νὰ πίνει κρασὶ Μαδέρας, εἶχε, χωρὶς ἀμφιβολία, ἀφίσει τὰ ἴχνη της στοὺς ἀπογόνους του.

Ἔτσι, ἡ Τζοὺν πῆγε στὴ θάλασσα. Ἡ οἰκογένεια περίμενε τὴν ἐξέλιξη τῆς ἱστορίας. Δὲν μποροῦσε νὰ κάμει καὶ τίποτ' ἄλλο.

Μὰ ὡς ποῦ — ὡς ποῦ, τέλος πάντων, « ἐκεῖνοι οἱ δυὸ » εἶχαν προχωρήσει; Ὡς ποῦ εἶχαν σκοπὸ νὰ φτάσουν; Ἦταν δυνατόν, ἀλήθεια, νἄχουν κάποιο σκοπό; Τίποτα δὲ μποροῦσε νὰ βγεῖ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἱστορία, γιατὶ κανένας ἀπὸ τοὺς δυό τους δὲν εἶχε λεφτά. Ἕνα φλέρτ ἀπὸ τὰ συνηθισμένα, ποὺ θὰ τελείωνε, ὅπως ὅλα, σὰ θὰ ρχόταν ἡ ὥρα του.

Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Σόμς, ἡ Βίνιφρεντ Ντάρτυ, ποὺ εἶχε ἐμποτιστεῖ ἀπὸ τὶς αὖρες τοῦ Μέϋφερ — κατοικοῦσε στὴν Γκρὴν Στρὴτ — μὲ ἰδέες πιὸ νεωτεριστικές, σχετικὰ μὲ τὴ διαγωγὴ τῶν συζύγων, ἀπὸ κεῖνες ποὺ κυκλοφοροῦσαν στὸ Σάντμπροκ Γκρόβ, νὰ ποῦμε, γελοῦσε στὴ σκέψη πὼς μποροῦσε νὰ συμβαίνει κάτι σοβαρό.

Ἡ « μικρούλα » — Εἰρήνη ἦταν ψηλότερή της, μὰ τὴν ἔλεγε πάντα ἔτσι, ἀποδείχνοντας ἄλλη μιὰ φορὰ τὴ μεγάλη ἰδέα ποὺ κάθε Φορσάϊτ ἔχει γιὰ τὸν ἑαυτό του — ἡ μικρούλα ἔπληττε. Γιατὶ νὰ μὴ διασκεδάσει λίγο; Ὁ Σὸμς ἦταν μᾶλλον κουραστικός. Καὶ γιὰ τὸν Μποσίνεϋ — μόνο αὐτὸς ὁ γελωτοποιὸς ὁ Τζὼρτζ μποροῦσε νὰ τὸν λέει κουρσάρο — ἡ Βίνιφρεντ ὑποστήριζε πὼς ἦταν πολὺ κ ο μ ψ ό ς.

Ἡ γνώμη αὐτὴ — πὼς ὁ Μποσίνεϋ ἦταν κ ο μ ψ ὸ ς — ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση. Κάθε ἄλλο παρὰ νὰ συμφωνήσουν. Πῶς ἦταν « εὐπαρουσίαστος κάπως », ἦταν πρόθυμοι νὰ τὸ δεχτοῦν, μὰ νὰ λέει κανένας κ ο μ ψ ὸ ἕναν ἄντρα μὲ κεῖνα τὰ ἐξογκωμένα μῆλα, τὰ παράξενα μάτια καὶ τὰ μαλακὰ καπέλλα, δὲν ἀπόδειχνε τίποτ' ἄλλο παρὰ πόσο ἀλλόκοτη ἦταν ἀλήθεια ἡ Βίνιφρεντ καὶ πόσο τῆς ἄρεσε νὰ τρέχει πάντα πίσω ἀπὸ κάθε νεωτερισμό.

Μὰ τὰ παράδοξα ἦταν τῆς μόδας τὸ περίφημο αὐτὸ καλοκαίρι. Ἡ γῆ ἦταν παράξενη, οἱ καστανιές, ἀνθισμένες ὅσο ποτέ, ξέχυναν ὁλόγυρα τὸ πιὸ δυνατὸ ἄρωμά τους. Τριαντάφυλλα ἄνοιγαν σ' ὅλους τοὺς κήπους. Καὶ γιὰ τὰ σμήνη τῶν ἀστεριῶν μόλις εἶχε χῶρο ἡ νύχτα. Ὁ ἥλιος καθημερινά, κι' ὅλη τὴν ἡμέρα, πάνοπλος ἄπλωνε τὴ μπρούτζινη ἀσπίδα του πάνω ἀπὸ τὸ πάρκο, κι' ὁ κόσμος ἔκανε ἀλλόκοτα πράματα, ἔτρωγε μεσημέρι καὶ βράδυ στὸ ὕπαιθρο. Ἀτέλειωτες ἦταν οἱ σειρὲς τῶν ἁμαξιῶν καὶ τῶν ὀχημάτων κάθε λογῆς ποὺ περνοῦσαν τὰ γεφύρια πάνω ἀπὸ τ' ἀστραφτερὸ ποτάμι φέρνοντας τὴ μεσαία τάξη, κατὰ χιλιάδες, στὰ πράσινα θαύματα τοῦ Μπάσεϋ, τοῦ Ρίτσμοντ, τοῦ Κέϋ καὶ τοῦ Χάμπτον Κάρτ. Ὅλες σχεδὸν οἱ οἰκογένειες, ποὺ εἶχαν τὴν ἀξίωση ν' ἀνήκουν στὴν τάξη μὲ τὰ ἰδωτικὰ ἁμάξια, ἔκαναν τὴν ἐπίσκεψή τους, κεῖνο τὸ χρόνο, στοὺς καστανιῶνες τοῦ Μπάσεϋ ἢ τοῦ Ρίτσμοντ

πάρκ. Κυλώντας άπαλά, μέσα σ' ένα σύννεφο σκόνης ποὺ σήκωναν οἱ ἴδιοι, κοίταζαν μὲ ἀξιοπρέπεια τὰ γεμάτα κέρατα κεφάλια ἀπὸ τὰ μεγάλα κι' ὀκνὰ ἀγριοκάτσικα, ποὺ ξεπρόβαλλαν κάθε τόσο ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ ρείκια τοῦ δάσους, ἑνὸς δάσους ποὺ ὑποσχόταν στοὺς ἐραστές, τὸ φθινόπωρο, τὴν πιὸ ὄμορφη στέγη ποὺ εἶχαν ποτέ τους δεῖ. Καὶ κάθε τόσο, καθὼς τὸ ἐρωτικὸ ἄρωμα ἀπὸ τὶς ἀνθισμένες καστανιὲς καὶ τὰ ρείκια ἐρχόταν πιὸ κοντά, ὁ ἕνας ἔλεγε στὸν ἄλλο: «'Αγαπητή μου! Τί ἐξαίσιο ἄρωμα!»

Κι' οἱ φιλύρες, σ' ἐξαιρετικὴ ἄνθηση κεῖνο τὸ χρόνο, εἶχαν σχεδὸν τοῦ μελιοῦ τὸ χρῶμα. Στὶς πλατεῖες τοῦ Λονδίνου, σ'ὅλες τὶς γωνιές, σκόρπιζαν, τὸ ἡλιοβασίλεμμα, ἕνα μοῦρο γλυκύτερο κι' ἀπ' τὸ μέλι ποὺ τρυγοῦσαν οἱ μέλισσες — ἕνα μοῦρο ποὺ ξύπνησε ἀνείπωτη νοσταλγία στὶς καρδιὲς τῶν Φορσάϊτ καὶ τῶν γυναικῶν τους ποὺ δροσίζονταν ὕστερ' ἀπὸ τὸ δεῖπνο μέσα σὲ κεῖνους τοὺς κήπους ποὺ αὐτοὶ μόνο εἶχαν τὰ κλειδιά τους (1).

'Η νοσταλγία αὐτὴ τοὺς ἔκανε νὰ καθυστεροῦν, τριγυρίζοντας στὰ σκιερὰ παρτέρια, μέσα στὸ φῶς ποὺ πήγαινε νὰ σβύση, νὰ γυρίζουν καὶ νὰ ξαναγυρίζουν, σὰ νὰ περίμενε γι' αὐτούς, κάπου ἐκεῖ, ἡ ἀγάπη, προσμένοντας νὰ σβύσει τὸ τελευταῖο φῶς κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιο τῶν δέντρων.

Κάποια ἀόριστη συμπάθεια, ξυπνημένη ἀπὸ τὴν εὐωδία τῆς φιλύρας, κάποια ἀδερφικὴ ἐπιθυμία νὰ δεῖ μόνη της, ἡ ἰδέα ν' ἀποδείξει πόσο βάθος εἶχε ἡ γνώμη της πὼς «τίποτα δὲ συμβαίνει», ἡ ἁπλούστατα ἡ λαχτάρα, ἡ ἀκατανίκητη κεῖνο τὸ καλοκαῖρι, γιὰ ἕναν περίπατο μὲ τ' ἀμάξι στὸ Ρίτσμοντ, ἔσπρωξε τὴ μητέρα τῶν μικρῶν Ντάρτυ (τοῦ Πούμπλιους, τῆς 'Ιμογένης τῆς Μὼδ καὶ τοῦ Μπένεντικτ) νὰ γράψει τὴν παρακάτω σημείωση στὴ νύφη της:

«'Ιούνιος 30

»'Αγαπητὴ Ειρήνη,

»Μαθαίνω πὼς ὁ Σὸμς θὰ πάει αὔριο στὸ Χένλεϋ καὶ θὰ μείνει ἐκεῖ τὴ νύχτα. Σκέφτηκα πὼς θἄταν πολὺ διασκεδαστικὸ νὰ κάνουμε μιὰ παρέα καὶ νὰ πᾶμε μὲ τ' ἀμάξι στὸ Ρίτσμοντ. Ζήτησε ἀπὸ τὸν κ. Μποσίνεϋ νὰ σὲ συνοδέψει· ἐγὼ θὰ καλέσω τὸ νεαρὸ Φλίπαρντ.

»'Η Ἔμιλυ (ἔλεγαν Ἔμιλυ τὴ μητέρα του — ἦταν τόσο κομψὸ) θὰ μᾶς στείλει τ' ἀμάξι. Θὰ περάσω νὰ σᾶς πάρω μὲ τὸν καβαλιέρο σου στὶς 7.

»'Η ἀφοσιωμένη ἀδελφή σου

»**Βίνιφρεντ Ντάρτυ.**

(1) Συνοικιακοὶ κῆποι τοῦ Λονδίνου, προωρισμένοι μόνο γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς συνοικίας.

»'Ο Μόνταγκ πιστεύει πὼς μπορεῖ νὰ δειπνήσει κανεὶς καλὰ στὸ «Στέμμα καὶ Σκῆπτρον».»

Μόνταγκ ἦταν τὸ δεύτερο ὄνομα, τὸ πιὸ γνωστό, τοῦ Ντάρτυ — τὸ πρῶτο ἦταν Μωϋσῆς. Κι' ὁ Ντάρτυ ἦταν πρὸ παντὸς ἄνθρωπος τοῦ κόσμου.

Τὸ σχέδιό της, ἂν καὶ τόσο καλόκαρδο, βρῆκε μεγάλη ἀντίδραση ἀπὸ τὴ θεία πρόνοια. Πρῶτα - πρῶτα ὁ Φλίπαρντ ἔγραψε:

«'Αγαπητὴ κυρία Ντάρτυ,

»Λυποῦμαι φοβερά. Εἶμαι πιασμένος. Δὲ μπορῶ νὰ πάρω πίσω τὸ λόγο μου.

»Δικός σας

»**Αὔγουστος Φλίπαρντ**».

Ἦταν πολὺ ἀργὰ γιὰ νὰ τρέξει «στοὺς δρόμους καὶ στὶς πλατεῖες» καὶ νὰ προσκαλέσει ἄλλους. Μὲ τὴν ἑτοιμότητα καὶ τὴ σύνεση μιᾶς πεπειραμένης γυναίκας, ἡ Βίνιφρεντ σκέφτηκε τότε τὸν ἄντρα της. Εἶχε τὸν ἀποφασιστικὸ χαρακτῆρα καὶ τὴ προσαρμοστικὴ ἱκανότητα ποὺ μαρτυροῦσε τὸ μεγάλο προφίλ της, τὰ ξανθὰ μαλλιά της καὶ τὰ πρασινωπὰ μάτια της. Ποτὲ ἡ τουλάχιστον σπάνια τἄχανε. Κι' ἂν κάποτε βρισκόταν σὲ κάποια δυσκολία, εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ βγαίνει κι' ἀπ' αὐτὴν κερδισμένη.

'Ο Ντάρτυ βρισκόταν στὶς καλές του. 'Ο «'Ερωτικὸς» εἶχε χάσει τὸ κύπελλο Λαγκασάϊρ. Τὸ περίφημο αὐτὸ ζῶο ἀνῆκε σ'ἕναν ἀπὸ τοὺς στύλους τοῦ ἱπποδρομίου ποὺ μυστικὰ εἶχε στοιχηματίσει πολλὲς χιλιάδες ἐνάντια στ' ἄλογό του, κι' ἔτσι οὔτε ξεκίνησε κάν. Οἱ σαράντα ὀκτὼ ὧρες ποὺ ἀκολούθησαν ἦταν ἀπὸ τὶς πιὸ δυσάρεστες στὴ ζωὴ τοῦ Ντάρτυ.

'Η σκέψη τοῦ Τζαίημς τὸν βασάνιζε μέρα καὶ νύχτα. Μαῦρες ἰδέες σχετικὲς μὲ τὸν Σὸμς τοὔσβυναν καὶ τὶς ἐλάχιστες ἐλπίδες.

Τὴν Παρασκευὴ τὸ βράδυ μέθυσε, τόσο μεγάλη ἦταν ἡ στενοχώρια του. Μὰ τὸ πρωῒ τοῦ Σαββάτου τὸ πραγματικὸ ἔνστικτο τοῦ παίχτη θριάμβεψε μέσα του. Χρωστώντας μερικὲς ἑκατοντάδες λίρες, ποὺ δὲν εἶχε καμμιὰ δυνατότητα νὰ τὶς πληρώσει, πῆγε στὴν πόλη καὶ τὶς ἔπαιξε ὅλες στὴν Κονσερτίνα γιὰ τὴν κούρσα τοῦ Σάλτοουν Μπόρω.

"Οπως εἶπε στὸν ταγματάρχη Σκρόττον ποὺ ἔτρωγε μαζί του στὴ λέσχη, αὐτὸς ὁ μικρὸς 'Εβραῖος — ὁ Νάθανς — τοῦ εἶχε δώσει τὴ μυστικὴ πληροφορία. Δὲν τὸν ἔνιαζε διόλου. Βρισκόταν ἔξω ἀπ' τὸ χορό. "Αν δὲν κέρδιζε — διάβολε, ὁ γέρος θὰ πλήρωνε τὰ σπασμένα.

Μιὰ μποτίλια Πὸλ Ρότζερ, ποὺ παράγγειλε ἀποκλειστικὰ γιὰ λογαριασμό του,

τὸν ἔκαμε νὰ νιώσει καινούργια περιφρόνηση γιὰ τὸν Τζαίημς.

Καὶ ὅμως κέρδισε. Ἡ Κονσερτίνα ἔφτασε πρώτη στὸ τέρμα μὲ διαφορὰ λαιμοῦ... Γενικὴ κατάπληξη. Μὰ ὅπως εἶπε ὁ Ντάρτυ: αὐτὸ θὰ πεῖ νάχεις τόλμη.

Δὲ βρῆκε διόλου ἄσχημη τὴν ἰδέα τῆς ἐκδρομῆς στὸ Ρίτσμοντ. Θάκανε αὐτὸς τὰ ἔξοδα. Ἔνιωθε μεγάλο θαυμασμὸ γιὰ τὴν Εἰρήνη κι' ἐπιθυμοῦσε ν' ἀποκτήσει περισσότερη οἰκειότητα μαζί της.

Στὶς πεντέμιση ἦρθε ἕνας πεζὸς ἀπὸ τὸ Πάρκ-Λαίην κι' εἶπε:

—Ἡ κυρία Φορσάϊτ λυπᾶται πολύ, μὰ ἕνα ἀπὸ τάλογα βήχει.

Χωρὶς νὰ τὰ χάσει μὲ τὸ δεύτερο αὐτὸ χτύπημα, ἡ Βίνιφρεντ ἔστειλε ἀμέσως τὸ μικρὸ Πούμπλιους (ἑπτὰ χρονῶν) μὲ τὴ νταντά του στὴν πλατεῖα Μονπελιέ.

Θὰ πήγαιναν χωριστὰ τὰ δυὸ ζεύγη μὲ μόνιππα καὶ θὰ συναντιόντουσαν στὸ «Στέμμα καὶ Σκῆπτρον» στὶς ὀκτὼ παρὰ τέταρτο!

Ὁ Ντάρτυ, σὰν τὄμαθε, εὐχαριστήθηκε ἀρκετά. Τὸ προτιμοῦσε, παρὰ νὰ κάμει ὅλη τὴ διαδρομὴ στὸ μπροστινὸ κάθισμα τ' ἀμαξιοῦ. Ἐνόμιζε πὼς θὰ πήγαιναν νὰ πάρουν τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὴν πλατεῖα Μονπελιέ, κι' ὕστερα θἄπαιρναν ἀπὸ κεῖ τὰ μόνιππα. Σὰν ἔμαθε πὼς ἡ συνάντηση θὰ γίνει στὸ «Στέμμα καὶ Σκῆπτρον» καὶ πὼς θάκανε τὴ διαδρομὴ ὡς ἐκεῖ μὲ τὴ γυναῖκα του, μούτρωσε κι' εἶπε πὼς θάταν ξεθέωμα.

Στὶς ἑπτὰ ξεκίνησαν, κι' ὁ Ντάρτυ πρότεινε στὸν ἀμαξᾶ νὰ στοιχηματίσουν μισὴ κορώνα πὼς δὲ θἄφταναν στὸ Ρίτσμοντ σὲ τρία τέταρτα τῆς ὥρας.

Δυὸ φορὲς μόνο οἱ σύζυγοι ἄλλαξαν λίγα λόγια στὸ δρόμο.

Ὁ Ντάρτυ εἶπε:

—Θἄθελα νὰ δῶ τί μοῦτρα θὰ κάμει ὁ κὺρ-Σὸμς σὰ μάθει πὼς ἡ γυναίκα του βγῆκε περίπατο μ' ἕνα μόνιππο μὲ τὸν κὺρ-Μποσίνεϋ.

Ἡ Βίνιφρεντ ἀποκρίθηκε:

—Μὴ λὲς ἀνοησίες, Μόντυ.

—Ἀνοησίες; ξανάπε ὁ Ντάρτυ. Δὲν τὶς ξέρεις ἐσὺ τὶς γυναῖκες, ὡραία μου κυρία!

Τὴ δεύτερη φορὰ ρώτησε ἁπλά:

—Πῶς φαίνομαι; Μοῦχει ἀνέβει τὸ αἷμα στὸ κεφάλι. Κείνη ἡ σαμπάνια ποὺ πίνει ὁ Τζὼρτζ εἶναι πολὺ δυνατή.

Εἶχε φάει μὲ τὸν Τζὼρτζ Φορσάϊτ στὸ Χάβερνέϊκ.

Ὁ Μποσίνεϋ κι' ἡ Εἰρήνη εἶχαν φτάσει πρὶν ἀπ' αὐτούς. Στέκονταν σ' ἕν' ἀπὸ τὰ μεγάλα γαλλικὰ παράθυρα ποὖβλεπαν στὸν ποταμό.

Τὸ καλοκαῖρι ἐκεῖνο, τὰ παράθυρα ἔμεναν ἀνοιχτὰ ὅλη τὴν ἡμέρα, ἀκόμα κι' ὅλη τὴ νύχτα καί, μέρα καὶ νύχτα, οἱ εὐωδιὲς τῶν λουλουδιῶν καὶ τῶν δέντρων ἔμπαιναν μέσα, ἀπ' τὴ ζεστὴ μυρωδιὰ τοῦ ξερα-μένου χόρτου ὡς τὸ ἁπαλὸ ἄρωμα τῆς βαρειᾶς πρωϊνῆς δροσούλας.

Στὰ μάτια τοῦ Ντάρτυ, ποὺ τοὺς παρατηροῦσε προσεχτικά, οἱ δυὸ ξένοι του δὲ φαίνονταν καὶ πολὺ ἐνθουσιασμένοι, καθὼς ἔστεκαν ἐκεῖ, ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο, χωρὶς νὰ μιλοῦν. Ὁ Μποσίνεϋ φαινόταν πάντα ἕνας πειναλέος τύπος — δὲ μποροῦσε νὰ γίνει προκοπὴ μὲ δαῦτον.

Τοὺς ἄφησε τελοπάντων στὴ Βίνιφρεντ κι' αὐτὸς πῆγε νὰ κανονίσει τὸ δεῖπνο.

Ἕνας Φορσάϊτ θὰ γυρέψει καλή, ἂν ὄχι λεπτὴ τροφή, μὰ ἕνας Ντάρτυ θὰ ζητήσει νὰ ἐξελέξει ὅλες τὶς προμήθειες ἑνὸς κέντρου σὰν τὸ «Στέμμα καὶ Σκῆπτρον». Συνηθισμένος νὰ ζεῖ μεροδούλι-μεροφάϊ, δὲν εὕρισκε τίποτα πολὺ ἀκριβὸ γι' αὐτὸν καὶ τἄτρωγε ὅλα.

Τὸ ποτό του ἐπίσης εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθεῖ μ' ἐξαιρετικὴ προσοχή. Εἶναι τόσα κρασιὰ σ' αὐτὴ τὴ χώρα, ποὺ δὲν εἶναι «ἀρκετὰ καλὰ» γιὰ ἕναν Ντάρτυ. Θέλει νὰ βρεῖ τὸ καλύτερο. Ἀφοῦ τὰ πληρώνουν ἄλλοι, ποιὸς ὁ λόγος νὰ στερεῖται; Μόνο ἕνας ἀνόητος περιορίζει τὸν ἑαυτό του. Ὄχι ἕνας Ντάρτυ.

Ἀπὸ κάθε τί τὸ καλύτερο! Δὲν ὑπάρχει πιὸ σίγουρη βάση γιὰ νὰ στηρίξει τὴ ζωή του ἕνας ἄντρας ποὺ ὁ πεθερός του ἔχει σπουδαῖο εἰσόδημα κι' ἰδιαίτερη ἀδυναμία γιὰ τὰ ἐγγόνια του.

Ὁ Ντάρτυ, ποὺ εἶχε ἀρκετὰ ἔξυπνο μάτι, πρόσεξε τὴν ἀδυναμία αὐτὴ τοῦ Τζαίημς εὐθὺς ἀπὸ τὸν πρῶτο χρόνο μετὰ τὴ γέννηση τοῦ μικροῦ Πούμπλιους (ἕνα μεγάλο λάθος). Καὶ κοίταξε νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπ' αὐτή του τὴν ἔξυπνάδα. Τέσσερις μικροὶ Ντάρτυ ἦταν γι' αὐτὸν μιὰ ἀδιάκοπη ἀσφάλεια τώρα.

Τὸ βάρος τοῦ συμποσίου ἔπεσε ἀσυζήτητα στὸ κόκκινο μυλοκόπι.

Τὸ ἐκλεκτὸ αὐτὸ ψάρι, φερμένο ἀπὸ πολὺ μακρυὰ καὶ διατηρημένο σχεδὸν τέλεια, τηγανίστηκε πρῶτα, ὕστερα ξεκοκαλιάστηκε καὶ σερβιρίστηκε παγωμένο μὲ πόντς Μαδέρας ἀντὶ γιὰ σάλτσα, σύμφωνα μὲ μιὰ τελευταία συνταγὴ ποὺ πολὺ λίγοι στὸν κόσμο τὴν ἤξεραν.

Τίποτ' ἄλλο δὲν ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ἀπ' αὐτὸ τὸ δεῖπνο — μόνο πὼς ὁ Ντάρτυ πλήρωσε τὸ λογαριασμό.

Προσπάθησε νὰ φανεῖ ἐξαιρετικὰ εὐχάριστος τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ. Τὸ τολμηρό, γεμᾶτο θαυμασμὸ βλέμμα του δὲν ξεκολλοῦσε σχεδὸν ἀπὸ τὸ πρόσωπο καὶ τὴν κορμοστασιὰ τῆς Εἰρήνης. Μά, ὅπως ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ὁμολογήσει στὸν ἑαυτό του, δὲ βρῆκε καμιὰν ἀνταπόκριση ἀπὸ μέρος της. Ἦταν πολὺ δροσερή, ὅσο δροσεροὶ φάνταζαν κάτω ἀπὸ τὸν ἀφρὸ τῆς δαντέλλας κι' οἱ ὦμοι της.

Περίμενε νὰ τὴν πιάσει σὲ κάποια συνεννόηση μὲ τὸν Μποσίνεϋ... Μὰ οὔτε ἴχνος. Κρατιόταν πολὺ καλά. Ὅσο γιὰ τὸν

κακομοίρη τὸν ἀρχιτέκτονα, ἦταν τόσο μελαγχολικός, σὰ μιὰ ἀρκούδα μὲ πονοκέφαλο. Μὲ κόπο ἡ Βίνιφρεντ κατάφερε νὰ τοῦ πάρει δυὸ λόγια. Δὲν ἔτρωγε τίποτα, μὰ φυσικὰ ἔπινε τὸ κρασί του. Τὸ πρόσωπό του γινόταν ὅλο καὶ πιὸ χλωμὸ καὶ τὰ μάτια του εἶχαν ἕνα παράξενο βλέμμα.

'Ήταν πολὺ διασκεδαστικὰ ὅλα τοῦτα.

Γιατὶ κι' ὁ Ντάρτυ βρισκόταν στὶς καλές του. Μιλοῦσε ἄνετα, μὲ κάποιο δηκτικὸ πνεῦμα, γιατὶ δὲν ἦταν ἀνόητος. Διηγήθηκε δυὸ-τρεῖς ἱστορίες ποὺ μόλις ἄγγιζαν τὰ ὅρια τῆς εὐπρέπειας. Κι' αὐτὸ ἦταν μιὰ συγκατάβαση γιὰ τὴ συντροφιά, γιατὶ οἱ ἱστορίες του πήγαιναν συνήθως πολὺ μακρύτερα.

Πρότεινε μ' ἕνα κωμικὸ ὕφος νὰ πιοῦν στὴν ὑγιὰ τῆς Εἰρήνης. Κανεὶς δὲν ἤπιε, κι' ἡ Βίνιφρεντ εἶπε :

— Μὴν κάνεις τὸ γελωτοποιό, Μόντυ.

"Υστερ' ἀπὸ τὸ φαΐ, ὅπως πρότεινε ἡ Βίνιφρεντ, πῆγαν στὴ δημόσια πλατεῖα ποὺ ἔβλεπε πρὸς τὸ ποτάμι.

— Θάθελα νὰ δῶ, εἶπε, τὸν κοσμάκη νὰ κάνει ἔρωτα. Εἶναι τόσο ἀστεῖο.

"Ενα πλῆθος λαϊκοῦ κόσμου περπατοῦσε στὴ δροσιὰ ὕστερ' ἀπὸ τὴ ζεστὴ μέρα κι' ὁ ἀέρας ἀντιλαλοῦσε ἀπὸ φωνὲς χοντρὲς καὶ δυνατὲς καὶ τρυφερὲς σὰ νὰ μουρμούριζαν μυστικά.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα κι' ἡ Βίνιφρεντ μὲ τὸ πρακτικὸ μυαλό της — ἦταν ἡ μόνη Φορσάϊτ στὴ συντροφιά — βρῆκε ἕνα ἄδειο παγκάκι. Κάθισαν κι' οἱ τέσσεροι στὴ σειρά. "Ενα βαρὺ δέντρο ἅπλωνε πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τους τὸ πυκνό του κουβούκλιο κι' ἡ ὁμίχλη σκοτείνιαζε σιγὰ - σιγὰ τὸ ποτάμι.

'Ο Ντάρτυ καθόταν στὴν ἄκρη, κοντά του ἡ Εἰρήνη, ὕστερα ὁ Μποσίνεϋ καὶ τελευταία ἡ Βίνιφρεντ. Μόλις χωροῦσαν τέσσεροι, κι' ὁ κοσμικὸς κύριος ἐνιωθε τῆς Εἰρήνης τὸ μπράτσο ν'ἀγγίζει τὸ δικό του. "Ηξερε πὼς δὲ μποροῦσε νὰ τὸ τραβήξει χωρὶς νὰ φανεῖ ἀγενής, κι' αὐτὸ τὸν διασκέδαζε ἀρκετά.

Κι' ὅλο κι' ἐφεύρισκε κάποια κίνηση ποὺ τὸν ἔφερνε πιὸ κοντὰ της ἀκόμα. Σκεφτόταν : « Δὲ θὰ τὴν ἔχει ὁλότελα δική του αὐτὸς ὁ κουρσάρος. Μ' ἀλήθεια, εἴμαστε πολὺ σφιγμένοι ».

Κάτω, μακρυά, ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ ποτάμι ἔφτανε ὁ ἦχος ἑνὸς μαντολίνου μαζὶ μὲ φωνὲς ποὺ τραγουδοῦσαν ἕνα παλιὸ τραγούδι :

"Ενα καράβι, ἕνα καράβι,
ἂς εἶναι καὶ μιὰ βάρκα μόνο.
Μακρυὰ νὰ πᾶμε, σ' ἄλλην ὄχτη,
πέρα ἀπὸ τόπο κι' ἀπὸ χρόνο
καὶ νὰ γελᾶμε, νὰ μεθᾶμε,
νὰ τὸν ξεχάσουμε τὸν πόνο.

Κι' ἄξαφνα, ξεπροβάλλοντας πίσω ἀπὸ ἕνα δέντρο, φάνηκε, νέο καὶ τρυφερό, τὸ φεγγάρι. Καὶ σὰν ἀπὸ τὴν πνοή του, ὁ ἀέρας εἶχε γίνει δροσερώτερος, μὰ καὶ μέσα ἀπὸ τὸ δροσερώτερον αὐτὸν ἀέρα ἐρχόταν πάντα ἡ ζεστὴ μυρουδιὰ τῆς ἀνθισμένης φιλύρας.

Πάνω ἀπὸ τὸ τσιγάρο του ὁ Ντάρτυ κοίταζε τὸν Μποσίνεϋ, ποὺ καθόταν μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια, μὲ τὸ βλέμμα ἴσια μπροστά του καὶ μὲ μιὰν ἔκφραση βασανισμένου ἀνθρώπου στὴν ὄψη.

Κι' ὁ Ντάρτυ ἔριξε μιὰ ματιὰ στὸ πρόσωπο ποὺ καθόταν ἀνάμεσά τους, τόσο τυλιγμένο μέσα στὸν ἴσκιο, ἴδιο ἕνα κομμάτι, τὸ πιὸ πυκνό, ἀπὸ τὸ σκοτάδι, ποὺ πῆρε σχῆμα κι' ἀνάπνεε, ἁπαλό, γοητευτικό, γεμᾶτο μυστήριο.

Μιὰ σιωπὴ εἶχε πέσει πάνω στὴ βουερὴ πλατεῖα, σὰν ὅλοι οἱ περιπατητὲς νὰ σκέφτονταν μυστικὰ τόσο πολύτιμα, ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ εἰπωθοῦν.

Κι' ὁ Ντάρτυ σκέφτηκε : « "Ω ! οἱ γυναῖκες ! »

'Η λάμψη εἶχε σβύσει πάνω ἀπὸ τὸ ποτάμι, τὰ τραγούδια σώπασαν. Τὸ νέο φεγγάρι κρύφτηκε πίσω ἀπὸ ἕνα δέντρο κι' ὅλα βυθίστηκαν στὸ σκοτάδι. Σφίχτηκε κοντὰ στὴν Εἰρήνη.

Δὲν τρόμαξε ἀπὸ τὴ γεμάτη φρίκη ἀνατριχίλα τῶν μελῶν ποὺ εἶχε ἀγγίξει, οὔτε ἀπὸ τὸ ταραγμένο, ὅλο περιφρόνηση, βλέμμα τῶν ματιῶν τῆς Εἰρήνης. Τὴν ἔνιωσε νὰ προσπαθεῖ ν'ἀπομακρυνθεῖ καὶ χαμογέλασε.

Πρέπει νὰ τ' ὁμολογήσουμε. 'Ο κοσμικὸς κύριος εἶχε πιεῖ τόσο κρασί, ὅσο μποροῦσε νὰ σηκώσει. Μὲ τὰ παχειὰ χείλη του μισανοιγμένα κάτω ἀπὸ τὰ καλοστριμμένα μουστάκια του, καὶ μὲ τὰ τολμηρὰ μάτια καρφωμένα πάνω της, ὁ Ντάρτυ εἶχε τὴν κακὴ ἔκφραση ἑνὸς σατύρου.

Στὰ οὐράνια μονοπάτια, ἀνάμεσ' ἀπὸ τὶς κορφὲς τῶν δέντρων, τὰ σμήνη τῶν ἀστεριῶν προχωροῦσαν. Σὰν τοὺς θνητοὺς κάτω, ἔμοιαζαν νὰ συναπαντιῶνται κι' ἐκεῖνα, νὰ σφίγγονται, νὰ μουρμουρίζουν. Τότε στὴν πλατεῖα τὸ βουνὸ ξανάρχισε μονομιᾶς κι' ὁ Ντάρτυ σκέφτηκε :

« Εἶναι πειναλέος διάβολος πραγματικὰ αὐτὸς ὁ Μποσίνεϋ ».

Καὶ σφίχτηκε πιὸ κοντὰ στὴν Εἰρήνη.

'Η κίνηση ἄξιζε μεγαλύτερη ἐπιτυχία. 'Η νέα γυναίκα σηκώθηκε κι' ὅλοι τὴν ἀκολούθησαν.

'Ο κοσμικὸς κύριος ἦταν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ ἀποφασισμένος νὰ δεῖ ὡς ποῦ θἄφτανε. Τὴν ἀκολούθησε κατὰ πόδι, καθὼς ἔσχιζε τὴν πλατεῖα.

Εἶχε βάλει πολὺ κρασὶ μέσα του. Εἶχαν ἀκόμη τὴ διαδρομὴ τοῦ γυρισμοῦ, μιὰ μεγάλη διαδρομή, τὸ ζεστὸ σκοτάδι καὶ τὴν εὐχάριστη γειτνίαση μέσ'στ'ἀμάξι — ποὺ τὸ εἶχε ἐφεύρει κάποιος μεγάλος καὶ καλὸς ἄνθρωπος γιὰ ν'ἀπομονώνει τὰ ζεύγη ἀπὸ τὸν κόσμο.

Ὁ πειναλέος ἀρχιτέκτων μποροῦσε νὰ συνοδεύσει τὴ γυναίκα του — τοῦ εὐχόταν καλὴ διασκέδαση. Κι' ἔχοντας τὴ συναίσθηση πὼς ἡ φωνή του δὲν ἦταν πολὺ σταθερή, φρόντιζε νὰ σιωπᾶ. Μὰ ἕνα χαμόγελο εἶχε ἁπλωθεῖ στὰ πυκνὰ χείλη του.

Βάδιζαν πρὸς τ' ἀμάξια, ποὺ τοὺς περίμεναν στὴν ἄκρη τῆς πλατείας. Τὸ σχέδιό του εἶχε τὴν ἀξία ὅλων τὸ μεγάλων σχεδίων, μιὰ σχεδὸν κτηνώδη ἁπλότητα — θὰ περπατοῦσε ἁπλούστατα δίπλα της ὡς ποὺ θἄμπαινε στ' ἀμάξι κι' ὕστερα θ'ἀνέβαινε γρήγορα · γρήγορα κι' αὐτὸς καὶ θὰ καθόταν κοντά της.

Μὰ ἡ Εἰρήνη, σὰν ἔφτασε στ' ἀμάξι, δὲν μπῆκε μέσα. Πῆγε καὶ στάθηκε κοντὰ στὸ κεφάλι τοῦ ἀλόγου. Τὸν Ντάρτυ, κείνη τὴ στιγμή, δὲν τὸν βαστοῦσαν τὰ πόδια του νὰ τὴν ἀκολουθήσει. Καὶ μὲ μεγάλη του λύπη εἶδε τὸν Μποσίνεϋ νὰ φτάνει πρῶτος, δίπλα στὴν Εἰρήνη, ποὺ στεκόταν ἐκεῖ, χαϊδεύοντας τ'ἄλογο. Γύρισε καὶ τοῦ μίλησε γρήγορα - γρήγορα, μὲ σιγὴ φωνή. Στ' αὐτιὰ τοῦ Ντάρτυ ἔφτασαν οἱ λέξεις «αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος». Στάθηκε μὲ πεῖσμα στὸ σκαλοπάτι τοῦ ἁμαξιοῦ περιμένοντάς την νὰ γυρίσει. Τὸ τέχνασμά του ἦταν ἀκαταμάχητο.

Καὶ καθὼς στεκόταν ἔτσι, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ φαναριοῦ, μὲ τὸ ἀνάστημά του (μᾶλλον μέτριο) καλοσφιγμένο μέσα στὸ ἄσπρο βραδυνὸ γιλέκο, μὲ τ'ἀλαφρὸ παλτὸ ριγμένο στὸ χέρι, μ' ἕνα γαρύφαλλο στὴ μπουτονιέρα καὶ μὲ κεῖνο τὸ ὕφος τῆς εὔθυμης ἀναίδειας κι' ἐμπιστοσύνης στὸ σκοτεινὸ πρόσωπό του, ὁ Ντάρτυ ἦταν στὶς ὁμορφιές του — ἕνας τέλειος κοσμικὸς κύριος.

Ἡ Βίνιφρεντ εἶχε ἀνεβεῖ κιόλας στὸ μόνιππό της. Ὁ Ντάρτυ σκέφτηκε πὼς δὲ θὰ περνοῦσε καὶ τόσο εὔθυμα μέσα σ' αὐτὸ τ'ἀμάξι ὁ Μποσίνεϋ ἂν δὲν ἦταν ἀπὸ δικοῦ του ἔξυπνος.

Ἄξαφνα δέχτηκε μιὰ σπρωξιὰ ποὺ παρὰ λίγο νὰ τὸν πετάξει ἀνάσκελα στὴ μέση τοῦ δρόμου. Κι' ἄκουσε τὴ φωνὴ τοῦ Μποσίνεϋ νὰ σφυρίζει στ' αὐτιά του: «Θὰ συνοδεύσω τὴν Εἰρήνη... Καταλαβαίνεις;» Εἶδε ἕνα πρόσωπο κατάχλωμο ἀπὸ πάθος καὶ δυὸ μάτια ἀγριόγατου νὰ τὸν κοιτάζουν.

— Τί; μουρμούρισε. Οὔτε ἰδέα! Θὰ συνοδεύσεις τὴ γυναίκα μου.

— Φύγε ἀπὸ δῶ, φώναξε ὁ Μποσίνεϋ, ἂν δὲ θὲς νὰ βρεθεῖς στὴ μέση τοῦ δρόμου.

Ὁ Ντάρτυ τραβήχτηκε πίσω. Εἶδε, ὅσο τοῦ ἦταν δυνατὸν καθαρά, πὼς ὁ φίλος δὲν ἔλεγε μόνο λόγια. Ἀπὸ τὸ χῶρο ποὺ ἄφησε ἐλεύθερο, ἡ Εἰρήνη πέρασε μέσα στ' ἀμάξι. Τὸ φόρεμά της τὸν ἄγγιξε ἐλαφρὰ καθὼς περνοῦσε. Ὁ Μποσίνεϋ κάθισε δίπλα της.

— Ἔμπρός, ἄκουσε τὴ φωνὴ τοῦ Κουρσάρου νὰ λέει.

Ὁ ἁμαξᾶς χτύπησε τ' ἄλογό του, ποὺ ξεκίνησε μ' ἕνα πήδημα.

Ὁ Ντάρτυ στάθηκε σὰν ἀπολιθωμένος γιὰ μιὰ στιγμή. Ὕστερα ἔτρεξε στ' ἀμάξι ὅπου ἦταν ἡ γυναίκα του κι' ὥρμησε μέσα.

— Ἔμπρός! φώναξε στὸν ἁμαξᾶ. Καὶ μὴ χάνεις ἀπὸ τὰ μάτια σου τὸν κύριο ποὺ πάει μπροστά.

Μόλις κάθισε δίπλα στὴ γυναῖκα του, ξέσπασε σὲ κατάρες. Ὕστερα σὰν κατόρθωσε μὲ πολὺ κόπο νὰ ἡρεμήσει, πρόσθεσε:

— Ὡραῖα τὰ κατάφερες ν' ἀφήσεις τὸν Κουρσάρο νὰ τὴ συνοδέψει. Τί διάβολο, δὲ μποροῦσες νὰ τὸν κρατήσεις! Εἶναι τρελλὸς ἀπὸ ἔρωτα. Κι' ἕνας θεόστραβος τὸ βλέπει.

Ἡ Βίνιφρεντ πῆγε ν' ἀποκριθεῖ, μὰ ἡ ἀπάντησή της πνίγηκε μέσα σὲ νέες βρισιὲς κι' ἐπικλήσεις στὸν Παντοδύναμο, κι' ὡς ποὺ νὰ φτάσουν στὸ Μπάρνς, ὁ Ντάρτυ ἔψαλλε ὁλόκληρη ἱερεμιάδα, ἔβρισε τὴ γυναίκα του, τὸν πατέρα της, τὸν ἀδελφό της, τὴν Εἰρήνη, τὸν Μποσίνεϋ, τὸ ὄνομα Φορσάϊτ, τὰ ἴδια του τὰ παιδιά, καὶ καταράστηκε τὴν ἡμέρα ποὺ εἶχε παντρευτεῖ.

Ἡ Βίνιφρεντ, γυναίκα μὲ δυνατὸ χαραχτῆρα, τὸν ἄφησε νὰ λέει χωρὶς νὰ τὸν διακόψει. Στὸ τέλος βυθίστηκε σὲ μελαγχολικὴ σιωπή. Τὰ μάτια του, γεμᾶτα θυμό, δὲν ξεκολλοῦσαν ἀπὸ τὴ ράχη τοῦ ἁμαξιοῦ, ποὺ μπροστά του ἔσχιζε τὸ σκοτάδι σὰν τὸ φάντασμα μιᾶς χαμένης τύχης.

Εὐτυχῶς δὲν μποροῦσε ν' ἀκούσει τὴ γεμάτη πάθος παράκληση τοῦ Μποσίνεϋ — τὴν ἱκεσία ἐκείνη ποὺ ἡ διαγωγὴ τοῦ κοσμικοῦ κυρίου ἔκαμε νὰ ξεσπάσει σὰν πλημμύρα. Δὲ μποροῦσε νὰ δεῖ τὴν Εἰρήνη ποὺ ριγοῦσε, λὲς κι' εἶχαν πάρει ἀπὸ πάνω της κάποιο φόρεμα, μήτε ν' ἀντικρύσει τὰ μάτια της, μαῦρα καὶ πένθιμα σὰν τὰ μάτια δαρμένου παιδιοῦ. Δὲ μποροῦσε ν'ἀκούσει τὸν Μποσίνεϋ νὰ ἱκετεύει, νὰ ἱκετεύει, ὅλο νὰ ἱκετεύει. Κι' ἄξαφνα τὴν Εἰρήνη νὰ ξεσπᾶ σ' ἕνα τρυφερὸ κλάμμα, κι' ἐκεῖνον τὸ φτωχὸ διάβολο νὰ τὰ χάνει, νὰ τρέμει, νὰ τῆς ἁγγίζει ταπεινὰ τὸ χέρι.

Στὴν πλατεῖα Μονπελιέ, ὁ ἁμαξᾶς τους, ἀκολουθώντας κατὰ γράμμα τὶς ὁδηγίες τοῦ Ντάρτυ, σταμάτησε εὐσυνείδητα τ'ἄλογό του πίσω ἀπὸ τ'ἀμάξι ποὺ πήγαινε πρῶτο. Οἱ Ντάρτυ εἶδαν τὸν Μποσίνεϋ νὰ πηδᾶ κάτω, κι' ὕστερα τὴν Εἰρήνη πίσω του, ποὺ προσπέρασε κι' ἀνέβηκε βιαστικὰ τὰ σκαλοπάτια τοῦ σπιτιοῦ της, μὲ σκυμμένο κεφάλι. Κρατοῦσε, φαίνεται, τὸ κλειδὶ στὸ χέρι, γιατὶ χάθηκε μονομιᾶς. Ἦταν ἀδύνατο νὰ πεῖ κανεὶς ἂν γύρισε νὰ μιλήσει στὸν Μποσίνεϋ.

Αὐτὸς πέρασε πεζὸς δίπλα ἀπὸ τ'ἀμάξι τους κι' οἱ δυὸ σύζυγοι εἶδαν θαυμάσια τὸ πρόσωπό του στὸ φῶς ἑνὸς φαναριοῦ τοῦ δρόμου: Ἕνα πρόσωπο ταραγμένο ἀπὸ μιὰ δυνατὴ συγκίνηση!

— Καληνύχτα, κύριε Μποσίνεϋ! φώναξε ἡ Βίνιφρεντ.

Ὁ Μποσίνεϋ ἀναπήδησε, ἔβγαλε τὸ καπέλλο του κι' ἔφυγε βιαστικός. Ἦταν φανερὸ πὼς εἶχε ξεχάσει τὴν ὕπαρξή τους.

— Λοιπόν; εἶπε ὁ Ντάρτυ. Τἄδες τὰ κτηνώδικα μοῦτρα του; Τί σοῦλεγα; Ὡραῖες δουλειές!

Ἦταν τόσο φανερὸ πὼς κάποια σκηνὴ εἶχε γίνει στ' ἀμάξι, ποὺ ἡ Βίνιφρεντ δὲ βρῆκε τὴ δύναμη νὰ ὑποστηρίξει τὴ θεωρία της.

— Δὲ μοῦ πέφτει λόγος γι' αὐτά, εἶπε. Δὲν καταλαβαίνω τί θὰ ὠφελήσει ἂν κάμουμε φασαρία.

Μ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ὁ Ντάρτυ συμφώνησε ἀμέσως. Θεωροῦσε τὸν Τζαίημς μονοπώλιο καὶ δὲν ἐννοοῦσε νὰ τὸν ἐνοχλοῦν μὲ τὶς ἔγνοιες τῶν ἄλλων.

— Πολὺ σωστά, εἶπε. Ἂς ἀφήσουμε τὸν Σὸμς νὰ κανονίσει μόνος του τὶς δουλειές του. Ἔχει κάθε ἱκανότητα γι' αὐτό.

Κουβεντιάζοντας ἔτσι ἔφτασαν στὴν Γκρὴν Στρήτ, μπῆκαν στὸ σπίτι τους, ποὺ τὸ νοίκι του τὸ πλήρωνε ὁ Τζαίημς, καὶ ζήτησαν, ὕστερ' ἀπὸ τόσους κόπους, τὴν ἀνάπαυση στὸν ὕπνο.

Ἦταν μεσάνυχτα καὶ κανένας Φορσάϊτ δὲν ἔμενε ἔξω πιὰ νὰ κατασκοπεύει τὸν Μποσίνεϋ, ποὺ περιπλανιόταν στοὺς δρόμους. Νὰ τὸν δεῖ νὰ γυρίζει πίσω, ν' ἀκουμπᾶ στὰ κάγκελα τοῦ κήπου τῆς πλατείας, μὲ τὴ ράχη γυρισμένη στὸ φῶς τοῦ φαναριοῦ. Νὰ στέκεται ἐκεῖ, κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιο τῶν δέντρων, καὶ νὰ κοιτάζει τὸ σπίτι, ποὺ μέσα στὴ σκοτεινιά του κρυβόταν ἐκείνη ποὺ θἄδινε ὅλο τὸν κόσμο γιὰ νὰ τὴν ἀντικρύσει ἔστω καὶ μιὰ στιγμὴ μόνο — ἐκείνη ποὺ ἦταν τώρα γι' αὐτὸν ἡ πνοὴ τῆς φιλύρας, τὸ νόημα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκοταδιοῦ, ὁ παλμὸς τῆς καρδιᾶς του τῆς ἴδιας.

(Ἀκολουθεῖ)

Σ' ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟ ΚΟΧΥΛΙ

Σ' ἕνα μεγάλο θαλασσινὸ κοχύλι τοὔχε φυλάξει τὴν ψυχή του. Τὴν εἶχε ἀφήσει στὰ χέρια της φεύγοντας, νέος, γιὰ τὸ μεγάλον κόσμο — καὶ τὶς εἶχε ξεχάσει καὶ τὶς δυό...

Μὰ κείνη δὲν τὸν εἶχε ξεχάσει. Μικρὴ λυπημένη γυναικούλα, εἶχε περπατήσει πάνω στὶς φουρτοῦνες τοῦ κόσμου μὲ τὸ θαλασσινὸ κοχύλι ψηλά· τὴν ψυχή του. Οἱ ἀνέμοι, ὅταν σφυρίζανε, μέσα κάνανε ν' ἀντιβουΐζει ἡ φωνή του· ἦτανε βαθειά, κι' ἁπαλή, καὶ πονεμένη. Ἔλεγε γιὰ τὴ ζωή, κι' ἔλεγε γιὰ τὸν Ἄμλετ. Ἕνας Ἄμλετ ζοῦσε μέσα στὸ κοχύλι...

Στὶς πολιτεῖες τοῦ μεγάλου κόσμου, ἐκεῖνος ἔφτιανε τὴν καινούργια ζωή του καὶ κάποτε τὸν εἶδανε — εἶχανε περάσει χρόνια πιὰ — νὰ γελάει κατάμουτρα στὸν Ἄμλετ. Ἦταν ἕνα γέλιο ξηρό, μεταλλικό, ἕνα πολὺ «καθὼς πρέπει» γέλιο...

Κι' ἐκείνη καρτεροῦσε. Θὰ γύριζε μιὰ μέρα· θὰ τὸν ἀντάμωνε, θὰ τοῦ ξανάδινε τὴν ψυχή του, κι' ἐκεῖνος θὰ τὴν ἔλεγε «Χίλντα». Καὶ θὰ τὴν κυττοῦσε τὸ βαθύ, γλυκό του βλέμμα, κι' ἕνα πλῆθος λουλούδια θὲ ν' ἀνθίζανε πάνω στοὺς τάφους τῆς ζωῆς της...

Γύρισε... Δὲν τὴν εἶπε «Χίλντα» — ἔπρεπε νὰ ξαναπάρει τὴν ψυχή του γιὰ νὰ τὴν πεῖ ἔτσι. Τὴν εἶπε «Καλή». Ἔγυρε τὸ κεφάλι της στὸν ὦμο του, κι' ἔνιωσε νὰ σαλεύει μέσα της ἕνας κάμπος στάχυα χρυσά. Κύτταξε τὰ μάτια του — ἦτανε τὰ ἴδια. Μὰ ἡ φωνή του; Ἡ φωνή του δὲν ἦταν ἡ ἴδια — τὴν εἶχε χάσει μαζὶ μὲ τὴν ψυχή του. Νὰ τοῦ τὴν ξαναδώσει; Δὲν ἦτανε τρόπος. Ἔπρεπε νὰ περπατήσει, μαζί της, πάνω στὶς φουρτοῦνες τῆς ζωῆς, γιὰ ν' ἀκούσει νὰ σφυρίζουν οἱ ἀνέμοι μέσα στὸ κοχύλι της. Κι' ἐκεῖνος δὲν τὄχε μάθει αὐτό. Στὸ μεγάλον κόσμο ποὖχε πάει, εἶχε μάθει μονάχα νὰ γελάει, ἕνα γέλιο πολὺ «καθὼς πρέπει» κατάμουτρα στὸν Ἄμλετ...

Ἔφυγε μακρυά του. Οὔτε κοχύλι πιά, οὔτε τίποτα... Οἱ ἀνέμοι σφυρίζανε πάντα ὁλόγυρά της, μὰ δὲν ἦταν ἡ φωνή του ποὺ ἀντιβούΐζε. Ἦτανε μιὰ βαρειὰ βουβὴ φωνή, μιὰ σκιὰ φωνῆς. Ἔλεγε:

«Κάποιως ξεκίνησε γιὰ μένανε,
ποὺ σὰ νὰ χάθηκε στὰ χιόνια...»

ΣΕΝΤΑ

Τὸ δεκαοκτώτερον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ἀκόμα ἕνας

Δὲν εἶνας μήνας ποὺ ὁ κ. Κώστας Οὐράνης ἐξιστόρησε πῶς ἕνας συμπατριώτης μας ἔπαιξε μεγάλο ρόλο στὴ ζωὴ ποὺ ἔκαμε ὁ Ρεμπὼ στὴν Ἀβησσυνία, ὅταν ἔκοψε κάθε δεσμὸ μὲ τὴν ποίηση κι' ἀποφάσισε νὰ κυνηγήσῃ τὸν πλοῦτο στὴν πιὸ μακρινὴ ξενητιά, καὶ νά ποὺ ἔρχεται στὰ διαβάσματά μου ἕνα ἄρθρο τοῦ Φαγκέ, τοῦ παλιοῦ Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ καὶ ἱστορικοῦ, γιὰ ν' ἀποδείξῃ ἀκόμα μιὰ φορὰ σωστὴ μιὰ γνωστὴ ὅσο καὶ παράδοξη ἀλήθεια: ὅτι μπορεῖς νὰ βρῇς τὸν Ἕλληνα παντοῦ, στὶς πιὸ ἄσχετες μὲ τὴν καταγωγὴ καὶ μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία του ἀσχολίες, πλάϊ σὲ πρόσωπα ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ φανταστῇς ὅτι ἔχουν μαζί του κοινὴ ζωή, κοινὰ ἐνδιαφέροντα, κοινὴ δράση, στὸ κέντρο προσπαθειῶν κι' ἐπιδιώξεων ποὺ κινοῦνται μακρυὰ κι' ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀρχαία καὶ νέα, κι' ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, κι' ἀπὸ καθετί ποὺ θυμίζει ἢ ἔχει μακρυνὴ ἔστω σχέση μὲ τὸν τόπο μας. Ὁ Φαγκὲ γράφει τὸ 1902 γιὰ τὸ κοινὸ τοῦ κλασικοῦ γαλλικοῦ θεάτρου καὶ στηρίζει τὶς περισσότερες παρατηρήσεις του στὴν ἐργασία ἑνὸς Ρωμιοῦ, ποὺ τὴν ἐτύπωσε μάλιστα καὶ σὲ βιβλίο. Τὸ βιβλίο αὐτὸ δὲν ἔγινε μὲ μικρὸ κόπο, καὶ συγγραφέας του εἶναι ἕνας νέος τότε Ἰωαννίδης,— δὲν ξέρω ἂν τὸν ἔχῃ πρόγονο ὁ διευθυντὴς καὶ ἐκδότης τοῦ τουριστικοῦ περιοδικοῦ «Le voyage en Grèce» κ. Ἰωαννίδης, — ποὺ γεννήθηκε στὸ Μάντσεστερ ἀπὸ Ἕλληνες γονεῖς, πῆγε στὸ Παρίσι γιὰ νὰ σπουδάσῃ ζωγραφική, ἀγάπησε ὅμως τόσο πολὺ τὸ γαλλικὸ θέατρο, ποὺ ἔκαμε ὅ,τι δὲν εἶχε σκεφθῇ ἢ δὲν εἶχε τολμήσει κανένας Γάλλος: μιὰ λεπτομερέστατη στατιστικὴ τῶν ἔργων ποὺ παίχτηκαν στὴ «Γαλλικὴ Κωμωδία» ἀπὸ τὸ 1680, δηλαδὴ ἀπὸ τότε ποὺ ἱδρύθηκε, ὡς τὸ 1900, ὡς τὸ χρόνο ποὺ ἄρχισε νὰ γράφῃ τὸ βιβλίο του ὁ Ἰωαννίδης!

Ὁ Φαγκὲ ἐπαινεῖ πολὺ τὴν ἐργασία αὐτὴ τοῦ Ἰωαννίδη. Ἀλλὰ καὶ πῶς νὰ μὴ τὴν ἐπαινέσῃ, ἀφοῦ στοὺς ἀριθμούς της βασίζει ἕνα σωρὸ σκέψεις του γιὰ τὴν ἀξία πολλῶν ἔργων τοῦ κλασικοῦ γαλλικοῦ θεάτρου, γιὰ τὶς προτιμήσεις τοῦ κοινοῦ, γιὰ τὶς τάσεις κάθε ἐποχῆς, γιὰ τὴν ἀντοχὴ δοξασμένων συγγραφέων στὸ χρόνο καὶ στὰ πνευματικὰ ρεύματα ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν. Γιατὶ ἡ στατιστικὴ τοῦ Ἰωαννίδη δὲν ἔχει μόνο ἀριθμούς. Ὁ Φαγκὲ βρῆκε στὶς σελίδες της ὅ,τι τοῦ χρειάστηκε ὄχι γιὰ νὰ κάμῃ ἁπλὲς ἀριθμητικὲς πράξεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ καταλήξῃ σὲ συμπεράσματα, ἄλλοτε μὲ γενικώτερη καὶ ἄλλοτε μὲ μερικώτερη ἀξία. Ὁ Ἰωαννίδης ἔψαξε στὸν ὄγκο τῶν χαρτιῶν ποὺ ἔκλειναν τὴν ἱστορία διακοσίων εἴκοσι χρόνων τῆς «Γαλλικῆς Κωμωδίας», πῆρε τοὺς ἀριθμοὺς παραστάσεων, ἔκαμε ἔπειτα συγκριτικοὺς πίνακες καὶ παρουσίασε μιὰν εἰκόνα ποὺ ἔδειχνε πόσες φορὲς παίχτηκε ἡ μιὰ ἢ ἡ ἄλλη τραγωδία τοῦ Ρακίνα ἢ τοῦ Κορνήλιου, αὐτὴ ἢ ἐκείνη ἡ κωμωδία τοῦ Μολιέρου, καὶ ὅλα, χωρὶς καμμιὰ ἐξαίρεση, τὰ ἔργα ποὺ ἀνέβασε τὸ ἐπίσημο γαλλικὸ θέατρο. Ἐργάστηκε μὲ σύστημα, μ' ἐπιμονή, μ' ἔρωτα γιὰ τὸ γαλλικὸ θέατρο. Καὶ δὲ χρειάζεται, νομίζω, μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ μαντέψῃ κανεὶς πόσο ἀκατάβλητος πρέπει νὰ ἦταν ὁ ἔρωτας αὐτός, γιὰ νὰ κρατήσῃ σκυμμένον ἕνα νέον ἄνθρωπο, ἕνα παιδὶ σχεδόν, στοὺς ἀναρίθμητους φακέλλους ποὺ ἀποτελοῦσαν τὰ ἀρχεῖα διακοσίων εἴκοσι χρόνων τῆς «Γαλλικῆς Κωμωδίας».

Ἡ στατιστικὴ τοῦ Ἰωαννίδη μᾶς πληροφορεῖ, λ.χ., ὅτι ὁ Ρακίνας, τουλάχιστον ἀπὸ τὸ 1680 ὡς τὸ 1900, ἦταν ὁ εὐνοούμενος Γάλλος τραγικός. Τὰ ἔργα του ἔκαμαν 6270 παραστάσεις στὴ «Γαλλικὴ Κωμωδία», ἐνῶ οἱ τραγωδίες τοῦ Κορνήλιου, τέσσερις φορὲς περισσότερες, μόλις ἔφτασαν τὶς 4717. Μᾶς λέει, ἀκόμα, ὅτι ὁ Βολταῖρος, μὲ δραματολόγιο ἀρκετὰ μεγάλο, ἔρχεται τελευταῖος στοὺς κλασικούς, ἔπειτα ἀπὸ τὸν Ρακίνα, ἀπὸ τὸν Κορνήλιο, ἀπὸ τὸν Μολιέρο. Καὶ τὸ περιεργότερο, ὅτι ὁ Ρενιὰρ εἶχε περισσότερες ἐπιτυχίες ἀπὸ τὸν Κορνήλιο: 5262 παραστάσεις ὁ ἕνας, 4717 ὁ ἄλλος. Καὶ μὲ τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς καὶ τοὺς συγκριτικοὺς πίνακες τοῦ Ἰωαννίδη, ὁ Φαγκὲ προχωρεῖ σὲ γενικώτερες παρατηρήσεις, ἀκολουθεῖ τὴν ἐξέλιξη τοῦ γαλλικοῦ γούστου καὶ κάνει τὴν ἀξιοσημείωτη διαπίστωση ὅτι οἱ Γάλλοι ποτὲ δὲν ἀγαποῦσαν λιγώτερο τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς τους ὅσο στὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, δηλαδὴ πενήντα μόλις χρόνια ἔπειτ' ἀπὸ τὸν Ρακίνα κι' ἑβδομηνταπέντε πάνω-κάτω ἔπειτ' ἀπὸ τὸν Κορνήλιο καὶ τὸ Μολιέρο.

Ἕνας Ρωμιός, τελοσπάντων, ἔκαμε γιὰ τὸ γαλλικὸ θέατρο δουλειὰ ποὺ προκαλοῦσε ἴλιγγο σὲ ὅλους τοὺς Γάλλους. Καί, χωρὶς ν' ἀγνοῶ ἀνάλογες κι' ἀκόμα πιὸ ἀπροσδόκητες ἐργασίες καὶ περιπέτειές του, περιμένω νὰ δῶ ποῦ ἄλλοῦ θὰ δώσῃ τὸ «παρών» κι' ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ θὰ ξετρυπώσῃ!

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Υ.Γ. — Μαθαίνω ὅτι ὁ Ἰωαννίδης, μὲ τὸ βιβλίο του αὐτό, ἔγινε βιβλιοθηκάριος τῆς «Γαλλικῆς Κωμωδίας» καὶ κράτησε τὴ θέση αὐτὴ ἀρκετὰ χρόνια. Μὲ τὸν κ. Ἰωαννίδη τοῦ «Voyage en Grèce» δὲν ἔχει καμμιὰ συγγένεια.

Ἡ Ἑπτανησιακὴ Πολιτεία ὅπως παρουσιάζεται στὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους.

Εὔχαριστῶ θερμὰ τὸν κ. Σπ. Θεοτόκη, ποὖχε τὴν καλωσύνη ν' ἀσχοληθεῖ («Νέα Ἑστία», ἀρ. 392, σελ. 1006 - 1007) μὲ τὸ ἄρθρο μου γιὰ τὴν Ἑπτανησιακὴ Πολιτεία, ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ τεῦχος 300 (σελ. 807 - 813), καὶ τὴν προθυμία του ν' ἀνασκευάσει ὁρισμένες ἀνακρίβειες, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη του περιεῖχε ἡ ἐργασία μου. Καὶ τὸ γεγονός, ἰδιαίτερα, ποὺ ἄνθρωπος τοῦ κύρους τοῦ κ. Θεοτόκη θέλησε νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὴν ἐργασία μου αὐτήν, μὲ κάνει νὰ χαίρομαι, μὰ καὶ νὰ λυπᾶμαι μαζί, ποὺ παρεξήγησεν, ὡς φαίνεται, τὴν προθυμία καὶ τὸ «ζῆλο» μου, ὅπως γράφει, νὰ καταπιαστῶ μὲ τὴ δημοσίευση τοῦ Ὀθωμανικοῦ Ἀρχείου.

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ὅπως θὰ πρόσεξε βέβαια, στὸ ἄρθρο μου ὁμολογῶ ὅτι εἶμαι τελείως ἀναρμόδιος νὰ γράψω τὴν ἱστορία τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας στὰ Ἑπτάνησα. Κι' οὔτε γράφοντας εἶχα τὴν ἀξίωση νὰ παρουσιαστῶ ὡς ἱστορικός. Ἁπλούστατα, ἔτυχε νὰ πέσουν στὰ χέρια μου μιὰ σειρὰ ἐγγράφων σχετικῶν μὲ τὴν ἅλωση τῆς Κερκύρας ἀπὸ τοὺς Ρωσοτούρκους, καὶ θέλησα, βασιζόμενος σ' αὐτά, νὰ δώσω ἕνα εἶδος ἀφήγησης τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, *ὅπως παρουσιάζονται* στὰ ἀρχεῖα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, πιστεύοντας πὼς ἔτσι δίνω ὑλικὸ γιὰ τοὺς εἰδικοὺς τοῦ θέματος αὐτοῦ. Ἂν πρόσεξε τὸ ἄρθρο μου ἐκεῖνο, θὰ εἶδε βέβαια πὼς δὲ λέω πουθενὰ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικότητα· λέω, ἁπλούστατα, καὶ τὸ τονίζω μάλιστα, ὅτι τέτοια τὴν παρουσιάζουν οἱ Τοῦρκοι. Κι' οὔτε εἶμαι τόσο ἀφελὴς νὰ μὴν ξέρω, ἀφοῦ μάλιστα πιστεύω ὅτι καταγίνομαι μὲ τὴ μελέτη τῆς τουρκικῆς ἱστορίας, ὅτι πολλὲς φορὲς οἱ ἐκθέσεις καὶ τὰ ὑπομνήματα ποὺ στέλναν οἱ διάφοροι Τοῦρκοι διοικητὲς καὶ πασάδες στὸν Μ. Βεζύρη, δὲν ἀνταποκρίνονταν ἐντελῶς πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ὁμολογῶ ἀκόμα, κι' αὐτὸ γιατὶ χρόνια τώρα ὁ κύκλος τῶν μελετῶν μου περιορίζεται μονάχα στὴν τουρκολογία, ὅτι δὲν ἔτυχε νὰ διαβάσω τὰ συγγράμματα ποὺ ἀναφέρει ὁ κ. Θεοτόκης, γιὰ νὰ ξαίρω ποιὰ ἀκριβῶς ἦταν ἡ κατάσταση στὰ Ἑπτάνησα τὴν ἐποχὴν ἐκείνη. Βέβαια, αὐτὸ δὲ μὲ δικαιολογεῖ, μά πάλι δὲ δικαιολογεῖ καὶ τὸν ἐπικριτή μου γιὰ μιὰ τόσο σφοδρὴ ἐπίθεση.

Δὲν ξέρω ἂν ὁ κ. Θεοτόκης ξέρει τουρκικά, καὶ μάλιστα τὰ τουρκικὰ τῆς ἐποχῆς ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, κι' ἂν διαβάζει τοὺς παλιοὺς τουρκικοὺς χαρακτῆρες. Φαντάζομαι πὼς δὲν ξέρει, γιατὶ ἀλλιῶς δὲ θὰ ἦταν δικαιολογημένος γιὰ τὴν παρατήρησή του σχετικὰ μὲ τὴ λανθασμένη ἀναγραφὴ τῶν ὀνομάτων ἐκείνων ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν ἀντιπροσωπεία τῆς Ἑπτανήσου στὴν Πόλη. Μπορεῖ, ὅπως καὶ τὸ κάνει ἄλλωστε, νὰ μοῦ παρατηρήσει ὅτι ἔπρεπε ν' ἀνοίξω τὸν Χιώτη, γιὰ νὰ δῶ τὰ σωστὰ ὀνόματα. Ὡραῖα. Ἀλλὰ τὸν ρωτῶ κι' ἐγὼ τώρα, μὲ τὴ σειρά μου, ἐπιτρέπεται στὸν μελετητὴ ποὺ δημοσιεύει ἔγγραφα νὰ ἀλλάζει λέξεις κι' ὀνόματα ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτά; Θἄταν προτιμότερο τάχα, κατὰ τὸν κ. Θεοτόκη, δημοσιεύοντας τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα, — γιατὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ πρόκειται γιὰ ἔγγραφα μονάχα, — ν' ἀνέγραφα τὰ ὀνόματα τῶν ἀντιπροσώπων ὅπως ἔχουν στὴν πραγματικότητα κι' ὄχι ὅπως τὰ ἀναφέρουν τὰ ἔγγραφα; Θὰ ἐπρόκειτο τότε τάχα γιὰ δημοσίευση ἐγγράφων; Καὶ δὲ θὰ μποροῦσε τότε νὰ βγεῖ ἕνας τρίτος, — καὶ μὲ τὸ δίκιό του, — νὰ μὲ κατηγορήσει ὅτι δὲν ἔκαμα καλὴ δημοσίευση ἐγγράφων; Λυπᾶμαι πολὺ ποὺ τὸ περιοδικὸ αὐτὸ δὲ διαθέτει ἀραβικὰ στοιχεῖα, γιὰ νὰ δημοσιεύσω τὸ ἐπίμαχα ὀνόματα, ὅπως παρουσιάζονται στὰ ὀθωμανικὰ ἀρχεῖα κι' ὄχι «ὅπως τὰ διάβασα ἐγώ», κατὰ τὴ γνώμη τοῦ ἐπικριτοῦ μου. Ἂν ἀμφιβάλλει ὁ κ. Θεοτόκης γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῆς ἀνάγνωσης καὶ τῆς μεταφρασής τους, ἂς φροντίσει νὰ βρεῖ τὸ «Belleten» τοῦ «Συνδέσμου Μελέτης Τουρκικῆς Ἱστορίας». (τεῦχος 3-4, 1 Ὀκτ. 1937, σελ. 636 - 637) ἢ καὶ τὸ ἴδιο τὸ ἔγγραφο (ἔρμ. 2, θυρ. 43, ἔγγρ. 18) γιὰ νὰ πειστεῖ. Τὰ ἑλληνικά, καὶ γενικὰ τὰ ξένα ὀνόματα, γράφονταν *πάντα* λανθασμένα στὰ τουρκικὰ ἔγγραφα, κι' αὐτὸ γιατὶ ὁ Ὀθωμανὸς γραμματέας πολλὲς φορὲς δὲν κατόρθωνε ν' ἀποδώσει μὲ τοὺς χαρακτῆρες ποὺ διέθετε τότε τὴν ἀκριβῆ προφορά τους. Ἔτσι, σ' ἔγγραφο ποὺ μιλᾶ γιὰ τὸ Πατριαρχεῖο (καὶ ποὖ δημοσιεύεται στὸ προσεχὲς τεῦχος τῶν «Ἑλληνικῶν» τοῦ σεβαστοῦ μου κ. Ἀμαντου), συναντοῦμε κάποιον πατριάρχη Κυριάκο. Ἂν ἐρευνήσουμε ὅμως τοὺς πατριαρχικοὺς καταλόγους, θὰ μᾶς σταθεῖ ἀδύνατο νὰ βροῦμε οἰκουμενικὸ πατριάρχη μὲ τ' ὄνομα αὐτό. Φυσικά, τότε, θ' ἀναγκαστοῦμε νὰ δημοσιεύσουμε τὸ ἔγγραφο ἔτσι ποὺ εἶναι καί, σχολιάζοντάς το, νὰ σημειώσουμε ὅτι ὅσο κι' ἂν ὁ πατριάρχης παρουσιάζεται ὡς Κυριάκος, στὴν πραγματικότητα πρόκειται περὶ τοῦ Κυρίλλου, γιατὶ τὴ χρονιὰ ἐκείνη, τὴ χρονιὰ δηλαδὴ ποὺ γράφηκε τὸ ἔγγραφο αὐτό, πατριάρχευεν ὁ Κύριλλος. Ὅμως αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ γίνει μονάχα ὅταν κάνουμε μιὰν ἔκδοση σχολιασμένη τῶν ἐγγράφων. Ἐνῶ, στὴν προκειμένη περίπτωση, στὸ ἄρθρο μου δηλαδὴ γιὰ τὴν Ἑπτάνησο, δὲν ἔκαμα τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ δώσω μιὰ καλὴ καὶ ξερὴ μετάφραση, σὲ μορφὴ ἀφήγησης, τῶν ἐγγράφων τοῦ Ὀθωμανικοῦ Ἀρχείου. Ἂς ἔχει ἀκόμα ὑπ' ὄψη του ὁ κ. Θεοτόκης, ὅτι μαζὶ μὲ τὸ ἄρθρο μου ἐκεῖνο εἶχα στείλει καὶ φωτοτυπίες τῶν ἐγγράφων καὶ τοῦ σχεδίου τῆς σημαίας, ποὺ δὲν δημοσιεύθησαν στὴ «Νέα Ἑστία».

Ὁ κ. Θεοτόκης τελειώνει τὸ σημείωμά του μὲ τὴν ἑξῆς παρατήρηση γιὰ τὰ ὀνόματα: «Οὔτε πιστά, οὔτε ἑλληνικὰ τὰ θέλουμε, θέλουμε τὰ ἀληθινὰ ὀνόματα, κι' ἂν ἄνοιγε ὁ κ. Π. τὸν Χιώτη, θὰ ἔβλεπε τὰ ὀνόματα ὅπως ἔχουν καὶ πῶς ἡ σειρά τους ἄλλαξε καὶ σχηματίστηκαν οἱ δυὸ ἀποστολές, ὅπως τὶς γράφω». Ἂς μοῦ ἐπιτρέψει νὰ μὴ συμφωνήσω μαζί του. Τὰ ὀνόματα *ἔπρεπε* νὰ γραφοῦν ὅπως παρουσιάζονται στὰ ἔγγραφα κι' ὄχι ὅπως τὰ δίνει ὁ Χιώτης, ἔστω κι' ἂν αὐτὰ εἶναι τὰ ἀληθινά. Καὶ τοῦτο γιατὶ δημοσιεύουμε ἔγγραφα.

Ὅσο γιὰ τὴν ἀμφιβολία τοῦ κ. Θεοτόκη ἂν μπόρεσα νὰ διαβάσω σωστὰ τὰ ὀνόματα αὐτά, τὸν παραπέμπω τόσο στὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σταμπούλ καὶ σοφὸν ἱστορικὸ κ. Ἀχμὲτ Ρεφήκ, ὅσο καὶ στὸν ἄλλον καθηγητὴ τῆς Ἀγκύρας κ. Ἰσμαὶλ Χακκῆ, ποὺ πιστεύω πὼς ξέρουν καλύτερα ἀπὸ μένα νὰ διαβάζουν τὰ τουρκικά, καὶ ποὺ κι' αὐτοὶ διάβασαν τὰ ὀνόματα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν ὅπως ἐγώ.

Κι' ἔρχομαι τώρα στὸ πιὸ λεπτὸ σημεῖο τοῦ σημειώματος τοῦ κ. Θεοτόκη. Λέει κάπου: «Λένε οἱ Τοῦρκοι, μὲ τὴν πέννα τοῦ κ. Π.». Καθένας μπορεῖ νὰ νιώσει τί κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴ φράση αὐτή. Καὶ γι' αὐτό, ἴσα-ἴσα, νιώθω τὴν ἀνάγκη ν' ἀπολογηθῶ. Ἔτυχε, εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς, νὰ καταπιαστῶ ἀπὸ χρόνια μὲ τὴ μελέτη τῆς τουρκικῆς ἱστορίας. Ἀπὸ χρόνια δημοσιεύω, τόσο στὴν πολύτιμή μας «Νέα Ἑστία», ὅσο καὶ σ' ἄλλα περιοδικά, ἄρθρα καὶ μελέτες γιὰ τὴν Τουρκία, τὸ ἀναμορφωτικὸ ἔργο τοῦ Ἀρχηγοῦ της, καὶ γενικώτερα γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὰ γράμματά της. Εἶπα, καὶ τὸ ξαναλέω πάλι, πὼς πιστεύω ὅτι μὲ τὴν ἐργασία μου αὐτὴ συμβάλλω κάπως στὴ σύσφιξη τῶν μεταξὺ τῶν δυὸ ἐθνῶν σχέσεων καὶ στὴν ἀλληλογνωριμία τους. Δυστυχῶς ὅμως ἡ προθυμία, ὁ «ζῆλος» μου αὐτός, ὅπως γράφει ὁ κ. Θεοτόκης, παρεξηγήθηκε, καὶ θεωρήθηκε ὅτι συνειδητὰ καὶ σκόπιμα παραμορφώνω τὴν πραγματικότητα καὶ παρουσιάζω κάθε γεγονὸς ὅπως θ' ἄρεσε στοὺς Τούρκους.

Ἂς ἔχει ὅμως ὑπ' ὄψη του ὁ κ. Θεοτόκης, πὼς ὅ,τι ἔγραψα καὶ γράφω τὸ πιστεύω, καὶ δὲ θὰ δίσταζα οὔτε λεπτὸ νὰ πῶ τὰ καρύδια καρύδια καὶ τὴ σκάφη σκάφη. Κι' αὐτὸ θὰ τὸ διαπίστωνεν ὁ κ. Θεοτόκης κι' ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐπικριτές μου — κι' ὑπάρχουν πολλοί, δυστυχῶς — ἂν εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ διαβάσει τὴ μελέτη μου γιὰ τὸν ἀρχιτέκτονα Σινὰν («Ἐπετηρὶς Ἑταιρ. Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμος 14 [1938], σελ. 443-460), ὅπου ἀκριβῶς ἡ πέννα μου δὲ γράφει ὅ,τι λένε οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ ὅ.τι *πρέπει* νὰ γράψει, καὶ ἡ ὁποία ἔγινε αἰτία νὰ μοῦ κλειστοῦν γιὰ πάντα, ἴσως, οἱ πόρτες τοῦ «Συνδέσμου Μελέτης Τουρκικῆς Ἱστορίας». Γιατὶ τὴ στιγμὴ ποὺ εἶχα στὰ χέρια μου ἔγγραφα, μὲ τὰ ὁποῖα μποροῦσα ν' ἀποδείξω τὴν ἑλληνικὴ καταγωγὴ τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀρχιτέκτονα, δὲ δίστασα νὰ τὸ κάμω, ὅπως καὶ θἄπρεπε βέβαια, ὅσο κι' ἂν ἤμουν βέβαιος πὼς θὰ δυσαρεστοῦσα τοὺς φίλους μας τοὺς Τούρκους.

Δὲν ξέρω γιατί, μὰ κάτι μοῦ λέει πὼς ὁ κ. Θεοτόκης δημοσίεψε τὸ σημειωμά του ἐκεῖνο μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μοῦ πεῖ ὅτι γράφω πάντα καθ' ὑπόδειξη τρίτων, — καὶ στὴν περίπτωσή μου, τῶν Τούρκων, — πρᾶγμα ποὺ οὔτε ἀληθινὸ εἶναι, μὰ οὔτε κι' ἀντρίκιο μπορεῖ νἄναι.

ΑΒΡ. Ν. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ

Ἡ «Λεσβιακὴ Ἔκθεση» τοῦ 1939.

Στὴ Μυτιλήνη ἔγινε τελευταῖα μιὰ μεγάλη ἔκθεση, ποὺ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπιδειχθοῦν ὅλες οἱ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τοῦ Λεσβίου χωρικοῦ κι' οἱ πνευματικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς προσπάθειες τοῦ νησιοῦ. Πρὶν ἀνοίξη ἡ ἔκθεση, ἔγινε μιὰ σειρὰ διαλέξεων μὲ ὁμιλητὰς τὸν κ. Στρατὴ Μυριβήλη, τὸν κ. Ἀντώνη Πρωτοπάτση καὶ τὸν κ. Νῖκο Ἀθανασιάδη. Ὁ κ. Μυριβήλης, σὲ δυὸ ὁμιλίες του, ἀνέπτυξε τὶς αἰσθητικές του ἀρχές, ἔπειτα ὁ κ. Πρωτοπάτσης, σὲ δυὸ κι' αὐτὸς ὁμιλίες, καθόρισε τὶς γνῶμες του γιὰ τὴ λαϊκὴ μουσικὴ τῆς Λέσβου, τέλος ὁ κ. Νῖκος Ἀθανασιάδης μίλησε μὲ θέμα «Ἐμεῖς καὶ οἱ διανοούμενοι». Ἔγινε ἀκόμα καὶ μία ἀνακοίνωση τοῦ κ. Εὐ. Φωτιάδη γιὰ τὶς πολιτικὲς ἰδέες τοῦ Δ. Βερναρδάκη.

Τὴ Λεσβιακὴ Ἔκθεση διοργάνωσε ὁ Νομάρχης κ. Κοζύρης, ποὺ ζήτησε γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς προσπαθείας του τὴ στενὴ συνεργασία ὅλων τῶν διανοουμένων καὶ καλλιτεχνῶν τῆς Λέσβου. Καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς Ἐκθέσεως ξεπέρασε καὶ τὶς πιὸ τολμηρὲς προβλέψεις. Χάρη στὸν κ. Κοζύρη, ἡ Λεσβιακὴ Ἔκθεση 1939 πῆρε τὴ μορφὴ γιορτῆς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅπου ἔκαμαν τὴν πιὸ ἱκανοποιητικὴ ἐμφάνιση ὅλες ἀνεξαιρέτως οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ συγχρόνου Αἰολικοῦ πολιτισμοῦ.

Εἰκοσιδύο Λέσβιοι ζωγράφοι κι' ἕνας γλύπτης ἀντιπροσωπεύονταν στὸ καλλιτεχνικὸ τμῆμα, ὅπου εἶχαν ἐκτεθῆ ἔργα τοῦ μακαρίτη Θεοφίλου Χατζημιχαὴλ καὶ τῶν ζωγράφων Ἀντώνη Πρωτοπάτση (Pazzi), Ὀρέστη Κανέλλη, Μίλλη Παρασκευαΐδη, Τάκη Ἐλευθεριάδη, Στρατῆ Ἀξιώτη, Νότη Ἐμμανουήλ, Στρ. Γαβαλᾶ, Π. Ματιᾶ, Δ. Παγίδα, Θεοδ. Παπαχαραλάμπους (Ted Polos), Μαρ. Πρίμου, Πελ. Κούμπα, Μαρ. Τσαγκαράκη, Φ. Ἀνατολέα, Τρ. Κακλαμάνου, Ν. Ἀναστασιάδη, Π. Βασιλείου, Μ. Κωνσταντινίδη, Π. Πολυχρόνη καὶ τοῦ γλύπτου Κυρλῆ.

Πολὺ ἀξιόλογο στὴ Λεσβιακὴ Ἔκθεση ἦταν καὶ τὸ τμῆμα τοῦ λεσβιακοῦ βιβλίου, ποὺ εἶχε ἐπιμεληθῆ ὁ κ. Γ. Βαλέτας. Μὲ ἔξοδα τῆς Λεσβιακῆς Ἐκθέσεως τυπώθηκε καὶ κυκλοφόρησε ἕνα ὀγκῶδες καὶ ἀπαραίτητο γιὰ κάθε μελετητὴ τῆς ἱστορίας τῆς νήσου βιβλίο, ἡ «Αἰολικὴ Βιβλιογραφία» τοῦ κ. Γ. Βαλέτα, ὅπου ἀναφέρονται ὅλα τὰ λεσβιακὰ ἔντυπα ἀπὸ τὸ 1566 ὡς σήμερα. Ἡ «Αἰολικὴ Βιβλιογραφία», τυπωμένη μὲ πολλὴ καλαισθησία, περιλαμβάνει καὶ μιὰ μεγάλη σειρὰ πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν φυσιογνωμιῶν τῆς νήσου, ποὺ ἔχει φιλοτεχνήσει ὁ Λέσβιος ζωγράφος κ. Μίλλης Παρασκευαΐδης.

Ὅσο ἔμεινε ἀνοιχτὴ ἡ Ἔκθεση, ἐσημείωναν κάθε βράδυ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία οἱ παραστάσεις ἠθογραφικῶν σκηνῶν, ποὺ εἶχε γράψει ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Τρίβολος» κ. Στρατῆς Παπανικόλας. Ἀξιοσημείωτη ἐπιτυχία εἶχε καὶ ἡ Μυτιληναϊκὴ Ἐπιθεώρηση, ποὺ ἔγραψε ἐπίσης ὁ κ. Παπανικόλας. Τὰ ἠθογραφικὰ ἔργα τοῦ κ. Παπανικόλα ἦταν ὁ «Ληολόγος», οἱ «Πανηγυριῶτες στὴν Καρύνη» καὶ ὁ «Γεραγώτικος γάμος». Στὸ πρόγραμμα τῶν θεατρικῶν ἐπιδείξεων ἦταν καὶ ἡ «Κούνια», τὸ «Λεσβιακὸ νανούρισμα» καὶ ἐκτέλεση χορῶν τοῦ νησιοῦ. Γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ θεατρικοῦ μέρους τῆς ἐκθέ-

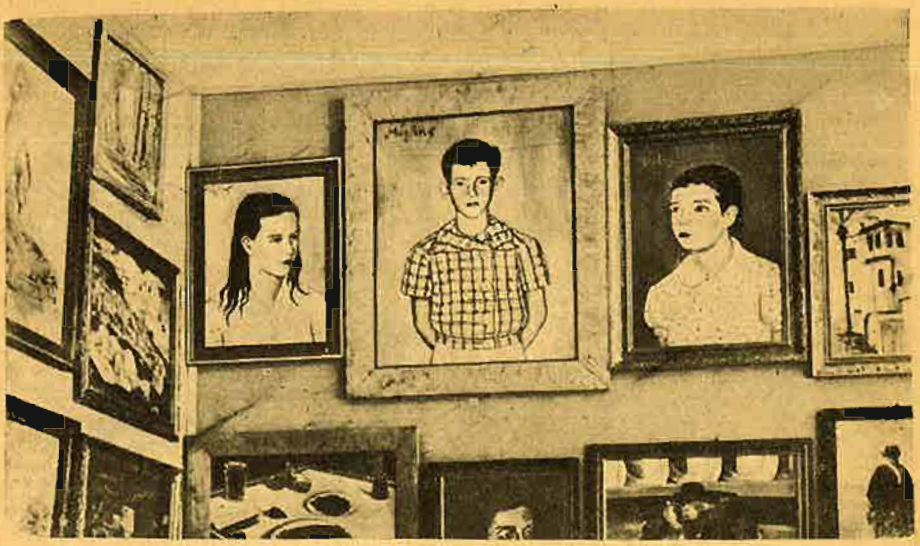

Μία γωνιὰ τῆς « Λεσβιακῆς Ἐκθέσεως » τοῦ 1939.

σεως συνεργάσθηκαν μὲ τὸν κ. Παπανικόλα οἱ κ. κ. Π. Νικήτας-Ψάλτης, Στρατῆς Παρασκευαΐδης, Ἀντώνης Πρωτοπάτσης καὶ Στρ. Ἰωσηφέλλης, καὶ ἡ κ. Λιλὴ Κοζύρη, σύζυγος τοῦ κ. Νομάρχου. Πρέπει ἀκόμα νὰ σημειωθῆ ὅτι γιὰ τὴν καλὴ ὀργάνωση τῆς Ἐκθέσεως ἐργάστηκαν ὁ κ. Κλεάνθης Μυρογιάννης, μουσικοσυνθέτης, ὁ κ. Στρατῆς Ἀναστασέλλης (Κόπς), ποὺ πρωτοστάτησε στὸ ἀνέβασμα τῶν θεατρικῶν ἔργων, ἡ κ. Ἀνδρ. Ἀρώνη, ποὺ ἐδίδαξε τὸν « Γεραγώτικο Γάμο », ὁ αἰδ. Χρ. Κανιμᾶς, συγγραφέας ἠθογραφικῶν ἔργων, καὶ ὁ διευθυντὴς τῆς λαϊκῆς ὀρχήστρας κ. Π. Σουσαμλῆς ἢ Κακοῦργος.

Ν.

Ἕνα χρέος τοῦ Σωματείου Ἠθοποιῶν.

Ἀγαπητὴ « Νέα Ἑστία »,

Θὰ ἤθελες νὰ φιλοξενήσης στὶς στῆλες σου τὶς λίγες αὐτὲς γραμμὲς ποὺ ἀπευθύνονται στὸν Πρόεδρο τοῦ Σωματείου Ἠθοποιῶν κ. Μυράτ;

Δὲν εἶμαι ὁ ἁρμοδιώτερος νὰ ὑποδείξω τὰ καθήκοντα τοῦ θεάτρου στοὺς ἐργάτες του. Ἀλλὰ νομίζω πὼς ὕστερ' ἀπὸ 100 χρόνων ζωὴ καὶ μόχθους θἄπρεπε νὰ λείψη μιὰ κατάσταση (ἴσως ἡ περίπτωση ποὺ θ' ἀναφέρω νὰ μὴν εἶναι, δυστυχῶς, τὸ μοναδικὸ παράδειγμα) ποὺ ντροπιάζει κάθε ἔννοια ἀξιοπρεπείας τοῦ θεάτρου στὸν τόπο μας.

Στὰ καφενεῖα τοῦ Πασαλιμανιοῦ στὸν Πειραιᾶ σέρνεται πότε-πότε ζητιανεύοντας μιὰ μεσόκοπη μαυροφόρα. Εἴτε γιατὶ τὸ παρουσιαστικό της κι' ἡ μιλιά της μοῦ τράβηξαν τὴν προσοχή, εἴτε ἀπὸ μιὰν ἐνδόμυχη παρόρμηση οἰκτου, ἔπιασα κουβέντα μαζί της κι' ἔμαθα ὅτι ἡ σερνάμενη αὐτὴ ζητιάνα εἶναι παλιὰ ἠθοποιός, τῆς καλύτερης ἐποχῆς τοῦ θεάτρου μας. Σιγὰ σιγὰ — ρωτώντας ἐγώ, γαργαλισμένη ἐκείνη ἀπ' τὶς ἀναμνήσεις — θυμήθηκε τὰ χρόνια τῆς ἀκμῆς της. Ντίνα Λαράντζου εἶναι τ' ὄνομά της. Δὲ θἄταν ἴσως πρωταγωνίστρια, μὰ καὶ κορίστα ἂν ἦταν, δὲν εἶναι λόγος νὰ ξεπέση ἔτσι. Ἀπ' τοὺς ἀριθμοὺς ποὺ μοῦδωσε, φαίνεται ὅτι πρωτόπαιξε στὰ 1905 μὲ τὸν Κοτοπούλη. Ἴσως οἱ ἀριθμοὶ νὰ μὴν εἶναι ἀπόλυτα σωστοί, γιατὶ τὰ χρόνια καὶ τὰ βάσανα τῆς ἀδυνάτισαν τὴ μνήμη. Δὲ φαίνεται γραμματισμένη πολύ, τουλάχιστον. Διατηρεῖ κάποια σημάδια ὁμορφιᾶς καὶ μοῦ σιγοτραγούδησε μὲ νοσταλγία ἕνα τραγουδάκι ἀπὸ παλιὰ ἐπιθεώρηση. Ἔπαιξε, ὅπως λέει, στὴν « Τύχη τῆς Μαρούλας » καὶ στὶς « Δύο ὀρφανές ». Ἔπαιξε καὶ μὲ τὴν Κυβέλη, τὸν Χρυσομάλλη καὶ τὸν Μυράτ. Τὸν θυμᾶται καλά, καὶ μάλιστα — ἕνας λόγος ποὺ μ' ἔκαμε νὰ τὴν πιστέψω περισσότερο — δὲν τὸν λέει Μυράτ, ἀλλὰ Μουράτ(η). Θυμᾶται πολλὲς ἰδιωτικὲς ἱστορίες πολλῶν μεγάλων μας ἠθοποιῶν κι' ἐπεισόδια ποὺ τὰ ἔζησε στὰ παρασκήνια... Ἔπαιξε καὶ μὲ τὸν Χρηστομᾶνο. Θυμᾶται τὶς παραξενιές του καὶ τὴν ἐπιμονή του γιὰ τὴν ἄρτια ἐμφάνιση κάθε ρόλου. Ἦταν κι' αὐτὴ ἀπ' τοὺς « μῦστες » του...

Τώρα ζητιανεύει. Ἔχει ἕναν τυφλὸ ἀδελφὸ ποὺ περιμένει ἀπ' αὐτήν. Μὰ — τόνισε μὲ ὅσ' ἀπομεινάρια ἀξιοπρέπειας μποροῦν νὰ τῆς μείνουν — δὲ βγαίνει νὰ ζητιανέψη παρὰ στὴν ἔσχατη ἀνάγκη. Τὴ ρώτησα γιατὶ δὲν ἐπῆγε νὰ βρῆ τὸν κ. Μυράτ ἢ τὴν κ. Κυβέλη, ποὺ θὰ τὴ βοηθοῦσε, ὅπως πιστεύει, σίγουρα. Ντρέπεται ἡ φτωχιά, ντρέπεται νὰ φανερωθῆ στὴν τωρινή της κατάντια. Τῆς ὑποσχέθηκα ν' ἀπευθυνθῶ στὸν Πρόεδρο τοῦ Σωματείου Ἠθοποιῶν. Γράφω ὅ,τι εἶδα κι' ἄκουσα μὲ πόνο ψυχῆς. Ἴσως ὁ κ. Μυ-

ρὰτ νὰ τὴ θυμᾶται ἀκόμα τὴν παλιὰ συνάδελφο. Ἴσως ἡ «ζωντανὴ ἱστορία τοῦ θεάτρου μας», ὁ κ. Λάσκαρης, νἄχη ἀφιερώσει καμμιὰ γραμμὴ σ' αὐτήν. Καὶ θὰ μποροῦσε νὰ βρεθῆ μιὰ φιλόξενη γωνιὰ γιὰ τὰ γερατειὰ τῆς ἄτυχης αὐτῆς γυναίκας.

Δὲ νομίζετε ὅτι τὸ Θέατρό μας εἶναι ἀρκετὰ κακοπαθημένο, ὥστε νὰ περιττεύη περισσότερος διασυρμός του μὲ τὴ ζητιανιὰ τῶν ἐργατῶν του;

Μὲ κάθε τιμὴ
ΜΑΡΙΟΣ ΣΥΛΛΑΣ

Ὁ δεκατρισύλλαβος στὰ διαλογικὰ μέρη τῆς τραγωδίας.

Κύριοι,

Στὸ τεῦχος 303 (σελ. 1075) τῆς «Νέας Ἑστίας», διαβάζω: «Σχετικὸ εἶναι καὶ τὸ σφάλμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ δεκατρισύλλαβου στίχου γιὰ τὰ διαλογικὰ μέρη τῆς τραγωδίας, ποὺ ἀπὸ καμμιὰ πνοὴ δὲ γεμίζεται, ἀπὸ καμμιὰ δύναμη δὲ θεραπεύεται ἐδῶ ἀπὸ τὴ μοιραία του [τὴ] χαλαρότητα». — Κύριε ἐλέησον! Χαλαροὶ οἱ ἴαμβοι καὶ ἀνάπαιστοι τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ! — Γιατὶ στὸν «Ἴωνα» δὲν *ἀκούεται*, γιὰ ὅσους ἔχουνε *αὐτί*, ὁ *κοινὸς* δεκατρισύλλαβος (ὅπως τονὲ δοκίμασε, τεχνικὰ ὁπωσδήποτε, ὁ Πολυλᾶς, καὶ τονὲ μιμήθηκε ἄτεχνα καὶ «ἐν πολλοῖς» ἄρρυθμα καὶ λαγαρὰ ὁ Γρυπάρης καὶ ἄλλοι), παρὰ *ὁλόβολος ὁ Ἀλεξανδρινός*, μὲ παραπάνω τὴν ποικιλία ποὺ τοῦ ἔχουνε προσθέσει οἱ *ρωμαντικοί*.

Μὲ τὰ θερμά μου εὐχαριστῶ,
Ν. ΠΟΡΙΩΤΗΣ

Ἡ εἰκονογράφησις τοῦ τεύχους.

Ἡ «Θεοτόκος», ποὺ δημοσιεύεται ἐκτὸς κειμένου στὸ τεῦχος τοῦτο, εἶναι ἔργο τοῦ μεγάλου ζωγράφου Δομήνικου Θεοτοκόπουλου Γκρέκο. Οἱ εἰκόνες τῶν διηγημάτων «Σκιὲς» καὶ «Σιλουέττες στὸ φῶς», τῆς νουβέλλας «Τὸ βουνὸ τῶν λύκων» καὶ τοῦ μυθιστορήματος «Ὁ Ἰδιοκτήτης» ἔγιναν ἀπὸ τὸν συνεργάτη μας κ. Τάσσο.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ

Ἕνα ἑλληνικὸ ἔργο καὶ μιὰ καλλιτεχνικὴ παράσταση.

Θέατρο, Θίασος Κοτοπούλη: Ν. Κατηφόρη, «Τὸ μεράκι τοῦ ἄρχοντα», κωμῳδία σὲ τρεῖς πράξεις. — Νταμάρια Λυκαβηττοῦ· παράσταση ὀργανωμένη ἀπὸ τὴν Περιφερειακὴ Διοίκηση Θηλέων Πρωτευούσης τῆς Ε.Ο.Ν.: Ρ. Κλάϊστ, «Πενθεσίλεια», τραγωδία.

Τὰ θεάτρά μας ἀνεβάζουν ἐλάχιστα νεοελληνικὰ ἔργα καὶ κάθε τόσο κατηγοροῦνται ὅτι συστηματικὰ παραγκωνίζουν τὴν παραγωγὴ τῶν νέων· συχνὰ ἀναγράφεται ὅτι παραμένουν θαμένα κι' ἄγνωστα στὰ συρτάρια πολλὰ ἀριστουργήματα. Δέχομαι πάντα μὲ πολλὴ ἐπιφύλαξη τοὺς ἰσχυρισμοὺς αὐτούς. Ὅσες φορὲς ἔτυχε νὰ εἶμαι κριτὴς σὲ δραματικοὺς διαγωνισμοὺς ἢ νὰ παρακολουθήσω τὶς παραστάσεις τοῦ θεάτρου τοῦ Παγκρατιοῦ, ποὺ ἀνέβαζε περίπου ἀνεξέλεγκτα ὅ,τι τοῦ προσφερότανε, δὲν ἀνακάλυψα δυστυχῶς ποτὲ μιὰ εὐχάριστη ἔκπληξη. Δὲ νομίζω ὅτι ἔλειψαν ἀπὸ τοὺς νέους οἱ εὐκαιρίες νὰ ἀναδειχθοῦν, δὲ νομίζω ὅτι τὰ θεάτρά μας ἀντιδροῦν συστηματικὰ στὴ νεοελληνικὴ παραγωγή. Ἔχω ἀπεναντίας τὴν ἐντύπωση ὅτι τὴν περιβάλλουν μὲ πολλὴ στοργή. Κάθε φορὰ ποὺ ἕνα ἔργο, ἔστω κι' ἂν ἔχει ἐλαττώματα, εἶναι ὁπωσδήποτε ἀνεκτό, τὸ ἔργο αὐτὸ ἐμφανίζεται στὴ σκηνή. Δυστυχῶς καὶ τὰ ἔργα ποὺ εἶναι μόλις ἀνεκτὰ εἶναι ἐλάχιστα.

Τὸ νέο ἔργο τοῦ κ. Κατηφόρη, τὸ «Μεράκι τοῦ ἄρχοντα», δὲν ὑπερβαίνει καθόλου τὸ ἐπίπεδο αὐτό. Ἂν καί, ὅπως τὸ ἐξήγησα, ξέρω ὅτι οἱ εὐχάριστες ἐκπλήξεις εἶναι σπανιώτατες, ἐπειδὴ εἶμαι φυσικὰ αἰσιόδοξη καὶ μ' ἀρέσει νὰ καλλιεργῶ μόνη μου τὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ νὰ πηγαίνω σὲ κάθε νέα παράσταση μὲ μιὰ διάθεση ἀναμονῆς τῆς καλλιτεχνικῆς συγκίνησης κι' ἀπόλαυσης, πῆγα νὰ παρακολουθήσω τὸ «Μεράκι τοῦ ἄρχοντα» ποὺ εἶχε πολὺ ρεκλαμαριστεῖ στὶς ἐφημερίδες, μὲ ἄπειρες ἐλπίδες ὅτι θ' ἀνάδειχνε ἕνα νέο θεατρικὸ ταλέντο.

Ἡ πρώτη πράξη δὲ διέψευσε τὶς ἐλπίδες μου. Πρόβαλλε ἕναν τύπο ἐνδιαφέροντα, ἕναν ἄνθρωπο ποὺ εἶναι μαζὶ καὶ πολὺ φιλάργυρος καὶ πολὺ φιλόδοξος, ποὺ πλούτισε καταδυναστεύοντας τοὺς συντοπίτες του, τοὺς ὁποίους ἐκμεταλλευότανε, ποὺ δὲ θέλει ν' ἀποσπάσει οὔτε 500 χιλιάδες ἀπὸ τὴ μεγάλη του περιουσία γιὰ νὰ προικίσει τὶς κόρες του, καὶ ποὺ ὡστόσο, ὅταν ἔρχεται μιὰ Ἑταιρεία νὰ τὸν συναγωνιστεῖ καὶ τοῦ προτείνει νὰ τὸν προσλάβει στὸ συνεταιρισμό, δὲ δέχεται, καὶ προτιμᾶ νὰ καταστραφεῖ οἰκονομικὰ παρὰ νὰ πάψει θελημένα νὰ εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ τρομοκράτης ἄρχοντας στὸν τόπο του. Βέβαια, ὁ διάλογος ἦταν καὶ στὴν πρώτη πράξη ἀρκετὰ ἄτονος, δὲν ἀναπηδοῦσε ἀπὸ μέσα του οὔτε μιὰ φράση ποὺ νὰ κάνει κάποια ἐντύπωση, εἴτε μὲ τὸ ὕφος της, τὴ διατύπωσή της, εἴτε μὲ τὸ νόημά της· ἐπίσης, τὰ δευτερεύοντα πρόσωπα ἦταν ὅλα ἀκαθόριστα, ἔμεναν σκιὲς χωρὶς χαρακτῆρα καὶ χωρὶς ἀτομικότητα· μὰ ἡ ζωηρὴ διαγραφὴ τοῦ κύριου προσώπου ἔδινε ὑποσχέσεις ὅτι στὶς ἄλλες πράξεις τὸ ἔργο θὰ ὡρίμαζε.

Δυστυχῶς στὶς ἄλλες πράξεις δὲν ἔγινε τίποτα. Τὸ κύριο πρόσωπο δὲν ἔρχεται σὲ σύγκρουση οὔτε μὲ τὴν Ἑταιρεία οὔτε μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Ἡ φιλαργυρία του καὶ ἡ φιλοδοξία του δὲν ἀντιμάχονται. Ἐξακολουθοῦν νὰ συνυπάρχουν κι' οἱ δυὸ μέσα του ἐντελῶς στατικά. Ὁ χαραχτήρας του δὲν ἀναλύεται, δὲν ἐμβαθύνεται περισσότερο παρὰ στὴν πρώτη πράξη. Ἐπαναλαμβάνονται ὅλο τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Ὁ διάλογος δὲν ἔχει ἴχνος φωσφορίσματος, κανένα

ἀπὸ τὰ δευτερεύοντα πρόσωπα δὲν ἀποκτᾶ οὔτε ἀμυδρὴ ἀναγλυφικότητα. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ὅτι ὁ γιὸς τοῦ ἄρχοντα, ποὺ σ' ἀρκετὲς σκηνὲς ὁ συγγραφέας φαίνεται νὰ θέλει νὰ τὸν παρουσιάσει ἰδεαλιστή, ἐμφανίζεται ἀπότομα καὶ χωρὶς καμιὰ ἐξήγηση στὸ τέλος πιὸ συμφεροντολόγος καὶ πιὸ μικρόπρεπος ἀπὸ τὸν πατέρα του. Φυσικά, οἱ δυὸ τελευταῖες πράξεις πρέπει ὁπωσδήποτε μὲ κάποιο τρόπο νὰ γεμίσουν· ὁ συγγραφέας παρεμβάλλει διάφορα ἐπεισόδια ποὺ ἔχουν θέση μόνο σὲ φάρσα καὶ ποὺ δὲν εἶναι οὔτε κἂν ἐξυπνα ἢ πρωτότυπα. Ὅπως σωστὰ τὸ παρετήρησε ὁ κ. Ροδᾶς, τὸ ἔργο ἀρχίζει σὰν κωμωδία χαρακτήρων, ἐξελίσσεται σὲ φάρσα καὶ τελειώνει σὰν ὀπερέττα, γιατὶ στὸ τέλος ὅλα τὰ πρόσωπα ἐμφανίζονται στὴ σκηνὴ καὶ ἐντελῶς αὐθαίρετα κι' ἀδικαιολόγητα ἐπιβάλλεται ἕνα happy end: Ὁ ἄρχοντας συμβιβάζεται μὲ τὴν Ἑταιρεία κι' ὅλα τὰ παιδιά του παντρεύονται...

Τὸ «Μεράκι τοῦ ἄρχοντα» εἶναι ἀπὸ τὰ ἔργα ἐκεῖνα ποὺ ἀφοῦ μείνουν — μὲ τὴ βία — μερικὲς βραδιὲς στὴ σκηνή, θὰ λησμονηθοῦν ἐντελῶς. Ἔχουν ἄδικο τὰ θέατρα νὰ δυσπιστοῦν στὰ πρωτόλεια, ἀφοῦ ὅταν ἀποφασίσουν νὰ ἀνεβάσουν ἕνα, — ἀσφαλῶς τὸ καλύτερο ἀπὸ τὶς ἑκατοντάδες ποὺ ὑποβλήθηκαν, — δὲν ἱκανοποιοῦν οὔτέ τὸ κοινό, οὔτε συνεπῶς καὶ τὸν ἑαυτό τους;

Τὸ «Μεράκι τοῦ ἄρχοντα» σκηνοθετήθηκε, ὅπως ἀναγράφει τὸ πρόγραμμα, ἀπὸ τὸν κ. Κρύν. Τονίζω «ὅπως ἀναγράφει τὸ πρόγραμμα», γιατὶ πουθενὰ δὲν ξεχώρισα τὴν πνοή, τὴ θέληση, τὴν ὕπαρξη ἑνὸς σκηνοθέτη. Ἀναγνωρίζω βέβαια ὅτι εἶναι δυσκολώτατο νὰ σκηνοθετηθεῖ ἕνα ἔργο ποὺ δὲν ἔχει χαρακτῆρα, ποὺ κυμαίνεται μεταξὺ κωμωδίας, φάρσας κι' ὀπερέττας, καὶ δὲ λησμονῶ ὅτι ὁ κ. Κρὺν ἔδειξε τὴν ἱκανότητά του στὸ ἀνέβασμα τῆς «Ἔντα Γκάμπλερ», ἀλλ' ὁπωσδήποτε νομίζω ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε ἐπιβάλλει στοὺς ἠθοποιοὺς κάποια πειθαρχία καὶ κάποια ἑνότητα. Νομίζω ὅτι ἦταν ἔργο του νὰ δώσει κυριαρχικὴ σημασία στὸν τόνο τῆς κωμωδίας ἢ στὸν τόνο τῆς φάρσας.

Μιὰ ποὺ ἀνέλαβε νὰ παρουσιάσει τὸ «Μεράκι τοῦ ἄρχοντα», ἔπρεπε μ' ἕναν ὁποιοδήποτε τρόπο νὰ ὑπερνικήσει τὶς δυσκολίες, ἐνῶ φαίνεται ὅτι, ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἄφησε τὸν κάθε ἠθοποιὸ ἐλεύθερο νὰ παίζει ὅπως θέλει. Οἱ ἠθοποιοὶ ποὺ ἔχουν πρόστυχες κινήσεις καὶ χυδαῖες ἀποχρώσεις φωνῆς, ἐξακολουθοῦσαν νὰ τὶς ἔχουν, οἱ ἠθοποιοὶ ποὺ δὲν ξέρουν οὔτε νὰ σταθοῦν οὔτε νὰ κινηθοῦν στὴ σκηνή, δὲν ἔδειξαν καμιὰ πρόοδο, ὁ κ. Δ. Μυράτ ἦταν ἄτονος κι' ἄψυχος ὅπως πάντα, ὁ κ. Λογοθετίδης εἶχε τὸ συνηθισμένο του μπρίο, ποὺ βέβαια συγκρατεῖ τὸ θεατὴ καὶ συναρπάζει, ἀλλὰ ποὺ συχνὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὸ νόημα τῆς Τέχνης. Δὲν τοῦ εἶχε ἐπιβληθεῖ καμμιὰ πειθαρχία. Ξεχώρισα μόνο τὴν κ. Ἄννα Λώρη, ποὺ εἶχε ἄπειρη εὐγένεια καὶ ποὺ δοκίμαζε νὰ δώσει κάποιαν ἐσωτερικότητα στὸ ἀνδρείκελο ποὺ ἐνσάρκωνε.

Τὸ σκηνικὸ τοῦ κ. Λάσκαρη ἦταν καλαίσθητο, ἀλλ' ἐνῶ τὸ ἔργο τοποθετεῖται στὴ Λευκάδα, δὲν εἶχε κανένα τοπικὸ χαρακτῆρα.

***

Τὴν εὐχάριστη ἔκπληξη ποὺ δὲν ἔδωσε τὸ «Μεράκι τοῦ ἄρχοντα» τὴν ἔδωσε ἡ παράσταση τῆς «Πενθεσίλειας» στὰ Νταμάρια τοῦ Λυκαβηττοῦ. Ἀπὸ μιὰ παιδικὴ ἐρασιτεχνικὴ παράσταση δὲν ἔχει κανεὶς συνήθως πολλὲς ἀξιώσεις. Δὲν περίμενα νὰ δῶ τίποτ' ἄλλο ἀπὸ μιὰν εὐσυνείδητη σχολικὴ παράσταση. Παρακολούθησα ὅμως ἕνα θέαμα ἀληθινὰ καλλιτεχνικό.

Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ εἶχε κανεὶς τὴν ἐντύπωση μιᾶς ὀργάνωσης ἐξαιρετικὰ φροντισμένης καὶ πολιτισμένης. Στ' αὐτοκίνητα ποὺ μετέφεραν τὸν κόσμο στὸ θέατρο, στὸ ἴδιο τὸ θέατρο, ἐπεκράτησε ἀπόλυτη καὶ παραδειγματικὴ τάξη. Ἀμέσως σχηματίστηκε μιὰ ἐξαίρετη διάθεση κι' ὁ θεατὴς μπόρεσε χωρὶς κανένα περισπασμὸ νὰ ἐνθουσιαστεῖ πρῶτα ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ φυσικὸ θέατρο, ποὺ καθὼς πλαισιώνεται ὅλο ἀπὸ πελώριους βράχους, προκαλεῖ καταπληκτικὴ καὶ θαυμαστὴ ἐντύπωση, καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ θέαμα, ποὺ ρυθμίστηκε ἀριστουργηματικὰ ἀπὸ τὸν κ. Μουζενίδη. Ἀνάμεσα κι' ἀπάνω στοὺς πραγματικοὺς βράχους ποὺ ἀναπαράσταιναν ζωηρά, ὅπως δὲ θὰ κατώρθωνε κανένα τεχνητὸ σκηνικό, ἕνα πελώριο πεδίο μάχης, τὰ πλήθη τῶν ἀμαζόνων καὶ τῶν πολεμιστῶν κινήθηκαν μὲ ἄνεση καὶ μὲ ἁρμονία. Κάθε κίνηση ἦταν καὶ στοχασμένη, καλλιτεχνική, καὶ σύγχρονα φαινόταν πάντα ἀνεπιτήδευτη. Ἄπειρες εἰκόνες, ποὺ φωτίστηκαν κι' ἐξαίσια ἀπὸ διάφορους προβολεῖς — ποὺ θὰ τοὺς ἤθελα μόνο λίγο πιὸ ἔντονους — ἔμοιαζαν σὰν πίνακες μεγάλων ζωγράφων. Τὸ ἀνέβασμα τῆς «Πενθεσίλειας», ποὺ παρουσίασε καὶ σειρὰ ἀπὸ ἐξυπνότατα κι' αἰσθητικώτατα εὑρήματα, τοποθετεῖ τὸν κ. Μουζενίδη ἀνάμεσα στοὺς πολὺ μεγάλους σκηνοθέτες. Ὁραματίσθηκε καὶ δημιούργησε ἕνα ὑπέροχο θέαμα καὶ ἐπέβαλλε καὶ σ' ὅλους τοὺς ἐκτελεστές, παιδιὰ ἄπειρα, ποὺ πρώτη φορὰ ἔπαιζαν, τόση πειθαρχία, ὥστε ἐμφανίστηκαν σχεδὸν σὰ δοκιμασμένοι ἠθοποιοί. Δὲν παρατηρήθηκε οὔτε μιὰ χασμωδία· ἡ ἄρθρωσή τους ἦταν ἐξαίρετη καὶ χρωμάτιζαν καὶ τὴ φράση. Ἔτσι ἀκούστηκαν καθαρὰ καὶ μερικὲς πολὺ πεζὲς ἐκφράσεις τῆς μετάφρασης, ποὺ γιὰ ν' ἀνταποκριθεῖ στὴν τελειότητα τοῦ συνόλου ἔπρεπε ν' ἀναφερωνόταν ἀπὸ μιὰ πολὺ πιὸ ἔντονη ποιητικὴ ἀνάταση.

Γράφω τὶς ἐντυπώσεις μου ἀπὸ τὸ σύνολο. Δὲν μπορῶ νὰ μπῶ καὶ σὲ λεπτομέρειες, νὰ κρίνω καθέναν ἀπὸ τοὺς ἐρασιτέχνες ἠθοποιούς χωριστά. Γιὰ νὰ εἶναι ὁρατὴ ἡ τεράστια καὶ βαθύτατη «σκηνή», ποὺ εἶναι βαλμένη ἀπὸ τὴ φύση ἀρκετὰ ψηλά, πάνω σὲ μιὰ πελώρια πλατεῖα ἀνάμεσα στοὺς βράχους, ἀπὸ τὶς καρέκλες ποὺ ἦταν κάτω, ἔπρεπε οἱ καρέκλες νὰ τοποθετηθοῦν μακριά. Λογαριάζω ὅτι ἀπὸ τὶς πρῶτες καρέκλες ἴσαμε τὸ πρῶτο ἐπίπεδο τῆς «σκηνῆς» ἀνοιγότανε μιὰ ἀπόσταση τουλάχιστον 50 μέτρων, κι' ἴσαμε τὸ βάθος ἴσως ἑκατό. Δυστυχῶς τὰ μάτια μου δὲν διακρίνουν καθαρὰ σὲ τέτοια ἀπόσταση, κι' ἐπειδὴ ξέρω ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι ὑποφέρουν ἀπὸ μυωπία,

κι' ἐπειδὴ ὁπωσδήποτε δὲ μπορεῖ νὰ δημιουργηθεῖ ἐπαφὴ μεταξὺ κοινοῦ καὶ ἠθοποιῶν ὅταν τοὺς χωρίζει ἕνα πελώριο κενό, σκέπτομαι ὅτι ἂν πρόκειται νὰ δοθοῦν κι' ἄλλες παραστάσεις στὸ φυσικὸ αὐτὸ θέατρο ποὺ ἀξίζει καὶ πρέπει νὰ χρησιμοποιηθεῖ, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ βρεθεῖ κάποια λύση στὸ πρόβλημα αὐτὸ τῆς ἀπόστασης. Παρ' ὅλο ὅμως ποὺ διέκρινα μόνο τὶς μεγάλες γραμμές, κι' ἀναγκαστικά, ὕστερ' ἀπὸ λίγη ὥρα, αἰσθανόμουνα μιὰ κόπωση, παρ' ὅλο ποὺ τὸ ρωμαντικὸ ἔργο τοῦ Kleist, ποὺ διαλέχτηκε γιὰ τὶς θεαματικές του δυνατότητες, εἶναι σὲ ἀρκετὲς σκηνὲς ὑπερβολικὰ πολύλογο καὶ κούφιο καὶ συνεπῶς πληκτικό, τὸ θέαμα κάτω ἀπὸ τὸν ἔναστρο οὐρανὸ ἦταν τόσο ὡραῖο, ὥστε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος μὲ ἠλέκτρισε, μὲ μαγνήτισε, μ' ἐνθουσίασε. Εἶχα καιρὸ νὰ αἰστανθῶ σὲ παράσταση μιὰ τόσο ζωηρὴ αἰσθητικὴ χαρά.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Μία ραδιοφωνικὴ συναυλία

Τὸ ζήτημα γιὰ μᾶς δὲν εἶναι τί ἀξίζει κάθε καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση, — ἄλλη θὰ εἶναι καλύτερη, ἄλλη χειρότερη, — ἀλλ' ἀπὸ ποιὰ προοπτικὴ θὰ τὴν ἀντικρύσουμε. Ἂν λ.χ. περιμένουμε νὰ βροῦμε σ' ἕνα τυπωμένο ἀντίγραφο τῆς «Ἀνοιξης» τοῦ Μποτιτσέλλι τὰ αἰθέρια χρώματα καὶ τὴ δροσιὰ ποὺ ξέρουμε πὼς χαραχτηρίζουν τὸ ἀριστούργημα αὐτό, θὰ ποῦμε: «Αὐτὸ εἶναι λοιπόν;» καὶ θὰ μείνουμε τρομερὰ ἀπογοητευμένοι. Ἂν ὅμως τὸ ἀντικρύσουμε σὰν ἕνα ἀντίγραφο, ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ μᾶς δώσει μιὰ γενικὴ ἰδέα ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, ἢ νὰ ξαναζωντανέψει τὴ συγκίνησή μας, ὅταν τὸ πρωτοείδαμε στὴ Φλωρεντία, τότε θὰ μείνουμε ἱκανοποιημένοι.

Κάτι ἀνάλογο συνέβηκε καὶ μὲ τὴ ραδιοφωνικὴ συναυλία ποὺ διεύθυνε ὁ Μητρόπουλος στὶς 31 Ἰουλίου. Φαντάζομαι πὼς ἐκεῖνο τὸ βράδυ γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἀθήνα θὰ ἔλειψε ἡ τρομαχτικὴ σύγκρουση τῶν ἐκπομπῶν, ποὺ συμβαίνει τώρα τὸ καλοκαίρι μὲ τὶς πολυκατοικίες, ὅπου, ἀπὸ τ' ἀνοιχτὰ παράθυρα, ἀκοῦονται νὰ διαπληκτίζονται μιὰ ἄρια ἀπὸ Ἰταλικὴ ὄπερα μὲ μιὰ τζάζ ἢ μ' ἕνα κουαρτέτο καὶ μ' ἕνα συμφωνικὸ ποίημα, παρουσιάζοντας ἔτσι τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς πολυτονίας εἰς βάρος τοῦ ὕπνου καὶ τῶν νεύρων τῶν δυστυχισμένων κατοίκων, ποὺ δὲν ξέρουν ποῦ νὰ καταφύγουν γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὶς προόδους τοῦ μηχανικοῦ αἰώνα μας.

Ὡστόσο τὸ βράδυ ἐκεῖνο τὰ ραδιόφωνα τῆς Ἀθήνας εἶχαν γιὰ μιὰ φορὰ ἑνιαῖο μέτωπο. Ὅλοι οἱ θαυμαστὲς τοῦ μεγάλου μας μαέστρου περίμεναν ἕνα τέταρτο πρὶν τῆς ὁρισμένης ὥρας γιὰ ν' ἀκούσουν τὸν ἐκφωνητὴ ν' ἀναγγείλει τὸ πρόγραμμα, πρόγραμμα ἐκλεκτό, — Μπάχ, Μπετόβεν, Στράους, Βάγνερ. Καὶ εἶχαν προεξοφλήσει ἀπὸ πρὶν τὴν ἐξαιρετικὴ μουσικὴ ἀπόλαυση. Ἡ συναυλία θὰ γινόταν στὸ θέατρο «Ρέξ», γιατὶ ποῦ νὰ χωρέσει τὸ στούντιο τοῦ Σταθμοῦ ὁλόκληρη τὴ συμφωνικὴ ὀρχήστρα, ἐνισχυμένη μάλιστα καὶ μὲ τὴν ὀρχήστρα τοῦ Σταθμοῦ. Μὲ τὴν ἄρια τοῦ Μπάχ, μεταγραμμένη γιὰ ὀρχήστρα ἐγχόρδων, μείναμε ἀρκετὰ ἱκανοποιημένοι. Ἡ ἐκφραστικὴ δυναμικότητα τοῦ Μητροπούλου, ἡ ferveur — δὲ βρίσκω τὴν ἀνάλογη ἑλληνικὴ λέξη — μὲ τὴν ὁποία ἐμψυχώνει κάθε ἔργο ποὺ ἑρμηνεύει, δὲν πῆγε χαμένη. Γεμάτοι κατάνυξη καὶ μουσικὴ ἔξαρση, περιμέναμε καὶ τὴν Τετάρτη Συμφωνία τοῦ Μπετόβεν. Τί ἀπογοήτευση! Προσπαθῶ νὰ ξεχωρίσω τὰ ὡραῖα ἐπεισόδια τοῦ πρώτου μέρους στὰ πρῶτα βιολιά. Τίποτα! Χαμένα μέσα στὴ βοὴ τῶν κοντραμπάσσων καὶ τῶν χάλκινων, ποὺ κυριαρχοῦν καὶ πνίγουν τὰ πάντα. Χαμένες ὅλες οἱ αἰθέριες μουσικὲς δαντέλες, χαμένα ὅλα τὰ πιανίσσιμα. Ὢ καὶ νὰ μποροῦσε νὰ τ' ἀκούσει ὁ Μητρόπουλος, τὴν ὥρα ποὺ διεύθυνε, μὲ τὴ συνείδηση ἥσυχη, τὴν ὡραία συμφωνία. Φαντάζομαι πὼς ποτὲ δὲ θ' ἀποφάσιζε νὰ ξαναδιευθύνει ἐδῶ ραδιοφωνικὴ συναυλία. Τάχα τὸ ἴδιο συμβαίνει κι' ἀλλοῦ; Στὸν «Δὸν Ζουάν» τοῦ Στράους, τὸ ἴδιο, στὸν «Ταγχόϋζερ», τὸ ἴδιο. Πᾶνε ὅλες οἱ γοητεῖες τῆς Ἀφροδίτης, ὅλα τὰ ἀλαφιασμένα ἀναφυλλητὰ τῶν πρώτων βιολιῶν. Ὅσοι ἔχουν βρεθεῖ στὶς ὑπέροχες μουσικὲς μυσταγωγίες στὸ θέατρο τοῦ Ἡρῴδου, μένουν κατάπληκτοι. Τὰ βάζουν μὲ τὸ Μητρόπουλο. Τί ἔπαθε; λένε.

Δὲν ἔπαθε τίποτα. Εἶναι ὁ ἴδιος πάντα. Ὑπέροχος ἑρμηνευτὴς τῶν ἔργων ποὺ ἐκτελεῖ, ὑπέροχος ἐμψυχωτὴς τῆς ὀρχήστρας. Μόνο ποὺ δὲν ἀκούσαμε τὸν ἴδιο. Τὸν ἀκούσαμε μέσ' ἀπὸ τὰ διάφορα μικρόφωνα καὶ μεγάφωνα, ποὺ τὰ τοποθετεῖ ὅπως ξέρει κι ὅπως μπορεῖ ὁ ρυθμιστὴς τοῦ τόνου στὸ Σταθμό. Φταίει ὅμως ὁ Σταθμός, ἢ φταῖμε μεῖς ποὺ ζητοῦμε ἀπὸ τὸ Σταθμὸ περισσότερα ἀπ' ὅ,τι μπορεῖ νὰ δώσει; Ἂς ἔχουμε στὸ νοῦ μας αὐτὸ ποὺ εἶπα στὴν ἀρχή. Ὅταν ξέρουμε ἀπὸ πρίν, ὅπως ξέρομε τώρα, ἔπειτ' ἀπὸ τὴ συναυλία αὐτή, ὅτι δὲν πρόκειται ν' ἀκούσουμε τὸ Μητρόπουλο, ἀλλὰ μόνο τὴ σκιά του, ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιμένουμε παρὰ τὶς γενικὲς γραμμὲς τῆς ἑρμηνείας του, τὰ *τέμπι*, — ἀλλέγκρο, λάργκο, πρέστο, — τότε μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ἀπογοητευθοῦμε.

ΑΥΡΑ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Γιώργου Σεφέρη: «*Διάλογος πάνω στὴν Ποίηση*».

Ὁ ποιητὴς Γιῶργος Σεφέρης τύπωσε σὲ ἰδιαίτερο τεῦχος μιὰ μελέτη του γιὰ τὴν ποίηση, ποὺ δημοσιεύτηκε ἀρχικὰ στὸ περιοδικὸ «Νέα Γράμματα» (Αὔγουστος - Σεπτέμβρης 1938 καὶ Γενάρης - Μάρτης 1939), χωρισμένη σὲ δυὸ μέρη, ποὺ τὸ μὲν πρῶτο μέρος της ἐπιγράφεται «Διάλογος πάνω στὴν Ποίηση», τὸ δὲ ἄλλο «Δεύτερος διάλογος ἢ μονόλογος πάνω στὴν Ποίηση». Ἀφορμὴ γιὰ νὰ γράψη τὸ πρῶτος μέρος τῆς μελέ-

της του ἔδωσε στὸν Σεφέρη ὁ καθηγητής, κριτικὸς τοῦ Παλαμᾶ, Κ. Τσάτσος, μ' ἕνα μακρὺ ἄρθρο του, «Πρὶν ἀπὸ τὸ Ξεκίνημα», ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Τὰ Προπύλαια» (τεύχη Ἀπρίλη καὶ Μάη - Ἰουνίου 1938), καὶ τὸ δεύτερο μέρος πάλιν ὁ κ. Τσάτσος, μὲ τὸ ἄρθρο του «Ἕνας διάλογος γιὰ τὴν Ποίηση», δημοσιευμένο στὰ «Προπύλαια» (τεῦχος Ὀχτώβρη - Δεκέμβρη 1938), καὶ ποὺ ἦταν μιὰ ἀπάντηση στὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης τοῦ κ. Σεφέρη. Ἡ συζήτηση, λοιπόν, δὲν ἔκλεισε, ἀφοῦ ὁ κ. Τσάτσος δὲν ἀπάντησε ἀκόμα (τὴ στιγμὴ ποὺ γράφονται οἱ γραμμὲς τοῦτες) στὸ δεύτερο μέρος τῆς μελέτης τοῦ κ. Σεφέρη, μὰ δὲ φαντάζομαι καὶ νὰ κλείση ποτέ, μ' ὅσες ἀπαντήσεις κι ἂν δοθοῦν κι ἀπ' τοὺς δυὸ «διαλεγομένους» καὶ μ' ὅση καλὴ πίστη καὶ πνεῦμα διαλεκτικὸ κι ἂν συνεχιστῆ, γιατὶ τὸ θέμα τῆς συζήτησης εἶναι ἀπ' τὰ πιὸ πλατειὰ κι ἀπ' τὰ πιὸ σύνθετα ποὺ μπορεῖ νὰ γίνουν, προπάντων στὴν ἐποχή μας. Πραγματικά, ποτὲ ἄλλοτε τὸ ποιητικὸ φαινόμενο, αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε ποίηση, δὲν εἶχε ἀντικρυστῆ τόσο θεμελιακὰ ὅσο σήμερα, ποτὲ ἡ φύση τῆς ποίησης, ὁ προορισμός της, ὁ κοινωνικὸς ἢ ἀκοινωνικὸς χαρακτήρας της, τὸ ὑλικό της, εἶχαν κυνταχτῆ μὲ τόσο βαθὺ καὶ ἀνοιχτομάτικο μὰ καὶ μὲ τόσο ριζοσπαστικὸ βλέμμα, ποτὲ ἡ τέχνη τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ρεμπὼ δὲν εἶχαν τόσο ριζικὰ καὶ ὁλοκληρωτικὰ ἀναθεωρηθῆ. Πράμα φυσικό, ὄχι γιατὶ ἡ ἐποχή μας εἶναι ἡ περισσότερο κριτικὴ ἀπ' ὅλες τὶς ὡς μὲ τώρα ἐποχές, μὰ γιατὶ ποτὲ ἴσως ἄλλοτε ὁ ἄνθρωπος δὲ φανέρωσε τέτοια δίψα γιὰ γνώση, τέτοια λαχτάρα, σπάζοντας ὅλα τὰ καλούπια ποὺ μᾶς ἐπιβάλλουν οἱ λέξεις, οἱ ἰδέες, ὅλη ἡ κούφια μονέδα τοῦ παραδομένου ποὺ κυκλοφορεῖ ἀπὸ κεκτημένη ταχύτητα, ν' ἀντικρύση τὰ πράματα ὅσο γίνεται πιὸ καθαρὰ καὶ γυμνά, στὸ ἀληθινό τους βάθος καὶ τὴν οὐσία τους.

Τί εἶναι, λοιπόν, ἡ ποίηση; Καὶ πιὸ συγκεκριμένα: κατὰ ποῦ τραβᾶ ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ ποίηση; Μπορεῖ ὁ λόγος ὁ ποιητικὸς νὰ χειραφετηθῆ ὁλότελα ἀπὸ τὴ «συνειρμικὴ ἔκφραση», νὰ πετάξη ἀπὸ μέσα του ἐντελῶς τὰ «ἄλλογα» στοιχεῖα; Καὶ ἂν ὄχι, ὑπάρχει καὶ ποιὸ εἶναι τὸ ὅριο τοῦ ἄλογου, ποὺ ὅταν τὸ ξεπεράση, ἡ ποίηση παύει νὰ εἶναι φαινόμενο μεταβιβάσιμο, ἀντικειμενικό, χάνει, μ' ἄλλα λόγια, τὸν κοινωνικὸ χαρακτῆρα της καὶ γίνεται μιὰ ὑπόθεση ἀτομική, μ' ἐνδιαφέρον ψυχολογικό, ἴσως, θρησκευτικὸ ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο, ὄχι, ὅμως, καὶ καλλιτεχνικό; Νὰ τὰ πιὸ οὐσιαστικὰ σημεῖα τοῦ ζητήματος, ποὺ γύρω τους γίνεται ἡ συζήτηση μεταξὺ τῶν κ.κ. Σεφέρη καὶ Τσάτσου. Συζήτηση ἀπὸ τὶς πιὸ σημαντικὲς ποὺ παρακολουθήσαμε στὸν τόπο μας τὰ τελευταῖα χρόνια, ἀπὸ τὶς πνευματικώτερες, ἀπ' τὶς πιὸ ἐπίκαιρες, ὅταν σκεφτῆ κανεὶς μὲ τί πάθος μελετιέται στὶς μεγάλες εὐρωπαϊκὲς χῶρες τὸ πρόβλημα τῆς ποίησης, καὶ ἀπὸ τὶς πιὸ γόνιμες, γιὰ ὅλους μας, ἀφοῦ τὴ συζήτηση τὴν κάνουν διανοούμενοι τόσο καλὰ ἁρματωμένοι, μὰ ἰδίως γιὰ τοὺς νεώτερους, ποὺ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ πῶ πόσο θἄχουν νὰ ὠφεληθοῦν, ἀπὸ τὶς γνώσεις, ἀπὸ τὴν ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ πεῖρα ἀνθρώπων ὅπως ὁ κ. Τσάτσος καὶ ὁ κ. Σεφέρης, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο, τὸν ἤρεμο, τὸν τίμιο, τὸν ἀληθινὰ θεωρητικό, ποὺ οἱ δυὸ αὐτοὶ λογοτέχνες συζητοῦν.

Ἄλλωστε, ἡ ποίηση ἀκριβῶς τῶν νέων τοῦ τόπου μας προκάλεσε ὅλη τὴ συζήτηση, ἀφοῦ τὸ «Πρὶν ἀπὸ τὸ Ξεκίνημα», ἀρχικὴ ἀφορμὴ τῆς συζήτησης, τὄγραψε ὁ κ. Τσάτσος γιὰ νὰ δείξη πόσο οἱ νέοι Ἕλληνες ποιητὲς τοῦ καιροῦ μας, ποὺ παρουσιάζονται σὰν οἱ πνευματικοὶ πρωτοπόροι τοῦ τόπου μας, ἐξορίζοντας, ὅλο καὶ περισσότερο, ἀπὸ τὰ ποιήματά τους, τὰ ἄλλογα στοιχεῖα, πιστεύοντας ὅτι τὸ «ποιητικό», ποὺ δὲν ταυτίζεται, βέβαια, μὲ τὸ ἄλλογο, μπορεῖ, ὡστόσο, νὰ ὑπάρξη καὶ τέλεια γυμνωμένο ἀπὸ κάθε ἄλλογο στοιχεῖο, ἔρχονται σὲ ἀντίθεση ὄχι μόνο μὲ τὴ βαθύτερη ἀρχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἑλληνικῆς ὡραιότητας, ἀλλὰ καὶ «μὲ κάθε δυνατὴ ἀντίληψη τοῦ ὡραίου». Μὲ τὴ βαθύτερη ἀρχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἔρχονται σὲ ἀντίθεση γιατὶ ἀρνιοῦνται τὸ λόγο καὶ τὸ ὀρθὸ μέτρο στὴν ποίηση, γνωρίσματα ὑποστασιακὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, καὶ μὲ κάθε δυνατὴ ἀντίληψη τοῦ ὡραίου, γιατὶ κόβοντας κάθε δεσμὸ μὲ τὸ ἄλλογο, μπαίνουν στὸ χῶρο τοῦ ἄλογου, ἐκφράζουν ἄρα μιὰ πεῖρα ἀμετάδοτη στοὺς τρίτους, σχέσεις ὑποκειμενικὲς καὶ τυχαῖες, σχέσεις ζωῆς, καὶ ὄχι ἀντικειμενικὲς καὶ ἀναγκαῖες, διαμορφωμένες σὲ τέχνες, *αἰσθητικές*. Ὁ κ. Τσάτσος τονίζει τὴν ἀντίθεση τῶν συγκαιρινῶν «πρωτοπόρων» ποιητῶν τοῦ τόπου μας μὲ τὴ βαθύτερη ἀρχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, γιατὶ πιστεύει ὅτι ἡ τέχνη ἔχει ἐθνικὸ χαρακτῆρα. Ὅτι «πηγάζοντας ἀπὸ μιὰν ὁρισμένη γῆ καὶ μιὰν ὁρισμένη παράδοση, ἡ τέχνη κάθε λαοῦ πραγματοποιεῖ μιὰ διάφορη μορφὴ ὡραιότητας». Εἶναι γνωστὸ τί ἀπαντοῦσε ὁ Gide στὸν Barrès, σὲ ἀρκετὰ ἀνάλογη περίπτωση: «Γεννημένος στὸ Παρίσι, ἀπὸ πατέρα οὐζεσιανὸ[1] καὶ μητέρα νορμανδή, ποῦ θέλετε, κ. Μπαρρές, νὰ ριζώσω;» Λόγια ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ εἰπωθοῦν παραλλαγμένα σὲ ὅλες τὶς ἐποχές, ἂν ρίζα ὀνομάσουμε μιὰν ὁρισμένη γῆ καὶ μιὰν ὁρισμένη παράδοση. Καί, λόγου χάρη, ποιὰ ἦταν ἡ ὁρισμένη γῆ καὶ ἡ ὁρισμένη παράδοση γιὰ ἕνα αἰολέα, ἄποικο σὲ μιὰν ἰωνικὴ μικρασιατικὴ χώρα, τὴ στιγμὴ ποὺ γίνονταν οἱ τελευταῖες ζυμώσεις ποὺ προκάλεσε ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων;

Ἀλλ' ἂς ἀφήσουμε κατὰ μέρος τὸ δεύτερο αὐτὸ σημεῖο τῆς συζήτησης, καὶ ἂς περιοριστοῦμε στὸ πρῶτο, ποὺ εἶναι, ἄλλωστε, καὶ τὸ θεμελιακό. Ὁ κ. Σεφέρης, καὶ στὸ πρῶτο, μά, ἀκόμα πιὸ ἔντονα, στὸ δεύτερο μέρος τῆς μελέτης του, βγάζει ἀπὸ τὴ μέση τὸν ὑπερρεαλισμό, τὴ σχολή, ἐξηγεῖ σὲ ὑποσημείωση, «ποὺ πρεσβεύει τὸν ἀπόλυτα ἀπρόσωπο χαρακτῆρα τῆς ἔμπνευσης» καὶ τὴν «αὐτόματη γραφή». Θεωρεῖ τὸν ὑπερρεαλισμό, ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα, τέχνη εὔκολη,

---

[1] Uzès. Πρωτεύουσα καντονίου τῆς νότιας Γαλλίας (κοντὰ στὴ Νίμη), ἀπ' ὅπου κατάγεται ἡ διαμαρτυρόμενη οἰκογένεια τοῦ πατέρα τοῦ Gide. Ἡ οἰκογένεια τῆς μητέρας του, νορμανδικῆς καταγωγῆς, εἶναι καθολική.

ὑπονοώντας, φαντάζομαι, μὲ τὴ λέξη αὐτή, τὴν ἔλλειψη τοῦ σύνολου ἐκείνου τῶν δυσκολιῶν, ποὺ παρουσιάζει τὸ ἰδιο τὸ ὑλικὸ κάθε τέχνης, τ' ὀργανωμένο σύστημα τῶν μέσων μὲ τὰ ὁποῖα πραγματώνεται, καὶ ποὺ δὲ μπορεῖ ὁ τεχνίτης νὰ μὴ τὶς ἀντικρύση καὶ τὶς δαμάση. Καὶ ἀφοῦ βγάλη ἀπὸ τὴ μέση τὸν ὑπερρεαλισμό, προσπαθεῖ νὰ καθορίση τὴ στάση του ἀπέναντι στὴν ποίηση ἐκείνη, ποὺ χωρὶς νὰ εἶναι ὑπερρεαλιστική, φανερώνεται, ὡστόσο, μὲ τὸ πλεόνασμα τοῦ ἄλογου στοιχείου, στοιχείου, ποὺ κατὰ τὸν κ. Τσάτσο, κινδυνεύει νὰ στερήση τὴ νέα ἑλληνικὴ ποίηση τοῦ καιροῦ μας καὶ ἀπὸ κάθε ἑλληνικὸ χαρακτῆρα καὶ ἀπὸ κάθε αἰσθητικό. «Δὲν νομίζω, λέει ὁ κ. Σεφέρης, νὰ εἶναι πραγματικὴ ἡ ἀντίθεση ἑλλόγου καὶ ἀλόγου στοιχείου. Ἀπεναντίας ἂν κοιτάξουμε καλὰ θὰ ἰδοῦμε ὅτι οἱ σύγχρονοι ποιητὲς (οἱ ὑπολογίσιμοι) εἶναι λογικὰ ὀργανωμένοι πολὺ καλύτερα ἀπὸ τοὺς παλαιότερους.» Ἐπιχείρημα κάθε ἄλλο παρὰ ἀκαταμάχητο, ποὺ μπορεῖ νὰ στραφῆ μάλιστα κ' ἐναντίον τοῦ κ. Σεφέρη, ἀφοῦ τὸ ὅτι ἀκριβῶς εἶναι τόσο λογικὰ ὀργανωμένοι οἱ σύγχρονοι ποιητὲς καὶ γράφουν ποιήματα χωρὶς κανένα λογικὸ εἱρμὸ ἢ μὲ λογικὸ εἱρμὸ ἐντελῶς χαλαρωμένο, μπορεῖ νὰ λογαριαστῆ καὶ σὰν τεκμήριο ὅτι ἐπικρατεῖ μέσα τους τὸ λογικό, δηλαδὴ τὸ ἀντιποιητικὸ στοιχεῖο, καὶ πᾶνε νὰ μᾶς ξεγελάσουν, ἐξαφανίζοντας στὰ ποιήματά τους, ὅσο γίνεται περισσότερο, αὐτὸ ποὺ μέσα τους ἐπικρατεῖ. Πράμα πολὺ πιθανό, ὅταν σκεφτοῦμε ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, σὲ ὅλη τὴ σύγχρονη ποίηση, ποὺ τείνει ν' ἀποβάλη κάθε στοιχεῖο λογικό, αὐτὴ ἡ ἀπογύμνωση γίνεται ἐντελῶς συνειδητά. Συνειδητά, ἀφοῦ, ἐνῶ καὶ στὸν καθαρὸ ἀκόμα παραλογισμὸ (στὰ λόγια ἑνὸς τρελλοῦ) συναντοῦμε στοιχεῖα ἔλλογα, σὲ πολλὰ ποιήματα τῶν ὄχι νοοκρατουμένων ποιητῶν δὲ συναντοῦμε τὸν παραμικρότερο λογικὸ εἱρμό. Ἄνθρωποι ποὺ ζοῦν σὲ κοινωνίες καὶ ὄχι μόνοι σὲ δάση παρθένα, καὶ ποὺ δουλεύει τὸ ὑποσυνείδητό τους ἔκφραση μὲ λογικὸ εἱρμὸ συνθεμένη χιλιάδων χρόνων, καταφέρνουν, ἀπ' τὴ μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλη, νὰ ἐκφραστοῦν πιὸ ἐξωλογικὰ καὶ ἀπὸ τὰ παιδιά, καὶ ἀπὸ τοὺς πρωτόγονους καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκστασιαζόμενους μυστικοὺς ποὺ ἀλλάζουν τὶς λέξεις ἢ ποὺ φτιάνουν λέξεις! Δὲ λέω ὅτι, ὅπου μπορεῖ νὰ γίνη αὐτὸ ὄχι ἐσκεμμένα, δὲν ἔχει ἀξία, ἀκόμα καὶ ποιητική, μεταβιβάσιμη ἢ ὄχι, ἀδιάφορο, λέω μόνο ὅτι ὅταν γίνεται ἐσκεμμένα, ὕστερα ἀπὸ ψυχρὴ ἀπόφαση καὶ μὲ σύστημα, δὲν ἔχει, βέβαια, ἀξία καμιά (1).

(1) Παρανοϊακοὶ θεληματικοί, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ποιητές, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι θολώνουν ἐπίτηδες τὰ νερά τους. Τὸ βλέπει κανεὶς καὶ στοὺς πιὸ τίμιους, στὸν Léon-Paul Fargue, λόγου χάρη. Μερικὰ ποιήματά του εἶναι σαφέστατα καὶ ἄλλα ὅπου καὶ ὁ πιὸ γυμνασμένος ἀναγνώστης ἐλάχιστα ἐννοεῖ. Καὶ δὲ μιλῶ γιὰ τὴν πρόζα του, θαῦμα σαφήνειας, παραβαλλόμενη μὲ τὴν ποίησή του, μὰ καὶ καθαυτὴ πολὺ λαγαρή. Θὰ μοῦ ποῦν ἀσφαλῶς ὅτι γράφοντας ποιήματα, σπάζει τὰ σχήματα τοῦ λογικοῦ — καὶ γι' αὐτό, ἄλλωστε, εἶναι καὶ ποιητὴς — ἐνῶ στὴν πρόζα, ἔκφραση νοοκρατημένη, δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸ κάνη αὐτό. Σύμφωνοι. Ἡ ἀντίρρησή μου εἶναι στὸ ὅτι σπάζει πολὺ θεληματικά, πολὺ συστηματικὰ τὰ σχήματα τοῦ λογικοῦ, ὑπακούει, δηλαδή, στὸ λογικὸ καὶ ὄχι στὶς ὑπερλογικὲς ἢ ἐξωλογικὲς βαθειὲς ψυχικὲς παρορμήσεις.

Πάντως, πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι, ἐσκεμμένα ἢ ὑπακούοντας σὲ βαθειὲς ψυχικὲς παρορμήσεις, ὅσοι ἐξορίζουν κάθε λογικὸ εἱρμὸ ἀπ' τὴν ποίηση, καταλύουν, μὲ μόνο αὐτὸ τὸ γεγονός, τὸν κοινωνικὸ χαρακτῆρα της. Ὁ κ. Σεφέρης, πολὺ σωστά, τονίζει ὅτι τὸν ἐνδιαφέρει πρῶτα ἡ συντήρηση τῆς ποίησης, ἔστω κι' ἂν εἶναι γιὰ τρεῖς μόνο ἀνθρώπους, καὶ ἔπειτα ἡ πλατύτερη ἐπαφή της μὲ τὸν κόσμο. Κ' ἐδῶ ἀκριβῶς νομίζω ὅτι βρίσκεται τὸ καίριο σημεῖο ὅλου τοῦ προβλήματος, καὶ μόνο ἂν λυθῆ αὐτό, μποροῦν νὰ φωτιστοῦν ἢ νὰ τεθοῦν τουλάχιστον ὀρθὰ καὶ ὅλα τ' ἄλλα. Τί σημασία ἔχει ἂν μιὰ ποίηση ἔρχεται σὲ πλατύτερη ἐπαφὴ μὲ τὸν κόσμο, ὅταν εἶναι στίχος, μέτρα, ὁμοιοκαταληξίες, ἐξωτερικὴ ἠχηρότητα, διήγηση, ἰδέες, ἠθικὴ διδασκαλία, λέξεις φανταχτερὲς *καὶ μόνο ποίηση δὲν εἶναι;* Μερικοὶ γερμανοὶ ρομαντικοί, ὁ Πόε, καὶ πιὸ ἀποφασιστικά, ὕστερα, ὁ Ρεμπὼ καὶ οἱ συμβολιστές, ἔνιωσαν ὅτι ἡ ἀναλυτικὴ σκέψη εἶναι ὁ πιὸ θανάσιμος ἐχθρὸς τῆς ποίησης, ὅτι μόλις ἡ καθαρὴ νόηση ἀρχίζει νὰ κάνη τὴν ἀναλυτική της πορεία, μονομιᾶς ὁ ἀέρας ποὺ ζῆ τὴν ποίηση λιγοστεύει, καὶ ἐπειδὴ κινδύνευε πραγματικὰ ἡ ἴδια ἡ ὕπαρξή της (ἂς σκεφτοῦμε σὲ τί κατάντημα εἶχε φτάσει ἡ ποίηση στὰ μέσα καὶ στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα) τὴν ἀπομάκρυναν ὅσο πιὸ βίαια γίνονταν ἀπὸ τὸ χῶρο τοῦ λογικοῦ, κλείνοντάς την στὸ χῶρο ποὺ ἀποκλειστικὰ πίστεψαν ὅτι μπορεῖ νὰ θρέφη τὴν ποίηση, στὸ χῶρο τοῦ συναισθήματος, τῆς μουσικῆς, τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἔλλογο στοιχεῖο ἐξορίζονταν ἐντελῶς ἀπὸ τὴν ποίηση, μέτρο ἀνάγκης, ὑπερβολικό, ποὺ χάρις σ' αὐτό, ὅμως, ἀναζωογονήθηκε, ἢ, σωστότερα, κρατήθηκε κυριολεκτικὰ στὴ ζωὴ ἡ ποίηση. Ἦταν ἕνας σταθμὸς στὴν πορεία της, κρίσιμος καὶ ὅπου δὲ μποροῦσε νὰ μὴ φτάση μοιραῖα, μιὰ καὶ εἶχε χάσει ὁλόκληρο ἕνα μέρος τοῦ ἑαυτοῦ της, τὴ μουσική, καὶ περιορίστηκε στὸ λόγο μονάχα, προσπαθῶντας τὰ στοιχεῖα ποὺ τῆς ἔδινε ἡ μουσικὴ νὰ τὰ βρῆ σὲ μουσικὰ ἀντίστοιχα ποὺ προσφέρει ὁ λόγος. Τὸ «reprendre son bien à la musique» τῶν συμβολιστῶν αὐτὸ τὸ νόημα εἶχε. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ κρίση δημιούργησε μιὰ ἀνισορροπία. Ἡ ποίηση, γέρνοντας πρὸς τὴ μουσική, ἀπόρριξε περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε τὰ λογικὰ στοιχεῖα. Τώρα, τὰ στοιχεῖα αὐτὰ πρέπει νὰ ξαναμποῦν στὴν ποίηση, ἂν δὲ θέλουμε ἡ ποίηση νὰ πέση στὸ τυχαῖο καὶ στὸ αὐθαίρετο, νὰ καταντήση ὑπόθεση ἀτομική, χωρὶς αἰσθητικὸ ἐνδιαφέρον. «Ὅσο καὶ ἂν ἡ ποίηση, λέει ὁ κ. Τσάτσος, χωρίζεται ἀπὸ τὴν ἔλλογη, τὴ συνειρμικὴ ἔκφραση, αὐτὸς ὁ χωρισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερβεῖ ἕνα ὁρισμένο ὅριο χωρὶς νὰ καταστραφεῖ ἡ ἴδια ἡ ποίηση (1). Αὐτὸ τὸ ὅριο ἡ νέα κίνηση ἢ τὸ χαράζει μακρύτερα ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, δίνοντας στὸ ἄλογο μεγαλύτερο

(1) Σὰ μεταβιβάσιμη, θὰ πρόσθετα, μὲ κοινωνικὸ χαρακτῆρα καὶ σκοπιμότητα, ἐμπειρία.

χῶρο ἀπὸ ὅ,τι μπορεῖ αἰσθητικὰ νὰ καταλάβει, ἢ τὸ ἀρνεῖται ἐντελῶς». Ἀλλά, ἀπαντᾶ πολὺ σωστὰ στὴ σωστὴ παρατήρηση τοῦ κ. Τσάτσου ὁ κ. Σεφέρης: «Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ χαράξουμε *ἀπὸ τὰ πρίν* τὰ ὅρια τῆς τέχνης καὶ νὰ διατάξουμε πῶς πέρα ἀπὸ μιὰ ὁρισμένη γραμμὴ τέχνη δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει;» Ἐδῶ θὰ μποροῦσε ν' ἀναφέρη κανεὶς τὸ στίχο τοῦ Μορεάς, ποὺ σὲ σχετικὴ ὁμιλία μοῦ τὸν θύμισε ὁ Οὐράνης: «Car le seul juste point est un jeu de balance». Δηλαδή, ἀπὸ ἄλλο δρόμο, ξαναπέφτουμε στὸ ὑποκειμενικό, ἀφοῦ τὸ ἔλλογο καὶ τὸ ἄλογο ποὺ κλείνει κάθε ποίημα δὲ μποροῦν νάχουν τὸ ἴδιο σταθερὸ βάρος γιὰ κάθε ἀναγνώστη, καὶ ἀφοῦ τὸ ἰσοζύγισμά τους στέκεται σ' ἕνα τίποτε. Γιὰ μένα, σ' ἕνα ποίημα τοῦ Ρεμπώ, τὸ ἄλογο στοιχεῖο βρίσκεται σὲ ὁρισμένη εἰκόνα, σὲ ὁρισμένη ἔκφραση, σὲ ὁρισμένη λέξη, γιὰ ἕναν ἄλλον ἀναγνώστη, ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, σ' ὁλάκερο τὸ ποίημα. Ἤ, γιὰ νὰ φέρω ἄλλο παράδειγμα, σ' ἕνα ποίημα τοῦ Λωτρεαμόν, ἐγὼ παρακολουθῶ τὸν παραλογισμὸ (στὸ ποίημα λ.χ. τοῦ Δευτέρου Ἄσματος τῶν «Τραγουδιῶν τοῦ Μαλντορόρ», ὅπου ὁ Μαλντορὸρ ξεκολλᾶ μιὰ λάμπα ἀπὸ μιὰ παγόδα καὶ τὴ ρίχνει στὸ Σηκουάνα, ὅπου τὴ νύχτα ἐξακολουθεῖ νὰ φέγγη, *ὄχι, ὅμως, γιὰ ὅλους*), βλέπω πῶς ὑπάρχει ἕνας λογικὸς εἱρμὸς στὸν παραλογισμό, πῶς παρουσιάζονται στὸ ποίημα γεγονότα ὀνειρικὰ ἀλλὰ μὲ μιὰ λογικὴ τάξη συνδεμένα, ἐνῶ γιὰ ἕναν ἄλλον ἀναγνώστη ὅλο τὸ ποίημα κι εἶται στὸ χῶρο τοῦ παράλογου. Μήπως, λοιπόν, ἡ ποιητικὴ γενικὰ πεῖρα εἶναι ἀμεταβίβαστη, καθὼς κάθε βαθειὰ ἐμπειρία, ἀφοῦ, γιὰ νὰ μιλήσουμε μπερξονικά, λαβαίνει χώρα μέσ' στὴ διάρκεια, μὲς σ' ἕνα χῶρο ψυχικὸ *μοναδικό*, τοῦ ποιητῆ ποὺ τὴ ζῆ, καὶ ἄρα καὶ ἡ ἐνέργεια ποὺ παράγει τὸ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὑπόθεση ὁλότελα ὑποκειμενική; Ἀνάμεσα σὲ τόσους, ἀναρωτιέται ὁ κ. Σεφέρης, ποὺ διαβάζουν τὸν Αἰσχύλο, πόσοι καὶ ποιοι εἶναι οἱ *πραγματικοὶ* ἀναγνῶστες του; Μὰ καὶ ἀνάμεσα, θὰ μποροῦσε νὰ ρωτήση κανείς, στοὺς *πραγματικοὺς* ἀναγνῶστες του, πόσοι δέχονται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, σὲ πόσους εἶναι ὅμοιο, τὸ ψυχικὸ γεγονὸς ποὺ δημιουργεῖ τὸ ἐπεισόδιο λ.χ. τῆς Κασσάνδρας, στὸν «Ἀγαμέμνονα»;

Ὁ κ. Σεφέρης ἀναφέρει γιὰ παράδειγμα τὴν «Ἰλιάδα», καὶ παρατηρεῖ, πολὺ σωστά, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναγνωστῶν της θὰ λιγόστευε καταπληκτικά, ἂν ἦταν δυνατὸ νὰ φανταστοῦμε μειωμένο τὸ ρόλο ποὺ παίζει στὸ ποίημα ὁ μῦθος, δηλαδὴ «ὁ θυμὸς τοῦ ξακουστοῦ Ἀχιλλέα». Γιατὶ ὁ μῦθος εἶναι τὸ λιγότερο καθαρὰ ποιητικὸ στοιχεῖο στὴν Ἰλιάδα, δὲν τὸν μεταχειρίζεται ὁ Ὅμηρος παρὰ γιὰ νὰ δώση «ἕνα βάθρο στὴν εὐαισθησία μας», νὰ μᾶς κάνη νὰ δοκιμάσουμε ὁρισμένη ποιητικὴ συγκίνηση, συγκίνηση ποὺ «δὲν ἔχει διόλου τὴν ἴδια ἀντικειμενικότητα μὲ τὶς πράξεις ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἱστορία τῆς Ἰλιάδας», παρὰ «εἶναι ἕνα ὅριο, ἄλλοτε πιὸ ἀπόμακρο ἄλλοτε πιὸ κοντινό, πρὸς τὸ ὁποῖο τείνουμε, ἀλλὰ δὲν τὸ φτάνουμε ποτέ. Γιατὶ εἶναι ἕνα μῖγμα τῆς ποιητικῆς εὐαισθησίας τοῦ Ὁμήρου καὶ τῆς εὐαισθησίας τῆς δικῆς μας, ποὺ ἀλλάζουμε». Μὰ τὸ ὅριο αὐτό, τὸ τόσο εὐμετακίνητο, δὲν καταργεῖ κάθε ἀντικειμενικὸ χῶρο, ὅπου ποιητὴς καὶ ἀναγνώστης μποροῦν νὰ συναντηθοῦν, δὲν κάνει τὴν ποιητικὴ συγκίνηση ὑπόθεση ἀτομική, δὲν καταργεῖ κάθε σταθερότητα στὸ ποσοστὸ τοῦ μεταβιβάσιμου ἢ ἀμεταβίβαστου τῆς πείρας τοῦ ποιητῆ; Καὶ στὰ πιὸ νοοκρατημένα, θέλω νὰ πῶ πιὸ λογικὰ συναρτημένα ποιήματα, στὴν «Ἰλιάδα», λόγου χάρη, τί σημασία ἔχει ἂν τὰ λιγώτερο ποιητικὰ στοιχεῖα δημιουργοῦν χῶρο συνάντησης ἀνάμεσα ποιητῆ καὶ ἀναγνώστη, ἀφοῦ, μόλις φανερωθῆ τὸ καθαρὰ ποιητικὸ στοιχεῖο, εὐθὺς ἀρχίζει ὁ διχασμὸς ἀνάμεσα ποιητῆ καὶ ἀναγνώστη (ἢ ἀκροατῆ), δηλαδὴ ἡ ἀστάθεια ἢ καὶ ἡ κατάλυση τῆς μεταβίβασης τῆς ποιητικῆς ἐμπειρίας;

«Ποίηση εἶναι, λέει ὁ κ. Σεφέρης, ἡ τέχνη ποὺ ἔχει γιὰ ἐκφραστικό της ὄργανο καθαρά, ἁπλὰ καὶ ξάστερα τὴ γλώσσα». Ἔ! λοιπόν. ἀπ' αὐτὸ καὶ μόνο τὸν ὁρισμό, ὅταν τὸν συμπληρώσουμε καὶ τὸν διασαφηνίσουμε ὅπως πρέπει — καὶ τὸ κάνει αὐτὸ ὁ κ. Σεφέρης — βγαίνει μὲ ἀμεσώτατη ἀκολουθία ὅλη ἡ ὑποκειμενικότητα ποὺ παρουσιάζει τὸ ποιητικὸ φαινόμενο στὴν προσοχή του. Γιατὶ πῶς μεταχειρίζεται τὴ γλώσσα ὁ ποιητής; Μὲ ἀκρίβεια καὶ λαγαράδα, μὲ εἱρμὸ λογικό, μὲ τὸ λογικὸ περιεχόμενο ποὺ ἔχουν στὴ συνηθισμένη τους κυκλοφορία οἱ λέξεις; Ὄχι. Τὴ μεταχειρίζεται μὲ *συγκίνηση*. «Ποίηση εἶναι ἡ ὑπέρτατη μορφὴ τῆς συγκινησιακῆς[1] χρήσης τῆς γλώσσας», ὁρίζει πολὺ πιτυχημένα ὁ ἄγγλος καθηγητὴς J. A. Richards. Ποιητική, ἄρα, εἶναι ἡ γλώσσα ποὺ ἐνεργεῖ καὶ χωρὶς ἢ καὶ μ' ἀντίθετο νόημα ἀπ' ἐκεῖνο ποὺ βάζουν στὴν καθημερινή τους ζωή, στὴν *κοινωνικὴ* βίωσή τους οἱ ἄνθρωποι, μὲ μόνη δύναμη τὴ συγκίνηση ποὺ ἔκλεισε στὰ λόγια του ὁ ποιητής. Εἶναι ἡ γλώσσα ποὺ ἔχει κάτι τὸ *μαγικό*, ποὺ εἶναι μαγεία, magie suggestive ἢ sorcellerie évocatoire, ὅπως ὅρισε μὲ τὸν ἀπαράμιλλο ὁρισμό του τὴν ποίηση ὁ Μπωντλαίρ, καὶ ποὺ ἐκφράζει μιὰ ἐμπειρία ἀτομική, μοναδική, ὅμοια μὲ καμιὰν ἄλλη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐγὼ ὁ ἀναγνώστης ἢ ὁ ἀκροατὴς θὰ δεχτῶ ὅ,τι μπορέσω. Πολὺ σωστὰ ὁ κ. Σεφέρης λέει ὅτι στὴν ποιητικὴ γλώσσα «οἱ λέξεις δὲν ἀπομένουν σὰν ἕνα ἀδειανὸ καυκί, ἕνα καθαρὰ καὶ ὑλικὰ ἠχητικὸ περίβλημα», «κρατοῦνε τὸ νόημά τους». «Ἀλλὰ ἐδῶ τὸ νόημα, δὲ μένει ποτὲ τὸ ἴδιο, δὲν ἔχει τὴν ἀντικειμενικότητα μήτε τὴ στερεότητα ποὺ πέρνει ὅταν χρησιμοποιοῦμε τὴ λέξι λογικά: μειώνεται ἢ αὐξαίνει, ἀλλάζει χρῶμα, ἀλλάζει βάρος, ἀνάλογα μὲ τὸ γειτονικὸ νόημα, τὸ παραπάνω ἢ τὸ παρακάτω, ἀνάλογα μὲ τὸ συνολικὸ τόνο τοῦ ποιήματος».

«Καὶ σύμφωνα, προσθέτει, μὲ τὸ συνολικὸ αὐτὸ τόνο δίνει καὶ πέρνει τὴν *ἀντικειμενικότητά* του». Δὲ βρίσκω σωστὴ τὴν τελευταία λέξη,

---

[1] Emotional. Θὰ προτιμοῦσα, ὡστόσο, τὸν ὅρο «συγκινημένης», στὰ ἑλληνικά. Τὸν ὁρισμὸ τὸν ἀναφέρει ὁ κ. Σεφέρης.

ἄλλωστε καὶ ὁ κ. Σεφέρης μοῦ φαίνεται πὼς τὴν ἔγραψε ὄχι μὲ τὴν καθαυτὸ ἔννοιά της. Θὰ τὸν τρόμαζε, καὶ πολὺ σωστά, τὸ νὰ κόψη τελειωτικὰ καὶ ἀπόλυτα τὰ σχοινιὰ ποὺ ἑνώνουν τὴν ποίηση μὲ τὸ ἀντικειμενικὸ καὶ νὰ τὴν περιορίση στὸ ὑποκειμενικό. «Ὅμως, σημειώνει, ἐπειδὴ ὁ κίνδυνος τῆς ποίησης εἶναι ἡ ὑπερβολικὴ ὑποκειμενικότητα, ποὺ θὰ τὴν ὁδηγοῦσε, στὸ τέλος, ὣς τὸ σημεῖο νὰ μὴν ἔχει κανένα ἀκροατή, οἱ ποιητὲς προσπάθησαν πάντα νὰ εἶναι ὅσο γίνεται περισσότερο ἀντικειμενικοί, ἀντιμετωπίζοντας ἄλλοτε περισσότερες ἄλλοτε λιγώτερες δυσκολίες». Εἶναι βέβαιο αὐτό; Προσπάθησαν, ἄραγε, οἱ ποιητὲς νὰ εἶναι «ὅσο γίνεται περισσότερο ἀντικειμενικοὶ» καὶ στὶς ἐποχὲς ἀκόμα ποὺ ὑπῆρχαν «κοινὰ συναισθηματικὰ δεδομένα» ἀνάμεσα ποιητῆ καὶ κοινοῦ, στὴν Ἑλλάδα τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλῆ, στὴν παλιὰ Κίνα; Ἢ, πάντα, πρώτη καὶ μόνη τους ἔγνοια στάθηκε τὸ πῶς νὰ ἐκφράσουν ὅσο γίνεται πιὸ γνήσια καὶ ὁλοκληρωτικά, καὶ ὅπου ἀκόμα παράλλαξαν ἐλάχιστα μύθους κοινοὺς καὶ μετρικὰ συστήματα κοινά, τὸν ἑαυτό τους; Μποροῦσε στὶς ἐποχὲς αὐτὲς ἡ τέχνη νὰ ὀνομαστῆ «κοινωνική», ὄχι, βέβαια, μὲ τὸ νόημα ποὺ πῆρε σήμερα ἡ λέξη. Μὰ γιὰ τὴν τέχνη αὐτὴ μιλᾶ μὲ κάποια εἰρωνεία ὁ κ. Σεφέρης, καὶ πάντως τὴ θεωρεῖ ἀδύνατη γιὰ τὸ σημερινὸ κόσμο, κόσμο «συναισθηματικὰ κομματιασμένο καὶ ἀναρχικό», ὅπου δὲ γίνεται μόνο ἡ τέχνη «δύσκολη» καὶ πέφτει σὲ ἀδιέξοδο, ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ποιητής, λοιπόν, σήμερα κλείνεται στὸν ἑαυτό του, δὲ βρίσκει γύρω του τοὺς μύθους, τὶς θρησκευτικὲς πίστεις, τὶς στέρεες φιλοσοφικὲς ἀντιλήψεις, τὶς δουλεμένες ἀπὸ γενεὲς ὁλόκληρες καλλιτεχνικὲς ἀντιλήψεις, ποὺ εὕρισκε σ' ἄλλες ἐποχές. Τοῦ λείπει τὸ αἴσθημα ὅτι εἶναι *συντονισμένος* μὲ πολλοὺς ὁμοιούς του στὰ βασικὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, δὲν ἔχει μεγάλες ἀνθρώπινες ὁμάδες γιὰ νὰ στηριχτῆ ἀπάνω τους, γιὰ νὰ πάρη καὶ γιὰ νὰ δώση. Μὰ ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὴν αἰώνια μοῖρα του, μὲ τὰ βασικὰ καὶ ἀνάλλαχτα αἰσθήματά του, μὲ τὶς βαθύτερες ὁρμές του, μ' ὅλη τὴ μεγαλοσύνη του καὶ τὴ μικρότητά του, τοῦ εἶναι πάντα ἀνοιχτὸς καὶ εἶναι πάντα ὁλάνοιχτος γιὰ τὸν ποιητὴ ὁ κόσμος. Πάντα μπορεῖ νὰ τὸν κυττάξη θρησκευτικά, νὰ τρυπήση τὸ θόλο τ' οὐρανοῦ μὲ τὰ νοερὰ μάτια του καὶ ν' ἀγναντέψη τὸ Θεό, γιατὶ ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ σύγκρουση αὐτὴ τοῦ ποιητῆ μὲ τὸ σύμπαν θὰ βγῆ ἡ ποίηση. Ἀλλὰ πῶς θὰ μιλήση, πῶς θὰ ἐκφράση τὴν πεῖρα του αὐτή, εἶναι ἄλλο ζήτημα. Πρῶτα ἀπ' ὅλα θὰ ἐκφράση —γιατὶ αὐτὸ κάνει ὁ ποιητὴς— καὶ θὰ ἐκφράση τὴν πεῖρα του, ὄχι μὲ τοὺς τύπους ποὺ θὰ τὸν κάνουν πιὸ προσιτὸ στοὺς ἄλλους (ἐννοιολογικὴ ποίηση, ποίηση μὲ νοηματικὴ ἀλληλουχία, ποίηση μὲ ἰσοζυγισμὸ ἔλλογου καὶ ἄλογου στοιχείου), ἀλλὰ μ' ἐκείνους ποὺ τελειότερα θὰ ἐκφραστῆ. Νὰ δώση ἄρθρωση, *νὰ πῆ* τὸ θολό, τὸ σκοτεινό, τὸ αἰώνια κινούμενο, τὸ ἄπιαστο ποὺ φουσκώνει τὰ στήθη του, ποὺ σκίζει τὴν ψυχή του πότε σὰν ἀστραπὴ καὶ πότε τὸν γεμίζει σὰν κῦμα, ποτὲ ὅμοιο, πάντα μὲ ἄλλη γεύση, πολὺ γνωστὸ καὶ σὰν τέλεια ἄγνωστο καὶ πού λὲς πὼς δὲ θὰ ξανάρθη ποτέ, μὰ τί ἄλλο λοιπὸν ὁ ποιητὴς θὰ ποθήση; Τί νίκη μὰ καὶ τί ἀγώνας! Στὸν ἀγώνα του αὐτόν, σὲ τέτοιο ἀγώνα, ὅταν οἱ πιὸ ἄναρχες δυνάμεις τὸν κυβερνοῦν, ὅταν ἡ φτωχὴ ἀνθρώπινη ψυχὴ πάει μὲ τὸ στόμα του νὰ μιλήση, νὰ ξεκολλήση ἀπ' τὰ σκοτάδια τοῦ ἄναρθρου, μπορεῖ ποτὲ νὰ βαστᾶ ζυγαριὰ γιὰ νὰ βλέπη μήπως ξεπέρασε ὁρισμένο σύνορο, μήπως ἡ δόση τοῦ ἄλογου στοιχείου ποὺ μπῆκε στὸ ποίημά του ἦταν περισσοτερη ἀπ' ὅση ταίριαζε; Δὲν κάνω ἐδῶ, κάθε ἄλλο, τὴν ἀπολογία τοῦ παραλογισμοῦ, ἰδίως τοῦ θεληματικοῦ, προσπαθῶ μόνο νὰ ἐξηγήσω πόσο δίκαιο εἶχε ὁ Πλάτων ποὺ ἔλεγε ὅτι ἡ ποίηση ἀρχίζει ἐκεῖ ποῦ τελειώνει ἡ λογική. Καὶ μὴν ξεχνοῦμε ἀκόμα ὅτι ἂν οἱ τέχνες ἀκολουθοῦν κάποτε μιὰ δική τους πορεία, ἐσωτερική, ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ σύνολη πορεία τῶν πολιτισμῶν, καὶ ἂν εἶναι σωστὸ ὅτι μόλις τὰ τελευταῖα πενῆντα χρόνια, ἀφότου ἔμεινε λόγος μονάχα, ἀντίκρυσε ἡ ποίηση τὸ ἀληθινό της πρόσωπο, τί κοσμογονικὴ πρέπει νὰ λογαριάζεται γι' αὐτὴν ἡ ἐποχή μας! Μέσα στὸν κοσμογονικὸ αὐτὸ πυρετὸ ζοῦμε κ' ἐμεῖς κ' ἕνα φανερωμά του εἶναι ἡ «πρωτοπορειακὴ» μας ποίηση. Ποίηση πολὺ πιὸ ἀξιόλογη, καὶ μ' ὅλες τὶς ὑπερβολές της καὶ μ' ὅλες τὶς ψευτιές της, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τῶν νέων τοῦ τόπου μας ἐπίσης, ποὺ γράφεται πάνω στὶς πιὸ ξεθυμασμένες φόρμουλες τῆς παράδοσης, ποίηση, ποὺ ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, δοκιμάζει, ξανοίγεται στὸ νέο, *τολμᾶ*, καὶ ποὺ τῆς ὀφείλουμε, στὸ κάτω τῆς γραφῆς, δυὸ τρεῖς ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀξιόλογους ποιητὲς τῶν μεταπολεμικῶν χρόνων, καὶ πρῶτα πρῶτα τὸν ἴδιο τὸν Γιῶργο Σεφέρη.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Νίκου Καζαντζάκη: «*Ἰαπωνία - Κίνα*».

Ἕνα ταξίδι μὲ τὸν κ. Ν. Καζαντζάκη δὲν εἶναι ποτὲ οἱ ἐντυπώσεις ἑνὸς μόνο ἀνθρώπου. Ἡ ὅρασή του πολλαπλασιάζεται μπροστὰ στὸ ἄγνωστο καὶ στὸ παράδοξο, ἡ ἀκοή του φτάνει σὲ μιὰ λεπτότητα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τῆς ξεφύγη οὔτε ἡ ἀναπνοὴ τῶν φύλλων, ἡ σκέψη του ἁπλώνεται καὶ πάει ὣς τὶς πιὸ ἀπόκρυφες πτυχὲς τῆς ζωῆς, —λειτουργοῦν πέντε-δέκα ἀνθρώπων οἱ αἰσθήσεις μαζὶ καὶ συσσωρεύουν ὅ,τι δὲν μπορεῖ νὰ χωρέση ἕνας ἀνθρώπινος νοῦς καὶ νὰ τὸ σκορπίση ἔπειτα μὲ τὴν ἀφθονία καὶ τὴν ποικιλία ποὺ κατακλύζουν τὴν «Ἰαπωνία» καὶ τὴν «Κίνα». Ὁ κ. Καζαντζάκης δὲν ταξιδεύει γιὰ νὰ δῆ τοπία, νὰ θαυμάση ἔργα τέχνης, νὰ περιεργαστῆ ἄλλα σχήματα κι' ἄλλα χρώματα. Τὸ ταξίδι του δὲν εἶναι ἁπλὴ μετακίνηση, ποὺ τὴν προκάλεσε ἡ περιέργεια ἢ ἡ πλήξη. Πέρνει ὁ κ. Καζαντζάκης τὸ πλοῖο ἢ τὸ σιδηρόδρομο, κινούμενος ἀπὸ βαθύτερη ἀνάγκη τῆς ψυχῆς. Ξέρει πώς, ὅσο κι' ἂν γνώρισε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴ ζωή, ὅσο κι' ἂν τοὺς εἶδε σὲ ποικίλες

μορφές, κάποιος ἄλλος ἄνθρωπος τὸν περιμένει πάντα κι' ἔχει νὰ τοῦ πῆ πολλά, ἔχει νὰ τοῦ δώση ἄπειρες πληροφορίες, ἔχει νὰ τοῦ περιγράψη μὲ χίλιους-δυὸ δικούς του τρόπους τὸν ἀσύλληπτο αὐτὸν πυθμένα ποὺ εἶναι ἡ συνείδηση καὶ ποὺ εἶναι ἡ ἀφετηρία γιὰ ὅ,τι κλείνει ἐντός του, μικρὸν ἢ μεγάλο παλμό, κι' ἀποτελεῖ τὴ ζωή. Ὁ κ. Καζαντζάκης δὲν εἶναι ὁ ταξιδιώτης ποὺ Θ' ἀγαπήση καὶ θὰ δεθῆ μ' ἕναν τόπο, ἀλλὰ ὁ ἐρευνητὴς ποὺ ψάχνει, ποὺ κυνηγάει πάντα τὶς νέες κι' ἄγνωστες μορφὲς τῆς ζωῆς, τὶς πλησιάζει, τὶς ἐξετάζει, τὶς γνωρίζει καλά, τὶς κατατάσσει καὶ τὶς ἀφίνει γιὰ νὰ συνεχίση τὸ κυνήγι του σὲ ἄλλα γεωγραφικὰ πλάτη, μὲ ἄλλες προσδοκίες, μὲ ἄλλες ἀναζητήσεις.

Ἂς μὴν παρεξηγηθῶ κι' ἂς μὴ δώσω ἀφορμὴ σὲ παρανοήσεις. Ὁ συγγραφέας τῆς «Ἰσπανίας» καὶ τῆς «Ἰαπωνίας-Κίνας», ὅταν γράφη τὶς ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις του, δὲν ἱκανοποιεῖ μόνο τὶς ἀτομικές του περιέργειες καὶ δὲν περιορίζεται νὰ καλλιεργῆ τὸν ἑαυτό του. Ὑπάρχει ὁ μονόλογος στὰ βιβλία του. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ὅ,τι ἄλλο συγκροτεῖ συνήθως μιὰ ταξιδιωτικὴ ἐντύπωση καὶ τὴν ὁπλίζει μὲ ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ προκαλοῦν τὸ γενικώτερο ἐνδιαφέρον. Ἡ γνώση τοῦ κ. Καζαντζάκη εἶναι ἀπέραντη, κινεῖται μὲ ἄνεση στὴν ἱστορία, στὴν κοινωνικὴ ζωή, στὴ λογοτεχνία, στὴν τέχνη μεγάλων καὶ μικρῶν λαῶν, δίνει πληροφορίες ποὺ θέλγουν καὶ μαζὶ ἱκανοποιοῦν τὶς πρακτικὲς βλέψεις τῶν ἀναγνωστῶν ποὺ θέλουν νὰ μάθουν, νὰ μάθουν ὅσο γίνεται περισσότερα καί, σύμφωνα μὲ τὸ ρεῦμα τῆς ἐποχῆς, νὰ γίνουν «ἐγκυκλοπαιδικοί», καθορίζουν σύνορα, ξεκαθαρίζουν ἐδάφη, προετοιμάζουν ὅ,τι Θ' ἀκολουθήση καὶ θὰ εἶναι τὸ κύριο θέμα τῶν ἀναζητήσεων τοῦ ἀκούραστου καὶ δραματικοῦ αὐτοῦ ὁδοιπόρου. Ἔπειτα, πλάϊ στὴ γνώση δὲν εἶναι λιγώτερη ἡ τέχνη. Αὐτὴ ζωντανεύει τὴν πληροφορία, αὐτὴ χρωματίζει στεριὲς καὶ θάλασσες, αὐτὴ στήνει καὶ περιγράφει φρούρια, ναούς, μέγαρα, καλύβια, αὐτὴ δίνει τὴ μορφὴ τοῦ Γιαπωνέζου, αὐτὴ τοποθετεῖ κοντά της τὸν Κινέζο, αὐτὴ δείχνει πιὸ ζωηρὲς κι' αἰσθητὲς τὶς ἀναλογίες καὶ τὶς διαφορές, αὐτὴ πέρνει τὸ ὑλικὸ ποὺ μάζεψε ἡ μελέτη καὶ ἡ περιπλάνηση καὶ τὸ κάνει σελίδες ζωῆς. Ὁ κ. Καζαντζάκης ἔδωσε μὲ τὴν «Ἰσπανία» ἕνα κείμενο ποὺ αἰχμαλωτίζει ἀπὸ τὴν πρώτη του σελίδα. Στὴν «Ἰαπωνία-Κίνα» οὔτε θέλησε ν' ἀλλάξη τοὺς ἐκφραστικούς του τρόπους, οὔτε χρειαζόταν νὰ τοὺς ἐπεξεργαστῆ περισσότερο. Ἔχουν φτάσει σὲ μιὰ ὡριμότητα καὶ σὲ μιὰ ἀρτιότητα, ποὺ δὲν ὑπάρχουν, νομίζω, γι' αὐτοὺς ἄλλες δοκιμές, ἀλλὰ νέο μόνο ὑλικό, ποὺ θὰ τὸ ὑποτάζουν κάθε τόσο καὶ θὰ τὸ παρουσιάζουν μὲ τὴν ἀκτινοβολία ποὺ ξέρουν νὰ χαρίζουν. Μὲ τὸ ταξίδι του δὲ δοκιμάζει πιὰ ὁ κ. Καζαντζάκης τὶς δυνάμεις τους σὲ ἄλλα κλίματα καὶ σὲ ἄλλους κόσμους. Ἁπλούστατα, τὶς χρησιμοποιεῖ. Καὶ δὲν εἶναι, θαρῶ, καθόλου δύσκολο νὰ μαντέψη κανεὶς τί μπορεῖ νὰ δώση ἕνας περιγραφέας τόσο συγκροτημένος, ὅταν βρεθῆ ἀνάμεσα σὲ λαοὺς ποὺ ζοῦν τόσο μακρυὰ ἀπὸ τὴν Εὐρώπη κι' ἀπὸ τοὺς κατοίκους της κι' ὅταν σταθῆ, ἐκπληκτος στὴν ἀρχή, προσεκτικὸς ἐρευνητὴς ἔπειτα, μπροστὰ σὲ ἄτομα καὶ ὁμάδες ποὺ εἶναι αἰνίγματα γιὰ τὸν Εὐρωπαῖο.

Ὁδοιπορεῖ ὁ κ. Καζαντζάκης καὶ ψάχνει παντοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, σὲ ὅλη τὴν ποικιλία του, στὴ Ρωσία, στὴν Ἱσπανία, στὴν Ἰαπωνία, στὴν Κίνα. Τὸν βρίσκει, τὸν γνωρίζει καὶ πάλι ξεκινάει γιὰ κάποιον ἄλλον κάτοικο τῆς γῆς, ποὺ ὅσο κι' ἂν διαφέρει στὸ χρῶμα, στὸ ἀνάστημα, στὸ σχῆμα τῶν ματιῶν, εἶναι πάντα ἀδελφός του. Καὶ ἡ ὁδοιπορία του συνεχίζεται, γιὰ νὰ μὴν τελειώση ποτέ, ὅπως δὲ σβήνει ποτὲ ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὅταν εἶναι δυνατὴ κι' ἐνσυνείδητη.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Γιάννη Α. Σαραλῆ: «*Νεοελληνικὴ Μετρική*».

Ἐργασίες σχετικὲς μὲ τὴ μετρικὴ ἢ στιχουργικὴ ἔχουνε γίνει ἄρκετες καὶ σοβαρὲς στὰ τελευταῖα χρόνια. Μὰ τὸ θέμα δὲν εἶναι ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἐξαντλοῦνται εὔκολα — ἢ, καλύτερα, εἶναι ἀπ' αὐτὰ ποὺ δὲν ἐξαντλοῦνται ποτέ, — καὶ δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία πὼς κάθε νέα ἐργασία κάτι θὰ ἔχει νὰ προσθέσει, ἢ καὶ νὰ διορθώσει, στὶς προηγούμενες, ὅσο ἄρτιες κι' ἂν εἶναι. Δυστυχῶς, οὔτε διάβασα, οὔτε ἔχω ὑπ' ὄψη μου ὅλες τὶς ἄλλες Μετρικὲς ποὺ κυκλοφόρησαν τελευταῖα, οὔτε καὶ παρακολούθησα τὶς συζητήσεις πού, καθὼς φαίνεται, εἶχε δημιουργήσει ἡ ἔκδοσή τους. Ἔτσι, δὲ θὰ ἐξετάσω τὴν ἐργασία τοῦ κ. Σαραλῆ, σχετίζοντάς την ἢ συγκρίνοντάς την μ' αὐτές, ἀλλὰ θὰ τὴν πάρω μονάχη της, ἀνεξάρτητα καὶ ξεχωριστὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες. Ἐπίσης, περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικότητα τοῦ βιβλίου, ἀπ' τὴν ἀκρίβεια τῶν ὁρισμῶν καὶ τὸ ὀρθὸ τῶν κανόνων, θὰ μ' ἀπασχολήσει ἡ λογοτεχνικὴ ἀνάπτυξη κι' ἐξήγησή τους, καί, γενικώτερα, θὰ τὸ πάρω ἀπὸ τὴ λογοτεχνική του πλευρά, γιατὶ νομίζω ὅτι κι' αὐτὸς ποὺ τὸ ἔγραψε αὐτὴν ἐπρόσεξε περισσότερο.

Καὶ δὲν εἶχε καθόλου ἄδικο: μιὰ Μετρικὴ στενὰ ἐπιστημονικὴ Θ' ἀποτελοῦσε ἐργασία ἄγονη κι' ἀχάριστη, ποὺ ὁ μόνος της ἴσως προορισμός της θὰ ἦταν νὰ διαβαστεῖ ἀπὸ ὁρισμένο κύκλο φοιτητῶν ἢ μαθητῶν ποὺ θἄθελαν ν' ἀποστηθίσουν, κι' ὄχι νὰ μάθουν, μερικοὺς κανόνες, καὶ τίποτα περισσότερο. Μὰ ὁ κ. Σ. δὲν ἀπόβλεψε σ' αὐτό: θέλησε, ἀπεναντίας, νὰ κάμει τὴ Μετρική του προσιτὴ σὲ ὅλους, εὐχάριστη στὸ διάβασμα ὅσο κι' ἕνα ὁποιοδήποτε ἄλλο λογοτέχνημα, καί, τὸ σπουδαιότερο, ὠφέλιμη.

Τὰ χαρίσματά της εἶναι πολλὰ καὶ μεγάλα: ἁπλὴ ὅσο δὲ γίνεται περισσότερο, γεμάτη σαφήνεια, χωρὶς στρυφνότητες καὶ μπερδέματα πουθενά, μὲ παραδείγματα πειστικά, μ' ἐπεξηγήσεις κι' ἑρμηνεῖες καθαρές, σωστὲς καὶ λογικές, ἡ Μετρικὴ αὐτὴ εἶν' ἕνα ἔργο ὑποδειγματικό, ὄχι μόνο στὸ εἶδος του, ἀλλὰ καὶ πιὸ γενικά, στὸ εὐρύτερο εἶδος τῶν ἔργων ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ ὀνομαστοῦν «λογοτεχνικοεπιστημονικά», ἢ καὶ ἀνάποδα.

Ἀλλὰ ἔχει κι' ἕν' ἄλλο μεγάλο, πολὺ μεγάλο μάλιστα χάρισμα τὸ βιβλίο τοῦ κ. Σαραλῆ, ποὺ ἀμφιβάλλω ἂν θὰ τὸ προσέξουν πολλοί: γραμμένο ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος σὲ ὀρθόδοξη δημοτική, σχεδὸν ἄψογη, δείχνει περίφημα, πῶς ὅταν ἕνας λόγιος κατέχει βαθειὰ τὴ δημοτική, μπορεῖ νὰ γράψει σ' αὐτὴν κι' ἐπιστημονικὰ ἀκόμα βιβλία τόσο καλά, τόσο στρωτὰ καὶ φυσικά, ὅσο κι' ἕνα διήγημα. Κι' ἴσως αὐτὸ εἶναι ὁ σπουδαιότερος λόγος ποὺ ἡ Μετρικὴ τοῦ κ. Σαραλῆ διαβάζεται εὔκολα, ἀκούραστα κι' εὐχάριστα σὰ διήγημα.

«Ἄ! Ὅλα κι' ὅλα! λένε μερικοὶ ἐπιπόλαιοι. Μπορεῖ ἡ δημοτικὴ νὰ εἶναι καλὴ γιὰ τὰ καθαυτὸ λογοτεχνικὰ εἴδη, γιὰ τὸ ποίημα, τὸ διήγημα καὶ γιὰ τὴν κριτικὴ ἀκόμα, ἀλλὰ πιὸ πέρα, γιὰ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴ φιλοσοφία εἶναι ἀπαραίτητη ἡ καθαρεύουσα. Ἡ δημοτικὴ δὲν εἶναι ἀκόμα τόσο ἐξελιγμένη, ὥστε νὰ μπορεῖ ν' ἀποδώσει ἀφηρημένες ἔννοιες.»

Πόσο γελιοῦνται καὶ πόσο ἀνοηταίνουν ὅσοι τὸ λένε αὐτό — καὶ εἶναι, πολλοί, δυστυχῶς, — τὸ δείχνει τὸ ἔργο τοῦ κ. Σαραλῆ, ποὺ ἀποτελεῖ μιὰ μεγάλη ἐπιτυχία τῆς γλώσσας μας. Εἶμαι μάλιστα βέβαιος πῶς, ἂν ἦταν γραμμένο σὲ καθαρεύουσα, θὰ ἔχανε τουλάχιστον τὴ μισὴ ἀπ' τὴν *οὐσία* του καὶ τὴν ἀξία του. Ἂς τὸ ἔχουν λοιπὸν ὑπ' ὄψη τους ὅσοι διστάζουν νὰ γράψουν σὲ δημοτικὴ παρόμοια ἔργα κι' ἂς συνεχίσουν τὴν καλὴ κι' ἀξιέπαινη ἀρχή.

Πρὶν τελειώσω ὅμως, θὰ εἶχα νὰ κάνω καὶ μερικὲς παρατηρήσεις στὸν κ. Σαραλῆ, δυὸ προπάντων παρατηρήσεις, σημαντικὲς καὶ σπουδαῖες, ὅπως νομίζω.

Καί, πρῶτα-πρῶτα, ἀποδοκιμάζω τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν στίχων ποὺ ἀναφέρει γιὰ ὑποδείγματα. Οἱ στίχοι αὐτοί, κακῆς ποιότητος οἱ περισσότεροι, κάθε ἄλλο παρὰ ὑποδειγματικοὶ εἶναι. Γιὰ ν' ἀναφέρεται ὡς ὑπόδειγμα ἕνας στίχος, δὲ φτάνει νὰ ἔχει τὴν ἐπιφανειακὴ ἀρτιότητα ποὺ δικαιολογεῖ τὸν κανόνα, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ τὴ βαθύτερη, τὴ μυστική, μουσικὴ ἢ πλαστική, ἐκείνη τελειότητα ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ γίνει μιὰ φράση στίχος. Καὶ δὲ φαντάζομαι νὰ ὑπάρχει ἡ τελειότητα αὐτὴ στὰ διάφορα μετρικὰ κατασκευάσματα ποὺ ἀναφέρονται ἐδῶ γιὰ στίχοι. Ὁ κ. Σαραλῆς θἄπρεπε νἄχει διαλέξει γιὰ ὑποδείγματα στίχους τόσο κλασικοὺς στὴ μορφή τους, ὥστε νὰ φτάνει κι' ἡ ἀλλαγὴ ἑνὸς γράμματος ἀκόμα γιὰ νὰ καταστραφοῦν, νὰ σπάσουν καὶ νὰ διαλυθοῦν. Θἄπρεπε, μὲ δυὸ λόγια, προκειμένου νὰ τοὺς ἀναφέρει ὡς ὑποδείγματα, νὰ διαλέξει τοὺς καλύτερους νεοελληνικοὺς στίχους τόσο τῶν παλιῶν ὅσο καὶ τῶν νεωτέρων ποιητῶν μας, κι' ὄχι τυχαίους καὶ μετρίους, καὶ κακοὺς ἀκόμα, στίχους καλῶν ποιητῶν ἢ ἀποτυχημένων στιχοπλόκων.

Ἀνάμεσα στοὺς στίχους ποὺ ἀναφέρει ὁ κ. Σαραλῆς γιὰ ὑποδείγματα, ἐνῶ ὑπάρχουν καὶ στίχοι ἐπιθεωρησιογράφων ἀκόμα, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἕνας στίχος τῶν ποιητῶν ἐκείνων ποὺ τὰ ποιήματά τους ἀποτελοῦν σήμερα τὴ ζωντανὴ ἑλληνικὴ ποίηση. Δὲν ὑπάρχει οὔτ' ἕνας στίχος τοῦ Σεφέρη, ποὺ εἶναι ἴσως ὁ πιὸ σημαντικὸς ποιητὴς τῶν νεωτέρων χρόνων, καὶ ποὺ μὲ τὶς πρῶτες συλλογές του πρωτοστάτησε στὴν ἀνανέωση τοῦ νεοελληνικοῦ στίχου.

Ἀλλὰ μ' αὐτὴ τὴν παράλειψη συνδέεται καὶ μιὰ ἄλλη, πιὸ μεγάλη καὶ πιὸ σπουδαία, ποὺ ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὴ δεύτερη παρατήρησή μου: Τὸ βιβλίο τοῦ κ. Σαραλῆ περιορίζεται στὸ πλαίσιο μόνο τῆς παλιᾶς στιχουργικῆς κι' ἀγνοεῖ ὁλότελα τὴ σημερινὴ ποίηση, μὲ τὴν ἀναστάτωση καὶ τὴν ἐπανάσταση ποὺ ἔφερε τόσο στὸ στίχο ὅσο καὶ στὴν καθόλου ἐξωτερικὴ μορφὴ τῶν ποιημάτων. Δὲν ἀφιερώνεται σ' αὐτήν, ὅπως θὰ ἔπρεπε, ἕνα κεφάλαιο, τὸ τελευταῖο τοῦ βιβλίου, ἂν ὄχι γιὰ τίποτ' ἄλλο, τουλάχιστον γιὰ νὰ πιστοποιήσει τὴν ὕπαρξή της. Ἕνας ἀνίδεος θὰ παρατηρήσει ἴσως σ' αὐτὸ ὅτι ὁ στίχος, ὅπως τὸν χρησιμοποιοῦν οἱ περισσότεροι ἀπ' τοὺς συγχρόνους μας, ὁ στίχος χωρὶς μέτρα κι' ὁμοιοκαταληξίες, ὁ μοντέρνος στίχος κι' ὄχι ὁ λεγόμενος «ἐλεύθερος» — ποὺ πολλοὶ τὸν μπερδεύουν μαζί του — δὲν ὑπάγεται σὲ στιχουργικοὺς κανόνες. Θὰ ἔπεφτε ὅμως ἔξω, γιατὶ κι' ἡ σημερινὴ ποίηση ἔχει κι' αὐτὴ τὴ στιχουργική της, ἀλλὰ μιὰ στιχουργικὴ ποὺ τὴ ρυθμίζουν ὄχι πιὰ κανόνες, ἀλλὰ διανοητικὲς καὶ ψυχικὲς αἰτίες, καὶ ποὺ ἡ ἀναπόσπαστη συνοχή της μὲ τὴν ἴδια τὴν πτυχὴ τῆς ποίησης τὴν κάνει τόσο σκοτεινὴ καὶ δύσκολη, ὥστε κανένας ἀκόμα δὲν τόλμησε νὰ γράψει τὸ βιβλίο της.

ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Τάσου Ν. Γιανναρᾶ: «*Τὰ Φίλτρα Ἐπωδῶν τοῦ Ἀπόστολου Μελαχρινοῦ*».

Νομίζω ὅτι οἱ νέοι Ἕλληνες λογοτέχνες, ποὺ κατευθύνουν τὴν ἐνέργειά τους πρὸς τὴν κριτικὴ ἔρευνα, δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ ν' ἀσκήσουν τόσο γόνιμα τὶς ἱκανότητές τους ὅσο μελετώντας τὰ πρόσωπα καὶ τὰ θέματα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, τοὺς πιὸ χαρακτηριστικοὺς καὶ σημαντικούς, παλαιότερους καὶ συγχαιρινούς μας πεζογράφους καὶ ποιητές. Ὁ κ. Τάσος Γιανναρᾶς πῆρε, ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτή, τὸν καλὸ δρόμο. Γι' ἀντικείμενο τῆς πρώτης κριτικῆς του μελέτης διάλεξε τὸν Ἀπόστολο Μελαχρινό, ποιητὴ ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀξιόλογους ποὺ ἔχουμε, μὰ καὶ πολὺ χαρακτηριστικὸ γιὰ τὶς ποιητικὲς τάσεις καὶ ἀντιλήψεις ποὺ ἐκπροσωπεῖ καὶ γιὰ τὸ ποιητικὸ ἰδανικὸ ποὺ ἔχει διαμορφώσει καὶ ποὺ τὸ πραγματοποιεῖ, στὸ μέτρο ποὺ ἕνα ἰδανικό, μὲ τέτοια μάλιστα ὑφὴ καὶ ὑπόσταση, μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ. Πρέπει ἀκόμα νὰ σημειωθῆ στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ κ. Γιανναρᾶ, ὅτι γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ ἀντικειμένου του δούλεψε ποιητικά, πῆγε, δηλαδή, πρὸς αὐτό, σπρωγμένος ἀπὸ μιὰ βαθειὰ πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ συμπάθεια, μὲ θέρμη, μὲ συγκίνηση, ὕστερα ἀπὸ προετοιμασία ποὺ τὸν ἔκαμε νὰ νιώθη στὴν ποίηση τοῦ Μελαχρινοῦ ἕνα γνώριμο καὶ ἀγαπητὸ κλῖμα, καὶ ὅτι, μιλώντας γι' αὐτήν, θὰ μποροῦσε νὰ πῆ κάτι ἀπ' τὴν πραγματικὴ ἀτομικὴ πεῖρα του.

Ἴσως, προκειμένου νὰ γράψη τὴ μελέτη του,

θὰ ἔπρεπε νὰ περιμένῃ ὁ κ. Γιανναρᾶς νὰ ἐκδοθῇ καὶ τὸ ὕστερο μέρος τοῦ «Ἀπολλώνιου», ὄχι ἁπλῶς τοῦ πιὸ σημαντικοῦ ἔργου τοῦ Μελαχρινοῦ, μὰ κυριολεκτικὰ τοῦ ἔργου τῆς ζωῆς του. Ἔτσι θὰ εἶχε μιὰ πιὸ ὁλοκληρωτικὴ ἄποψη τῆς ποίησης αὐτῆς, ποίησης ποὺ ἔχει τὴν ἀρχή της στὸ πιὸ σημαντικὸ πνευματικὸ κίνημα τῶν τελευταίων πενῆντα χρόνων, στὸ συμβολισμό, καὶ ποὺ μᾶς βάζει ἀντιμέτωπους μὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ κεντρικὰ προβλήματα τῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Μὰ καὶ τὰ «Φίλτρα Ἐπωδῶν», ποὺ πῆρε γιὰ θέμα τῆς μελέτης του ὁ νέος κριτικός, εἶναι ἔργο ἀπὸ πολλὲς πλευρὲς χαρακτηριστικό, καί, πάντως, φανερώνεται καὶ σ' αὐτὸ ἡ ποίηση τοῦ Μελαχρινοῦ μὲ κάμποσα οὐσιαστικά της γνωρίσματα καὶ σὲ μιὰ φάση της καὶ μορφὴ ἄμεσα συνδεμένες μὲ ὅ,τι πραγματοποιήθηκε στὸν «Ἀπολλώνιο».

Ἡ φάση αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ καθαρὰ μαλλαρμεϊκὴ στὴν ποιητικὴ δημιουργία τοῦ Μελαχρινοῦ καὶ ἔχει πολὺ δίκιο ὁ κ. Γιανναρᾶς, ἀκολουθώντας κυρίως τὸν Μαλλαρμὲ νὰ προσπαθῇ νὰ τὴν ἑρμηνέψῃ. Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι δείχνει πῶς κατέχει τὸν Μαλλαρμὲ καὶ ὅλα τ' ἄλλα κηρύγματα τοῦ συμβολισμοῦ, μοῦ φαίνεται, ὡστόσο, ὅτι δὲν ἑρμηνεύει πάντα πιστὰ τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας τους, οὔτε ὅτι ὁ ἴδιος ἔχει κατασταλαγμένα κριτήρια ὥστε νὰ κρίνῃ μὲ σιγουριὰ καὶ συνέπεια τὴν ποίηση τοῦ Μελαχρινοῦ. «Ὑπάρχει τέχνη, ποίηση «πέραν τῆς ζωῆς καὶ τῆς πραγματικότητος», ὥστε νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ ἰσχυριστῇ ὅτι καὶ ἡ ποίηση τοῦ Μελαχρινοῦ εἶναι μιὰ τέτοια τέχνη; Ὁ κ. Γιανναρᾶς τὸ βεβαιώνει κατηγορηματικὰ (σελ. 13), χωρὶς καὶ νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὸ τὸ φαινόμενο, προσθέτοντας μόνο, σὰν ἁπλῆ διαπίστωση πάλιν, ὅτι ἡ ποιητικὴ ἐμπειρία τοῦ Μελαχρινοῦ «παραμένει ἀτροφικὴ ὡς πρὸς τὴ γνώση καὶ τὴν αἴσθηση τῆς βαθύτερης ὑποστάσεως τῆς ζωῆς» (σελ. 22). Καὶ μόνο λίγο παρακάτω (σελ. 26) μᾶς δίνει τὴν ἐξήγηση ὅτι ἡ ποίηση τοῦ Μελαχρινοῦ δὲ βρίσκεται πέρα ἀπὸ κάθε πραγματικότητα, ἀλλ' ἁπλῶς πέρα ἀπὸ τὴν «καθιερωμένη πραγματικότητα» ὅπου «δεσπόζουν τὰ συμφέροντα καὶ οἱ ἀντιαισθητικὲς ἀξίες τοῦ ὄχλου», καὶ ποὺ ὑπερπηδῶντας τα ἐκείνη ὁρμητικά, «φθάνει σὲ μιὰ δευτέρα πραγματικότητα, λιγώτερο μισητή, ποὺ ἡ ὕπαρξίς της εἶναι ἀναμφισβήτητη». Τὸ περιεχόμενο τῆς πραγματικότητας αὐτῆς, τῆς «δεύτερης», τὸ καθορίζει ὁ κ. Γιανναρᾶς· μᾶς λέει (σελ. 22) ὅτι τὸ ἀποτελοῦν ὄχι δραματικὲς συγκρούσεις καὶ περιπλοκές, ρίγη καὶ φρικιάσεις (πάθη, αἰσθήματα), ἀλλ' ἀποκλειστικὰ σχεδὸν ἐνδάλματα, χίμαιρες, φαντασιώσεις καὶ ρεμβασμοί.

Φανερὰ ὁ κ. Γιανναρᾶς, στὴν παραπάνω ἑρμηνεία του, ἀπηχεῖ τὶς γνῶμες γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ ποιήματος καὶ γιὰ τὴν αἰσθητική του ἐνέργεια τοῦ Πόε καὶ τῶν ὀπαδῶν τῆς «καθαρῆς ποίησης». Ἡ καθαρὴ ποίηση, ἡ ποίηση ἡ περιορισμένη στὴν πιὸ ἁγνὴ καὶ αὐθεντική της οὐσία, πρέπει νὰ καθαριστῇ ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν ἀναζήτηση ἢ τὴ μετάδοση τῆς ἀλήθειας (δουλειὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης), ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν ἠθικὴ διδασκαλία (δουλειὰ τῆς ἠθικῆς), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε τί ἄλλο (πάθη, αἰσθήματα) ποὺ μποροῦν ν' ἀλλοιώσουν (νὰ ρυπάνουν) τὴν αἰσθητικὴ ἐντύπωση. Αὐτὴ δὲν ἀπευθύνεται στὴ νόησή μας, οὔτε στὸ θυμικό μας· ἀπευθύνεται στὴν ψυχή, καὶ θρέφεται, φυσικά, μὲ ὅ,τι στὴν πιὸ ἄδολη καὶ ἀνυστερόβουλή της ἐνέργεια μπορεῖ ἡ ψυχὴ νὰ αἰσθανθῇ. Ἐκεῖ, ὑπάρχει καὶ ἡ οὐσία τοῦ «πραγματικοῦ», ἡ μόνη πραγματικότητα, ποὺ αὐτήν, ὡστόσο, ὅπου κανεὶς κι' ἂν τὴν τοποθετήσῃ, πρέπει νὰ βρίσκῃ καὶ νὰ μᾶς φανερώνῃ ὁ ἀληθινὸς ποιητής. Μὲ τὴν ἔννοια τούτη, διαιρώντας, δηλαδή, σὲ στρώματα ἰδεατὰ τὸ «πραγματικό», ἀπὸ τὸ βαθύτερο ὡς τὸ πιὸ ἐπιφανειακό, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὑπάρχει καὶ πρώτη καὶ δεύτερη καὶ τρίτη πραγματικότητα, μὰ γιὰ τὸν ποιητὴ ἡ ὑπολογίσιμη πραγματικότητα εἶναι πάντοτε μιὰ καὶ μόνη, ἐκείνη ποὺ, ὅταν μπῇ στὸ χῶρο της, αἰσθάνεται ὅτι κοινωνεῖ μὲ τὶς αἰώνιες οὐσίες τῆς ζωῆς, μὲ τὶς Μητέρες-Δυνάμεις, ὅτι ἀκούει πιὸ καθαρὰ νὰ τοῦ μιλῇ τὸ μυστήριο τοῦ κόσμου.

Δὲ θέλω νὰ σχετίσω ἄμεσα μὲ τὸ ζήτημα αὐτό, ἕνα ἄλλο ζήτημα, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλῇ ὁ κ. Γιανναρᾶς, μοῦ φαίνεται, ὅμως, ὅτι ἔχουν ἀνάμεσά τους πολὺ στενὴ σχέση. Πρόκειται γιὰ τὸ συνειδητὸ ἢ μὴ ἢ γιὰ τὸ βαθμὸ τοῦ συνειδητοῦ ποὺ ἐνυπάρχει στὴν ποιητικὴ δημιουργία τὴν ὥρα ποὺ συντελεῖται. Ζήτημα περιμάχητο καὶ στὸ ὁποῖον ὁ κ. Γιανναρᾶς, ἀπηχώντας κ' ἐδῶ τὶς γνῶμες τοῦ Μαλλαρμὲ καὶ τοῦ Βαλερύ (καὶ τοῦ Πόε), παίρνει, νομίζω, κάπως εὔκολα θέση. «Ἡ αὐτοεγκατάλειψις, γράφει, καὶ ἡ προσμονὴ ἄλλης ὑπερβατικῆς ἢ ἐκ τῶν κάτω ἐπεμβάσεως, εἶναι ἀδιανόητη, ἂν μὴ μωρά, σ' ἕνα *γεγονὸς* ποὺ ἡ συντέλεσις καὶ ἡ πραγματοποίησίς του ἐξαρτῶνται ἄμεσα ἀπὸ τὴν *προσωπικὴ ἐνέργεια* τοῦ καλλιτέχνου». Θὰ ἤθελα νὰ διάβαζε ὁ κ. Γιανναρᾶς τῇ θαυμάσια σελίδα [1] ὅπου μιλεῖ ὁ Γκαῖτε γιὰ τὴν ἰσορρόπηση τοῦ ἀσυνείδητου καὶ τοῦ συνειδητοῦ στὴν ποιητικὴ δημιούργια, καὶ νὰ θυμότανε πῶς ἔγραψαν, ὑποταγμένοι σὲ τί ἀσυνείδητες δυνάμεις, κάποτε ὁλότελα χωριστὲς ἀπὸ τὸ ἄτομό τους, μερικοὶ ποιητὲς ὁρισμένα τους ἔργα, ὅπως λ.χ. ὁ Ρίλκε τὶς «Ἐλεγεῖες τοῦ Ντουίνο» [2]. Δὲν ἦταν ποιητές, δὲν εἶναι ποιήματα αὐτὰ ποὺ γράφτηκαν σὰν ὑπαγορευμένα ἀπὸ τέτοιες μυστικές, ἔξω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τοῦ νοῦ, δυνάμεις, ἔστω καὶ ἂν τὰ ὀνομάσουμε «τιμαλφῆ δῶρα εὐτυχισμένων στιγμῶν»; Καὶ πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἡ ποιητικὴ δημιουργία δὲν εἶναι παρὰ «προδιάταξις καὶ προκαθορισμὸς» καὶ ὅτι δὲ μπορεῖ νὰ χωρέσῃ σ' αὐτὴν τίποτε τὸ «αὐθαίρετο, τὸ ἀπροσδόκητο, τὸ τυχαῖο»; Μὰ ἡ δυνατότητα τοῦ νέου καὶ τοῦ ἀπροσδόκητου δὲ χαρακτηρίζει ἴσα ἴσα τὴν πορεία τοῦ ψυχικοῦ βίου (καὶ ὅλης τῆς ἐνόργανης ζωῆς) καὶ δὲν κλείνουμε στὴν πιὸ ἀνυπόφορη μηχανικότητα τὴν ψυχὴ (ἄρα καὶ τὴν τέχνη) ὅταν

(1) Βρίσκεται μεταφρασμένη σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς τόμους τῶν «Φιλολογικῶν Περιπάτων» τοῦ Ρεμὺ ντὲ Γκουρμόν, σὲ σχετικὴ μὲ τὸ θέμα μελέτη τοῦ γάλλου κριτικοῦ.

(2) Βλ. Roland de Renéville: «L' Expérience Poétique». Παρίσι, ἔκδ. Γκαλλιμάρ, 1938.

ποῦμε ὅτι μποροῦμε νὰ προκαθορίσουμε τὶς ἐνέργειες καὶ τὶς λειτουργίες τους; «Μιὰ λογική, γράφει ὁ κ. Γιανναρᾶς (σ. 14) διέπει ὁλόκληρο (τὸν καθαυτὸ ποιητὴ) καὶ τὸν χειραγωγεῖ καὶ αὐτὴ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ λογικὴ τοῦ 'Ονείρου καὶ τοῦ Ρεμβασμοῦ». Μ' ἀκριβῶς τὸ ὄνειρο, εἴτε κοιμισμένοι εἴτε ξύπνιοι τὸ κάνουμε, δὲν εἶναι ἡ πιὸ βίαιη ὁρμή μας γιὰ ἐλευθερία, ἡ πιὸ βίαιη φυγὴ ἀπὸ τὸ «προκαθορισμένο» πρὸς τὸ «αὐθαίρετο» καὶ τὸ «ἀπροσδόκητο»; Καὶ ἡ ὁρμὴ αὐτὴ παύει νὰ λειτουργῆ μόλις ἀρχίση ἡ ποιητικὴ δημιουργία, ἐξωκρανιζόμενη ἢ ὑποτασσόμενη αὐτόματα στὴν κατηγορία τοῦ λογικοῦ;

Ἔτσι νομίζει ὁ κ. Γιανναρᾶς, προκαθορισμένα καὶ προδιαταγμένα πῶς γράφτηκε ἡ ποίηση τοῦ Μελαχρινοῦ (τὰ «Φίλτρα τῶν 'Επωδῶν», ἀφοῦ γι' αὐτὰ μόνο μιλᾶ) καὶ δὲν εἶναι περίεργο πῶς πιστεύει ὅτι τὰ ἰδανικὰ τοῦ ποιητῆ αὐτοῦ συνοψίζονται σὲ δυὸ λέξεις: ἀκινησία καὶ τελειότης, ἀφοῦ, παρατηρεῖ, ἡ δράση παρουσιάζεται γιὰ τὸν Μελαχρινὸ σὰν ἕνας διαλυτικὸς παράγοντας ποὺ καταργεῖ βέβηλα καὶ ἀνελέητα τὴν εὔθραυστη ἐσωτερικὴ τάξη, τοὺς λεπτεπίλεπτους ἱστοὺς τῶν ρεμβασμῶν. Περίεργο, ὅμως, εἶναι πῶς τὴν τόσο νοοκρατικὴ του αὐτὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν ποιητικὴ δημιουργία τὴ συμβιβάζει ὁ κ. Γιανναρᾶς μὲ μιὰ δύναμη, τὴ μουσική, ποὺ τῆς δίνει προέχοντα ρόλο στὴν ποίηση, καὶ πού, σὰν καθαρὴ ὑπόσταση, βρίσκεται στὴν ὀξύτερη ἀντίθεση, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἄρνηση τοῦ λογικοῦ, ἀφοῦ δὲ μπορεῖ νὰ ἐκφράση παρὰ μόνο κίνηση, ροή, τὴ ροὴ τῶν συναισθημάτων. Οἱ συμβολιστές, λέει ὁ κ. Γιανναρᾶς, πολὺ ὀρθά, μετάφεραν τὸ κέντρο τῆς ἀξίας (τῆς ποιητικῆς, φυσικά) τῶν λέξεων, ἀπὸ τὸ νοητικὸ στὸ καθαρὰ μουσικό τους περιεχόμενο, προσπάθησαν ὥστε ἡ ἐλεύθερη ροὴ τοῦ στίχου ν' ἀκολουθῆ τοὺς κυματισμοὺς τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητῆ, κατάργησαν τὴν ἀσφυκτικὴ λογικὴ τάξη καὶ τὴν ἀντικατάστησαν μὲ μιὰ μουσικὴ σύνδεση τοῦ νοήματος, βρῆκαν τὸ ἀληθινὸ καὶ βαθὺ νόημα τῆς μουσικῆς στὴν ποίηση (1), ἀφοῦ «κάθε ἀνάδυσις εἰκόνος ἢ παραστάσεως ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς βυθοὺς τοῦ ὑποσυνειδήτου (νὰ καὶ τὸ ὑποσυνείδητο, λοιπὸν) εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ μὴ συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ παλμικὴ καὶ τρομώδη κίνηση, ἡ ὁποία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν μουσικότητα τοῦ στίχου, ὅπως ἐμφανίζεται κατ' ἐξοχὴν στὸ Mallarmé, στὸ Valéry καὶ σὲ ὅλη τὴν ἔνδοξη χορεία τῶν ποιητῶν τοῦ Γαλλικοῦ Συμβολισμοῦ». Ὁ Μελαχρινός, ἰδιοσυγκρασία πραγματικὰ μουσικόπαθη, προσπάθησε ν' ἀντλήση ἀπὸ τὶς λέξεις τῆς γλώσσας μας ὅλους τοὺς μουσικοὺς θησαυροὺς ποὺ κλείνουν, ἔκανε τὸ στίχο του, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν συμβολιστῶν καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Μαλλαρμέ, «trait incantatoire», «ἀπογύμνωσε» μουσικὰ καὶ ὄχι ψυχολογικὰ τὴν καρδιά του. Δὲν εἶναι, ὅμως, ὁ πρῶτος ποὺ τὸ ἐπιχείρησε, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ κ. Γιανναρᾶς, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ τὸ πέτυχε καλλίτερα, ἀφοῦ ὑπάρχουν τὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, «καθαρὴ» ποίηση, ἀπὸ τὴν πιὸ γνήσια καὶ τὴν τελειότερη ποὺ γράφτηκε, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀνάδωσε τὸ maximum τῆς μουσικότητάς της, καὶ ὅπου τὸ μουσικὸ στοιχεῖο δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ χρησιμοποιηθῆ πιὸ «μαγικά».

'Ανάφερα τὸν Σολωμό, γιατὶ μιλώντας γιὰ τὸν Μελαχρινό, δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ μὴ τὸν φέρη στὸ νοῦ του. Μέσα στοὺς ἕλληνες ποιητὲς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐπηρέασε βαθύτερα τὸν Μελαχρινὸ καὶ πιὸ εὐεργετικά, ἰδίως τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια, ὁ ποιητὴς ποὺ στὸ ἔργο του, ἢ τουλάχιστον σὲ μερικὰ μέρη τοῦ ἔργου του, θὰ βρίσκη πραγματωμένο καὶ ὁ Μελαχρινὸς ἕνα ἀπὸ τὰ ἀγνότερα καὶ ὑψηλότερα ποιητικὰ ἰδανικά, καὶ πάντως, στὴ μορφή τους, τὸ ἴδιο ἴσως τὸ ἰδανικὸ ποὺ τὸ κυνήγησε καὶ τὸ κυνηγᾶ σὲ ὅλη του τὴ ζωή.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Γιάννη Χατζίνη: «*Πρόσωπα καὶ ψυχές*».

Ἕνας ἀκόμα κριτικὸς συγκεντρώνει τὴν ἐργασία του. — ὁ κ. Γιάννης Χατζίνης ἄρχισε πρὶν ἀπὸ τὸν κ. Κ. Παράσχο τὴ συγκέντρωση τῶν ἄρθρων του μὲ τὸ προηγούμενο βιβλίο του «Στοχασμοὶ καὶ σημειώματα», — τὴν ἐλέγχει, τῆς δίνει ὁριστικὴ μορφὴ καὶ παρουσιάζεται μὲ μερικὲς ἀπὸ τὶς βασικὲς πεποιθήσεις του καὶ μὲ ἀρκετὰ ἀπὸ τ' ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν του, γιὰ νὰ διαβαστῆ ἔξω ἀπὸ κάθε ἐπικαιρότητα, νὰ κριθῆ, νὰ ἐκτιμηθῆ καὶ νὰ χαράξη σταθερώτερη καὶ καθαρώτερη τὴ γραμμὴ ποὺ ἀκολουθεῖ κι' ὁλοένα προεκτείνει ἀνάμεσα στὶς συζητήσεις, στὶς μόδες, στὶς διαμάχες, στὶς παρεξηγήσεις, στὰ παραστρατήματα, ἀνάμεσα σὲ ὅλον αὐτὸν τὸ βόμβο καὶ τὴν ἀκαταστασία ποὺ συνηθίσαμε νὰ τὴ λέμε πνευματικὴ κίνηση τοῦ τόπου μας. Εἶναι καὶ τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀποτέλεσμα κοσκινίσματος ἐπίμονου καὶ αὐστηροῦ καί, μολονότι ἀποτελεῖται ἀπὸ σύντομα ἄρθρα ποὺ τὰ γέννησε, τὰ περισσότερα τουλάχιστον, ἡ φιλολογικὴ ἐπικαιρότητα, δὲν ἔχει τίποτα ποὺ νὰ θυμίζη τὴν προχειρογραφία τῆς ἄφθονης λογοτεχνικῆς παραγωγῆς ποὺ δὲν ἀλλάζει οὔτε ἕνα γιῶτα ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα ἢ τὸ περιοδικὸ ποὺ παρουσιάστηκε ὡς τὸ βιβλίο ποὺ καταστάλαξε. Ὁ κ. Χατζίνης δὲ μάζεψε ὅ,τι ἔγραψε, ὅπως κάνουν οἱ περισσότεροι στιχοπλόκοι καὶ πεζογράφοι μας, ποὺ πιστεύουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ μείνη ἔξω ἀπὸ τὰ βιβλία τους οὔτε ἕνας στίχος τους, οὔτ' ἕνα διήγημά τους, οὔτε μιὰ γραμμή τους. Ἔσβησε, παραμέρισε, συμπλήρωσε, κράτησε κλειστὴ τὴ θύρα τοῦ βιβλίου του σὲ ἄρθρα καὶ σὲ σημειώματα ποὺ γράφηκαν ὡστόσο μὲ πολὺ μεγαλύτερο κόπο ἀπ' ὅσον χρειάζεται γιὰ νὰ σκαρώση κανεὶς ἕνα τραγούδι ἢ ἕνα διήγημα, γιὰ νὰ χαράξη δηλαδὴ τὸ σχῆμα μόνο ἑνὸς τραγουδιοῦ ἢ ἑνὸς διηγήματος. Κι' ἀπὸ μιὰ κριτικὴ ἀρθρογραφία καὶ σημειωματογραφία σκορπισμένη σὲ περιοδικὰ τῆς τελευταίας τετραετίας, στάθηκε στὰ πιὸ ὥριμα, τὰ ἀντιπροσωπευτικά, τὰ πιὸ ἀπαραίτητα, σὲ ὅ,τι καθορίζει τὴν πο-

(1) Αὐτὸ ποὺ τῆς ἔδινε ὁ Κάρλαϋλ, καὶ ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἴδια ἡ συγκίνηση, ἡ ἴδια ἡ δόνηση τῆς ψυχῆς, διοχετευμένη στὶς λέξεις.

ρεία του μέσα σ' αὐτὴ τὴν τετραετία, σὲ ὑλικὸ ἀρκετὸ μόλις γιὰ ἑκατὸν δεκάξη μικρὲς σελίδες. Μ' ἀρέσει αὐτὴ ἡ διστακτικότητα, αὐτὴ ἡ συναίσθηση τῆς εὐθύνης. Καὶ τὴ σημειώνω μὲ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση σ' ἕνα βιβλίο κριτικῆς, ποὺ εἶναι καιρὸς πιὰ νὰ περιφρουρηθῆ ἡ ὑπόληψή της ἀνάμεσα σὲ τόση ἐπιπολαιότητα καὶ τόση κατακραυγή, κάποτε ἄδικη, ἄλλοτε ὑπερβολικὴ καὶ συχνὰ πολὺ δικαιολογημένη.

Εἶναι δισταχτικὸς ὁ κ. Χατζίνης καὶ σὲ ἄλλες ἐκδηλώσεις του. Καὶ τὴ δισταχτικότητά του τὴν εἶχα σημειώσει καὶ ὅταν ἔδινα τὶς ἐντυπώσεις μου ἀπὸ τοὺς «Στοχασμοὺς καὶ σημειώματα», ὅπου δὲν εὕρισκα ἐκφρασμένη ὁλόκληρη τὴ σκέψη του γιὰ πρόσωπα καὶ γιὰ ἔργα. Τώρα μὲ χαρά μου βλέπω ὅτι οἱ δισταγμοί του ἔμειναν γιὰ ὅ,τι δὲ βρῆκε θέση στὸ νέο βιβλίο του καὶ μὲ ἱκανοποίηση ἐπικοινωνῶ μ' ἕναν πνευματικὸ ἄνθρωπο ποὺ ἔχει ἀποφασίσει πιὰ νὰ διατυπώση τὶς γενικὲς ἀρχὲς τῆς ἐργασίας του. Εἶναι, βέβαια, ὁ κ. Χατζίνης ὡριμώτερος στὰ «Πρόσωπα καὶ ψυχές». Ἀλλὰ προπάντων ἔχει περισσότερη ἐμπιστοσύνη στὴν κρίση του, στὶς προτιμήσεις του, στὸ γενικὸ προσανατολισμό του. Καὶ ἡ πρόοδος αὐτὴ δὲν εἶναι καθόλου μικρή. Πιστεύω πὼς εἶναι μιὰ σωστὴ καὶ σημαντικώτατη κατάκτηση. Διπλὴ μάλιστα κατάκτηση. Ἔχει κατακτήσει πιὰ τὸν ἑαυτό του, ὁλόκληρον, ἐλεύθερον ἀπὸ ἐπιδράσεις κι' ἀμφιβολίες, καὶ μὲ περισσότερη αὐτοπεποίθηση ἔχει κερδίσει καλύτερα τὸν ἀναγνώστη του, ποὺ ἀκούει, συζητεῖ καὶ δέχεται, στὸ τέλος, κάθε γνώμη καὶ κάθε ἄποψη μόνον ὅταν πιέζεται ἀπὸ τὴν ἀδιάσπαστη καὶ καλὰ συγκροτημένη πίστη, —θρησκευτική, κοινωνιολογική, φυλετική, αἰσθητική, ὁποιαδήποτε. Ὁ κ. Χατζίνης, ποὺ ζητοῦσε ἄλλοτε τοὺς θεούς του, τοὺς βρῆκε τώρα καὶ δὲν τοὺς ξεχνάει σὲ καμμιὰ περισυλλογή του, σὲ κανένα γενικὸ ἀντίκρυσμα τοῦ μόχθου τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, σὲ καμμιὰ ἀναζήτηση καὶ περιπλάνησή του. Πιστεύει πιά, καὶ πιστεύει σταθερὰ καὶ δικαιολογημένα, στὴν ὀνειροπόληση, στὶς μυστικὲς δυνάμεις ποὺ κυβερνοῦν τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, στὴν ποίηση ὅπως τὴ βλέπουν κι' ὅπως τὴν αἰσθάνονται ὅσοι δὲ ζοῦν μὲ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα ἀλλὰ μὲ τὶς μικρὲς χαρὲς καὶ τὶς καθημερινὲς δυστυχίες ποὺ γεμίζουν, ρίχνουν φῶς ἢ ἁπλώνουν τὸ σκοτάδι στὸν ἀσύλληπτο, ἀσκλάβωτο καὶ ἀπέραντο χῶρο ποὺ λέγεται ἐσωτερικὸς κόσμος. Δὲν κάνει κήρυγμα ὁ κ. Χατζίνης, ὅταν κρίνη τὴν ἐργασία ἑνὸς ἄλλου, καὶ δὲν ὑψώνει γύρω του τεῖχη ποὺ νὰ τὸν ἐμποδίζουν νὰ δῆ τί γίνεται γύρω του, σὲ περιοχὲς ὅπου κυριαρχοῦν ἄλλες ἀναζητήσεις καὶ ἄλλες πνευματικὲς ἱκανοποιήσεις. Βρίσκει τὴν εὐτυχία του στὰ κείμενα τοῦ ἀγνοῦ ποιητικοῦ λόγου, ἐκεῖ ποὺ ξεχωρίζουν καὶ προσφέρουν τὴν ἁρμονία τους οἱ πιὸ σιγανοὶ ψιθυρισμοὶ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ δὲν κλείνει τὰ μάτια καὶ τ' αὐτιά του σὲ εἰκόνες καὶ σὲ ἤχους ποὺ προσφέρουν ἄλλες ἰδιοσυγκρασίες. Ἀπεναντίας, προσπαθεῖ νὰ παρακολουθήση ὅ,τι συμβαίνει ἔξω ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν προτιμήσεών του, πλησιάζει ὅσο μπορεῖ περισσότερο, καὶ δίνει ἀκριβεῖς πληροφορίες στὸν ἀναγνώστη του. Γίνεται ἀντικειμενικός. Μὰ ἡ διαφορὰ εἶναι αἰσθητή, γιατὶ ἡ ἀντικειμενικὴ κρίση στέκεται μακρυὰ ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό, κι' ἐνῶ ἐκείνη κατατοπίζει μόνο, αὐτὸς παρασύρει, μεταφέρει σὲ ἄλλες καταστάσεις, προκαλεῖ δυνατὰ καὶ γόνιμα ρεύματα ζωῆς. Ἂς μὴ γελιόμαστε κι' ἂς μὴν προσπαθοῦμε νὰ κλείσουμε τὴν κριτικὴ στὸ κλουβὶ τῆς ἀπόλυτης ἀντικειμενικότητος. Εἶναι κι' αὐτὴ ἕνα πουλί, ὅπως κάθε σκίρτημα τῆς ψυχῆς καὶ κάθε γέννημα τοῦ μυαλοῦ, ποὺ ζῆ κι' ἀνοίγει τὰ φτερά του καὶ σκορπίζει τοὺς κελαϊδισμούς του ὅταν βρεθῆ στὸ κλίμα ποὺ ξυπνάει ὅλες τὶς δυνάμεις του, στὸ φῶς ποὺ δὲν κουράζει τὰ μάτια του ἀλλὰ τοὺς δίνει λάμψη κι' ὁμορφιά, ἀνάμεσα στὰ χρώματα καὶ στὰ σχήματα ποὺ τὸ μεθοῦν χωρὶς νὰ τὸ ζαλίζουν. Ἂς μὴ ζητοῦμε τὴν ἀντικειμενικότητα ποὺ ξέρει νὰ μετράη μὲ ἀκρίβεια καὶ νὰ δίνη ξεροὺς μόνο ἀριθμούς. Ἡ κριτικὴ δὲν εἶναι ὑποδεκάμετρο. Εἶναι, βέβαια, ἕνα ἀπὸ τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ ποὺ βρῆκε ὁ νοῦς τ' ἀνθρώπου. Μὰ οἱ ὑποδιαιρέσεις του ἔχουν ὁμοιότητες ἀλλὰ καὶ διαφορές. Οἱ ὑποδιαιρέσεις του εἶναι ὅλη ἡ μεγάλη καὶ θαυμαστὴ ποικιλία ποὺ παρουσιάζει ἡ ἀνθρώπινη εὐαισθησία σὲ χῶρες, σὲ λαοὺς καὶ σὲ αἰῶνες.

Ὁ κ. Χατζίνης μένει καλὸς πληροφοριοδότης ὅταν εἶναι ἀντικειμενικός, γίνεται ὅμως οὐσιαστικώτερος, πιὸ εὔγλωττος ὅταν ἐξετάζη βιβλία ἢ γενικὲς προσπάθειες ποὺ συγγενεύει μαζί τους. Πάντα ὅμως εἶναι κριτικὸς μὲ καλὴ πίστη. Τὸ ἐξακριβώνεις εὔκολα καὶ κάθε στιγμή, τὸ αἰσθάνεσαι σὲ κάθε γραμμή του, τὸ βλέπεις σὲ ὅλα τὰ συμπεράσματά του. Θὰ τὸν ἤθελα πιὸ προχωρημένο, τοποθετημένο σὲ ψηλότερη σκοπιά, ἀπὸ ὅπου νὰ ρίχνη πιὸ μακρυὰ τὴ ματιά του καὶ νὰ κάνη παρατηρήσεις ποὺ νὰ ἔχουν τὴν ἀξία τους κι' ἔξω ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή. Καὶ θὰ ἤμουν ἀκόμα πιὸ κοντά του καὶ θὰ τὸν ἔνιωθα μὲ ζωηρότερο ἐσωτερικὸ κοχλασμό, ἂν τὸν ἔβλεπα ἀπαιτητικώτερο, αὐστηρότερο, τραχύτερο στὴν ἀξιολόγηση καὶ στὴν κατάταξη βιβλίων καὶ προσωπικοτήτων. Ἂς μὴ ζητᾶμε ὅμως ἀπὸ ἕνα νέον ἀκόμα κριτικὸ νὰ κάνη ὅλα μαζὶ τὰ βήματα τῆς προόδου. Ἀπὸ τὸ 1936, ποὺ τύπωσε τοὺς «Στοχασμοὺς καὶ σημειώματα», ἔκαμε ἀρκετὰ καὶ σημαντικά. Αὔριο, θὰ κάμη περισσότερα. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι τώρα βρίσκεται σὲ καλὸ δρόμο, ὅταν ἄλλοι, τόσοι ἄλλοι, πελαγοδρομοῦν καὶ ξοδεύοντοι σ' ἐπικρίσεις, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ παροδικοὶ θυμοί, ἢ σὲ ἄμετρους θαυμασμούς, ποὺ κανένα δὲν πείθουν καὶ κανένα δὲ φέρνουν πλησιέστερα στὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή.

Θὰ ἤθελα, ἂν εἶχα περισσότερο χῶρο, νὰ συζητήσω ἕνα-ἕνα τὰ ἄρθρα ποὺ ἀποτελοῦν τὰ «Πρόσωπα καὶ ψυχές». Νὰ ἐξετάσω καὶ νὰ ἐπιδοκιμάσω μία-μία τὶς σκέψεις τοῦ κ. Χατζίνη γιὰ τὸν Περικλῆ Γιαννόπουλο, νὰ ἐπιμείνω στὰ συμπεράσματά του γιὰ τὴν κριτικὴ ἐργασία τοῦ Φώτου Πολίτη, νὰ σταθῶ στὸ ἄρθρο του γιὰ τὸν Καρυωτάκη καὶ νὰ ζητήσω ἀναλυτικώτερη, ἀποδεικτικώτερη ἐξέταση. Ἡ παρατήρησή του λ.χ. γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ ποιητῆ τοῦ «Μιχαλιοῦ», γιὰ τὴ

νέα αὐτὴ ποιητικὴ γλῶσσα, ὅπως τὴ χαρακτηρίζει ὁ κ. Χατζίνης, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ παραδείγματα, ἀπὸ παραπομπές, ἀπὸ συγκρίσεις, γιὰ νὰ φανῆ ὅτι πηγάζει ἀπὸ σωστὴ ἐκτίμηση τοῦ ἔργου του. Καὶ πιστεύω ὅτι ὁ κ. Χατζίνης δὲ θὰ δυσκολευόταν καὶ παραδείγματα νὰ φέρη καὶ συγκρίσεις νὰ κάμη, ὅπως νομίζω ὅτι καὶ ἄλλα ἄρθρα του θὰ κέρδιζαν πολύ, ἂν ἦταν ἀναλυτικώτερος, ἂν ἔδινε ὁλόκληρη τὴ σκέψη του μὲ τὴν προετοιμασία της, μὲ τὴν ἐπιχειρηματολογία της, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Φυσικά, ἡ λακωνικὴ ἔκφραση εἶναι προτέρημα μέγα καὶ πρῶτο. Μὰ ὅ,τι ζητῶ δὲν εἶναι οἱ πλατυασμοὶ καὶ οἱ ἐπαναλήψεις, ἀλλὰ ἡ ἔξοδος στὸ προσκήνιο ὅλων τῶν συλλογισμῶν, ὅπου ὑπάρχουν, καὶ ἡ χρησιμοποίησή τους χωρὶς τίποτα τὸ περιττό. Ὁ κ. Χατζίνης εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ προχωρήση καὶ στὴν ἀναλυτικώτερη μελέτη. Καὶ θὰ φτάση χωρὶς φλυαρίες. Ὁ λόγος του, λιτός, ὁμαλώτατος, καλοζυγισμένος, δὲν τοὺς εἶναι ἔδαφος κατάλληλο. Θὰ φτάση μὲ λίγες λέξεις, τὶς ἀπαραίτητες καὶ προσεχτικὰ διαλεγμένες, καὶ μὲ περισσότερες καὶ γενικώτερες προσωπικὲς παρατηρήσεις.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Α. Α. Πάλλη: *« Γιὰ νὰ γνωρίσουμε καλήτερα τὴν Ἀγγλία καὶ τοὺς Ἄγγλους ».*

Ὁ κ. Α. Α. Πάλλης, στὸ σύντομο πρόλογο τοῦ βιβλίου του, καθορίζει μὲ δυὸ μόνο φράσεις τὸ σκοπό του: « Ὁ σκοπός μου εἶναι καθαρὰ ἐκλαϊκευτικός. Θέλησα νὰ κατατοπίσω ὅσους δὲν κατέχουν ἀκόμα τὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα καὶ ἱστορία, δίνοντάς τους μιὰ γενικὴ ἰδέα τοῦ δημόσιου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Βρεταννικοῦ λαοῦ ». Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι τὸν πραγματοποιεῖ μὲ τὴν ἁπλὴ ἔκφραση, τὴν καθαρὴ παράταξη γεγονότων καὶ πληροφοριῶν καὶ προπάντων μὲ τὴν ἄνεση τοῦ συγγραφέα ποὺ ξέρει πολὺ καλὰ τί θέλει νὰ πῆ καὶ δὲν προσπαθεῖ νὰ ὑποτάξη τὸ θέμα του ἀπάνω στὴν ἀνάπτυξή του. Τὸ βιβλίο του δὲν εἶναι σειρὰ ἀναζητήσεων καὶ πειραματισμῶν, ἀλλὰ ἕνα ἀποτέλεσμα σταθερὸ καὶ στερεὸ ποὺ βασίζεται στὴν πλατειὰ μάθηση, στὴ μέθοδο ἐργασίας ποὺ ἀποκλείει τὴν ἀσάφεια καὶ τὴν ἀμφιβολία, στὴν ἀληθινὴ ἀγάπη γιὰ ἕνα μεγάλο λαό, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν πληρέστερη καὶ βαθύτερη κατανόησή του. Καὶ φτάνει νὰ συλλογιστῆ κανεὶς τί πελώρια σύνθεση εἶναι αὐτὴ ἡ συνεργασία λαῶν καὶ συμφερόντων ποὺ λέγεται Βρεταννικὴ Αὐτοκρατορία, πόσες ἀνόμοιες, ἀλληλοσυγκρουόμενες καὶ ὅμως συγκλίνουσες πάντα στὴν ἴδια ἐπιδίωξη δυνάμεις κλείνει τὸ σύνολο αὐτό, πῶς αὐτοπεριορίζονται καὶ πῶς μεταφέρουν τὶς ἰδέες καὶ τὰ αἰσθήματά τους σὲ πρακτικὲς ἀξίες, φτάνει νὰ σκεφτῆ ἀκόμα τί μεγάλο καὶ ὡραῖο ὑπόδειγμα εἶναι αὐτὸς ὁ λαὸς ποὺ κάθε ἐκπρόσωπός του, κάθε Ἄγγος στρατιώτης καταφέρνει νὰ ἔχη στὴν ἐξουσία του πέντε χιλιάδες Ἰνδούς, — αὐτὸ λένε οἱ ἀριθμοί, ἀφοῦ στὶς Ἰνδίες, μὲ πληθυσμὸ 350 ἑκατομμύρια ψυχές, ὁ Βρεταννικὸς στρατὸς δὲν ξεπερνάει τὶς 70.000, — φτάνει νὰ συλλογιστῆ, τέλος, ὅτι ἡ ἡγεμονία αὐτὴ στὸν κόσμο δὲν κρατήθηκε μὲ τὴ συμπάθεια τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἀλλὰ κυκλωμένη ἀπὸ πολλὲς κι' ἐπικίνδυνες συχνὰ βλέψεις, γιὰ νὰ καταλάβη πόσο χρήσιμο εἶναι καὶ ἐπίκαιρο, θὰ ἔλεγα, τὸ βιβλίο τοῦ κ. Πάλλη.

Βέβαια, ἡ προσπάθειά του ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πληροφορία. Προχωρεῖ ὅμως στὸ δίδαγμα, στὸ χρήσιμο, στὸ πολύτιμο δίδαγμα ποὺ δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχουν αὐτὴ τὴ στιγμὴ στὸν κόσμο λαοὶ καὶ κράτη ποὺ νὰ μὴν τὸ χρειάζωνται, ποὺ νὰ μὴ βρίσκουν ὠφέλεια στὴ μελέτη του. Ὁ κ. Πάλλης πληροφορεῖ τὸν ἀναγνώστη του ἀπὸ τί πληθυσμοὺς κι' ἀπὸ ποιὲς φυλὲς ἀποτελεῖται ὁ Βρεταννικὸς λαός, ἀναλύει, σὲ γενικές, ἀλλὰ πάντα καθαρὲς γραμμές, τὸ βρεταννικὸ πολίτευμα καὶ τὸ σύστημα ποὺ ἀκολουθεῖ ἡ βρετανικὴ διοίκηση, δίνει ἔπειτα μιὰ συνολικὴ εἰκόνα τῆς Βρεταννικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐπιμένει στὴν ἱστορία τῆς κατοχῆς τῶν Ἰνδιῶν ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους καὶ στὴ μέθοδο ποὺ ἐφαρμόζουν γιὰ νὰ τὶς κυβερνοῦν καὶ νὰ κρατοῦν σὲ ἰσορροπία τὶς δυνάμεις καὶ τὶς διαμάχες τῶν ἰθαγενῶν, δὲν παραλείπει νὰ μιλήση γιὰ τὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία, καὶ τελειώνει μὲ ὁλόκληρο κεφάλαιο - διάλεξη — τὸ βιβλίο ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕξη διαλέξεις ποὺ ἔδωσε ὁ κ. Πάλλης στὰ μέλη τοῦ Ἀγγλοελληνικοῦ Συνδέσμου — γιὰ τὴν ἐπίδραση ποὺ εἶχε ἡ Ἀνατολὴ στὴ γλῶσσα τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Σαίξπηρ. Κι' ἂς μὴ νομιστῆ ὅτι ὁ κ. Πάλλης ἔχει ξεκινήσει ἀπὸ μιὰ ἀρχὴ καὶ μ' ἕνα πρόγραμμα, καὶ θέλει νὰ τὸ ἀκολουθήση μὲ κάθε θυσία, ἔστω καὶ μὲ ἀποσιώπηση μερικῶν γεγονότων. Τὸν κινεῖ, φυσικά, ὁ θαυμασμὸς γιὰ τὸν ἀγγλικὸ λαό, γιὰ τὴν ἱστορία του καὶ γιὰ τὰ κατορθώματά του, ἀλλὰ τὸν κατέχει πάντα ἡ ἀνάγκη τῆς ἀμεροληψίας. Κι' ἐνῶ ἐξυμνεῖ, συγκρατημένος πάντα καὶ στὸν τόνο ποὺ δὲ χρειάζεται νὰ εἶναι πιὸ ψηλὸς ἀπὸ τὰ πράγματα ποὺ βρίσκονται μόνα τους σὲ πολὺ ψηλὸ ἐπίπεδο, τὶς μεγάλες καὶ μοναδικὲς ἀρετὲς τῶν Ἄγγλων, δὲν ξεχνάει καὶ τὶς ἀδυναμίες τους, τὶς ἰδιορρυθμίες τους, τὰ λάθη μερικῶν πολιτικῶν τους, τὴν κακὴ διαχείριση σημαντικῶν ζητημάτων, ὅπως, λ. χ., τὸν ἐξαφανισμὸ σχεδὸν τῆς ἀγροτικῆς τάξεως ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατία. Ξέρει ὅτι μόνο ὅσοι λαοὶ ἔχουν νὰ δείξουν μικρὴ ἢ ἀσήμαντη ἱστορία κρύβουν πολλὲς ἢ λίγες πτυχές της. Καὶ δὲ διστάζει νὰ παρουσιάση τὴν Ἀγγλία ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές της. Τὸ πληροφοριακὸ μέρος τοῦ βιβλίου δὲν πρέπει νὰ ἔχη κενά, ἀλλὰ καὶ τὸ δίδαγμα πρέπει ἐπίσης νὰ δοθῆ ὁλόκληρο. Ἔτσι, ὁ κ. Πάλλης κερδίζει τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν ἀναγνωστῶν του, γίνεται πιστευτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, κι' ὁ θαυμασμός του δὲ βρίσκει ἀντίδραση, δίνει τ' ἀποτελέσματά του, καρποφορεῖ. Ὑπάρχει ἀγγλοφιλία στὸν τόπο μας, σημειώνει ὁ κ. Πάλλης, ἀγγλοφιλία ποὺ ἔγινε παράδοση ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Εἰκοσιένα. Σύμφωνοι. Δὲ φτάνει ὅμως ἡ ἀγάπη καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη. Χρησιμώτερος καὶ ἀποδοτικώτερος εἶναι ὁ ἐνσυνείδητος, ὁ δικαιολογημένος, ὁ βασισμένος στὴ γνώση καὶ στὴν ὀρθὴ

ἐκτίμηση τῆς ἱστορίας θαυμασμός. Καὶ τὸ σπόρο αὐτοῦ τοῦ θαυμασμοῦ ἔρχεται νὰ ρίξη στὶς ψυχὲς τῶν Ἑλλήνων τὸ βιβλίο τοῦ κ. Πάλλη.

Δὲ θὰ ἤθελα νὰ τελειώσω, πρὶν σταθῶ λίγο στὸ πέμπτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου. Θέμα του ἔχει τὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα καὶ τὴν ἀγγλικὴ λογοτεχνία καὶ οἱ πληροφορίες ποὺ δίνει εἶναι ἀκριβεῖς, διαφωτιστικές, μεθοδικὰ συναρμολογημένες, κι' ἀκολουθοῦν τὸ γενικὸ διάγραμμα, ποὺ ἐπιδιώκει τὴν καθαρὴ ἐξιστόρηση γεγονότων, τὴ σύντομη ἀνάλυση ἰδεῶν καὶ συστημάτων, τὴν ἁπλὴ διατύπωση σκέψεων καὶ παρατηρήσεων. Εἶναι τὸ κεφάλαιο ποὺ παρουσιάζει τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἀγγλίας. Κι' ὁ κ. Πάλλης, ποὺ ξέρει ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ στὴν Ἀγγλία δὲν εἶναι ὄρος ἄδειος ἀπὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ στοιχεῖο ζωῆς καὶ ἐθνικῆς προκοπῆς, ἔπρεπε νὰ ἐπιμείνη, ν' ἀνταποκριθῆ σὲ περισσότερες περιέργειες τῶν ἀναγνωστῶν του, νὰ ἐξηγήση καλύτερα τὴ συμβολὴ τοῦ λογοτεχνικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ κόσμου γιὰ τὴ στερέωση τῆς ἀγγλικῆς ἡγεμονίας. Οἱ μορφωμένοι Ἕλληνες δὲν ξεχνοῦν τὸν περίφημο λόγο τοῦ Καρλάϋλ, τὴν τολμηρὴ ἀλλὰ καὶ τόσο δικαιολογημένη σκέψη του ὅτι ἂν οἱ Ἄγγλοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ χάσουν τὶς Ἰνδίες ἢ τὸν Σαίξπηρ καὶ εἶχαν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς, δὲ θὰ δίσταζαν καθόλου νὰ κρατήσουν τὸ μεγάλο τους ποιητή. Ὁ κ. Πάλλης πῶς ξέχασε τὴν ἐκδήλωση αὐτὴ ἐμπιστοσύνης στὴν πνευματικότητα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ;

Ὁ κ. Πάλλης ἀρχίζει τὸ βιβλίο του μὲ μιὰ παρατήρηση γιὰ τὴν ὀρθογραφία τῶν λέξεων «Βρεταννία» (Britannia) καὶ «Βρεταννὸς» (Britannus) καὶ πολὺ σωστὰ σημειώνει ὅτι συνηθίζουμε νὰ τὶς γράφουμε σφαλερά, μὲ δυὸ τ ἢ μ' ἕνα τ κι' ἕνα ν. Τελειώνουμε κι' ἐμεῖς τὴν ἐντύπωσή μας ἀπὸ τὸ βιβλίο του μὲ μιὰν ἄλλη ὀρθογραφικὴ παρατήρηση: γράφει σὲ διάφορες σελίδες — ἔτσι ἀποκλείεται τὸ τυπογραφικὸ λάθος — «Πορτογάλλος» πάντα μὲ δυὸ λ. Ἀλλὰ ἡ παραγωγὴ τῆς λέξεως (Portugal) δὲ δικαιολογεῖ παρὰ μόνο τὸ ἕνα.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Γιάννη Γ. Σφακιανάκη: «*Εἰσαγωγὴ στὸ λυρικὸ Μῦθο*».

Κλείνω τὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίο μὲ τὴν αἴσθηση ὅτι ἕνας νέος πνευματικὸς ἄνθρωπος τοποθέτησε τὸν ἑαυτό του μπροστὰ σὲ μερικὰ ἐρωτήματα γιὰ θεμελιώδη ζητήματα τῆς τέχνης καὶ τὸν ὑποχρέωσε ν' ἀπαντήση. Εἶναι, βέβαια, τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου μιὰ ἀπόκριση, ἢ, καλύτερα, ἡ ἐξήγηση μιᾶς ἄλλης ἐργασίας, — τοῦ «Μύθου τῶν σταγόνων», — καὶ ἡ ἀπολογία ἀκόμα μερικῶν αἰσθητικῶν ἀρχῶν. Μὰ καὶ στὸ δεύτερο, ὅπως καὶ στὸ πρῶτο μέρος, ὁ κ.Γ. Σφακιανάκης δὲ στενεύει τὰ ζητήματα, ἀλλὰ τ' ἁπλώνει σὲ γενικότητες, τὰ τοποθετεῖ ἐκεῖ ποὺ μποροῦν νὰ πηγάσουν μερικοὶ ὁρισμοί, ἂν ὄχι ἀφορισμοί, τ' ἀνεβάζει πολὺ πιὸ ψηλὰ κι' ἀπὸ ἀτομικὲς περιπτώσεις κι' ἀπὸ ἐπικαιρότητες.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ κ. Σφακιανάκης ἁπλὴ ἀφορμὴ βρίσκει τὸ Μῦθο μὲ τὸν ὑπερβατικὸ καὶ θρησκευτικὸ χαρακτῆρα, γιὰ νὰ συζητήση ὅ,τι γεμίζει τὴ σκέψη καὶ τὴν ψυχή του, μερικὲς βασικὲς πεποιθήσεις του ἀλλὰ καὶ μερικὲς ἀμφιβολίες καὶ ἀπορίες του. Δὲ διστάζει καὶ δὲν προσπαθεῖ ν' ἀποφύγη μερικὰ ἐρωτήματα, ποὺ συνήθως τὰ περιτριγυρίζουν χωρὶς νὰ τ' ἀντιμετωπίζουν κι' οἱ πιὸ συγκροτημένοι ἄνθρωποι. Φτάνει λ. χ. σ' ἕνα σημεῖο, ὅπου ἔχει ἀγγίξει τὴν οὐσία τοῦ λυρισμοῦ, κι' ἐνῶ μπορεῖ νὰ λοξοδρομήση καὶ ν' ἀφήση τὸν ἀναγνώστη νὰ κάμη τὶς ἀναγκαῖες συμπληρώσεις μὲ ὅ,τι τοῦ εἶπε ὡς ἐκείνη τὴ στιγμὴ καὶ μὲ τὴν ἀτομική του ψυχικὴ διάθεση, ἀπεναντίας προχωρεῖ σ' ἕναν ὁρισμὸ καὶ λέει «πῶς εἶναι τοῦτος (ὁ λυρισμὸς) ἕνα καθάριο ὅραμα σὲ μυθικὸ χῶρο». Παρακάτω εἶναι ἀκόμα πιὸ κατηγορηματικός, σὲ μιὰ ἔννοια ποὺ τὰ χωράει ὅλα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ καθηλωθῆ σὲ δυὸ ἢ σὲ τρεῖς φράσεις, καὶ λέει: «Ὁ ἀρχαῖος ποιητὴς ἦτανε ὁ πρῶτος μουσικός, ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τῆς μυθικῆς θρησκευτικῆς ὁμάδας. Ἱερέας λοιπὸν εἶναι ὁ ποιητὴς καὶ δημιουργεῖ διάρκεια μέσα στὴν ἱστορία καὶ εἶναι ὁ μεσάζοντας ἀνάμεσα σὲ ἄνθρωπο καὶ σὲ ἄνθρωπο καθὼς ἀνάμεσα σὲ ἄνθρωπο καὶ σὲ θεό. Ὁ ποιητὴς διατηρεῖ καὶ διαιωνίζει μέσα στὶς καιρικὲς καταδρομὲς τὴν ἱερὴ φωτιά, ποὺ αὐτὴ δημιουργεῖ τὰ ἀκατάλυτα σύμβολά του, σύμβολα ποὺ ἔχουν μέσα τους τὶς οὐσιες μορφὲς καὶ τοὺς πρωταρχικοὺς ρυθμοὺς τῆς φύσης χωρὶς νὰ εἶναι φύση» (σελ. 30). Καὶ στὴν ἑπόμενη σελίδα: «Ὁ ποιητὴς εἶναι ἕνας ἁπλὸς ἄνθρωπος καὶ ὁ λόγος του φέρνει τὸ ὅραμα ἑνὸς πρωταρχικοῦ ἀγαθοῦ».

Μὲ τὴν ἴδια στοχαστικότητα καὶ τὴν ἴδια προσπάθεια ἀναγωγῆς τῶν αἰσθητικῶν προβλημάτων στὶς ρίζες τῆς ζωῆς καὶ τὶς πρωταρχικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, ἀντιμετωπίζει ὁ κ. Σφακιανάκης καὶ πολλὰ ἄλλα ἀνάλογα ζητήματα, τῆς μορφῆς λ. χ. καὶ τῆς οὐσίας τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου, τῆς τάσεως τοῦ σημερινοῦ λυρισμοῦ, τῆς κρυφῆς ἀγωνίας ποὺ ὑπάρχει σὲ κάθε ἔργο τέχνης. Μιὰ σκέψη ἀνήσυχη καὶ καλλιεργημένη, ἕνα αἴσθημα βαθὺ καὶ γόνιμο, ἕνας ἔρωτας γιὰ καθετὶ τὸ πνευματικὸ ποὺ ἔγινε σκοπὸς ζωῆς, ἰδού ὁ ὁπλισμὸς τοῦ νέου δοκιμιογράφου. Τὸν κάνει τολμηρό, τὸν ὁδηγεῖ σὲ χῶρες ποὺ δὲν εἶναι ἀκίνδυνες καὶ δὲν ἔχουν σταθερὸ ἔδαφος, τὸν πέρνει συχνὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν πηγαίνει στὶς ἰδέες, τὸν ἀφίνει κάποτε ἐκεῖ καὶ τὸν ρίχνει σὲ λαβύρινθους ποὺ στάθηκαν λυπηρὰ παραστρατήματα σὲ ἀδύνατα καὶ ἀσυγκρότητα πνεύματα. Παρακολουθῶ δέκα πάνω-κάτω χρόνια τὴν πνευματικὴ πορεία τοῦ κ. Σφακιανάκη καὶ βλέπω ὅτι δὲν καταπονεῖ ἁπλῶς τὴ σκέψη του. Εἶναι ἀπὸ τοὺς ὁδοιπόρους, εἶναι ἀπὸ τοὺς ταξιδιῶτες ποὺ δημιουργοῦν ταξίδι καὶ μέσα στοὺς τέσσερους τοίχους ἑνὸς στενοῦ δωματίου, ξέρει νὰ βλέπη, νὰ πλησιάζη ὅ,τι βλέπει, νὰ τὸ αἰσθάνεται, νὰ τὸ ζῆ. Κι' ἡ τελευταία αὐτὴ ἱκανότητά του εἶναι τὸ πιὸ ἀξιόλογο γνώρισμα τῆς ἐργασίας του. Ἡ μόρφωση, ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὴν

ξένη σκέψη, ἡ γενικὴ συγκρότηση, ἔχουν, βέβαια, τὴν ἀξία τους, καὶ κανείς, νομίζω, δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀμφισβητήση, ἂν θέλη νὰ κρατήση τὴν κριτικὴ καὶ τὴ δοκιμιογραφία στὸ ὑψηλὸ ἐπίπεδο τοῦ ὀργανωμένου καὶ καθοδηγητικοῦ στοχασμοῦ. Ἀλλὰ οἱ συγκροτημένοι δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνουν ἔκπληξη. Ὅταν ὑπάρχουν Πανεπιστήμια καὶ Ἀνώτερες Σχολές, οἱ συγκροτημένοι ὀφείλουν νὰ εἶναι ὅσοι καὶ οἱ ἀπόφοιτοί τους. Ἡ δημιουργικὴ ἐργασία, — καὶ εἶναι ἐργασία δημιουργικὴ ἡ ἀποτελεσματικὴ ἀνίχνευση στοὺς κόσμους τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων, — ἀρχίζει ἔπειτ' ἀπὸ τὴ συγκρότηση καὶ κάποτε χωρὶς τὴ συγκρότηση. Ὅ,τι λοιπὸν μὲ σταματάει στὶς σελίδες τῆς «Εἰσαγωγῆς στὸ λυρικὸ Μῦθο» καὶ σὲ ἄλλες μελέτες τοῦ κ. Σφακιανάκη, εἶναι αὐτὴ ἡ αἴσθηση ὅτι ζῆ τὶς ἀναζητήσεις του. Τὶς χρωματίζει μὲ τὴν προσωπική του ἀγωνία, τοὺς δίνει θερμότητα καὶ παλμό, τὶς κάνει προβλήματα ποὺ δὲν κοιμίζουν τὴ σκέψη, ἀλλὰ τὴν κρατοῦν σὲ γόνιμη διέγερση.

Ἔπειτα, στὴν «Εἰσαγωγὴ στὸ λυρικὸ Μῦθο» γίνεται ἀκόμα μιὰ προσπάθεια ποὺ τὴν κάνει περισσότερο ἀξιοπρόσεχτη. Λείπει ἡ κοινοτοπία στὴ σκέψη, στὴ διατύπωση, στὴν ἔκφραση. Ἔχει ἐπιδράσεις ὁ κ. Σφακιανάκης ἀπὸ βιβλία κι' ἀπὸ ἔργα ποὺ μιλοῦν ἀμεσώτερα στὸν ἐσωτερικό του κόσμο, χρησιμοποιεῖ σκέψεις καὶ συμπεράσματα πολλῶν ξένων λογοτεχνῶν, δὲν κηρύττει τὴν πνευματικὴ μόνωση, καὶ πάντα κάνει τὶς ὁδοιπορίες του μὲ μιὰ συντροφιά, — μὲ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ τοῦ στάθηκαν ὁδηγοὶ καὶ μποροῦν νὰ τοῦ δείξουν κι' ἄλλα κρυφὰ καὶ φανερά, κατασταλαγμένα κι' ἀδιαμόρφωτα Ζῆ τὴ σκέψη τους καὶ φτάνει ὡς τὶς σκοτεινὲς πτυχές της. Ποτὲ ὅμως δὲν ξαναλέει ὅ,τι εἶπαν ἄλλοι, ποτὲ δὲ μεταφέρει ξένη σκέψη χωρὶς νὰ τὴν περάση ἀπὸ τὰ προσωπικά του κριτήρια καὶ χωρὶς νὰ τῆς δώση μορφὴ ποὺ νὰ στέκεται ὀργανικὰ μέσα σ' αὐτὸ ποὺ λέμε προσωπικὸ λόγο. Δὲ χρησιμοποιεῖ ὅ,τι βρῆκε ἕτοιμο κι' ἀδέσποτο. Κι' αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο μιὰ πνευματικὴ τιμιότητα. Εἶναι κάτι καλύτερο: ἡ ἀνάγκη τοῦ μυαλοῦ νὰ δώση κάτι δικό του. Καὶ τὴν ἀνάγκη αὐτὴ μὲ χαρά μου τὴ βλέπω στὶς ἐργασίες τοῦ κ. Σφακιανάκη.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Ξενοφώντα Κ. Ἀκογλου: «*Λαογραφικὰ Κοτυώρων*».

Ὁ ἀπαλὸς ἀέρας κάνει τὰ δέντρα νὰ ξαναβλαστώνουνε τὴν ἄνοιξη καὶ ν' ἀνθίζουν. Ἀνάλογο φυλλομάνημα παρουσιάζουνε καὶ οἱ λαογραφικὲς ἐκδόσεις. Μόνο ποὺ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσει τὸ τί ἀποτελεῖ ἐδῶ τὸν ἀπαλὸν ἀέρα. Φαίνεται πὼς τραβιοῦνται κι ἀφήνουνε κέρδη. Ἀλλιῶς εἶν' ἀνεξήγητο τὸ ἄνθισμα τῶν σχετικῶν ἐκδόσεων, ποὺ πλημμυρίζουνε τὶς προθῆκες τῶν βιβλιοπωλείων.

Δείχνουν ὅμως καὶ τὴ μεγάλη ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα — τὴν ἰδιαίτερη καὶ τὴ γενικὴ — αὐτὲς οἱ ἐκδόσεις. Φανερώνουνε τὴ φανατικὴ λατρεία στὸν τόπο τῆς καταγωγῆς μας καὶ τὴ σταθερή μας προσήλωση στὶς παραδόσεις τοῦ Λαοῦ μας. Μὲ τὴ διασωστικὴ ἐνέργειά μας θέλουμε νὰ δείξουμε ὅτι ἔχουμε ἄφθονα στοιχεῖα, ἱκανὰ νὰ γίνουν ἡ βάση γιὰ τὸ θεμέλιωμα τοῦ νέου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μας.

Ἐκδήλωση τῆς ἀγάπης αὐτῆς, καθὼς καὶ ἡ συγκινητικὴ πρόθεση νὰ μὴ «χαθοῦν τόσοι λαογραφικοὶ θησαυροί...» παρὰ ὅταν «θὰ ξαναστήσουν ἐκεῖ οἱ ἀπόγονοι τὴ ζωή τους (πόσο χιμαιρικὴ πίστη!) τὰ νοσταλγικὰ αὐτὰ δημοσιεύματα θ' ἀποτελέσουν τὸν συνδετικὸ κρίκο τῆς νέας τους ζωῆς μὲ τοὺς παλαιοὺς θρύλους τῆς ἱστορικῆς σταδιοδρομίας τοῦ Ποντιακοῦ λαοῦ...» ὁδήγησαν τὸν κ. Ἀκογλου (Ξένο Ξενίτα) νὰ ὑποβληθεῖ σὲ κόπους καὶ θυσίες καὶ νὰ παρουσιάσει τυπωμένη τὴ συλλογή του.

Μέσα σὲ 532 μεγάλες σελίδες μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς κάθε εἶδους καὶ κάθε λογῆς πληροφορίες εἰδικὰ γιὰ τὰ Κοτύωρα τοῦ Πόντου. Ἁπλώνεται σὲ ἱστορικές, τοπογραφικές, στατιστικὲς καὶ ἄλλες πληροφορίες, ἄσχετες βέβαια μὲ τὸν τίτλο «Λαογραφικὰ Κοτυώρων». Ἔτσι βγάνει κανεὶς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ κ. Ξενίτας ἐπιδίωκε νὰ γιομίση ὁρισμένες σελίδες. Φαίνεται ὅτι ὁ συγγραφέας ἀκολούθησε τὴ συνήθεια ποὺ ἔχει ἐπικρατήσει σὲ πολλοὺς τοπικοὺς ἐρευνητές, ποὺ θέλουνε νὰ τυπώσουν κάτι δικό τους δίχως ὅμως νὰ βασανιστοῦνε γιὰ νὰ ξεχωρίσουν τὰ ὅρια τῆς λαογραφίας ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ γεωγραφία.

Ἔτσι κι ὁ κ. Ξενίτας στὰ λαογραφικά του ἀνακάτεψε ἀκόμα καὶ βιογραφικὲς πληροφορίες προσώπων, πού, ὅσο κι ἂν ὠφέλησαν τὸν τόπο τους, δὲν ἔχουνε θέση σὲ μιὰ τέτοια συλλογή — γιατὶ στὸ κάτου κάτου δὲν εἶναι τοπικὲς ἱστορίες οἱ λαογραφικὲς συλλογές μας! Κι ὅμως μπαίνουνε καὶ σχετικὲς φωτογραφίες, ἴσως γιατὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς εἰκονιζόμενους κι ἄλλοι δικοί τους βοήθησαν γιὰ τὸ τύπωμα τῆς συλλογῆς του...

Κι ὅπως δίνει πληροφορίες γιὰ ὅλα, — μὰ ὁ τρόπος καὶ ἡ μέθοδος τῆς ἐργασίας φανερώνουνε προχειρότητα, — ὁ ἀναγνώστης ἔχει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ συγγραφέας μάζεψε βέβαια τὸ ὑλικὸ του μὲ πολὺν κόπο, καθὼς τὸ λέει *καὶ καθὼς εἶναι ἀνάγκη* γιὰ τέτοιες συλλογές, μὰ ὄχι μὲ τὸν κόπο, τὴ στόχαση, τὴν ὑπομονή, τὴν κατάταξη καὶ τὴ μελέτη ποὺ ἀπαιτοῦν οἱ ἐργασίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Μὲ τὴν πρώτη διαχωριστικὴ κατάταξη τἄστελνε στὸ τυπογραφεῖο κιόλας, σὰ νὰ μὴν ἦταν ἄλλος ὁ βασικὸς καὶ τελικὸς σκοπός του καὶ σὰ νὰ προσπαθοῦσε πρῶτος αὐτὸς νὰ δώσει τὸ ὑλικὸ τῶν Κοτυώρων, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει κάποια προτεραιότητα στὴν ἐργασία καὶ στὴν ἐπακόλουθη «δόξα»!... Μὰ τὸν ζημίωσε σίγουρα τὸ βιαστικὸ αὐτὸ παρουσίασμα τῆς ἐργασίας. Γι' αὐτὸ κι ὁ ἴδιος τὸ παραδέχεται κι ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ ἐλαττώματα στὴ συλλογή του. Ἡ βιασύνη δὲν τὸν ἄφησε νὰ προσέξει ἀκόμα ὅτι ἀλλοῦ ἐπεξηγεῖ τὶς τοπικὲς φράσεις κι ἀλλοῦ ὄχι.

Αὐτὰ τὰ ψεγάδια δείχνουν ὅτι δὲν εἶχε τὴν ὑπομονὴ νὰ περιμένει νὰ κατασταλάξει τὸ νερὸ καὶ νὰ ξαστερώσει, γιὰ νὰ διακρίνει καθαρὰ τὸ

κάθε τι ποὺ ἤτανε μέσα καὶ νὰ κάμει τὴν ἀκριβὴ περιγραφή του! Καὶ σίγουρα εἶναι δυνατὸ μέσα στὴ θολούρα τοῦ νεροῦ νὰ μᾶς διαφύγουνε πολλὰ γνωρίσματα, ὄχι μόνο λεπτομερειακὰ μὰ καὶ οὐσιώδη.

Τὸ πιὸ βασικὸ ἐλάττωμα εἶναι ὅτι στὸ ἔντυπο ὑλικό μας δὲ δίνουμε *ὅλες* τὶς πληροφορίες ποὺ ἀπαιτοῦνται, ὥστε ὁ ἀναγνώστης, ποὺ θὰ θελήσει νὰ χρησιμοποιήσει τὸ ἔργο μας γιὰ μιὰ του μελέτη, δὲ θὰ βρεῖ ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ τοῦ εἶν' ἀπαραίτητα καὶ πιὰ θἄναι ὑποχρεωμένος νὰ γυρέβει διασαφήσεις. Αὐτὸ τὸ παθαίνουμε γιατὶ νομίζουμε ὅτι, ἐπειδὴ ἐμεῖς ἀτομικὰ ξαίρουμε τὸ γιατί καὶ τὸ πῶς, εἶναι γνωστὰ καὶ στοὺς ἄλλους.

Σιγὰ-σιγὰ ὅμως, ἀφοῦ δὲν καταγράφονται, θὰ ξεχαστοῦν αὐτὲς οἱ δικαιολογίες. Καὶ τότε πιὰ στὰ ἐρωτήματά μας θὰ προβάλλουνε πάντα τὴν ἁπλοϊκὴ δικαιολογία γιὰ ὅλα «ὅτι τὸ εἶχαν σὲ κακό!» χωρὶς νὰ μποροῦμε νὰ ἐξιχνιάσουμε γιατὶ τὸ θεωροῦσαν κακὸ κλπ. Καὶ μᾶς εἶναι χρήσιμο νὰ ἐξιχνιάσουμε τὸ γιατί. Ἔτσι μποροῦμε ν' ἀνακαλύψουμε τὸ δρόμο ποὺ ἀκολούθησε ἡ κάθε δεισιδαιμονία. Τὰ ὁρόσημα ποὺ θὰ βάναμε θὰ μᾶς καθοδηγοῦσαν στὶς ψυχολογικές μας μελέτες.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ψυχολογία, τὸ ὑλικὸ τέτοιων βιβλίων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ κ. Ξενίτα θὰ εἶναι χρήσιμο στὴ γλωσσολογία, στὴν ἐθνολογία καὶ τὶς ἄλλες συναφεῖς ἐπιστῆμες.

Ἀπὸ τὴ γλῶσσα τοῦ βιβλίου μπορεῖ νὰ καθοδηγηθοῦμε στὴν ἐπίλυση πολλῶν γραμματικῶν φαινομένων. Βρίσκουμε σημεῖα ποὺ μᾶς φανερώνουνε τὴ διαδοχὴ τῶν ἀλλοιώσεων τῶν φωνηέντων καὶ τῶν διφθόγγων ἢ καὶ ἀντίθετα, προσεγγίζουμε στὸν καθορισμὸ τῆς προφορᾶς ποὺ εἶχανε στὴν ἀρχαιότητα σύμφωνα καὶ φωνήεντα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

Πραγματικὰ μποροῦμε νὰ καταρτίσουμε πίνακες τῶν φθογγικῶν ἢ ἄλλων μεταβολῶν τῆς γλώσσας μας ἀπὸ τὶς συστηματικὲς συγκριτικὲς μελέτες ποὺ θὰ κάμουμε στὰ Λάζικα τοῦ Πόντου, στὰ Τσακώνικα τῆς Ἀρκαδίας, στὴν Καλαβρίας καὶ σ' ἄλλα μερη, ὅπου ζοῦν ἀποκλεισμένοι πληθυσμοί, ἀπομονωμένοι ἀπὸ τὶς πολυσύχναστες συγκοινωνιακὲς ἀρτηρίες, δίχως ἐπικοινωνία μὲ ἄλλους, κι ὅπου σώζονται ἀκόμα πολλὰ γνωρίσματα τῆς ζωῆς τῆς ἀρχαίας κοινωνίας.

***

Πολλὰ βιβλία ἐπιβάλλονται καὶ μὲ τὸν ὄγκο τους. Τὸ κακὸ εἶναι ποὺ τὶς περισσότερες φορὲς ὁ ὄγκος καὶ ἡ ἐπιτυχία εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογα ποσά! Δὲν ἀνήκει τόσο σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία τὸ βιβλίο τοῦ κ. Ξενίτα. Μὰ καὶ δὲν ἔφτασε στὴν κορυφὴ τῆς ἐπιτυχίας, πού, κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν εἶναι ἀπρόσιτα Ἰμαλάϊα. Γιὰ νὰ φτάσει σ' αὐτὴ τὴν κορυφή, ὁ κ. Ξενίτας πρέπει νὰ ἐπιδοθεῖ στὴ συστηματικὴ μελέτη τῆς ποντιακῆς διαλέκτου, συντροφεμένος ὅμως ἀπὸ ἕνα φιλόλογο-γλωσσολόγο, ἀπὸ τοὺς νέους ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ δουλέψουν σὲ τέτοιου εἴδους μελέτες.

Βέβαια ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες εἴμαστε *ἀκοινωνικοί*, δὲν ἐρχόμαστε σὲ συνάφεια μὲ τοὺς ἄλλους. Ὁ κ. Ξενίτας ὅμως πρέπει νὰ τὸ ἐπιδιώξει. Γιατὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τέτοιας συνεργασίας θὰ ἱκανοποιοῦσε καὶ τὸν ἴδιο καὶ τὶς ἀνάγκες τῆς ἐπιστήμης. Νὰ γίνει σύντομα ὅμως, γιατὶ ὅσο καὶ νἄναι, οἱ Πόντιοι θὰ ὑποστοῦν ἐδῶ μιὰ ἐπίδραση *ἀφομοιωτική*, ἀφοῦ κιόλας δὲν εἶναι συμμαζεμένοι. Μόνο ἂν ἀποτελοῦσαν κ' ἐδῶ χωριστὲς κοινότητες, θὰ φύλαγαν ἴσως τὴ γλῶσσα τους ἀτόφυα χωρὶς στοιχεῖα ἀπὸ ἄλλες τοπολαλιὲς καὶ διαλέκτους.

Ἂν τὸ φροντίσει αὐτὸ ὁ κ. Ξενίτας, θὰ μείνει κι' ὁ ἴδιος εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐργασία ποὺ θὰ προκύψει. Κι ἀσφαλῶς δὲ θὰ λέει καὶ γιὰ κεῖνη ὅσα λέει γιὰ τὸ λαογραφικό του βιβλίο στὴ σελ. 9:

«Ἡ συγγραφὴ κ' ἡ ἔκδοσή του, μπορεῖ νὰ λεχτεῖ ἄφοβα, πὼς ἤτανε συμπτωματικὴ καὶ τυχαία»· «... μοιραῖα βρέθηκα νἀσχοληθῶ μὲ τὴ λογραφία τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας μας». «Κάποιος εὐσεβὴς(;) πόθος καὶ μερικὲς ἀπόπειρες γιὰ γράψιμο ἔλεγαν νὰ μὲ παρασύρουνε στὸν κατήφορο...» «Ὁ σκοπός μου δὲν εἶναι νὰ μετατοπίσω τὶς εὐθύνες, ἢ νὰ ἐπικαλεστῶ ἐλαφρυντικά, παρουσιάζοντας καὶ ἠθικοὺς αὐτουργοὺς γιὰ τὶς ἐλλείψεις, ποὺ ἀσφαλῶς θὰ βρεῖ κανεὶς ἄφθονες καὶ σὲ τοῦτο τὸ ἀνθρώπινο ἔργο».

Μὲ τὴ συστηματικὴ μελέτη καὶ τὴν πνευματικὴ βάσανο θὰ βγεῖ πέρα σπουδαῖο ἔργο Τότε τὸ νερὸ τῆς βούσης δὲ θὰ παρουσιάζει καθόλου παραπλανητικὴ θολούρα. Θἄναι γάργαρο, καταξάστερο, σὰν ἐκεῖνο ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴ ρίζα ἑνὸς βράχου. Κι ἀντὶ νὰ γεννάει τὴ σύγχυση, θὰ δείχνει τὸ σωστὸ μὲ τὶς ἀχτῖνες ποὺ θὰ πετάει!..

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΡΙΝΗΣ

Πέτρου Σ. Σπανδωνίδη: «*Τὸ κλασσικὸ καὶ τὸ ρομαντικό*».

Ἐδιάβασα μ' εὐχαρίστηση τὴ σύντομη αὐτὴ μελέτη τοῦ κ. Πέτρου Σ. Σπανδωνίδη καὶ περισσότερο ἀπὸ τοὺς τυπικοὺς ὁρισμοὺς τοῦ κλασσικοῦ καὶ τοῦ ρομαντικοῦ, ποὺ ὑπάρχουν στὰ λεξικὰ καὶ στὰ ἐγχειρίδια ὅλων τῶν λογοτεχνιῶν, βρῆκα καὶ παρακολούθησα μιὰ ἀξιόλογη πνευματικὴ προσπάθεια ποὺ προχωρεῖ πέρ' ἀπὸ τὰ καθιερωμένα, περνάει πίσω ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ὁροθετικὰ σημεῖα, στέκεται σὲ χαρακτηριστικὲς ὑποδιαιρέσεις καὶ δὲ δυσκολεύεται ν' ἀποδείξη πόσο ἐπικίνδυνη εἶναι κάθε κατάταξη ἔργων τέχνης σὲ σχολὲς καὶ πόσο λίγο ἐκφράζει κάποτε τὴν πραγματικὴ ἀξία τους ἀλλὰ καὶ τὴ διάθεση ποὺ στάθηκε ἡ ἀφετηρία τους. Ἔχουν γραφῆ ὁλόκληρες βιβλιοθῆκες γιὰ τὴ διαφορὰ κλασσικοῦ καὶ ρομαντικοῦ. Καὶ ὁ ἑορτασμὸς τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ γαλλικοῦ ρομαντισμοῦ ἦταν μιὰ ἀφορμὴ νὰ προστεθοῦν ἀναρίθμητα ἄλλα ἔργα κριτικῆς, ποὺ ἔδειξαν πόσο ἀπέραντο εἶναι τὸ θέμα, ἀλλὰ καὶ πόσο παραξηγημένο, πόσα προβλήματα κλείνει καὶ πόσα πλέγματα αἰσθη-

τικῶν ἀρχῶν εὐνοεῖ ποὺ δὲν κατώρθωσαν ἀκόμα ἡ φιλολογία καὶ ἡ ἱστορία νὰ τὰ χωρίσουν, νὰ τὰ καθορίσουν ὁριστικὰ καὶ νὰ τὰ τοποθετήσουν πλάϊ στὶς δέκα, στὶς εἴκοσι, στὶς τριάντα ἔννοιες ποὺ στέκουν καθαρές, χωριστές, ἀνεξάρτητες σὲ κάθε σκέψη καὶ σὲ κάθε κείμενο.

Ὁ κ. Σπανδωνίδης δὲν ἀγνοοῦσε ὅλη αὐτὴ τὴ σύγχυση. Ἀπεναντίας, τὴν ἤξερε πολὺ καλὰ καί, μὲ τὴν ἐπιμονή του νὰ βρῇ καὶ νὰ καθορίσῃ τὸ χαρακτῆρα τοῦ κλασσικοῦ ἢ τοῦ ρομαντικοῦ ὄχι μόνο στὰ μεγάλα ἔργα μὲ τὰ καθαρὰ αἰσθητικὰ γνωρίσματα, ἀλλὰ καὶ στ' ἄλλα, σ' ἐκεῖνα ποὺ νομίζεις ὅτι ἀκολουθοῦν πότε τὸν ἕνα καὶ πότε τὸν ἄλλο δρόμο καὶ παρουσιάζουν τὰ ἴδια πράγματα μὲ δυὸ μορφές, θέλησε νὰ σκεφθῇ σὲ μιὰ περιοχὴ ποὺ μπορεῖ νὰ κινηθῇ ὁ προσωπικὸς στοχασμὸς καὶ νὰ μὴν ἐπαναλάβῃ γνωστὲς παρατηρήσεις καὶ σκέψεις, ἀλλὰ νὰ φτάσῃ σὲ δικά του συμπεράσματα. Αὐτὸς ὁ χωρισμὸς τῆς λογοτεχνικῆς παραγωγῆς τοῦ δέκατου ἕνατου αἰῶνα δὲν ἔχει τελειώσει ἀκόμα, δὲ θὰ τελειώσῃ ἴσως ποτέ, μολονότι κι' ἀπὸ τὶς δυὸ σχολὲς ἐπιβιώσεις μόνο ὑπάρχουν καὶ κανένα ἀπὸ τ' ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ μιὰ γενικὴ κατάταξη δὲ λείπει. Εἶναι ὁ ρομαντισμός, καὶ μαζί μ' αὐτὸν ὁ κλασσικισμός, ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα κεφάλαια τῆς ἱστορίας μεγάλων καὶ μικρῶν λογοτεχνιῶν, ποὺ δὲν ἀνήκουν στὸ «παρελθόν», ποὺ ξεχνιῶνται κάποτε γιὰ νὰ ξανάρθουν σὲ λίγο καὶ νὰ προκαλέσουν ζωηρότερες συζητήσεις, τραχύτερες διαμάχες καὶ περισσότερες ἀμφιβολίες.

Ἂν ἤθελε ὁ κ. Σπανδωνίδης νὰ δώσῃ δύο ἢ τέσσερους ἁπλοὺς ὁρισμούς, δὲ θὰ εἶχε προχωρήσει πέρ' ἀπὸ τὴν τρίτη ἢ τὴν τέταρτη σελίδα τῆς μελέτης του. Περισσότερο ὅμως ἀπὸ ἕναν ὁρισμένο σκοπό, ὑπάρχει στὶς σελίδες της μιὰ καθαρὴ διάθεση. Ὁ συγγραφέας τοῦ «Κλασσικοῦ καὶ τοῦ ρομαντικοῦ» τοποθετεῖται στὴ μέση δυὸ σχολῶν, στὸ κέντρο τόσων καὶ τόσων συζητήσεων, γιὰ νὰ σκεφθῇ, ν' ἀναζητήσῃ, νὰ λύσῃ κάποιες προσωπικὲς ἀπορίες. Ὑπάρχει στὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίο διάθεση πνευματικοῦ ἀνθρώπου παρὰ προσπάθεια μελετητοῦ μὲ περιορισμένες ἀνησυχίες ποὺ ψάχνει νὰ βρῇ μερικοὺς ὁρισμοὺς γιὰ νὰ τοὺς τοποθετήσῃ στοὺς φακέλλους του καὶ νὰ ἡσυχάσῃ. Δὲν ἔχει ἴσως τὸ βιβλίο τοῦ κ. Σπανδωνίδη χρησιμότητα. Δὲν ἁπλοποιεῖ τὰ αἰσθητικὰ προβλήματα καὶ δὲν τοὺς δίνει μορφὴ ἀριθμητικῆς πράξεως, γιατὶ ξέρει πολὺ καλὰ ὅτι σπανιώτατα στὰ αἰσθητικὰ ζητήματα ἕνα κι' ἕνα κάνουν δύο. Ἔχει ὅμως τὸ βιβλίο του κάτι καλύτερο ἀπὸ τὴ χρησιμότητα: τὴν ἱκανότητα νὰ παρασύρῃ τὸν ἀναγνώστη του σὲ πνευματικὲς ἀναζητήσεις, νὰ τοῦ προκαλῇ τὴ διάθεση τῆς περισυλλογῆς καὶ τῆς ἀναθεωρήσεως ἀξιῶν καὶ ἰδεῶν, νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν ἀκινησία καὶ τὴν ἀκαμψία τῶν καθιερωμένων συμπερασμάτων. Εἶναι λίγο αὐτό;

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Ἀγγέλου Κασιγόνη: «*Τύποι καὶ οὐσία*».

Ἕνας ἐραστὴς τῆς ἁπλῆς, τῆς κανονικῆς, τῆς ἀκύμαντης ζωῆς, ἕνας φίλος κι' ἕνας πιστὸς τῆς εὐθείας γραμμῆς στὴ σκέψη καὶ στὴ δράση, ἕνας «νοικοκύρης» στὴν καλύτερη ἀλλὰ καὶ στὴ στενότερη σημασία τοῦ ὅρου, διατυπώνει ἕνα σύντομο «πιστεύω» στὸ τεῦχος αὐτό, ποὺ εἶναι τὸ ἑκατοστὸ τῆς ἀλεξανδρινῆς «Ἔρευνας», καὶ τὸ προβάλλει σὰ μιὰ διαμαρτυρία γιὰ ὅ,τι γίνεται γύρω του, ἀλλὰ καὶ σὰ μιὰ διδασκαλία σὲ ὅσους ἔχουν ἀκόμα ἀκοὴ καὶ νοῦ νὰ τὸν ἀκούσουν καὶ νὰ τὸν καταλάβουν. Ἀραδιάζει ἀφορισμούς, ἐλέγχει τοὺς προσκολλημένους στοὺς τύπους καὶ τοὺς κακοὺς ἐκτιμητὲς τῆς οὐσίας, κατεβάζει τὸ μαστίγιό του πότε δῶ καὶ πότε κεῖ, στὰ μικρὰ καὶ στὰ μεγάλα, στὰ σημαντικὰ καὶ στ' ἀσήμαντα, στέκεται μπροστὰ στὶς ποικιλώτερες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς καὶ τὶς ἐξετάζει, ἀλλὰ πάντα γυρίζει στὴν «ἀνακάλυψή» του, στὴ μία καὶ μόνη ρίζα τοῦ κακοῦ, στὸν «τύπο ποὺ ἔφαγε τὴν οὐσία». Δὲν ὑποπτεύεται μήπως τοῦ ξεφεύγει κάτι ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν βοηθήσῃ σὲ μιὰ θεώρηση τοῦ κόσμου ἀπὸ ἄλλη σκοπιά, δὲν ἀνησυχεῖ μήπως ἡ «ἀνακάλυψή» του ἔγινε δύο παρωπίδες, τοῦ ἔκλεισε τὴν ὅραση σὲ μιὰ ὁρισμένη γραμμή, στὴν εὐθεῖα ποὺ τόσο τὴν ἀποζητάει στὴ σκέψη καὶ στὴν ἔκφρασή του, καὶ δὲν τὸν ἀφίνει νὰ δῇ ὅ,τι κινεῖται, ζῇ καὶ δημιουργεῖ νέες καταστάσεις ἔξω ἀπὸ τὴν ὀπτική του ἀκτῖνα. Εἶναι σίγουρος γιὰ ὅ,τι σκέπτεται καὶ γιὰ ὅ,τι λέει. Καὶ θὰ τὸν δεχόμουν καὶ θὰ τὸν παρακολουθοῦσα σὰ φανατικὸ ποὺ δὲ θέλει ν' ἀφήσῃ τὶς ἀρχές του, ποὺ δὲν ἐπιθυμεῖ κἂν νὰ βρῇ νέες ἀλήθειες ποὺ θὰ τὸν ἀπομακρύνουν ἴσως ἀπὸ τὶς κατασταλαγμένες πεποιθήσεις του, ἂν στὸ μικρὸ βιβλίο του εὕρισκα κάποια πρωτοτυπία, ἕναν ἀτομικὸ τόνο, ἕναν ἦχο ποὺ νὰ μὴ θυμίζῃ κανέναν ἄλλον. Ἂς μὴ φανῇ περίεργη ἡ ἀξίωση. Ἡ καθαρὰ προσωπικὴ σκέψη κι' ἔκφραση ὑπάρχει συχνότερα καὶ σὲ μεγαλύτερη δόση στοὺς φανατικοὺς καὶ στοὺς ἀποκλειστικούς, ποὺ διατηροῦν ἀνέγγιχτη τὴν ἀτομικότητά τους, ὅταν ἐννοεῖται, ὑπάρχῃ, παρὰ στοὺς ἄλλους ποὺ δέχονται ἐπιδράσεις καὶ παρουσιάζουν ἕνα μίγμα προσωπικοῦ καὶ ξένου στοχασμοῦ. Ὁ κ. Κασιγόνης μένει πολὺ μακρυὰ ἀπὸ τὴ διατύπωση προσωπικῶν σκέψεων. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος μᾶς λέει πράγματα ποὺ θυμόμαστε ὅτι τὰ διαβάσαμε κι' ἀλλοῦ διαφορετικὰ διατυπωμένα, μὲ κάποιο στόμφο ἐδῶ, μὲ ἀρκετὴ ἁπλοϊκότητα παρακάτω, μὲ σταθερὸ τόνο πάντα, μὲ τὸν τόνο τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δὲν ἀμφιβάλλει γιὰ τίποτα, καὶ προπάντων γιὰ ὅ,τι λέει. Ἕνα πρακτικὸ μυαλὸ ἐκδηλώνεται μὲ λογικοὺς σωρεῖτες, ποὺ διευκολύνουν ἁπλῶς τὸν ἀναγνώστη χωρὶς νὰ τοῦ προσφέρουν πνευματικὴ χαρά, κάνει τὴν πολεμική του σὲ ὅ,τι ἀποτελεῖ νεωτερισμὸ καὶ δείχνει, μὲ τὸν ἐνθουσιασμό του, μὲ τὴν ἐπιμονή του, μὲ τὴν ἔλλειψη κάθε ἀνησυχίας, ὅλη τὴν ἐμπιστοσύνη του στὶς παλιὲς ἀξίες. Καὶ ἀπορεῖ κανείς: δὲν ἦρθε στιγμὴ τὸ πρακτικὸ αὐτὸ μυαλὸ νὰ κάμῃ μιὰν ἁπλούστατη σκέψη καὶ νὰ ζητήσῃ νὰ μάθῃ πῶς οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς παλιὲς ἀξίες χρεωκόπησαν, πῶς παραμέρισαν κι' ἔδωσαν τὴ θέση τους σὲ ἄλλες

σ' αὐτὲς ποὺ ρυθμίζουν τὴ σημερινὴ κοινωνικὴ ζωή, πῶς ἔγινε καὶ εἶναι παρελθόν, γιὰ τοὺς περισσότερους τουλάχιστον σημερινοὺς ἀνθρώπους;

Δὲν ἐπιμένω περισσότερο στὶς σκέψεις τοῦ κ. Κασιγόνη γιὰ τοὺς τύπους καὶ τὴν οὐσία, καθὼς καὶ γιὰ τὸ αἴσθημα, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, οὔτε στὴ γλωσσικὴ μορφή τους, ποὺ εἶναι συχνὰ ἀνώμαλη καὶ ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν τάξη ποὺ λατρεύει καὶ κηρύσσει ὁ συγγραφέας τους. Προτιμῶ ν' ἀφήσω τοὺς «Τύπους καὶ οὐσία» καὶ νὰ σταθῶ στὸν ἀριθμὸ τοῦ φυλλαδίου αὐτοῦ, γιὰ νὰ κλείσω τὸ σημείωμά μου μ' ἕναν ἔπαινο γιὰ τὸν κ. Κασιγόνη. Εἶναι, ἀλήθεια, τὸ ἑκατοστὸ αὐτὸ τεῦχος τῆς «Ἔρευνας» ἕνας μικρὸς σταθμὸς ποὺ ὀφείλει νὰ τὸν προσέξῃ ὁ πνευματικός μας κόσμος. Ὁ κ. Κασιγόνης μὲ τὰ μικρὰ καὶ καλαίσθητα τεύχη τῆς «Ἔρευνας» συγκρότησε μιὰν ἰδιότυπη βιβλιοθήκη, ποὺ χώρεσε ὡς τώρα στὶς ἑκατὸ θυρίδες της τὶς ποικιλώτερες ἐργασίες. Ἔχω τὶς ἀντιρρήσεις μου γιὰ ἀρκετές. Μὰ δὲν μπορῶ ν' ἀρνηθῶ ὅτι ὁ κ. Κασιγόνης, στὸ σύνολο τῆς προσπάθειάς του, δημιούργησε: ἀπὸ τὴν ἐκλογὴ πολλῶν μελετῶν ὡς τὴν τυπογραφικὴ τους ἐμφάνιση, ἀπὸ τὸ ἁπλό, ὁμοιόμορφο καὶ καλαίσθητο ἐξώφυλλο ὡς τὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ κειμένου. Παρουσίασε κάτι ποὺ ξεχωρίζει στὴν πνευματική μας κίνηση. Καὶ γιὰ τὴν ἐργασία του αὐτὴ ἔχει ὁλόκληρη τὴν ἐπιδοκιμασία μας.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Λάμπη Βολανάκη: «*Κάτω ἀπ' τὶς λεῦκες τοῦ Πασάκιοϊ*».

Ὁ κ. Λάμπης Βολανάκης μᾶς γυρίζει στὴν πολεμικὴ καὶ τὴ μεταπολεμικὴ λογοτεχνία. Ἔρχεται ἀργά; Δὲν πιστεύω. Τὸ πρῶτο διήγημα τοῦ βιβλίου, περιγραφὴ τῆς νοσταλγίας καὶ τῆς ἀγωνίας δυὸ Ἑλλήνων αἰχμαλώτων κατάκοιτων σὲ τουρκικὸ νοσοκομεῖο τῆς Μ. Ἀσίας, διαβάζεται αὐτὴ τὴ στιγμή, παρ' ὅλες τὶς ἐλλείψεις του καὶ τὶς ἰσχνὲς σελίδες του, μ' ἐνδιαφέρον ποὺ σίγουρα δὲ θὰ προκαλοῦσε ἐδῶ καὶ τρία-τέσσερα χρόνια, ὅταν ὅλοι θεωρούσαμε τὸν πόλεμο παρελθὸν μακρυνότατο ἢ μέλλον ποὺ δὲν τὸ βλέπαμε κὰν νὰ διαγράφεται. Αὐτοὶ οἱ ἄρρωστοι αἰχμάλωτοι τοῦ Πασάκιοϊ, ποὺ φλέγονται περισσότερο ἀπὸ τὸν πόθο τοῦ γυρισμοῦ στὴν πατρίδα παρ' ἀπὸ τὸν πυρετὸ καὶ κινδυνεύουν ἀπὸ ψυχικὸ μαρασμὸ παρ' ἀπὸ τὴν ἀπελπιστική τους ἀδυναμία ποὺ ἀπαγορεύει κάθε μετακίνηση, ἀκόμα καὶ τὸ ὁμαλώτερο ταξίδι, αὐτὰ τ' ἀνθρώπινα κουρέλια, μολονότι μένουν στὶς περισσότερες σελίδες ἁπλὰ σκίτσα καὶ δὲν ἔχουν τὴ δύναμη νὰ καλέσουν κοντά τους τὸν ἄνθρωπο, ἀναστατώνουν μὲ τὶς ἀναμνήσεις ποὺ συσσωρεύουν, σκοτεινιάζουν τὸν οὐρανό, θυμίζουν κακὲς μέρες καὶ χειρότερες νύχτες, ποὺ μπορεῖ νἄρθουν κι' αὔριο καὶ νὰ ξεπεράσουν σὲ μαυρίλα καὶ σὲ ἀγωνία ὅ,τι γνώρισε ὡς τώρα ὁ ἄνθρωπος στὸν πόλεμο.

Ὁ κ. Βολανάκης προσπαθεῖ νὰ δώσῃ μιὰν ἄλλη εἰκόνα τοῦ δράματος. Ξέρει ὅτι ἄλλοι ἔδωσαν τὸν πόλεμο, κι' ἄλλοι τὴ βαρειὰ αἰχμαλωσία. Αὐτὸς περιορίζεται νὰ παρουσιάσῃ δυὸ «καθυστερημένους» σὲ κρεβάτια νοσοκομείου, δυὸ αἰχμαλώτους τῆς καλῆς ἐποχῆς, ποὺ τίποτα δὲν τοὺς ἀπειλεῖ καὶ τίποτα δὲν τοὺς κάνει νὰ μισήσουν τοὺς φρουρούς τους. Καὶ βρίσκει, ἀλήθεια, τὸ δρᾶμα, ποὺ δὲν εἶναι μικρὸ καὶ μπορεῖ ν' ἁπλωθῇ ὄχι στὶς σελίδες ἑνὸς διηγήματος, ἀλλὰ στὰ κεφάλαια ὁλόκληρου μυθιστορήματος. Κατάλαβε ὅτι ἡ ἀγωνία τῆς εἰρήνης δὲν εἶναι λιγώτερο ὀδυνηρὴ ἀπὸ τὴν τρομάρα τοῦ πολέμου. Μὰ τὴ «θέση» αὐτὴ τὴν εἶδε μόνο. Δὲν τὴν αἰστάνθηκε. Ἤ, κι' ἂν τὴν ἔζησε, κι' ἂν πέρασε ἀκόμα ἀπὸ πολὺ κοντά της, δὲν ἄκουσε παρὰ ἀναστεναγμούς. Τὸν ἐσωτερικὸ θρῆνο, ἐκεῖνον ποὺ ἀφίνει ἴχνη καὶ σφραγίζει γιὰ πάντα κάθε ζωή, δὲν τὸν ἄκουσε. Ἔτσι, περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο στὴ γενικότητα τῶν αἰσθημάτων του, εἶδε μιὰ «περίπτωση», χωρισμένη καὶ ἀπομονωμένη ἀπὸ τὸ σύνολο. Ἀλλὰ καὶ τὴν «περίπτωση» αὐτὴ δὲ μπόρεσε νὰ τὴν παρακολουθήσῃ καὶ νὰ τῆς ἐξασφαλίσῃ τὴ λογοτεχνικὴ μορφὴ ποὺ θὰ τὴν ἁπλωνε καὶ θὰ τὴν ἔφερνε πιὸ κοντὰ στὸν ἀναγνώστη. Ἡ ἀφήγησή του, ὁμαλὴ καὶ ἄχρωμη, δὲν παρουσιάζει τίποτα τὸ προσωπικό. Δὲν προχωρεῖ πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν παράταξη γεγονότων.

Τὰ ἄλλα τρία διηγήματα τοῦ βιβλίου ἀκόμα μετριώτερα. Οὔτε σὲ μιὰ σελίδα τους δὲν εἶναι αἰσθητὴ ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἔζησε, σκέφτηκε κι' ἔχει νὰ προσφέρῃ κάτι στὸν ἐσωτερικὸ κόσμο τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἀπεναντίας, συχνὴ εἶναι ἡ ἄγνοια στοιχειωδῶν πραγμάτων. Λ. χ. στὴ σελ. 51 διαβάζουμε: «Ἡ Τάνια στέκεται στὴν πόρτα καὶ τὴν κλείνει μὲ τὸ κορμί της. Κολώνα Ἰωνικὴ φευγάτη ἀπ' τὸν Παρθενῶνα». Μὰ χρειάζεται πολλὴ σοφία γιὰ νὰ ξέρει κανεὶς ὅτι ὁ ρυθμὸς τοῦ Παρθενώνα εἶναι δωρικός;

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μίλτου Παπαδάτου: «Ἀόρατοι δρόμοι». Διηγήματα.

Σταύρου Καρακάση: «Τὰ φῶτα τῆς πόλης». Ποιήματα. Γ. Δ. 10.

Θάνου Βαγενᾶ: «Θανάσης Καράμπελας». Ἱστορικολαογραφικὴ μελέτη. Ἔκδοσις Ἀρχείου Κυνουριακῶν Μελετῶν. Χορηγὸς Γ. Ν. Μανσόλας. Δρ. 20.

«Ἡ Ὥρα τοῦ παιδιοῦ». Παραμύθια φροντισμένα ἀπὸ τὸν Μένη Κυδώνη.

Ἀντωνίου Φ. Χαλκᾶ: «Ὁ μέγιστος τῶν Ἑλλήνων κατακτητῶν τῆς Δύσεως». Δρ. 7.

Δήμου Φλεγύα: «Ἤχοι». Δρ. 10.

Jean-Germain Tricot: «Les Harmonies de la Grèce». Édit. Grasset.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» (30 καὶ 31 Ἰουλ.) ὁ κ. Ζαχ. Παπαντωνίου, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου τοῦ γνωστοῦ Γάλλου ἐμπόρου ἔργων τέχνης Βολλάρ, δίδει ἐνδιαφέροντα ἀνέκδοτα ἀπὸ τὴν ζωὴν ὀνομαστῶν

καλλιτεχνῶν, ἐξιστορούμενα εἰς τὸ βιβλίον ἀναμνήσεων τοῦ βιογραφουμένου, καὶ ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ τοῦ ρόλου του εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν κίνησιν τῆς Γαλλίας.

—Ἐπίσης, δύο ἄρθρα του («Ἐλεύθερον Βῆμα», 5 καὶ 6 Αὐγ.) περὶ τῶν καθαρολόγων ποιητῶν ποὺ ἔγραψαν στίχους καὶ εἰς τὴν δημοτικήν, ἀποτελοῦντα ἔμμεσον συνέχειαν τῆς προηγηθείσης ἀρθρογραφίας του διὰ τὴν καθαρεύουσαν καὶ τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασίν της εἰς τὸ ἔθνος.

—Εἰς τὴν ἐφημερίδα (30 Ἰουλ.) ὁ κ. Μιχ. Ροδᾶς ἐξαίρει τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Συλλόγου Γραμμάτων Καλαμῶν καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ προέδρου του κ. Ἀν. Κουτουμάνου διὰ τὴν κατασκευὴν προτομῆς τοῦ Νικολάου Πολίτη, τονίζει τὴν ἀνάγκην ὅπως τὴν προσπάθειαν αὐτὴν ἐνισχύσῃ καὶ τὸ κράτος, καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, ὑποδεικνύει ὅτι καιρὸς εἶναι νὰ στηθῇ εἰς τὸν λιμενοβραχίονα Καλαμῶν καὶ ἡ προτομὴ τοῦ Γιάννη Καμπύση «μὲ τὸ μέτωπό του γυρισμένο πρὸς τὴν Κορώνη», τὴν γενέτειράν του.

—Εἰς τὴν «Πρωΐαν» (31 Ἰουλ.) ὁ κ. Ἰ. Μ. Πανάγιωτόπουλος, γράφων γενικῶς περὶ τῶν λογοτεχνικῶν ρευμάτων τῆς ἐποχῆς μας, σημειώνει αἰσθητὴν στροφὴν πρὸς μίαν βαθυτέραν πνευματικότητα καὶ ὡς δείγματα αὐτῆς ἀναφέρει τὴν ἐπιστροφὴν πρὸς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, τὸν θάνατον τῆς ἠθογραφίας καὶ τὴν ἐξοφάνισιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ μποεμισμοῦ. Εἰς τὰς ἀπόψεις αὐτὰς ὑπάρχουν ἀξιοσημείωτοι σκέψεις καὶ παρατηρήσεις.

—Εἰς τὴν «Ἑστίαν» (3 Αὐγ.) ὁ κ. Δημ. Σ. Μπαλάνος, κρίνων τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους» τοῦ κ. Κ. Ἀμάντου, διατυπώνει παρατηρήσεις τινὰς ἀναφερομένας εἰς δευτερεύοντα σημεῖα αὐτῆς, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ χαρακτηρίζει αὐτὴν ὡς ἔργον ἐξαιρετικὸν περὶ τοῦ ὁποίου ἔχει «μεγίστην ἐκτίμησιν» καὶ «τὸ ὁποῖον ὄντως εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ σοφοῦ συγγραφέως».

—Εἰς τὸ «Ἔθνος» (30 Ἰουλ.) ὁ κ. Ἀπ. Δασκαλάκης χαρακτηρίζει ὡς ἀξιόλογον γεγονὸς τὴν προσπάθειαν τῶν τριῶν ἐκδοτικῶν οἴκων διὰ τὴν ἐκλαϊκευσιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, συνιστᾷ ὡς συγχρόνων ἀποφυγὴν τοῦ ἐπαγγελματικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ὁ ὁποῖος μοιραίως θὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ἀκαταλλήλων ἢ μὴ ὡρίμων προσώπων.

—Εἰς τὸν «Ἀσυρματον» (30 Ἰουλ.) ἡ ἔρευνα τοῦ κ. Φ. Γιοφύλλη διὰ τὴν μεταπολεμικὴν πεζογραφίαν μας τελειώνει μὲ γνώμην τοῦ κ. Ἠλ. Βενέζη.

—Εἰς τὸ τελευταῖος ἐκδοθὲν τεῦχος τῆς γνωστῆς τουριστικῆς ἐκδόσεως «Le Voyage en Grèce», σύντομα ἀλλ' ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντα ἄρθρα τοῦ ὀνομαστοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Le Corbusier, τοῦ κ. Rober Avermaete, Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἱνστιτοῦτον Ἀνωτέρων Καλλιτεχνικῶν Σπουδῶν τῆς Ἀμβέρσης, τοῦ κ. R. Allendy, τοῦ κ. Jean-Germain Tricot καὶ τοῦ κ. André Fraigneau. Ἀξιοσημείωτος ἐπίσης εἶναι, πλὴν τῆς πραγματικῶς καλαισθήτου εἰκονογραφήσεως τοῦ τεύχους, —μεταξὺ τῶν ἄλλων χαρακτηριστικῶν φωτογραφιῶν, καὶ μία ἔγχρωμος, ἐκτὸς κειμένου, Παναγία τοῦ ζωγράφου τῆς Μυτιλήνης Θεοφίλου, —ἡ ἔρευνα περὶ τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν συγκεντρώνονται γνῶμαι τῶν κ. κ. P. Poutrevnoli, Pierre Borel, R. Th. Bosshard, Evrot, Jules Formigé. Henri Focillon, Camille Mauclair, Mario Meunier, André Thérive, Louis Roussel, Pierre Soutel, Charles Vildrac καὶ Pierre Gueguen. Ἡ ἔρευνα αὐτὴ δὲν δίδει ἁπλῶς ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν θαυμασμοῦ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐκ μέρους τόσων προσωπικοτήτων τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν ποικίλων καὶ λεπτῶν παρατηρήσεων διὰ τὴν λαϊκήν μας ἀρχιτεκτονικήν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπασχολήσουν τοὺς Ἕλληνας ἀρχιτέκτονας. Διευθυντὴς τοῦ «Le Voyage en Grèce» παντοτε ὁ κ. Ἰωαννίδης.

Εἰς τὰ «Νεοελληνικὰ Γράμματα» (φύλ. 5 Αὐγ.) σελίδες ἀπὸ τὸν «Ἐκκλησιαστήν», ὡραιότατα μεταφρασμέναι ἀπὸ τὸν κ. Κ. Φριλίγγον, σκέψεις τοῦ κ. Β. Ρώτα περὶ τῆς γοαφῆς μὲ τὸν ἕνα τόνον ἢ μὲ κοκκίδα, τὰ γλωσσικὰ σημειώματα τοῦ κ. Καρθαίου, μελέτη τοῦ κ. Τάκη Λάππα περὶ τοῦ ἱστορικοῦ Γεωργίου Κρέμου, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ἑκατονταετίας ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, ἄρθρον τοῦ κ. Γ. Κορδάτου περὶ τῶν κοινωνιολογικῶν ἐρευνῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας μας, συνέντευξις τοῦ κ. Ἀλ. Λιδωρίκη μὲ τὸν γνωστὸν Γάλλον θεατρικὸν συγγραφέα Μαρσὲλ Ἀσάρ, ἡ τακτικὴ κριτικὴ τοῦ βιβλίου ἀπὸ τὸν κ. Γ. Μ. Μυλωνογιάννην καὶ πολλαὶ φιλολογικαὶ εἰδήσεις.

—Εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τῆς «Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» (Ἰουν. —Ἰουλ.) συνεργασίαι τῶν κ. κ. Μ. Μαλακάση, Ι. Γρυπάρη, Κ. Καρθαίου, Ὀρ. Λάσκου, Κλ. Μιμίκου, Τ. Ἄγρα, Γ. Σφακιανάκη, Τ. Ζαχαράκη, κ.ἀ. Ἐπίσης, ἄρθρον τοῦ κ. Πότη Κουκέα περὶ γλώσσης, εἰς τὸ ὁποῖον παρεξηγοῦνται καὶ ἐλέγχονται ὡρισμένα σημεῖα τοῦ δημοσιευθέντος εἰς προηγούμενον τεῦχος μας σημειώματος τοῦ κ. Πέτρου Χάρη περὶ ὀρθογραφίας.

Ἐλάβαμεν, ἀκόμη, «Ἐκκλησίαν», «Σημαίαν», «Ἐλεύθερον Κόσμον», «Νέαν Κόρινθον», «Ἀγῶνα», ὁ ὁποῖος διατηρεῖ πάντοτε τὴν φιλολογικὴν σελίδα του ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Ἀρίστου Σταθοπούλου, «Κέρκυραν», «Ἠπειρωτικὸν Μέλλον», «Φωνὴν τοῦ Λιγίου», «Μακεδονικὴν Ἠχώ», «Ἑπτάνησον», «Δελτίον τοῦ Φυσιολατρικοῦ Ὁμίλου» Πειραιῶς, «Κερκυραϊκὸν Βῆμα», «Κυνουρίαν», «Καρινθίαν», «Πρωΐαν», Κομοτηνῆς, «Συζήτησιν», «Προμηθέα», «Ἑβδομάδα» κλπ. κλ.

Ω.

ΞΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Τὸ καλοκαίρι συνοδεύεται πάντοτε εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ τὴν μανίαν τῶν φιλολογικῶν ἐρευνῶν. Εἰς τὰς ἐφημερίδας, τὰ περιοδικά, τὰς ἑβδομαδιαίας ἡμιφιλολογικὰς ἐκδόσεις, παντὸς εἴδους ἐρωτήματα τίθενται εἰς τοὺς ἀναγνώστας καὶ κατὰ προτίμησιν εἰς τοὺς λογίους. Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκδόσεως τοῦ πολυκρότου Ἡμερολογίου τοῦ κ. Ἀντρὲ Ζίντ, μία ἔρευνα διεξάγεται ἤδη ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα «Ἡμέρα» μεταξὺ τῶν λογίων, ἐὰν κρατοῦν Ἡμερολόγιον. Ἡ ἐρώτησις συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἀπορίαν ἐὰν τὸ γεγονὸς τῆς τηρήσεως ἡμερολογίου δὲν συνεπάγεται καὶ λόγον ἀπομακρύνσεως τοῦ συγγραφέως ἀπὸ τὴν καθαρῶς καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν. Ὁ κ. Ἀντρὲ Μπιγύ, ὁ ὁποῖος γράφει τὰς Σημειώσεις του Σαββάτου εἰς τὸν φιλολογικὸν «Φιγκαρώ», ἐξηγεῖ διατί δὲν τηρεῖ Ἡμερολόγιον, ἀλλὰ ταυτοχρόνως βλέπει κανεὶς καὶ τὸ διατί οἱ ξένοι διανοούμενοι εἶναι πράγματι ἐπαγγελματίαι καὶ ὄχι ἁπλοῖ ἐρασιτέχναι τῆς λογοτεχνίας. «Πῶς νὰ κρατήσω Ἡμερολόγιον, λέγει περίπου ὁ κ. Μπιγύ, ὅταν εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ γράφω 200 περίπου ἄρθρα τὸν χρόνον, ὅταν γράφω δύο-τρία βιβλία εἰς τὸ αὐτὸ διάστημα καὶ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ διαβάσω πεντακόσια περίπου ἄλλα. Ἔπειτα δὲν νομίζω ὅτι ἕνας δημοσιογράφος ἠμπορεῖ νὰ κρατήσῃ ἀτομικὸν ἡμερολόγιον. Ὁ κ. Ἀντρὲ Ζίντ μὲ τὰς 1300 πυκνὰς σελίδας τοῦ Ἡμερολογίου του, ὁ Ἰουλιανὸς Γκρήν, ὁ β' τόμος τοῦ Ἡμερολογίου τοῦ ὁποίου ἐκυκλοφόρησε μόλις προσφάτως, καὶ ὁ Εὐγένιος Νταμπὶ μὲ τὸ ἰδικόν του Ἡμερολόγιον, δὲν ἦσαν δημοσιογράφοι. Ἀλλ' ὁ κ. Ἀντρὲ Μπιγὺ δὲν πιστεύει ὅτι τὰ ἀτομικὰ Ἡμερολόγια βλάπτουν τὴν καλλιτεχνικὴν παραγωγήν. Ἀπόδειξις ὁ Πὼλ Λεστό, ὁ ὁποῖος ἐνῶ εἶναι ὁ πιστότερος χρονικογράφος τῆς φιλολογικῆς ζωῆς τοῦ Παρισιοῦ τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 20 αἰῶνος, ἔχει δώσει ἀριστουργήματα ὡς ὁ «Μικρὸς Φίλος». Καὶ οἱ προσωπικαὶ σημειώσεις τοῦ Σταντάλ, τὰ γράμματα τοῦ Φλωμπέρ, δὲν ἀξίζουν ὅσον καὶ τὰ καλύτερα δημιουργήματα των; Ἐγὼ προσωπικῶς, λέγει ὁ κ. Ἀντρὲ Μπιγύ, θὰ ἐχάριζα πολλοὺς τόμους ἀπὸ τὴν «Ἀνθρωπίνην Κωμῳδίαν» τοῦ Μπαλζὰκ καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς «Ρουγκὸν Μακάρ» δι' ὀλίγα Ἀπομνημονεύματα του, ὅπως χαρίζω τὸ τέταρτον τῶν Ἁπάντων τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὼ δι' ἀντίστοιχον ποσότητα τῶν «Ὅσα βλέπω» τοῦ ἰδίου.

—Ἰδοὺ καὶ μία ἄλλη ἔρευνα, διεξαγομένη ἀπὸ τὰ «Φιλολογικὰ Νέα» τῶν Παρισίων, ἡ ὁποία, ἂν μὴ τι ἄλλο, ἐμφανίζει ἀρκετὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πληθώραν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῶν ἐρωτήσεών της. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἀναγνῶσται θὰ ἠμποροῦσαν ἴσως νὰ ἐνδιαφερθοῦν μὲ τὰ θέματα τὰ ὁποῖα θίγει. Ἰδοὺ λοιπὸν τὰ ἐρωτήματα: Ποῖος εἶναι ὁ ρόλος τῶν γυναικῶν εἰς τὴν φιλολογίαν; Ποία εἶναι ἡ ἀντίστοιχος συμβολὴ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν; Νομίζετε ὅτι πρέπει νὰ συρθῇ γραμμὴ διαχωριστική; Νομίζετε ὅτι ὑπάρχουν ἀρεταὶ εἰδικῶς γυναικεῖαι ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν μεταχείρισιν θέματος, τὴν σύνθεσιν

καὶ τὸ ὕφος; Νομίζετε ὅτι οἱ συγγραφεῖς ἔχουν μίαν κοινωνικὴν ἀποστολήν; Πιστεύετε ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ εἶναι ἡ ἰδία διὰ τὰς γυναῖκας καὶ διὰ τοὺς ἄνδρας; Νομίζετε ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς γυναικείας λογοτεχνίας ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ μίαν οἱανδήποτε ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν γραμμάτων γενικῶς; Ἡ ἐπιρροὴ αὐτὴ ὑφίσταται ἤδη; Πότε καὶ πῶς, κατὰ τὴν γνώμην σας, ἡ ἐπιρροὴ αὐτὴ ἀσκεῖται κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον; Ἡ ἔρευνα περιορίζει τυπικῶς τὰ ἐρωτήματά της εἰς τὰ ἀναφερθέντα. Ἀλλ' ἀφίνεται ἐλευθερία εἰς τοὺς συγγραφεῖς ν' ἀπαντήσουν καὶ εἰς ἄλλα πολλά — ὅσα θὰ ἤθελαν νὰ θέσουν οἱ ἴδιοι πρὸς ἑαυτούς. Μεταξὺ ἐκείνων ποὺ ἀπήντησαν εἰς τὴν ἔρευναν κάποιος ὑποστηρίζει ὅτι ἡ λογοτεχνία εἶναι ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεώς της θηλυκὴ καὶ ὅτι θὰ ἔλθῃ ἴσως καιρὸς ὅπου οἱ συγγραφεῖς θὰ εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν γυναῖκες.

—Ὅλοι οἱ κριτικοὶ τῶν γαλλικῶν ἐφημερίδων ἀσχολοῦνται διὰ μακρῶν μὲ τὴν παράστασιν τοῦ «Οἰδίποδος Τυράννου» εἰς τὸ ἀρχαῖον Θέατρον τῆς Ὀράγγης. Ἡ μετάφρασις, ἡ μᾶλλον ἡ ἀπόδοσις εἰς τὴν γαλλικήν, ἔγινεν ἀπὸ τὸν γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας κ. Γκομπριὲλ Μπουασσού. Ὁ κριτικὸς τοῦ «Ἔργου» ὁμιλεῖ περὶ ἐνδιαφερόντος ἐκ μέρους τῶν θεατῶν, τὸ ὁποῖον ἐξισοῦτο πρὸς παρακολούθησιν ἀστυνομικοῦ μυθιστορήματος — ἐνῶ ἡ θρησκευτικὴ κατάπληξις ἐνώπιον τῶν διαφόρων φάσεων τῆς τραγῳδίας προέδιδε τὴν βαθεῖαν συγκίνησιν τοῦ ἀκροατηρίου. Ὁ σκηνοθέτης κ. Ζὰν Ἐρβὲ φαίνεται ὅτι ἐπέτυχεν ἀληθινὰ θαύματα. Ἡ παράστασις ὑπῆρξε τόσον ἐπιτυχής, ὥστε ἔσβυσε τὴν ἀνάμνησιν τοῦ περιφήμου Μουνέ-Σουλλὺ, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν μεγαλορρήμονα μετάφρασιν τοῦ Λακρουὰ εἶχε πλέον σταθεροποιήσει εἰς τὴν αἰσθητικὴν τοῦ γαλλικοῦ κοινοῦ ὡρισμένην μορφὴν ὑποκρίσεως.

—Ὁ Ράντολφ Χιούτζ, Ἄγγλος λόγιος μεγάλης ἀξίας, ὁ ὁποῖος ἀφιέρωσε πολλὰς μελέτας εἰς τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν, καὶ ὁ ὁποῖος εἰς τὸν «Ἑρμῆν τῆς Γαλλίας» καὶ τὴν «Ἐπιθεώρησιν τῆς Συγκριτικῆς Φιλολογίας» ἀφιέρωσε ἀξιολόγους ἐργασίας διὰ τὸν Μπωντλαίρ, τὸν Μπαλζάκ, τὸν Πόε καὶ τὸν Κουΐνσου, δημοσιεύει καὶ τώρα εἰς τὸν «Ἑρμῆν τῆς Γαλλίας» ἕνα ἄρθρον διὰ τοὺς ἰδίους τούτους συγγραφεῖς, τὸ ὁποῖον θὰ προκαλέσῃ ἀσφαλῶς ζωηρότατον τὸ ἐνδιαφέρον. Ὑπὸ τὴν βαθεῖαν ἐπίδρασιν τοῦ ἔργου τοῦ Κουΐνσου «Ἐξομολόγησις ἑνὸς ὀπιομανοῦς», τὸ ὁποῖον μετεφράσθη διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν γαλλικὴν ἀπὸ τὸν Ἀλφρὲ ντὲ Λωσσὲ εἰς τὰ 1828, ὁ κ. Ράντολφ Χιούτζ κάμνει μιὰν ἐπισταμένην ἀνάλυσιν τῆς ἐπιδράσεώς τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Κουΐνσου καὶ εὑρίσκει ὅτι μεταξὺ τῶν «Τεχνητῶν Παραδείσων» τοῦ Μπωντλαίρ καὶ τῆς «Ἐξομολογήσεως ἑνὸς Ὀπιομανοῦς» τοῦ Κουΐνσου ὑπάρχει μεγίστη συγγένεια. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Μπωντλαίρ ἀναγνωρίζει τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ καθόσον τὸν ἀφορᾷ, εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου του, ὅταν χαιρετίζει εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Κουΐνσου «τὸ ἐκλεκτικώτερον, τὸ πολυπλοκώτερον καὶ θαυμασιώτερον δρᾶμα ποὺ ἀναψε ἐπάνω στὸ χιόνι τοῦ χαρτιοῦ τὸ εὔθραυστο κοντήλι τοῦ λογοτέχνου». Ὁ Μπαλζὰκ καὶ ὁ Γκωτιὲ ὑπῆρξαν περισσότερον ἐπιφυλακτικοί, μολονότι καὶ αὐτοὶ ἔχουν δεχθῇ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Κουΐνσου. Τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει καὶ σχολιάζει ὁ κ. Ράντολφ Χιούτζ, δὲν ἀφίνουν περὶ τούτου καμμίαν ἀμφιβολίαν, καὶ ἐκπλήσσεται μάλιστα κανείς, πῶς οὐδείς, πρὸ τοῦ Κουΐνσου δὲν ἐσκέφθη τὴν σύγκρισιν αὐτήν. Ὁ κ. Ράντολφ Χιούτζ θεωρεῖ τὸν Κουΐνσου ὡς τὸν ἄμεσον πρόγονον τῶν ὑπερρεαλιστῶν. Ὁ κ. Ράντολφ Χιούτζ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μελέτην ὑποτιμᾷ τὸ ἔργον τοῦ Ἔντγκαρ Πόε τὸν ὁποῖον δὲν ἀναγνωρίζει οὔτε ὡς μυθιστοριογράφον ἀξίας, οὔτε ὡς ποιητήν, οὔτε ὡς αἰσθητικόν. Ἀλλ' εἰς ἀντιστάθμισμα ἐγκωμιάζει τὸν Μπωντλαίρ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων διὰ τὴν Γαλλίαν ὅ,τι ὁ Ἔντγκαρ Ἄλλαν Πόε διὰ τὴν Ἀμερικήν.

Α

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

12 Αὐγούστου

Ἐλλείψει χώρου, εἰς τὸ ἐρχόμενον.

Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

ΚΑΘΕ ΜΟΡΦΩΜΕΝΟΣ
ΚΑΘΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ
ΚΑΘΕ ΦΙΛΟΤΕΧΝΟΣ

ωρέωει νὰ ἔχῃ ωλήρη τὴν σειρὰν τῆς

"ΝΕΑΣ ΕΣΤΙΑΣ„

ΤΟΜΟΙ ΕΙΚΟΣΙ ΠΕΝΤΕ

Περιλαμβάνουν ὅλην τὴν ωνευμαλικὴν καὶ καλλιλεχνικὴν κίνησιν τῶν τελευλαίων δώδεκα ἐλῶν.

◆

ΣΠΕΥΣΑΤΕ ΝΑ ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΕΤΕ
ΤΟΥΣ ΤΟΜΟΥΣ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΕΤΩΝ

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩΙ 1841

●

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕΤΟΧΙΚΟΝ & ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ Δρχ. 1.205.000.000

ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ (ΤΗΙ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1938) . . » 10.800.000.000

◆

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΥΠ/ΜΑΤΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ:
- ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 9
- ΕΝ ΚΑΛΛΙΘΕΑΙ
- ΕΝ ΝΕΑΙ ΙΩΝΙΑΙ
- ΕΝ ΠΑΓΚΡΑΤΙΩΙ

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΙΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

◆

Πάσης φύσεως τραπεζιτικαὶ ἐργασίαι
ὑπὸ λίαν συμφέροντας ὅρους.